

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2 “การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา”

Cultural Tourism Route improvement for Valuable Architecture Learning
In Lan Na Civilization Route

โดย ดร.ศันสนีย์ กระจ่างโฉม และคณะ

มิถุนายน 2561

สัญญาเลขที่ RDG5950051

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 2 “การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา”
Cultural Tourism Route improvement for Valuable Architecture Learning
In Lan Na Civilization Route

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. ดร.ศันสนีย์ กระจ่างโฉม	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. ดร.กรวรรณ สังขกร	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. นางสาวสุภารัตน์ อุทธารัตน์	สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. นายสามารถ สุวรรณรัตน์	นักวิจัยอิสระ
5. นางสาวไพลิน ทองธรรมชาติ	นักวิจัยอิสระ

ชุดโครงการ “แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม กรณีศึกษา: เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา”

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช. สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

1. บทนำ

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ คือ กลุ่มเส้นทางสถาปัตยกรรม เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างทางศาสนา อาคารบ้านเรือน ร้านค้าฯ ที่สะท้อนเรื่องราวและวิถีชีวิต ล้านนาในยุคสมัยต่างๆ การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมนั้นมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเส้นทางท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงในการจัดการท่องเที่ยว มีแรงดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และจะต้องมีศักยภาพเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นเพื่อเป็นการยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา และนำมาสู่การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาก่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา พร้อมทั้งจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ซึ่งทุกภาคส่วนสามารถนำแนวทางดังกล่าวไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 2) เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาก่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา
- 3) เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

3. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนานั้นจะศึกษาครอบคลุมพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น

1. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง
2. เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เป็นการศึกษาสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ซึ่งจะทำให้ทราบสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อนำไปสู่การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้อง

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
2. ทราบถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ครอบคลุมพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น
 - ก) เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง
 - ข) เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่าน และพะเยา
3. มีแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา
4. ได้โปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาเหมาะสม

5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษา อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษาสามารถนำข้อมูลและผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน การศึกษา และการวิจัยต่อยอดในประเด็นที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ

ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา โดยการสำรวจและ ประเมินเส้นทางท่องเที่ยว และนำมาจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา อย่างเป็นรูปธรรม และยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการแข่งขันการท่องเที่ยวของประเทศได้ในอนาคต

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participation action research: PAR) โดยผู้วิจัยเน้นรูปแบบกิจกรรม AIC (appreciation-influence control) ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 3 ขั้นตอน คือ การสร้างความรู้ (appreciation หรือ A) ขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (influence หรือ I) ขั้นตอนในการสร้างแนวทางในการปฏิบัติ (control หรือ C) ที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะทำให้เข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยการวิจัยในครั้งนี้ต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการกำหนดรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยมีเครื่องมือในการศึกษาดังต่อไปนี้

1) การสำรวจ เป็นการสำรวจลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ส่วนมรดกทางสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชน

2) แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้พัฒนาแบบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งได้ปรับปรุงและประยุกต์ใช้มาจากคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกรมการท่องเที่ยว, 2550) มีองค์ประกอบในการประเมิน 3 ด้าน คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ

6. ผลการวิจัย

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา (2) เสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา (3) จัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้คือ

6.1 การประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

จากการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม ครอบคลุมพื้นที่อารยธรรมล้านนา ของโครงการของสถาบันวิจัยสังคม ในปี พ.ศ. 2559 เรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ทางโครงการวิจัยจึงทำการต่อยอดงานวิจัยเพื่อประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยทางโครงการวิจัยได้ดำเนินการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ใน 2 เส้นทาง คือ แบ่งออกเป็น 1) เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง 2) เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา โดยการคัดกรองจะเลือกเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นในด้าน 1) ประวัติความเป็นมา 2) คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนา 3) ความเป็นไปได้ในการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อนำไปสู่การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม โดยผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	
เชียงใหม่	1. คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)	2. วัดเกตการาม
	3. วัดปราสาท (วัดผาสารท)	4. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร
	5. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร	6. วัดอินทราวาส (วัดต้นแก้ว)
	7. วัดเชียงใหม่	

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
เชียงราย	1. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ 2. วัดพระแก้วเชียงราย 3. วัดร่องขุน
ลำพูน	1. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน 2. วัดจามเทวี 3. วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร 4. วัดพระยืน
ลำปาง	1. กาดกองต้า 2. บ้านเสานัก 3. พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง 4. พิพิธภัณฑ์มณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านปองนัก) 5. วัดพระธาตุลำปางหลวง 6. วัดเสลารัตนปัพพะตาราม (วัดไหล่หินหลวง) 7. วัดปงสนุก
แพร่	1. คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ 2. คุ่มวิชัยราชา 3. บ้านวงศ์บุรี 4. พิพิธภัณฑ์ไม้สัก 5. วัดสุวรรณค์
น่าน	1. วัดต้นแหลง 2. วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง) 3. วัดภูมินทร์ 4. วัดหนองบัว 5. โฮงเจ้าฟองคำ
พะเยา	1. โบราณสถานเวียงลอ 2. เขื่อนไถลื้อบ้านแวน 3. เรือนไถลื้อแม่แสงดา 4. วัดนันทาราม

ผลการประเมิน ภาพรวมของสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา ได้ว่า เมื่อพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา อยู่ใน**ระดับดี** และสามารถอธิบายสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาในรายจังหวัด ดังนี้คือ

1) จังหวัดเชียงใหม่ สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ อยู่ใน**ระดับดีมาก** ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูง โดยควรเริ่มที่การพัฒนาและส่งเสริมด้านการบริหารจัดการ

7) จังหวัดพะเยา สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดพะเยา อยู่ใน**ระดับปานกลาง** ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดพะเยานั้น ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม โดยควรมีการพัฒนา

ในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาและส่งเสริมด้านการบริหารจัดการ ด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว และด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

6.2 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา

แนวทางการปรับปรุงเพื่อยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา สามารถสรุปข้อเสนอแนะจากการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยจำแนกออกเป็น 5 ระดับ คือ ดีเยี่ยม ดีมาก ดี ปานกลาง และต่ำ โดยแต่ละแหล่งที่ได้รับการประเมินพบว่ามีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกัน การเสนอแนะแนวทางจึงมีความแตกต่างกัน ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับดีเยี่ยม แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้มีความพร้อมมากที่สุดในการเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม โดยมีลักษณะทางกายภาพที่พร้อมและน่าดึงดูดใจ มีศักยภาพในการรองรับที่ดี และมีการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้หากมองพิจารณาถึงวงจรผลิตภัณฑ์แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้กำลังเดินเข้าสู่ทางสามแพร่งของการพัฒนา ซึ่งเป็นจุดที่มีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวและการรองรับจนถึงจุดที่อิ่มตัว และคุณภาพของผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวอาจลดลงในอนาคต อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา มี 2 ด้านดังนี้

● การพัฒนาศักยภาพด้านกายภาพ

กลุ่มท่องเที่ยวในระดับดีเยี่ยม เป็นกลุ่มชุมชนที่มีศักยภาพในการดึงดูดใจในระดับสูงด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาช้านาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ทั้งยังมีเรื่องราวและความผูกพันที่คนในท้องถิ่นต่างรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของ ในบางชุมชนทรัพยากรดังกล่าวมีคุณค่าทางใจเป็นดั่งสัญลักษณ์ และตัวแทนของชุมชน และของจังหวัด นอกจากนี้ทั้ง 3 แหล่ง ส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมรองรับด้านการท่องเที่ยว ไว้คอยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้ใช้เวลาอยู่ในพื้นที่ได้เป็นเวลาพอสมควร การพัฒนาในส่วนที่จะต่อยอดให้กับพื้นที่ คือ การใช้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ความโดดเด่นของงานสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ สังคม ชุมชน เพิ่มเติมกิจกรรมทางวัฒนธรรม และขยายเครือข่ายทางวิชาการให้มากขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรในชุมชนได้เติมความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบใหม่ๆ เพื่อเป็นโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

● การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการท่องเที่ยว การดำเนินงานท่องเที่ยวมานาน และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก จุดแข็งอยู่ที่ความเข้มแข็งของคณะทำงานชุมชน สิ่งที่จะต้องดำเนินต่อไป คือ การส่งต่องานให้กับคนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างยากที่จะให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำงาน มีทัศนคติ และแนวคิดแบบที่คนวัยทำงานรุ่นก่อนเคยเป็น กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกการทำงาน รูปแบบการทำงาน พื้นที่ประเด็นในการทำงาน และอิสระในการออกแบบ และบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งและชุมชนท่องเที่ยว คือ ภัยสำคัญที่จะช่วยให้คนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งวัยวุฒิ และคุณวุฒิสามารถทำงานร่วมกัน และส่งต่อสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต

2) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่มีคะแนนดีมาก และดี

แหล่งท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่ม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรู้จักและแวะเวียนมาเยี่ยมชมอยู่เสมอ ซึ่งจากการประเมิน พบว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่มนี้มีคะแนนในด้านกายภาพ และสิ่งดึงดูดใจในระดับสูง แต่มีข้อจำกัดด้านการรองรับเล็กน้อย แต่จะมีปัญหาในการบริหารจัดการ ซึ่งมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

● การพัฒนาศักยภาพด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ตัวอย่างการพัฒนาศักยภาพด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว สิ่งที่ต้องมีการจัดการปัญหาเร่งด่วน คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

● การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

ควรดำเนินการพัฒนาบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวเน้นเฉพาะส่วนที่จำเป็น และสอดคล้องกับสถาปัตยกรรม และมีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวแบบปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้คือ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนได้มีโอกาส และมีเวลามากขึ้นเพื่อที่ร่วมจะร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การพักโฮมสเตย์ การฝึกอบรมงานหัตถกรรม และการใช้ชีวิตตามแบบวิถีชุมชน ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งสร้างความสัมพันธ์ ความผูกพันและประสบการณ์ที่ดี เป็นการสร้างความเป็น “เพื่อน” และ “สายสัมพันธ์” ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการกลับมาเที่ยวซ้ำในรูปแบบการเยี่ยมเพื่อน การรักษาความสัมพันธ์การติดต่อกันในระยะยาว และเป็นการพึ่งพาการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก หรือการบอกต่อ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยด้านการประชาสัมพันธ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทาง

3) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่มีระดับคะแนนปานกลาง และต่ำ

สถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่อยู่ในระดับกลางและต่ำ เป็นสถานที่ที่มีข้อจำกัดในทุกด้านซึ่งมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป แต่ในภาพรวมของส่งเสริมและพัฒนา ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง 3 ด้านดังนี้

● การพัฒนาศักยภาพด้านกายภาพ

คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ต้องมีการพัฒนาให้เห็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น แสดงออกถึงความงดงาม ในลักษณะของดั้งเดิมหรือมีการดัดแปลงน้อยที่สุด หรือมีความสัมพันธ์ต่อประวัติศาสตร์และชุมชน ตลอดจนการพัฒนาองค์กรซึ่งสามารถดูแลและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์และทรงคุณค่าไว้ได้

ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม จำเป็นต้องพัฒนาให้มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวกเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม มีความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว และมีความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนานขึ้น

● การพัฒนาศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และแก้ไขข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก แหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนจะต้องมีการพัฒนาการทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นภายนอกเพื่อสามารถจะดำเนินการพัฒนาพื้นที่หรือรับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

● การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จำแนกได้ดังนี้

- การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยสภาพทั่วไปต้องมีการดูแลรักษาปรับปรุงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยว
- การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น ควรมีการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว กำหนดช่วงเวลาในการเข้าชมสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวัน และ/หรือ ฤดูกาล และกำจัดการจำนวนนักท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ และการบริการ
- การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวควรมีแผนการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวมีการติดตามและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินงานปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน

การจัดการด้านการท่องเที่ยว การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว มีการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยว ได้แก่ มีบุคลากรด้านบริการนักท่องเที่ยว มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มีการจัดการด้านอาหารและโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม

การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก กิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว พนักงานนำเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนที่อยู่โดยรอบ โดยพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ข้อมูล และพัฒนาสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การมีส่วนร่วมต้องมีการพัฒนาต่อเนื่องเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในกิจกรรม วางแผนและดำเนินงานพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การพัฒนาที่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจำเป็นที่ชุมชนท้องถิ่นจะต้องได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

6.3 การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด จะเป็นกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ซึ่งการจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จะเป็นการคัดเลือกเส้นทางท่องเที่ยวนำร่องแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาในพื้นที่ 7 จังหวัด ซึ่งได้มีการศึกษาคุณค่าและประเมินผลในส่วนที่ปรากฏในเบื้องต้นของรายงานวิจัยนี้ เปรียบเสมือนหมุดหลักที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมล้านนาที่โดดเด่น แต่ทั้งนี้เส้นทางการเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมนั้นมีองค์ประกอบที่มากกว่าสถาปัตยกรรมล้านนา นั่นคือ เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างทาง

ศาสนา อาคารบ้านเรือน ร้านค้าฯ ที่สะท้อนเรื่องราวและวิถีชีวิตล้านนาในยุคสมัยต่างๆ ซึ่งจะประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรด้านศิลปะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น มีคุณค่า และมีคุณลักษณะทางศิลปะ สถาปัตยกรรมของอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้าง ดังนั้นการออกแบบเส้นทางเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบเหล่านี้

กระบวนการในการจัดโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ ประกอบด้วย ตัวแทนประชาชนที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ตัวแทนจากสำนักงานจังหวัด ตัวแทนจากสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ตัวแทนสำนักงานการ ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น และหน่วยงานภาคเอกชน ประกอบด้วย ตัวแทนจากสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ชมรมและสมาคมที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยใช้เทคนิคการระดมความคิดเห็น และกระบวนการมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายเพื่อจะร่วมกันสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา โดยการดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

- 1) การประชุมเพื่อร่วมกันสร้างกรอบคิดการสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา
- 2) ดำเนินการสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวตามกรอบแนวคิดข้างต้น โดยแหล่ง/จุดท่องเที่ยวที่คิดว่าจะมีความเป็นไปได้และมีความสอดคล้องกับกรอบคิดการสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา
- 3) จัดเวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่ออภิปรายผลสะท้อนโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม โดยขอให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านช่วยประเมินความเป็นไปได้ในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา
- 4) สรุปโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

การดำเนินการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ได้มีการจัดประชุมเพื่อนำเสนอแนวคิด คุณค่าของงานสถาปัตยกรรมล้านนา แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่แต่ละจังหวัด และสร้างกระบวนการเพื่อพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน ซึ่งในการประชุมได้พัฒนาโปรแกรมการ

ท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาได้ข้อสรุปใน 2 ลักษณะ คือ 1) การพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาตามยุคสมัย และ 2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด ซึ่งเส้นทางในลักษณะที่ 2 ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นว่าจะสามารถนำไปใช้ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวได้ เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดและเกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่สำคัญร่วมกับมิติวัฒนธรรมอื่น ๆ ผ่านแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของพื้นที่ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาตามยุคสมัย

จากกระบวนการข้างต้นได้นำข้อมูลมาจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ซึ่งการสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา ในการศึกษาครั้งนี้ได้สร้างกรอบแนวคิดการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรมจากสถาปัตยกรรมที่พบในพื้นที่ นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้พบความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบ และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน และสามารถนำมาแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏบนเส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 2 เส้นทางออกเป็น 5 ยุคสมัย ดังนี้คือ

1. ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา คือ ช่วงเวลาก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่
2. ยุคอาณาจักรล้านนา คือ ช่วงเวลาตั้งแต่การสร้างเมืองเชียงใหม่ จนสิ้นสุดราชวงศ์มังราย และอาณาจักรล้านนา (พ.ศ.1839-2101)
3. ยุคพระเจ้ากาวิละ คือ ช่วงเวลาของการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่กลับมาภายหลังเมืองเชียงใหม่ถูกทัพพม่าทำลาย และปกครองเมือง ปรากฏกลุ่มสถาปัตยกรรมที่นำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาในยุครุ่งเรืองของอาณาจักร และสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมพม่า
4. ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก คือ ช่วงเวลาที่เมืองเชียงใหม่ผนวกกรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ในยุคพระพุทธเจ้าหลวง (รัชกาลที่ 5) และมีการเข้ามาตั้งรกราก ทำการค้า และเผยแพร่ศาสนาของชาวตะวันตก
5. ยุคร่วมสมัย คือ ช่วงเวลาในปัจจุบัน ซึ่งมีงานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ โดยช่างศิลป์ร่วมสมัยซึ่งอาจนำรูปแบบงานสถาปัตยกรรมล้านนา ล้านช้าง มาผลิตสร้างใหม่ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบ

ของการรักษาขนบและองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเอาไว้ หรือนำรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม มาประยุกต์ และต่อยอด จนเกิดความงามที่เป็นเอกลักษณ์ใหม่

การแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นยุคสมัยตามประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมทั้ง 3 ยุค นอกจากจะช่วยในการแบ่งกลุ่ม และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวแล้ว การแบ่งกลุ่มยังช่วยสนับสนุนกระบวนการสร้างการสื่อสารเรื่องราว (Story telling) คุณค่าและความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยเริ่มจากการพิจารณาจากทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว สถาปัตยกรรมนั้นๆ ซึ่งจากผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ สถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา และการจัดกลุ่มเส้นทางท่องเที่ยวเบื้องต้น ได้ดังนี้คือ

➤ **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา** ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ซึ่งได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาแล้ว ดังนั้นจากกลุ่ม แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรมบนเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา หากพิจารณาตามแนวคิวการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม 5 ยุค จะได้เส้นทางชื่นชมศิลปะ สถาปัตยกรรมล้านนา 4 เส้นทาง ดังนี้คือ

1. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา** ประกอบไปด้วย แหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดลำพูน : วัดจามเทวี วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร และวัดพระยืน
- จังหวัดลำปาง : วัดปงสนุกเหนือ

2. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคอาณาจักรล้านนา** ประกอบไปด้วย แหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดเชียงใหม่ : วัดปราสาท (วัดผาสารท) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดอินทราวาส (วัดต้นแก้ว) และวัดเกตการาม (เจดีย์)
- จังหวัดเชียงราย : วัดพระแก้วเชียงราย
- จังหวัดลำปาง : วัดพระธาตุลำปางหลวง

3. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก** ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดเชียงใหม่ : คัมเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) และ วัดเกตการาม (อุโบสถ, ศาลา บาดร, โรงเรียนนันทธรรมสำนักวัดสระเกษ, หอระฆัง, พิพิธภัณฑ์)

- จังหวัดลำปาง : กาดกองต้า บ้านเสานัก พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง และ พิพิธภัณฑ์มณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนก)
- 4. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคร่วมสมัย ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้
 - จังหวัดเชียงราย : พิพิธภัณฑ์บ้านดำ วัดพระแก้วเชียงราย และวัดร่องขุน

➤ **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง** ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่าน และพะเยา ซึ่งได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา-ล้านช้างแล้วในหน้า 85-100 และเมื่อพิจารณาตามแนวคิวการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม 5 ยุค จะได้เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง 3 เส้นทาง ดังนี้คือ

1. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง)
- จังหวัดพะเยา : โบราณสถานเวียงลอ

2. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคอาณาจักรล้านนา (ยุคหลังจากการย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรจากเมืองหลวงพระบาง ไปเมืองเวียงจันทน์) ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดต้นแหลง และวัดภูมินทร์

3. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดหนองบัว
- จังหวัดแพร่ : คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ คุ่มวิชัยราชา บ้านวงศ์บุรี พิพิธภัณฑ์ไม้สัก และ วัดจอมสวรรค์
- จังหวัดพะเยา : เฮือนไทลื้อบ้านแวน เฮือนไทลื้อแม่แสงดา และวัดนันทาราม

2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด

• เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่

จากการประชุมภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องร่วมกับพิจารณาเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ฉบับ 2560 ร่วมกับการพิจารณาด้านความพร้อม และศักยภาพของชุมชนในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม จึงได้ข้อสรุปเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้คือ

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา (หัวเมืองเชียงใหม่ แฉ่งศรีภูมิ –แฉ่งหัวริน) ผ่านจุดสำคัญดังนี้ จุดที่ 1. วัดเชียงมั่น 2. วัดล้ามช้าง, ชมตลาดมิ่งเมือง, 3.แฉ่งศรีภูมิ 4.วัดหัวข่วง (แสนเมืองมาหลวง) 5. ประตูช้างเผือก 6.วัดหม้อคำตวง 7.วัดควรคำม้า 8.วัดมณเฑียร 9.วัดโลกโมฬี 10.แฉ่งหัวริน 11.วัดป่าพรวัวโน 12.วัดดับ 13.หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ 14.พิพิธภัณฑ์พื้นถิ่น 15.โรงช้างต้น ในร.ยุพราชฯ

ภาพที่ ย่อย 2-1 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่

• **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาลำพูน**

จากข้อเสนอแนะเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการพิจารณาความสำคัญประวัติศาสตร์ และบทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมล้านนาเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองลำพูน โดยเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเมืองลำพูนทั้งหมด โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา จุดที่ 1. วัดพระธาตุหริภุญชัย 2. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน 3. คุ้มเจ้ายอดเรือน 4. อนุสาวรีย์จามเทวี 5. วัดจามเทวี 6. วัดมหาวัน 7. วัดพระคงฤาษี 8. วัดสันป่ายางหลวง 9. โบราณสถานกุช้างกุ่มา 10. วัดพระยืน 11. วัดต้นแก้ว

ภาพที่ ย่อย 2-2 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาลำพูน

• **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง**

จากการวิเคราะห์บทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมล้านนา เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองลำปาง โดยเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเมืองลำปาง โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. บ้านแสนัก 2. บ้านป่องนั๊ก 3. พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทย 4. สะพานรัชฎาภิเศก และกลุ่มอาคารเก่าบริเวณภาคกองต้า 5. วัดศรีชุม 6. สถานีรถไฟลำปาง 7. วัดพระแก้วดอนเต้า 8. วัดพระธาตุลำปางหลวง 9. วัดปงสนุก 10. วัดไหล่หิน

ภาพที่ ย่อย 2-3 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง

• **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงราย**

การวิเคราะห์หัตถบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมล้านนา เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย โดยเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของเมืองเชียงราย โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ 2. หอนาฬิกา 3. อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช 4. วัดพระแก้ว 5. อุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง 6. พิพิธภัณฑ์อุบคำ 7. ข้าวสีลปะ 8. ไร่เชิญตะวัน 9. วัดร่องขุน

ภาพที่ ย่อย 2-4 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงราย

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดพะเยา**

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่ากลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่จะพบว่าเมืองพะเยาปรากฏแหล่งท่องเที่ยวที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่าส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงคำ ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา ทำให้เสนอแนะมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. โบราณสถานเวียงลอ 2. วัดนันตาราม 3. เรือนไทลื้อบ้านแม่แสงดา 4. เรือนไทลื้อบ้านสบแวน

ภาพที่ ย่อย 2-5 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดพะเยา

• **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดแพร่**

จากการวิเคราะห์บทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรม เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองแพร่ โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. วัดพระธาตุช่อแฮ 2. วัดจอมสวรรค์ 3. คู่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ 4. บ้านวงศ์บุรี 5. พิพิธภัณฑ์ไม้สัก 6. คู่มวิชัยราชา 7. วัดพระนอน 8. บ้านเสาร์ร้อยต้น 9. ศาลหลักเมืองแพร่

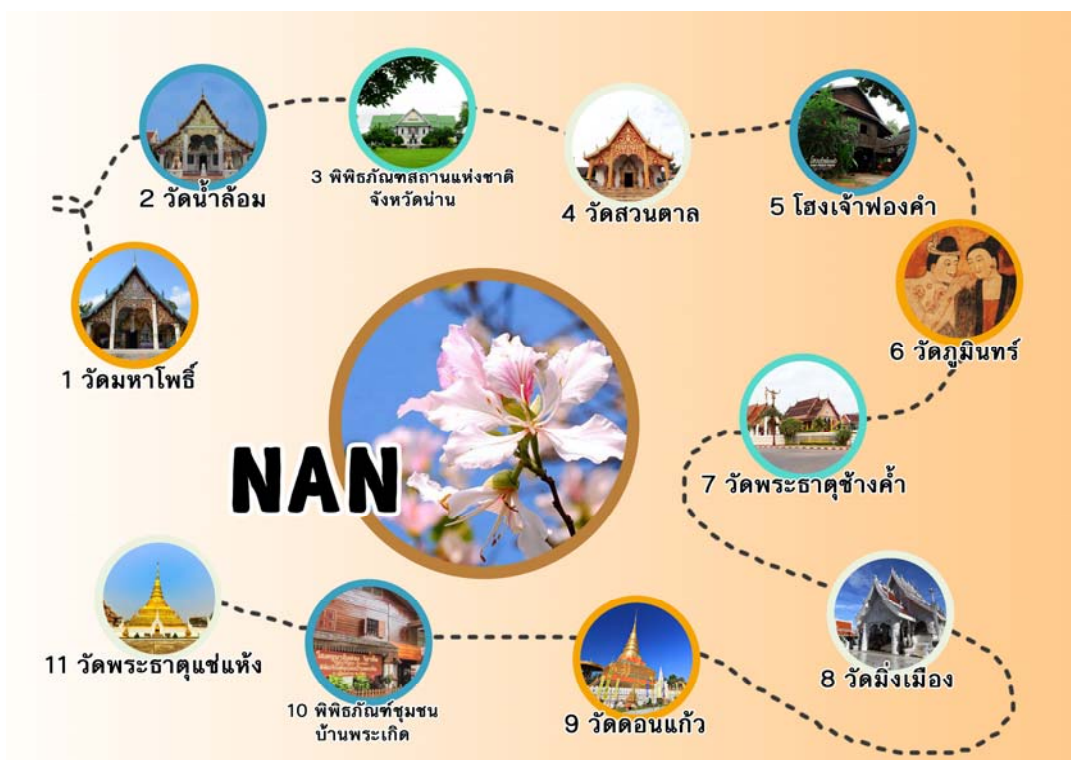

ภาพที่ ย่อย 2-6 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดแพร่

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดน่าน**

จากข้อเสนอแนะเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่ากลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่จะพบว่าเมืองน่านปรากฏแหล่งท่องเที่ยวที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่า จึงเสนอแนะเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเมืองน่าน โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. วัดมหาโพธิ์ 2. วัดน้ำล้อม 3. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 4. วัดสวนตาล 5. โฮงเจ้าฟองคำ 6. วัดภูมินทร์ 7. วัดพระธาตุช้างค้ำ 8. วัดมิ่งเมือง 9. วัดดอนแก้ว 10. พิพิธภัณฑชุมชนบ้านพระเกิด 11. วัดพระธาตุแช่แห้ง

ภาพที่ ย่อย 2-7 เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดน่าน

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา (2) เสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม (3) จัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจะเป็นการสำรวจ สัมภาษณ์ ประชุมระดมสมองจากกลุ่มสนทนากลุ่ม และการประเมิน โดยใช้แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมที่ประกอบด้วยองค์ประกอบในการประเมิน 3 ด้าน คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ โดยพื้นที่ศึกษาจะเป็นการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาใน 2 เส้นทาง คือ เส้นทางชื่นชมศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง และเส้นทางศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่าน และพะเยา

ผลการศึกษาวิจัยสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา เมื่อพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาอยู่ในระดับดี แต่ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมให้สูงขึ้น โดยเฉพาะความพร้อมในด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงเสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา โดยจำแนกออกเป็น 5 ระดับ คือ ดีเยี่ยม ดีมาก ดี ปานกลาง และต่ำ โดยแต่ละแหล่งที่ได้รับการประเมินพบว่ามีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกัน การเสนอแนะแนวทางจึงมีความแตกต่างกัน

จากผลการศึกษาข้างต้นทำให้สามารถจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยได้มีการจัดประชุมเพื่อนำเสนอแนวคิดคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมล้านนา แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่แต่ละจังหวัด และสร้างกระบวนการเพื่อพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน ซึ่งในการประชุมได้พัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาใน 2 ลักษณะ คือ 1) การพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาตามยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม และ 2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด

Abstract

This research aimed to (1) explore and evaluate the cultural tourism situation to learn about the architectural values study in Lanna Civilization Route, (2) propose guidelines to promote and develop cultural tourism on the tourist path of the architectural values study (3) develop a cultural tourism programs of the architectural values study in Lanna Civilization Route. The tools used in the study were surveys, interviews, brainstorming, and group discussions. The data were analyzed by the architectural tourism evaluation which consists of three components: 1) physical potential of the tourism attractions 2) tourism capacity potential and 3) the management potential. The studied area were two architectural values study routes in Lanna Civilization Route. The routes were; Lanna architectural art route in Chiang Rai, Chiang Mai, Lamphun and Lampang provinces and Lanna-Lanchang architectural art route in Phrae, Nan and Payao provinces.

Considering the potential of the three factors, the research found that the cultural tourism situation to learn about the architectural values study in Lanna Civilization Route, was in Good level. However, there was a need to develop the readiness to promote and develop cultural tourism on the tourism routes. Especially, the readiness in tourism capacity potential and the management potential. Therefore, this study provided guidelines to promote and develop the cultural tourism on the tourism routes to enhance the cultural tourism in Lanna Civilization Route. The evaluation was classified into 5 levels; those were excellent, very good, good, moderate and low. Each of the routes was evaluated and found different strengths and weaknesses, also suggestions for improvement were different, too.

From the above results, it was possible to develop programs of architectural values study routes in Lanna Civilization Route. A conference was held to present the concept, the value of Lanna architecture, the development of architectural values on tourism attractions, and tourism programs to those who got involved in each province. In addition, to create a process which helps developing tourism programs together with the community. The conclusion from the conference were shown in 2 tourism programs in architectural values study routes in Lanna Civilization Route, those were; 1) the development of the cultural tourism on the tourism routes to enhance the cultural tourism in Lanna Civilization Route, according to the era of architecture, 2) the development of the cultural tourism on the tourism routes to enhance the cultural tourism in Lanna Civilization Route, according to the provincial routes.

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	2-1
บทคัดย่อ	2-22
Abstract	2-23
สารบัญ	2-24
สารบัญตาราง	2-27
สารบัญภาพ	2-29
สารบัญแผนภูมิ	2-32
บทที่ 1 บทนำ	2-33
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	2-33
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	2-34
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2-34
1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	2-35
1.5 กรอบการวิจัย	2-36
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ	2-37
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2-38
2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	2-38
2.2 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2-63
2.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	2-71
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	2-72
3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	2-72
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	2-73
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล	2-84

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย	2-86
4.1 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา	2-86
4.1.1 ข้อมูลทั่วไปของการท่องเที่ยวในพื้นที่อารยธรรมล้านนา	2-86
4.1.2 ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา	2-100
4.1.3 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา	2-148
4.2 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา	2-247
4.3 การวิเคราะห์โปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา	2-258
4.4 ปฏิบัติการนำร่องอย่างมีส่วนร่วม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา	2-307
4.4.1 การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่หัวเวียงเชียงใหม่	2-309
4.4.2 การพัฒนาศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	2-311
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	2-333
5.1 สรุปผลการศึกษา	2-333
5.2 ข้อเสนอแนะ	2-342

สารบัญ(ต่อ)

หน้า

บรรณานุกรม

2-328

ภาคผนวก ก แบบสำรวจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง
อารยธรรมล้านนา

ภาคผนวก ข ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้
คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

ภาคผนวก ค กิจกรรมการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ
สัมภาษณ์เชิงลึก

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ย่อย 2-1	การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมองค์ประกอบ	2-73
ย่อย 2-2	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และ สถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา	2-101
ย่อย 2-3	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดเชียงใหม่	2-171
ย่อย 2-4	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดเชียงราย	2-180
ย่อย 2-5	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดลำปาง	2-199
ย่อย 2-6	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดลำพูน	2-210
ย่อย 2-7	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดแพร่	2-223
ย่อย 2-8	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดน่าน	2-236
ย่อย 2-9	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดพะเยา	2-246
ย่อย 2-10	คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา	2-246
ย่อย 2-11	เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่	2-317
ย่อย 2-12	เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลำพูน	2-321
ย่อย 2-13	เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลำปาง	2-323
ย่อย 2-14	เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงราย	2-325
ย่อย 2-15	เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา	2-327

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
ย่อย 2-16	เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่	2-329
ย่อย 2-17	เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน	2-331
ย่อย 2-18	ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา	2-341

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
ย่อย 2-1	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่	2-15
ย่อย 2-2	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำพูน	2-16
ย่อย 2-3	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง	2-17
ย่อย 2-4	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงราย	2-18
ย่อย 2-5	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดพะเยา	2-19
ย่อย 2-6	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดแพร่	2-20
ย่อย 2-7	เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดน่าน	2-21
ย่อย 2-8	เจดีย์วัดพญาวัด เมืองน่าน	2-41
ย่อย 2-9	เจดีย์ล้านนายุคทอง สมัยพญาติโลกราชที่วัดเจ็ดยอด	2-42
ย่อย 2-10	วิหารลายคำ วัดพระสิงห์	2-43
ย่อย 2-11	กรอบแนวคิด	2-71
ย่อย 2-12	ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.เชียงใหม่	2-113
ย่อย 2-13	ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.เชียงราย	2-117
ย่อย 2-14	ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.ลำพูน	2-122
ย่อย 2-15	ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.ลำปาง	2-130
ย่อย 2-16	ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.แพร่	2-136
ย่อย 2-17	ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.น่าน	2-142
ย่อย 2-18	ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.พะเยา	2-147

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
ย่อย 2-19	บรรยากาศการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อร่วมกันประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	2-149
ย่อย 2-20	บรรยากาศการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อร่วมกันเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว	2-248
ย่อย 2-21	เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	2-259
ย่อย 2-22	เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	2-260
ย่อย 2-23	เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดลำพูน เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	2-260
ย่อย 2-24	เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดลำปาง เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	2-261
ย่อย 2-25	เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดพะเยา เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	2-261
ย่อย 2-26	เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดแพร่ เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	2-262
ย่อย 2-27	เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	2-262

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
ย่อย 2-28	กรอบแนวคิดการสื่อสารและให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา	2-264
ย่อย 2-29	เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา	2-265
ย่อย 2-30	เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคอาณาจักรล้านนา	2-271
ย่อย 2-31	เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุครับอิทธิพลจากสยามและชาติตะวันตก	2-281
ย่อย 2-32	เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคร่วมสมัย	2-289
ย่อย 2-33	เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา	2-292
ย่อย 2-34	เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคอาณาจักรล้านนา	2-301
ย่อย 2-35	เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุครับอิทธิพลจากสยามและชาติตะวันตก	2-306
ย่อย 2-36	แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์	2-319
ย่อย 2-37	เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดเชียงใหม่	2-320
ย่อย 2-38	เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดลำพูน	2-322
ย่อย 2-39	เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดลำปาง	2-324
ย่อย 2-40	เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดเชียงราย	2-326
ย่อย 2-41	เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดพะเยา	2-328
ย่อย 2-42	เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดแพร่	2-330
ย่อย 2-43	เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดน่าน	2-332

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

หน้า

ย่อย 2-1 ความเชื่อมโยงของการนำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการศึกษาวิจัย

2-70

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

นักท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสร้างความเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว โดยประเทศในภูมิภาคเอเชียเป็นเป้าหมายที่สำคัญพื้นที่หนึ่งของนักท่องเที่ยวที่ต้องการจะท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งภาครัฐก็ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้ฐานทางวัฒนธรรม และกำหนดให้พื้นที่ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนเป็นเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา ซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านใน “แหล่งอารยธรรมล้านนา” คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้)

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา พบว่า เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพ ซึ่งพิจารณาจากองค์ประกอบด้านศักยภาพ การรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านโครงข่ายการคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานหรือองค์กรท่องเที่ยวชั้นนำ และคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว โดยเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมทั้งในระดับจังหวัดและการเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดในภาคเหนือตอนบน ซึ่ง 1 ใน 6 เส้นทางที่น่าสนใจที่จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดย “สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า” ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงาม สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี คือ กลุ่มเส้นทางสถาปัตยกรรมเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างทางศาสนา อาคารบ้านเรือน ร้านค้าฯ ที่สะท้อนเรื่องราวและวิถีชีวิต ล้านนาในยุคสมัยต่างๆ โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 เส้นทางหลักๆ คือ เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมพม่า-พุกาม-ไทใหญ่ และเส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง

การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมนั้นมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเส้นทางท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง

ในการจัดการท่องเที่ยว มีแรงดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และจะต้องมีศักยภาพเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นเพื่อเป็นการยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา และนำมาสู่การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา พร้อมทั้งจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ซึ่งทุกภาคส่วนสามารถนำแนวทางดังกล่าวไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการกำหนดทิศทางการพัฒนากการท่องเที่ยวของประเทศ จึงเป็นที่มาของการดำเนินการศึกษาในครั้งนี้ และป็นสิ่งที่สมควรได้รับการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 2) เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา
- 3) เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนานั้นจะศึกษาครอบคลุมพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น

1. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง
2. เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เป็นการศึกษาสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ซึ่งจะทำให้ทราบสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อนำไปสู่การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา โดยการสำรวจและประเมินเส้นทางท่องเที่ยว และนำมาจัดทำโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาอย่างเป็นรูปธรรม และยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการแข่งขันการท่องเที่ยวของประเทศได้ในอนาคต

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

- เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา หมายถึง เส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหลายๆ แหล่งใน “กลุ่มพื้นที่อารยธรรมล้านนา” เข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เมืองหลวงพระบางในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เมืองเชียงตุงและเมืองนายนในประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์และเมือง เชียงรุ้ง (สิบสองปันนา) ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้)
- สถาปัตยกรรมล้านนา หมายถึง รูปแบบที่มีความโดดเด่น 2 รูปแบบจากชนชาติที่มีความโดดเด่น 2 ชนเผ่าในภาคเหนือของประเทศไทย ชนชาติแรกคือชาวมอญซึ่งเข้ามาตั้งรกรากในดินแดนนี้ ก่อนที่ชาวไทยจะเดินทางมาถึง และชนชาติที่ 2 คือหลังจากที่ชาวไทยวน (หรือคนเมือง) เดินทางมาถึงเมื่อ 1,300 ปีต่อมา โดยชนชาติมอญที่ปกครองประเทศไทย คือ อาณาจักรทวารวดีซึ่งอยู่ทางภาคกลางบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา และแผ่ไปถึงอาณาจักรมอญทางเหนือของอาณาจักรหริภุญชัย เมืองหลวงของอาณาจักรคือเมืองหริภุญชัย (ปัจจุบันคือจังหวัดลำพูน) ซึ่งสถาปัตยกรรมมอญหริภุญชัยมีความโดดเด่นในเรื่องรูปแบบและหน้าที่ทางพระพุทธศาสนา
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว ในการศึกษารั้งนี้จะมุ่งเน้นพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบดังนี้ ดังต่อไปนี้
 - สินค้าทางการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ซึ่งจะประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรด้านศิลปะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น มีคุณค่า และมีคุณลักษณะทางศิลปะ สถาปัตยกรรมของอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาคารทางศาสนาและพุทธศิลป์ โดยมีทั้งรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมชั้นสูง และศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน

- กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม โดยเป็นการท่องเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างทางศาสนา อาคารบ้านเรือน ร้านค้าฯ ที่สะท้อนเรื่องราวและวิถีชีวิตล้านนาในยุคสมัยต่างๆ
- บริการทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การบริการที่สนองตอบความต้องการของลูกค้า เช่น การให้บริการจากชุมชนหรือท้องถิ่นในด้านการให้ข้อมูลคุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น
- การประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม ครอบคลุมประเด็นดังนี้
 - การสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยจะเห็นได้โดยจากการทำนุบำรุง การรักษา งานซ่อมแซม ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของอาคารอยู่และยังมีชุมชนที่มีการสืบทอดด้านสถาปัตยกรรมเหล่านี้อยู่อย่างชัดเจน
 - ความผูกพันของชุมชนต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต
 - ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ โดยพิจารณาจากชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของตน รวมถึงการมีหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น

1.5 กรอบการวิจัย

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้เป็นการสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ครอบคลุมพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง และเส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา

เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา รวมทั้งจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้ประกอบการ และชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1. มีฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
2. ทราบถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ครอบคลุมพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น
 - ก) เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง
 - ข) เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด แพร่ น่าน และพะเยา
3. มีแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา
4. ได้ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเป็นโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาเหมาะสม
5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษา อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษาสามารถนำข้อมูลและผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน การศึกษา และการวิจัยต่อยอดในประเด็นที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงสู่กรอบแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังนี้ คือ

2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากวัตถุประสงค์งานวิจัย **ข้อที่ 1** **สำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา** ใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาดังต่อไปนี้คือ

1) แนวคิดด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนา

- ความหมายของสถาปัตยกรรมล้านนา

สถาปัตยกรรมล้านนา หมายถึง รูปแบบที่มีความโดดเด่น 2 รูปแบบจากชนชาติที่มีความโดดเด่น 2 ชนเผ่าในภาคเหนือของประเทศไทย ชนชาติแรกคือชาวมอญซึ่งเข้ามาตั้งรกรากในดินแดนนี้ ก่อนที่ชาวไทยจะเดินทางมาถึง และชนชาติที่ 2 คือหลังจากที่ชาวไทยวน (หรือคนเมือง) เดินทางมาถึงเมื่อ 1,300 ปีต่อมา โดยชนชาติมอญที่ปกครองประเทศไทย คือ อาณาจักรทวารวดีซึ่งอยู่ทางภาคกลางบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา และแผ่ไปถึงอาณาจักรมอญทางเหนือของอาณาจักรสุโขทัย เมืองหลวงของอาณาจักรคือเมืองสุโขทัย (ปัจจุบันคือจังหวัดสุโขทัย) ซึ่งสถาปัตยกรรมมอญสุโขทัยมีความโดดเด่นในเรื่องรูปแบบและหน้าที่ทางพระพุทธศาสนา

ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมมอญสามารถหาได้ที่วัดจามเทวีในจังหวัดลำพูน เจดีย์วัดพญาวัดในจังหวัดน่าน วัดเจติยเจ็ดยอด ในจังหวัดเชียงใหม่ วัดเจติยเหลี่ยมซึ่งสร้างขึ้นในเวียงกุมกาม (พ.ศ. 1843) วัดพระธาตุสุริยชัย ในจังหวัดลำพูน (คริสต์ศตวรรษที่ 9) และเจดีย์ก่ออิฐเชิงแสน วัดผาสุก (พ.ศ. 1838)

รูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนามักจะหมายถึงศิลปกรรมของชาวไทยวน ซึ่งเอาชนะอาณาจักรมอญมาได้ โดยใช้เวลาในการก่อสร้างสร้างตัวกว่า 700 ปีและมีงานศิลปกรรมบางอย่างที่สร้างขึ้นในช่วงที่ล้านนาค่อยๆอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าเป็นเวลา 218 ปีด้วย งานศิลปกรรมของล้านนามีความแตกต่างกันไปตามพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นเชียงใหม่ น่าน พะเยา เชียงใหม่ และพื้นที่อื่นๆ รูปแบบของล้านนาเดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจากแคว้นปาละของอินเดียซึ่งเห็นได้จากวัดเจ็ดยอดในจังหวัดเชียงใหม่

และสัตว์ต่างๆ ในตำนานของเขมร เช่น พญานาค พระราหู ฯลฯ อิทธิพลของชนเผ่าไทก็สามารถแบ่งได้เป็น ไทลาว ไทลื้อ และไทใหญ่ ฯลฯ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556)

- พัฒนาการของสถาปัตยกรรมล้านนา

เชาวลิต สัยเจริญ (2553) ได้อธิบายว่า เรื่องราวทางสถาปัตยกรรมของล้านนา มีพัฒนาการเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ของชนชาติไท ซึ่งมีมานานหลายพันปี ชาวไตยวนเป็นชาติพันธุ์หลักในล้านนาที่สืบสานวัฒนธรรมสืบเนื่องกับวัฒนธรรมไทเดิมในยุคนาน เช่นเดียวกับชาวไทใหญ่ ชาวไตลื้อและไตกลุ่มกลุ่มต่างๆ ซึ่งนักวิชาการไทยและจีนบางส่วนสันนิษฐานกันตามหลักฐานทางโบราณคดีอันเก่าแก่ ด้านการตั้งที่อยู่อาศัยบนแอ่งที่ราบติดแม่น้ำแยงซีเกียง สร้างเรือนยกพื้นสูง การใช้เครื่องปั้นดินเผาพื้นมณฑลและแบบมีฐานสามเส้า และเครื่องใช้สัมฤทธิ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมชาวปาโบราณ ก่อนที่ราชวงศ์ฉินของจีนจะมารุกราน พงศาวดารจีนมีหลักฐานการกล่าวถึงชนชาติที่อยู่บริเวณแถบต้นลุ่มน้ำแยงซีเกียง และกล่าวถึงชาวไป๋ (ไป๋ไป๋ซู่ฟู่) ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้ลงความเห็นว่าเป็นต้นตระกูลของคนไท เพราะรูปลักษณะสันฐาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รูปแบบที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไม้สอย ยังสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอยู่ในปัจจุบัน หลักฐานที่เห็นได้ชัดได้แก่ กลองมโหระทึกสำริด การแต่งกายของคนและสิ่งปลูกสร้างที่ปรากฏอยู่บนเครื่องสำริด และวัฒนธรรมการกินข้าวเหนียวหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับรูปแบบการอยู่อาศัยเก่าแก่ที่สุดขุดพบอิฐโบราณ มีการแกะสลักรูปบ้านเรือนยกใต้ถุนสูง มีخانเรือน และมีหลังคาเรือนมุงด้วยหญ้าหรือใบไม้แห้ง มีการใช้วัวและม้าเทียมเกวียน อิฐโบราณนั้นมีอายุมากกว่า ๑,๕๐๐ ปี เช่นเดียวกันกับกลองมโหระทึกที่มีประติมากรรมสิ่งก่อสร้างที่อยู่อาศัยยกพื้นสูง และเรือนกลองสำริด ตามหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีของจีนก็พบหลักฐานการขุดฝังเสาเรือนลงไปบนดินของกลุ่มชาวไป๋ ชาวไป๋ ทุกวันนี้ชาติพันธุ์ที่มีเชื้อสายเกี่ยวข้องกับชาวไป๋โบราณ ได้มีจำนวนมากในพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแยงซีเกียง ไหลลงมาทางทิศใต้ของยุคนาน เชื่อมต่อไปยังกวาสีและกวางตุ้ง ซึ่งมีชนเผ่าทางตอนใต้ประเทศจีนที่มีวัฒนธรรมไทยจำนวนมาก เช่น เผ่าจ้วง และแน่นอนที่เห็นได้ชัดคือทางตอนเหนือของเวียดนาม ลาว ไทย พม่า และอินเดีย เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของคนไทยอย่างปฏิเสธไม่ได้เรือนอยู่อาศัยเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการดำรงชีพ พบว่าเรือนชาวไทเผ่าต่างๆ สร้างด้วยระบบเสาคานไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่ ยกพื้นสูง มีخانแดด ชานร่ม ห้องในเรือนเป็นห้องนอนเป็นหลัก ซึ่งแต่โบราณสมาชิกในครอบครัวใช้ที่ว่างในห้องนอนร่วมกัน อาจมีการกั้นด้วยผ้ากั้น (ม่าน) ไม่มีการทำห้องนอนหลายห้อง โครงสร้างเรือนส่วนใหญ่เป็นไม้ไผ่ ไม้ว่าจะเป็น เสา คาน ตง ผนัง นิยมใช้หญ้าคามุงหลังคาเรือน ใต้ถุนเรือนใช้เก็บเครื่องใช้สักรักรม เลี้ยงไก่เลี้ยงหมูบ้าง นิยมนั่งพักผ่อนหรือทำงานบนชานหรือชานร่ม (เต็น)

- ลักษณะของสถาปัตยกรรมล้านนา

สถาปัตยกรรมล้านนาหากจะกล่าวถึงภาพที่ชัดเจนและเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จำต้องกล่าวถึงความเป็นอาณาจักรที่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นช่วงที่ราชอาณาจักรมีการพัฒนาเทคนิควิธี และรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์แสดงให้เห็นรูปแบบ เทคนิควิธีและการเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมกับยุคสมัยมากที่สุด ซึ่งเมื่อกล่าวถึงงานสถาปัตยกรรมล้านนาจึงหมายถึง ลักษณะสถาปัตยกรรมตั้งแต่ในช่วงยุคทองของล้านนาจนถึงช่วงปลาย ดังนี้ (เสนอ นิลเดช, 2538 และ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, 2544)

● ล้านนายุคทอง

ความเจริญของล้านนาเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดนับตั้งแต่สมัยพญากือนาเป็นต้นมา ด้วยการทำให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางศาสนาแทนหรืออุทิศพระองค์ทรงรับพุทธ ศาสนานิกลังกาวงศ์จากสุโขทัย และอาราธนาพระสุมนเถระมาจำพรรษาที่วัดสวนดอก ในระยะนี้ในกายวัดสวนดอกในเชียงใหม่ ได้รุ่งเรืองมากและมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นิการามัญ” หรือตั้งแต่ราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา

ในช่วงเวลานี้หลักฐานสำคัญคือ จารึกวัดพระยืนกล่าวถึงการอัญเชิญพระธาตุโดยพระสุมนเถระจากสุโขทัยขึ้นมา เชียงใหม่ในรัชกาลพระเจ้ากือนารูปแบบสถาปัตยกรรมได้ปรากฏเจดีย์ทรงกลม ดังตัวอย่างสำคัญที่ เจดีย์วัดสวนดอก เชียงใหม่ เป็นที่พระเจ้ากือนาโปรดให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับของพระสุมนเถระ เป็นต้น และเจดีย์ที่ใช้รูปแบบเจดีย์สุโขทัย ดังตัวอย่างสำคัญที่นักวิชาการเชื่อว่าน่าจะปรากฏในช่วงนี้คือ เจดีย์กู่มา ลำพูน เป็นต้น

สถาปัตยกรรมในช่วงเวลาข้างต้นถือได้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการเผยแพร่พุทธศาสนาถึงกวางส หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “นิการามัญ” เมื่อล่วงถึงรัชกาลพระเจ้าแสนเมืองมา และพระเจ้าสามฝั่งแกน สถาปัตยกรรมคงถือได้ว่าเป็นช่วงที่ส่งผ่านให้งานสถาปัตยกรรมเจริญอย่างสูงในรัชกาลต่อมาคือ รัชกาลพระเจ้าติโลกราช พระองค์ได้แผ่ขยายพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่เมืองแพร่และน่านได้ ดังนั้นความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักร รวมทั้งการสืบศาสนาถึงกวางสใหม่ นำไปสู่ความมั่นคงทั้งด้านอาณาจักรและศาสนจักร จึงทำให้ตั้งแต่รัชกาลนี้เป็นต้นมา ส่งผลให้ถือเป็นยุครุ่งเรืองทางด้านสถาปัตยกรรมด้วย

พระเจ้าติโลกราชทรงให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ที่ “วัดมหาโพธาราม” หรือวัดเจ็ดยอด สถาปัตยกรรมในวัดเจ็ดยอดจึงอาจถือเป็นตัวแทนของงานช่วงสถาปัตยกรรมในพื้นที่เชียงใหม่ในสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างของวิหารมหาโพธิ์ที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการถ่ายแบบจากประเทศ อินเดีย อนิมิสเจดีย์ มณฑปพระแก้วนั้ร์แดง เป็นต้น

สืบเนื่องถึงรัชกาลพระเมืองแก้ว ผลดีจากรัชกาลก่อนจึงส่งให้กับรัชกาลนี้เช่นกัน ทั้งในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชและรัชกาลพระเมืองแก้วสถาปัตยกรรมในช่วงเวลา ข้างต้นถือได้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการเผยแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ ใหม่หรือที่เรียกว่า ” สืลลิกขุ ”

รูปแบบเจดีย์

เจดีย์ที่สืบทอดรูปแบบในช่วงก่อน ตัวอย่างสำคัญที่ เจดีย์วัดพญาวัด เมืองน่าน คงสืบทอดรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทแบบเจดีย์กู่กุดและกู่คำ อาจถือเป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจของพระเจ้าติโลกราชที่แผ่ขยายไปสู่เขตล้านนา ตะวันออก

ภาพที่ ย่อย2-8: เจดีย์วัดพญาวัด เมืองน่าน

เจดีย์ที่พัฒนาขึ้น มีตัวอย่างสำคัญคือเจดีย์หลวง ที่พระเจ้าติโลกราชโปรดให้ ” รวบเป็นกระพุ่มยอดเดียว ” นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเจดีย์ 5 ยอดเป็นเจดีย์ยอดเดียวหรือเจดีย์ทรงปราสาทยอด แม้ส่วนยอดเจดีย์หลวงจะหักหายแต่เชื่อว่าส่วนยอดเดิมน่าจะเกี่ยวเนื่องกับ ส่วนยอดเจดีย์วัดเชียงมั่นซึ่งจาริกวัดเชียงมั่นกล่าวว่าเป็นที่แรกที่พญา มังรายโปรดให้สถาปนาขึ้นเป็นแห่งแรกเมื่อตั้งเมืองเชียงใหม่ นั้น แต่องค์ที่เห็นในปัจจุบันนั้น จาริกวัดเชียงมั่นกล่าวว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2016 โดยได้สร้างเป็นทรงกระพุ่มยอดเดียว

นอกจากนั้นยังพบกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังที่เริ่มปรับรูปแบบจากผังกลมไปเป็นผัง หลายเหลี่ยม ดังตัวอย่างของเจดีย์วัดพระธาตุคุดยสุเทพฯ เป็นต้นและเจดีย์ทรงปราสาทยอดทรงระฆัง ดังตัวอย่างของเจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าติโลกราช วัดเจ็ดยอด ที่สร้างในรัชกาลพระเมืองแก้ว

เจดีย์ที่รับอิทธิพลจากรูปแบบภายนอก ในช่วงเวลานี้พระเจ้าติโลกราชได้ยึดครองเมืองเชียงหรือศรีสัชชนาลัย อันเป็นฐานอำนาจสำคัญของสุโขทัย ก่อนที่พระองค์จะทำสงครามยึดเอื้อมกับอยุธยาในรัชกาลพระบรมไตรโลกนาถ ดังนั้นจึงอาจเป็นที่มาของอิทธิพลสถาปัตยกรรมสุโขทัย ดังตัวอย่างสำคัญที่เจดีย์วัดป่าแดง เชียงใหม่และวัดป่าแดงขุนาค เมืองพะเยา ที่เด่นชัดทางรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย การผสมผสานอิทธิพลสถาปัตยกรรมสุโขทัยกับล้านนาเด่นชัดอย่างมากในรัชกาลนี้ ดังตัวอย่างสำคัญที่เจดีย์วัดพระธาตุลำปางหลวง เมืองลำปาง มีจารีกระบุสร้าง พ.ศ. 2039 ปรากฏอิทธิพลสถาปัตยกรรมสุโขทัยเด่นชัดที่รูปแบบชั้นฐานรองรับองค์ระฆัง แบบบัวถลา

ภาพที่ ย่อย2-9: เจดีย์ล้านนายุคทอง สมัยพญาติโลกราช ที่วัดเจ็ดยอด จำลองจากเจดีย์วัดเจดีย์หลวง

รูปแบบของวิหาร

ในช่วงยุคทองนี้ปรากฏหลักฐานอาคารหลังคาคลุม มีตัวอย่างสำคัญได้แก่วิหารพระพุทธรูปและวิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง นักวิชาการบางท่านเสนอว่ารูปแบบสำคัญของวิหารล้านนา คือ การยกเก็จอันสัมพันธ์กับการซ้อนชั้นหลังคา โครงสร้างหลักของวิหาร ได้แก่ วิหารแบบเปิดหรือที่เรียกว่า ” วิหารปวย ” และวิหารแบบปิด โดยวิหารส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้ระบบม้านั่งใหม่ในส่วนหน้าบัน

นอกจากนั้นยังปรากฏวิหารปราสาท คือการก่อรูปปราสาทต่อท้ายวิหาร ใช้ปราสาทเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป มีตัวอย่างสำคัญที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ที่น่าจะใช้เป็น

ประดิษฐานพระพุทธรูปหินงี้ เป็นต้น อันน่าจะเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมสุโขทัยหรือพม่าสมัยพุกามด้วย

ในช่วงยุคทองนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมประเภทต่าง ๆ แสดงความหลากหลายทางด้านรูปแบบ อันล้วนได้แรงบันดาลใจทั้งจากงานสถาปัตยกรรมในยุคก่อน อิทธิพลจากสถาปัตยกรรมภายนอกดังเช่นสุโขทัย พม่าสมัยพุกาม เป็นต้น จนกระทั่งมีพัฒนาการที่ลงตัว และรูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงเวลานี้จะได้รับการสืบทอดไปในยุคต่อมา แต่จะเริ่มแสดงถึงความเสื่อมของงานช่างลงมาเป็นลำดับในสมัยต่อมา

ภาพที่ ย่อย2-10: วิหารลายคำ วัดพระสิงห์

● ล้านนาตอนปลาย

หลังจากรัชกาลพระเมืองแก้วแล้ว ถือได้ว่าสังคมล้านนาได้ถึงจุดอิ่มตัวทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ส่งผลให้งานสถาปัตยกรรมในช่วงเวลานี้เป็นการสืบทอดรูปแบบเดิมจากงาน สถาปัตยกรรมในยุคทอง ปลายช่วงเวลานี้สภาพสังคมในล้านนาได้เริ่มเข้าสู่ความวุ่นวายเนื่องจากผล กระทบด้านความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับพม่า

อย่างไรก็ตามผลกระทบทางสังคมนี้ คงไม่มีปัจจัยต่อการสร้างงานสถาปัตยกรรมมากนัก ดังตัวอย่างสำคัญที่ เจดีย์วัดโลกโมฬี ที่เชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิพระนางจิริประภาเทวี ใน พ.ศ. 2071 รูปแบบเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอด ยังให้ความสำคัญกับส่วนยอดที่เป็นหลังคาเอนลาด อันเป็น

รูปแบบสำคัญที่ช่วยชี้ให้เห็นว่าน่าจะสืบทอดจากเจดีย์ทรงปราสาทในยุค ทองเอกเช่นเจดีย์หลวง เป็นต้น

ในช่วงนี้ยังปรากฏงานช่างที่เป็นงานบูรณะปฏิสังขรณ์เพิ่มเติม ดังตัวอย่างกลุ่มเจดีย์ในเขตพื้นที่เมืองโบราณ ดังเช่นเวียงกุมกาม อาทิจเจดีย์วัดปู่เปี้ย เจดีย์วัดอู่ก้าง เป็นต้น และเวียงท่ากาน อาทิจเจดีย์วัดต้นกอก เจดีย์วัดกลางเวียง เป็นต้น

สถาปัตยกรรมในช่วงนี้มีทั้งรูปแบบที่ย้อนกลับไปเลียนแบบเจดีย์ในช่วงยุคก่อน ๆ และมีรูปแบบที่แสดงฝีมืองานช่างที่เริ่มเสื่อมลง

2) การประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม

จากคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกรมการท่องเที่ยว, 2550) ได้อธิบายถึงการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม มีองค์ประกอบในการประเมิน 3 ด้าน คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

(1) ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ

(1.1) คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย

(1.1.1) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ โดยพิจารณาจากเอกลักษณ์เฉพาะตนทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของวิถีชีวิตจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรม ประเพณี ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องมือใช้สอยในการชีวิตประจำวัน ลักษณะสิ่งประดิษฐ์ระเบียบแบบแผนดำรงชีพร่วมกัน ฯลฯ

(1.1.2) ความงดงามทางสถาปัตยกรรม เป็นความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม และการสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น พิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นงานสถาปัตยกรรม อาทิเช่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร งานศิลปะหรือศิลปกรรม งานจิตรกรรม หรืออื่นๆที่ทำให้เกิดความงดงามทางสถาปัตยกรรม

(1.1.3) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากความยาวนานของการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยจะเห็นได้จากการทำนุบำรุง การรักษา งานซ่อมแซม ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของอาคารอยู่และยังมีชุมชนที่มีการสืบทอดด้านสถาปัตยกรรมเหล่านี้อยู่อย่างชัดเจน

(1.1.4) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ โดยพิจารณาจากยุคสมัยของลักษณะทางสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น การมีประวัติศาสตร์สืบเนื่องอย่างยาวนานมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีจนถึงปัจจุบัน โดยมีหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้

(1.1.5) ความผูกพันต่อท้องถิ่น โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต

(1.1.6) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ โดยพิจารณาจากชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และประเพณีของตน รวมถึงการมีหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น

(1.2) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย

(1.2.1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยพิจารณาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความยากลำบากของเส้นทางเข้าถึง ความลาดชัน ความแคบของถนน และความปลอดภัย

(1.2.2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากโอกาสที่เกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย เช่น น้ำป่า ดินถล่ม การจราจร กระแสน้ำรุนแรง สัตว์ดุร้าย มาลาเรีย ภัยจากโจรผู้ร้าย โรคระบาดอื่นๆ เป็นต้น

(1.2.3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถจัดได้ภายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการที่มีกิจกรรมหลากหลายจะทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมและเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้น ทั้งนี้ กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว

(2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(2.1) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน พิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคตพิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

(2.2) การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก พิจารณาจากการมีกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกในระดับต่างๆ ให้การสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน

(3) ด้านการบริหารจัดการ โดยมีประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ

(3.1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(3.1.1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยพิจารณาจากสภาพทั่วไปจากการดูแลรักษาปรับปรุงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยว

(3.1.2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยพิจารณาจากดัชนี 3 ด้าน คือ การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว เช่น มีการแบ่งเขตพื้นที่สงวน พื้นที่นันทนาการ และพื้นที่พักอาศัยการกำหนดช่วงเวลาในการเข้าชมสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวันหรือฤดูกาล และการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ

(3.1.3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากแผนการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวมีการติดตามและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินงานปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน

(3.2) การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(3.2.1) การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวพิจารณาจากการดำเนินงานด้านการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจที่ได้รับบริการที่คุ้มค่ากับการมาท่องเที่ยว

(3.2.2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

(3.2.3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากกิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวพนักงานนำเที่ยวผู้ประกอบการและชุมชนที่อยู่โดยรอบ

(3.2.4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยการพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

(3.2.5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นพิจารณาจากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

ส่วนวัตถุประสงค์งานวิจัย **ข้อที่ 2 เสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา** ใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาดังต่อไปนี้คือ

1) การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการท่องเที่ยว

สถาปัตยกรรม (Architecture) หมายถึง ผลงานศิลปะที่แสดงออกด้วยสิ่งก่อสร้าง อาคาร ที่อยู่อาศัยต่างๆ การวางผังเมือง การจัดผังบริเวณการตกแต่งอาคาร การออกแบบก่อสร้าง ซึ่งเป็นงานศิลปะ ที่มีขนาดใหญ่ และเป็นงานศิลปะที่มีอายุยืนยาว อีกนัยหนึ่ง สถาปัตยกรรม เป็นวิธีการจัดสรรบริเวณที่วางให้เกิดประโยชน์ใช้สอยตามความต้องการ ที่นำมาเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านวัตถุและจิตใจ มีลักษณะเป็นสิ่งก่อสร้างขึ้นอย่างงดงาม สะดวกในการใช้งานและมั่นคงแข็งแรง

เนื่องจากงานสถาปัตยกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ความต้องการเฉพาะตัวเฉพาะกลุ่ม และขยายออกไปจนถึงความต้องการของกลุ่มชนและสังคม ในขณะที่ขอบข่ายของงานสถาปัตยกรรมมีขอบข่ายที่กว้างขวาง และตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในหลายระดับ ทำให้มีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับกลุ่มชนต่างๆ ที่ทำงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเสียก่อน การแบ่งประเภทของอาคาร ซึ่งเป็นการแบ่งตามประโยชน์ใช้สอยโดย (มาลินี ศรีสุวรรณ, 2539: หน้า 1) ได้แบ่งเป็นประเภทดังนี้

1. สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย (Domestic architecture) ได้แก่ บ้านเดี่ยว บ้านแฝด บ้านแถว บ้านชุด
2. สถาปัตยกรรมเพื่อสาธารณูปการ (Welfare & Education architecture) ได้แก่ อาคารเพื่อสุขภาพ อนามัย โรงพยาบาล สถานอนามัย สถานีผดุงครรภ์ อาคารเพื่อการศึกษา ศูนย์ปฐมวัย โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย
3. สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม (Commercial & Industrial architecture) ได้แก่ อาคารธุรกิจ การค้า ธนาคาร ศูนย์การค้า - อาคารสำนักงาน โรงแรมภัตตาคาร อาคารการสื่อสาร การไปรษณีย์และโทรเลข โทรศัพท์สถานีโทรทัศน์วิทยุ - อาคารคมนาคม สถานีรถไฟ สถานีรถโดยสาร ท่าอากาศยาน ถนน สะพาน - อาคารการพลังงาน โรงไฟฟ้า การประปา โรงกลั่นน้ำมัน เขื่อน - อาคารการผลิตโรงงานอุตสาหกรรม อาคารคั่น คว่ำวิจัย
4. สถาปัตยกรรมเพื่องานราชการ (Governmental architecture) ได้แก่ อาคารราชการ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ ศาล ศาลากลางคุก ศาลาประชาคม สถานีตำรวจ - อาคารราชการท้องถิ่น ที่ว่าการอำเภอ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

5. สถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมศาสนา (Religious architecture) ได้แก่อาคารทางศาสนาโดยตรง เพื่อประกอบศาสน พิธีโบสถ์วิหารเจดีย์ศาลาภูมิคุ้มภัย สุธะ - อาคารเกี่ยวเนื่องกับศาสนา ศาลอนุสาวรีย์ที่ฝั่งศพ

6. สถาปัตยกรรมเพื่อนันทนาการ (Recreational architecture) ได้แก่อาคารการกีฬา สนามกีฬา ยิมเนเซียม โบว์ลิ่ง สโมสรกีฬา - อาคารเพื่อความบันเทิง โรงภาพยนตร์โรงละคร - อาคารเพื่อการพักผ่อนและ ความรู้พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด สวนสัตว์สวนสาธารณะและสิ่งก่อสร้างพิเศษ อรศิริ ปาณินท์ (2538: หน้า 12) ได้กล่าวถึง พลังสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม ไว้ว่า เกิดจากการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมกับ สัญชาตญาณ เช่น อาคารพักอาศัยของกลุ่มชนดั้งเดิม สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน มีวิวัฒนาการอย่างช้าๆ และการสร้างสรรค์ทาง สถาปัตยกรรมโดยได้รับอิทธิพลของสังคมและสภาพแวดล้อม อิทธิพลหลัก ได้แก่ ลักษณะสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เทคโนโลยีวิวัฒนาการและความเคลื่อนไหวของงานสถาปัตยกรรมลักษณะสากล

เมื่อพิจารณาจากความหมายของสถาปัตยกรรม จะพบว่าคุณค่าของสถาปัตยกรรมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญประกอบด้วย

1. การจัดสรรบริเวณที่ว่างให้สัมพันธ์กันของส่วนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก
2. การจัดรูปทรงทางสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และสิ่งแวดล้อม
3. การเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกลมกลืน

สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหากมีการอนุรักษ์และจัดการที่ถูกต้อง สามารถที่จะสร้างอัตลักษณ์และแรงดึงดูดแก่กลุ่มคนที่สนใจในตัวสถาปัตยกรรม และสามารถพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ดังนั้นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอนุรักษ์และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

ประเทศไทยเป็นประเทศเก่าแก่ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยาวนาน จึงมีสิ่ง ก่อสร้าง อาคาร สถานที่ย่านชุมชน และแหล่งโบราณคดีที่จัดว่าเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทาง ศิลปะ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีจำนวนมาก ได้ กระจุกกระจายอยู่ในทุกจังหวัดของประเทศไทย (พัลลภ กฤตยานวัช, 2554: หน้า 5) ที่ผ่านมาในหลาย ทศวรรษประเทศไทยได้เกิดการสูญเสียสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของประเทศไทยที่ถูกสร้างขึ้นด้วยวัสดุทางชีวภาพ ได้แก่ ไม้ไผ่และไม้ยืนต้น วัสดุที่มุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ดหรือดินขอ เกิดการสูญสลายเรื่อยๆ อีกทั้งคนในปัจจุบันนิยมก่อสร้างอาคารบ้านเรือนโดยใช้วัสดุอุตสาหกรรมต่างๆ อาทิเช่น อิฐ ซีเมนต์ เหล็ก กระเบื้องมุงหลังคาสำเร็จรูปต่างๆ จึงทำให้สถาปัตยกรรมไม่จากอดีตที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันกลายเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญยิ่ง (ธาดา สุทธิธรรม, 2543) งานสถาปัตยกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ความต้องการเฉพาะตัว เฉพาะกลุ่ม และขยายออกไปจนถึงความต้องการของกลุ่มคนและสังคม

ในขณะที่ขอบข่ายของงานสถาปัตยกรรมมีขอบข่ายที่กว้างขวางและตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในหลายระดับ การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมต่างมีประวัติความเป็นมามีเรื่องราวที่สามารถบันทึกต่อเนื่องเป็นลักษณะประวัติศาสตร์ได้เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ศิลปะและเทคโนโลยีแขนงอื่นๆ ทั้งนี้ ธาดา สุทธิธรรม (2539: หน้า 63 - 64) ได้กล่าวว่า สถาปัตยกรรม ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์เนื่องจากสถาปัตยกรรมได้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์การใช้สอยของมนุษย์ เช่น ที่อยู่อาศัย ขณะเดียวกันสถาปัตยกรรมก็ได้ ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองทางความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ศาลบูชา หลักบ้านหลักเมือง สืบค้นได้และสามารถนำไปเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนได้ เมื่อได้ตระหนักและมองเห็นความสำคัญในสิ่งเหล่านี้แล้ว คนในชุมชนย่อมก่อเกิดความรักความหวงแหน มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน ผู้ที่จะดูแลรักษามรดกเหล่านั้นต่อไป (วนิดา พิงสุนทร, 2554: หน้า 22 - 23) ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนในการอนุรักษ์ดูแลรักษาและบริหารจัดการให้มีระบบ มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน สังคมและประเทศชาติให้มากขึ้น ทั้งด้านการส่งเสริมจิตสำนึกรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และโบราณคดีรวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ ก่อให้เกิดการจ้างงานและรายได้ในท้องถิ่น (พัลลภ กฤตยานวัช, 2554: หน้า 5) มรดกสถาปัตยกรรมนั้นก่อให้เกิดการยอมรับและความภูมิใจทางความคิดและสติปัญญาของชุมชนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดีและในด้านการท่องเที่ยวมรดกทางสถาปัตยกรรมถือได้ว่าเป็นตัวดึงดูดสำคัญอย่างมากที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดการเดินทาง (ชเนนทร์ มั่นคง, 2550: หน้า 99 - 100) เห็นได้จากกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความนิยมมากขึ้น เนื่องจากผู้คนเริ่มตระหนักและสนใจในเอกลักษณ์ของตนเอง หันกลับมามองความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มองเห็นถึงคุณค่าต้นทุนทางสังคมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถนำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดได้ (วีระพันธุ์ ชินวัตร, 2547: หน้า 13) ในปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมที่สืบทอดกันมายาวนานเป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชมและสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างต่อเนื่อง อาทิ ปราสาท นครวัด นครธมในประเทศกัมพูชา ทัชมาฮาลในประเทศอินเดีย หอไอเฟลในนครปารีส ประเทศฝรั่งเศส พระบรมมหาราชวังในกรุงเทพมหานคร หรือมรดกทางสถาปัตยกรรมพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา และส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยมีอยู่ในหลากหลายพื้นที่ ทั้งในส่วนของย่านการค้าบนถนนเก่าแก่และตลาดร้อยปี อาทิ ย่านเมืองเก่าภูเก็ต ย่านสัมพันธวงศ์ เชียงคาน ตลาดร้อยปีขามชุก ตลาดร้อยปีคลองสวน หรือวัดพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และแหล่งท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน อาทิ วัดต้นเกว๋น วัดอุโมงค์ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดไหล่หิน วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง เป็นต้น ซึ่งมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มี

คุณค่าแฝงอยู่ รวมถึงความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของชาติหรือท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดีก่อให้เกิดความรู้ความเพลิดเพลิน เป็นการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พร้อมนำไปสู่การสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้เพื่อเพิ่มค่าเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามการนำเอามรดกเหล่านั้นมาพัฒนาจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจความเป็นมรดกนั้นอย่างลึกซึ้ง หากดำเนินการอย่างขาดความรอบคอบ ขาดความรู้และความเข้าใจก็จะนำไปสู่การทำลายมรดกทางสถาปัตยกรรมเหล่านั้นไป

2) แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว

ผลิตภัณฑ์เป็นหัวใจหลักของส่วนประสมทางการตลาด (Marketing mix) หากผลิตภัณฑ์ไม่สามารถทำให้ลูกค้าพึงพอใจได้และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้า การพัฒนากลยุทธ์ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมการขาย ก็ไม่อาจทำให้ลูกค้ากลับมาใช้บริการอีก แต่ถ้าหากลูกค้ามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์ก็จะเกิดการซื้อซ้ำ และมีการซื้อผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เพิ่มเติม นอกจากนั้นลูกค้ายังจะเป็นผู้แนะนำผลิตภัณฑ์นั้นให้คนอื่น ๆ โดยการบอกต่อ ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการขายและเพิ่มโอกาสในการขาย สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับผลิตภัณฑ์และผู้ประกอบการอีกด้วย ดังนั้นการพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของตลาดอยู่เสมอจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับธุรกิจ

● ความหมายของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 ของแผนงานโครงการทำให้สามารถสรุปได้ว่า ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว (Tourism Product) หมายถึงสินค้าและบริการที่นำเสนอแก่ตลาดเพื่อการเดินทางท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของลูกค้าได้ ซึ่งสินค้าและบริการที่สามารถทำการตลาดการท่องเที่ยวได้ หมายรวมถึงดังต่อไปนี้

1. สินค้าที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ห้องพัก อาหาร เครื่องดื่ม สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ
2. บริการ เช่น การต้อนรับ บริการนำเที่ยว บริการจัดประชุม เป็นต้น
3. สถานที่ เช่น แหล่งท่องเที่ยวหรือจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวต้องการไปเยี่ยมชม
4. บุคลากร เช่น พนักงานที่ให้บริการในด้านต่าง ๆ เป็นต้น
5. องค์กร เช่น หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ สมาคมโรงแรมไทย เป็นต้น
6. แนวคิด เช่น ชื่อสินค้าหัตถกรรมไทย วิถีไทย Amazing Thailand การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การบริโภคผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเป็นการบริโภคสินค้าและบริการที่ประกอบกันหลายประเภท ซึ่งนักท่องเที่ยวจะบริโภคควบคู่กันไปในเวลาเดียวกัน

- องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว

ติกแมน (Dickman, 1996 อ้างใน พรพิชญ พรหมศิวัชพัลลภ และคณะ. 2548: 21) ได้นำเสนอถึงองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ สถานที่ท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Tourism destination and tourism product) จำเป็นต้องประกอบไปด้วย 5 องค์ประกอบหลัก 5A คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสะดวกในการเดินทาง (Access) สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (Amenities) ที่พัก (Accommodation) และกิจกรรมต่าง ๆ (Activities)

ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Components of Tourism 5A) ของพยอม ธรรมบุตร (2546: 1-3) ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภทดังนี้ 1. แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) 2. ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) 3. สิ่งอำนวยความสะดวกในการต้อนรับ ได้แก่ ที่พักและอาหารในการรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการค้างคืน (Accommodation) 4. กิจกรรม (Activities) การท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการ (Tourist activities และ Recreational activities) 5. ส่วนประกอบอื่น ๆ บริการเบ็ดเตล็ด (Ancillary)

จิตานันท์ ติกุล และคณะ. 2550: 11-14 ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวว่าประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ สินค้าทางการท่องเที่ยว กิจกรรมทางการท่องเที่ยว และบริการทางการท่องเที่ยว และแต่ละองค์ประกอบมีความหมายและองค์ประกอบย่อยดังนี้

1. สินค้าทางการท่องเที่ยว ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวซึ่งในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวแบ่งได้ 3 ประเภท โดยกำหนดนิยามและความหมายไว้ดังนี้

- 1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ลำธาร น้ำพุร้อน อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เป็นต้น

- 1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนา หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา ได้แก่ วัดวาอาราม โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง เป็นต้น

- 1.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม หมายถึง ทรัพยากรท่องเที่ยวในลักษณะพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต สินค้าพื้นเมือง และหัตถกรรมพื้นบ้าน สถานที่จัดแสดงทางวัฒนธรรมและการละเล่นอื่น ๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น
2. กิจกรรมทางการท่องเที่ยว เหตุการณ์ และกิจกรรมถือเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่สำคัญประการหนึ่ง โดยเหตุการณ์และกิจกรรมมีความแตกต่างกันดังนี้ เหตุการณ์มีขอบเขตครอบคลุมตั้งแต่ เทศกาล ประเพณี การแข่งขันประเภทต่าง ๆ ซึ่งประเภทของกิจกรรมทางการท่องเที่ยวประกอบไปด้วย
 - 2.1 กิจกรรมท่องเที่ยวด้านเทศกาลและงานประเพณี แบ่งได้เป็น 5 กลุ่มคือ 1) งานรื่นเริง เป็นงานเทศกาลและประเพณีที่หน่วยงานราชการจัดขึ้น 2) งานแสดงผลผลทางการเกษตรและศิลปหัตถกรรม 3) งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และศาสนา เป็นงานเทศกาลและประเพณีที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมที่มาจากวิถีชีวิต 4) งานรำลึกวีรชนและเหตุการณ์ที่สำคัญ เป็นงานที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แสดงความเชื่อมโยงของคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อช่วงส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และ 5) งานอื่น ๆ เป็นงานพิเศษที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะที่ช่วยเสริมสร้างคุณค่าทางจิตใจและสังคมให้เกิดความดีงามและมีคุณค่า เช่น งานวันอนุรักษ์กสิกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น
 - 2.2 การจัดแสดงแสง สี เสียง เป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก
 - 2.3 กิจกรรมกีฬาเพื่อการท่องเที่ยว กิจกรรมกีฬา รวมถึงการแข่งขันและการประกวดทั้งในระดับนานาชาติ ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น มีกีฬาหลากหลายชนิดที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อาทิเช่น การแข่งเรือยาว ประเพณี การแข่งขันกีฬานานาชาติ เป็นต้น
 - 2.4 กิจกรรมพิเศษ เป็นกิจกรรมที่สามารถจัดวาระในวันสำคัญหรือโอกาสพิเศษหรือเทศกาล เช่น งานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เป็นต้น
3. บริการทางการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในผลิตภัณฑ์ บริการเป็นสิ่งที่เสนอขายเพื่อสนองความจำเป็นหรือความต้องการของลูกค้าให้เกิดความพึงพอใจ เช่นเดียวกับสินค้า แต่มีความแตกต่างจากสินค้า กล่าวคือ บริการเป็นการกระทำที่เกิดขึ้น และส่งมอบให้แก่ผู้รับบริการหรือลูกค้าในเวลานั้นทันที โดยที่ผู้รับบริการต้องสัมผัสและใช้บริการนั้น ๆ สำหรับบริการไม่สามารถเก็บสะสมไว้ได้ และเสื่อมสลายเสีย

หายไปเมื่อไม่มีผู้ให้บริการ บริการทางการท่องเที่ยว 8 กลุ่ม แบ่งออกเป็น 1) บริการขนส่งและอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง 2) บริการสารสนเทศ 3) บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ 4) บริการที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก 5) บริการภัตตาคารและร้านอาหาร 6) บริการด้านบันเทิงเริงรมย์ 7) บริการด้านสินค้าของที่ระลึก และ 8) บริการด้านความปลอดภัย

- การสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว

การเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวเป็นผลที่ได้จากการใช้กลยุทธ์การตลาดที่มีผลต่อการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสถานที่ สิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุ ประติมากรรม สวนสาธารณะบ่อน้ำร้อน การจัดกิจกรรมเฉพาะวันหรือจัดประจำทำให้ผู้ที่สนใจเข้ามาร่วมกิจกรรม เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มาสนใจแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อประโยชน์แก่แหล่งท่องเที่ยว ที่มีคุณค่า ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ให้ถูกต้อง หลังจากได้กลยุทธ์ที่กำหนดไว้มีตัวชี้วัด 3 อย่าง คือ

1. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่งขึ้น เมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการแข่งขัน การสร้างภาพลักษณ์ของตลาดท่องเที่ยวโดยรวมควรคำนึงถึง
2. ความพึงพอใจ ในปัจจุบันการแข่งขันในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวอาศัยการสื่อสารที่ดี และเทคโนโลยีที่ทันสมัยใหม่มาช่วยให้สินค้ามีความโดดเด่น
3. การรับรู้คุณค่าแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการรับรู้ ของ Kerin, Hartley, & Rudelius (อ้างถึงใน ปณิศา ลัญชานนท์, 2548, น. 94) ได้กล่าวว่า การรับรู้ (Perception) เป็นกระบวนการที่แต่ละบุคคล เลือกสรร (Selects) จัดระเบียบ(Organizes) และตีความ (Interprets) เกี่ยวกับสิ่งกระตุ้น (Stimulus) โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้งห้า เพื่อสร้างภาพที่มีความหมายออกมา

การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Added value creation) หมายถึง วิธีการสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ (Aaker. 2001 อ้างถึงใน สุพาดา, 2557, น. 230) เพื่อให้ลูกค้าได้รับความพึงพอใจสูงสุดจากสินค้าและบริการเนื่องจากสิ่งที่ลูกค้าต้องการไม่ใช่แค่คุณค่าแต่เป็นมูลค่าเพิ่มที่ทำให้ลูกค้ามีความรู้สึกมากกว่าความพอใจซึ่งผู้ประกอบการสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าและบริการ

สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ได้ประมวลสรุปความหมายและคำนิยามของการสร้างสรรค์คุณค่า (Value Creation) ซึ่งเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันให้แก่ธุรกิจ ในยุคที่ต้องขับเคลื่อนด้วยทุนสมอง สติปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ แทนการแข่งขันด้วยการใช้ความได้เปรียบด้านวัตถุดิบ แรงงาน และความสามารถในการผลิต การ

สร้างสรรค์คุณค่า หรือ Value Creation มีความแตกต่างจาก Value Added ซึ่งเป็นคำที่เราคุ้นเคยกันมานานทั้งในด้านความหมายและแนวคิด

- การสร้างสรรค์คุณค่า (Value Creation) คือกระบวนการที่ให้ความสำคัญกับผู้บริโภค ด้วยการเพิ่มคุณค่า ซึ่งได้มาจากทุนสร้างสรรค์ต่าง ๆ เช่น ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ นวัตกรรม หรือเทคโนโลยี เข้าไปในผลิตภัณฑ์หรือบริการ และทำให้เกิดความนิยมการยอมรับจากผู้บริโภค
- การเพิ่มมูลค่า (Value Added) คือเน้นการเพิ่มมูลค่าเข้าไปในแต่ละขั้นตอนของ Value Chain ซึ่งเป็นเรื่องของผู้ประกอบการมากกว่าผู้บริโภค

สุดท้ายในส่วนของวัตถุประสงค์งานวิจัย **ข้อที่ 3 จัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา** ใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาดังต่อไปนี้คือ

1) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว TRANSROMANICA, Romanesque Route of Europe Heritage

ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศที่พัฒนาแล้วมุ่งเน้นการสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวหลาย ๆ แห่งเข้าด้วยกัน โดยนักท่องเที่ยวจะได้เพลิดเพลินและเรียนรู้สาระของแหล่งท่องเที่ยวจากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่งอย่างต่อเนื่อง สภาเส้นทางวัฒนธรรมแห่งยุโรปจึงริเริ่มมีแนวคิดที่จะพัฒนา “ชุด” เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความรู้และความตระหนักในวัฒนธรรมยุโรปผ่านการท่องเที่ยว รวมถึงเป็นการใช้ประโยชน์จากมรดกทางวัฒนธรรมในการกระตุ้นการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของภูมิภาคยุโรปด้วย

CIIC of ICOMOS (2008) เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism Route) หมายถึง เส้นทางที่เชื่อมโยงระหว่างสองหรือมากกว่าสองประเทศหรือต่างภูมิภาคเข้าด้วยกันโดยการกำหนดแก่นสาระ(Theme หรือ Thematic Route) ที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละเส้นทาง อาทิ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะ วิถีชีวิต ฯ โดยมีองค์ประกอบทั้งที่จับต้องได้และมองเห็นได้ หรือไม่สามรถจับต้องได้แต่สามารถเชื่อมโยงร้อยเรื่องราวที่สอดคล้องหรือมีแก่นสาระที่เป็นเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในยุคสมัยต่าง ๆ ของพื้นที่และชุมชน ซึ่งนับเป็นแนวโน้มใหม่ของการพัฒนาการท่องเที่ยวจากเดิมที่เคยมีแหล่งท่องเที่ยวเดี่ยวกลายเป็นเส้นทางท่องเที่ยวร้อยเรียงหลายแหล่งท่องเที่ยวที่มีเนื้อหาทางวัฒนธรรมเดียวกันนำเสนออย่างต่อเนื่องบนเส้นทางเดียว

สภาแห่งยุโรป (Council of Europe) ริเริ่มโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Routes Programme) ในปี ค.ศ. 1964 และได้ดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อสาธิตให้เห็น ประจักษ์เป็นรูปธรรมถึงการเดินทางท่องเที่ยวแบบย้อนเวลากลับไปยังยุคสมัยกลางของยุโรป ซึ่ง ต่อมาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่รู้จักกันในชื่อ TRANSROMANICA และสภาเส้นทาง วัฒนธรรมแห่งยุโรปได้รับรองอย่างเป็นทางการให้ TRANSROMANICA เป็นเส้นทางท่องเที่ยวหลัก ทางวัฒนธรรมของยุโรป (Major European Cultural Route) ในเดือนกุมภาพันธ์ 2007 และ ปัจจุบันมีเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ครอบคลุมเอกลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของยุโรป เป็นจำนวนถึง 29 เส้นทางกระจายทั่วยุโรป อาทิ เส้นทางแสงบุญ เส้นทางตามรอยนักบุญ เส้นทางการค้าโบราณ เส้นทางศิลปะยุคหินก่อนประวัติศาสตร์ เส้นทางวัฒนธรรมไวคิง เส้นทางเยี่ยม บ้านศิลปิน เส้นทางชีวิตและผลงานของโมซาร์ท เส้นทางมรดกชนชาติยิว เส้นทางหลุมฝังศพแห่ง ยุโรป เส้นทางประวัติศาสตร์ไวน์ เส้นทางอารยธรรมต้นมะกอก เส้นทางสุขภาพและการแพทย์ สมัยใหม่ เส้นทางศิลปะสมัยใหม่ เส้นทางสถาปัตยกรรมยุโรป ฯลฯ เป็นต้น โดยการเชื่อมโยงแหล่ง ท่องเที่ยวในแต่ละเส้นทางท่องเที่ยวมีชุมชนท้องถิ่น สถาบันทางวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย ศูนย์วิจัย และผู้ให้บริการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสมาชิกเครือข่ายพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ร่วมกันดำเนินงาน

เดือนพฤศจิกายน 2007 สภาเส้นทางวัฒนธรรมแห่งยุโรป(Council of Europe) ได้จัดตั้ง The Association “TRANSROMANICA – The Romanesque Routes of European Heritage” ขึ้นเพื่อทำหน้าที่บริหารเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นสมาคมที่ไม่แสวงหากำไร สมาชิกของ สมาคม ประกอบด้วย สถาบันการศึกษาเชิงวัฒนธรรม องค์กรบริการด้านการท่องเที่ยว และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่บริหารจัดการเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม TRANSROMANICA และทำหน้าที่ทั้งด้านศึกษามรดกโรมานเนสก์ ถ่ายทอดองค์ความรู้แก่บุคลากรและอาสาสมัครของ องค์กรสมาชิก การประสานงานการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในเส้นทาง ท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยปฏิบัติงานทั้งในระดับท้องถิ่น เมือง ประเทศ และระหว่างประเทศ การอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปในการ เดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวและของที่ระลึกที่สอดคล้องกับ เอกลักษณ์ของเส้นทางท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม โครงการทางศิลปะให้การศึกษาแก่ เด็กและเยาวชนเพื่อเน้นย้ำเอกลักษณ์ของชุมชน รวมถึงดำเนินการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะแบบโรมานเนสก์

นักท่องเที่ยวเป้าหมายของ TRANSROMANICA, Romanesque Route of Europe Heritage คือนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ศาสนา ซึ่งนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มผู้มีการศึกษา มีรายได้สูง มีกำลังจ่าย และส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุอยู่ในวัยเกษียณและชื่นชอบการท่องเที่ยวนอกฤดูกาล โดยมุ่งเน้นทำการตลาดด้วยการชูประเด็นเนื้อหาความสำคัญของการเป็นแหล่งมรดก(Heritage Marketing) และมีการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นเป็นจุดเสริมโดยใช้การสื่อสารผ่านเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านข่าวแจก สื่อสิ่งพิมพ์ คู่มือแนะนำการท่องเที่ยว ตลอดจนเชื่อมโยงกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นของเมืองต่างๆ ในทุกประเทศที่อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยว TRANSROMANICA

2) การประเมินศักยภาพและความพร้อมชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว

การที่จะประเมินศักยภาพและความพร้อมชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น ต้องพิจารณาถึงศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยหลายปัจจัย ได้แก่คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวความสะดวกในการเข้าถึงความปลอดภัยและความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นต้นรวมถึงศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วยไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและการสนับสนุนทางด้านนโยบายด้านงบประมาณและด้านบุคลากรจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนและองค์กรท้องถิ่นซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญคือ การจัดการด้านการอนุรักษ์การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งการจัดการด้านการบริการและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสมประกอบกับการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย ทำให้การประเมินศักยภาพและความพร้อมชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงต้องมีการพิจารณาในองค์ประกอบของศักยภาพใน 3 ประการคือ (สามารถ สุวรรณรัตน์, 2559)

1) ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเช่นมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่มีความงามทางศิลปวัฒนธรรมและจากการที่วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีตและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่นดังนั้นความสามารถในการสืบทอดทางวัฒนธรรมความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมความผูกพันต่อท้องถิ่นและความเข้มแข็งในการรักษาวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ซึ่งเป็นจุดเสริมศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอีกทั้งศักยภาพในทางกายภาพและ

การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้แก่การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวความปลอดภัยและความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวด้วย

สำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้านได้แก่

1) คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมประกอบด้วย 7 ดัชนีชี้วัดได้แก่

- *ความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิตภูมิปัญญาและองค์ความรู้* พิจารณาจากเอกลักษณ์เฉพาะตนทางวัฒนธรรมความแตกต่างของวิถีชีวิตจากชุมชนอื่นและคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไปเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบด้วยวิถีชีวิตการแต่งกายลักษณะของกิจกรรมประเพณีที่อยู่อาศัยอาหารการกินเครื่องมือใช้สอยในชีวิตประจำวันลักษณะสิ่งประดิษฐ์ระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิตร่วมกัน ฯลฯ
- *ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี* พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละปีซึ่งแสดงถึงการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่
- *ความงดงามทางศิลปวัฒนธรรมหรือการสร้างประทับใจแก่ผู้พบเห็น* พิจารณาปัจจัยต่างๆที่ประกอบกันขึ้นเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมนั้นๆ อาทิเช่นการแต่งกายรูปแบบกิจกรรมศิลปกรรมของงานหัตถกรรมสถาปัตยกรรมของที่อยู่อาศัยอาหารการกินเครื่องมือใช้สอยในชีวิตประจำวัน ฯลฯ
- *ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง* พิจารณาจากความยาวนานของการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันโดยจะเห็นได้จากวิถีชีวิตการแต่งกายเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆซึ่งแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาไปบ้างแต่ยังมีบางกลุ่มในชุมชนที่ยังคงสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้นอยู่อย่างเห็นได้ชัด
- *ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีที่สืบค้นได้* พิจารณาจากยุคสมัยที่ภูมิปัญญาและองค์ความรู้เกิดขึ้นและการมีประวัติศาสตร์สืบเนื่องยาวนานมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีจนถึงปัจจุบันโดยมีหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้
- *ความผูกพันต่อท้องถิ่น* พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์กับชุมชนท้องถิ่นเช่นการมีประเพณีความเชื่อตำนานนิทานพื้นบ้านนิทานปรัมปรา
- *ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์* พิจารณาจากชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของตนรวมถึงการมีหน่วยงาน

และองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

2) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัดได้แก่

- **การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว** พิจารณาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ความยากลำบากของเส้นทางเข้าถึงสภาพเส้นทาง (คดเคี้ยว ความลาดชัน) ความคดเคี้ยวของถนนความปลอดภัยในการเดินทางสภาพผิวจราจรการเข้าถึงของรถโดยสารสาธารณะป้ายบอกทางและระยะทางเป็นต้น
- **ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว** พิจารณาจากโอกาสที่จะเกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย
- **ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว** พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถจัดได้ภายในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งการที่มีกิจกรรมหลากหลายจะทำให้ให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้นทั้งนี้กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว

2) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านนี้เป็นการพิจารณาถึงองค์ประกอบต่างๆที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งวัฒนธรรมนั้นๆให้มีความสำคัญมีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวตัวอย่างเช่นแหล่งวัฒนธรรมอาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูงแต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยวทำให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วยสำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้านได้แก่

- **ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน** พิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานได้แก่น้ำไฟถนนที่พิกฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบันและข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคตสภาพปัจจุบันของลักษณะกายภาพที่มีบทบาทในการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวตั้งแต่การมาถึงแหล่งท่องเที่ยว และการเดินทางกลับ ที่ควรได้รับพิจารณาการได้แก่

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในประเด็นต่างๆเป็นอย่างไร

- ระยะทางความใกล้-ไกลจากตัวเมือง
- สภาพผิวจราจร
- สภาพเส้นทาง

- ป้ายบอกเส้นทาง มี / เพียงพอ หรือไม่
- ขนส่งสาธารณะ มี/ เพียงพอ
- สิ่งบริการบนเส้นทาง (สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ห้องสุขา ร้านอาหาร เครื่องดื่ม)
- พื้นที่จอดรถ
- คุณภาพของทางเท้า
- ทางลาด (สัดส่วนความสูงและทิศทางของทางลาดเหมาะสม)
- ทางข้ามทางสัญจร (ตามมาตรฐาน)
- ความปลอดภัยจากสิ่งประดับอาคาร
- จุดพักคอย (มีที่ว่างของ มีจำนวนและลักษณะที่เหมาะสม)
- ราวจับและราวกันตก มีมาตรฐานทั้งวัสดุ สภาพและอยู่ในจุดที่เหมาะสม
- อุปกรณ์อำนวยความสะดวก เช่น โทรศัพท์สาธารณะ แท่นน้ำดื่ม ถังขยะ
- ศูนย์ข้อมูล
- ป้ายสื่อความหมาย
- ห้องสุขา
- ห้องปฐมพยาบาล
- ความพร้อมของสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า ประปา ขยะ สื่อสาร น้ำเสีย)
- ไฟฟ้าแสงสว่างตามจุดต่างๆ
- การรักษาความปลอดภัย
- ร้านค้าขายของที่ระลึก
- อุปกรณ์ในการบริการผู้สูงอายุ เช่น ล้อเข็นหรือยานพาหนะต่างๆ
- **ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก** พิจารณาจากการมีกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกในระดับต่างๆให้การสนับสนุนด้านนโยบายงบประมาณและบุคลากรสำหรับพัฒนาการท่องเที่ยวได้แก่กลุ่มองค์กรท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

3) ศักยภาพในการบริหารจัดการ

ในด้านการบริหารจัดการนั้นจะหมายถึงความสามารถในการควบคุมดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนประกอบด้วยการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและการจัดการด้านการท่องเที่ยว

- การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกโดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยวเจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว
- การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคมพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดการพิจารณาตัดสินใจการดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในการเรื่องต่างๆที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้นๆรวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

3) การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน และชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเอง โดยคำนึงถึงความยั่งยืนในประเด็นสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมถึงเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน (สินธุ์สโรบล, 2546) ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว (ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน, ระบบออนไลน์)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism) ว่า “ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามำกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นชาติประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้ง มีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ และบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียนมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ”

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว รวมไปถึงการดูแลสังคม วัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ควรมีหลักการร่วมกันดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยชุมชนจะร่วมกันพิจารณาวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบจากการท่องเที่ยวในทุกประเด็นแล้วจึงลงมติร่วมในการดำเนินการตามที่ชุมชนเห็นสมควร

2. การบริหารจัดการต้องมาจากการที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการคิด การวางแผน การทำกิจกรรม การเรียนรู้ การติดตามประเมินผลและการรับผลประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งการสมาชิกที่มีส่วนร่วมทั้งในเชิงนโยบายและปฏิบัติการ การจัดโครงสร้างและแบ่งงานกันทำของสมาชิก การกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการดำเนินงานกลุ่ม สมาชิกจึงกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี

3. ชุมชนต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กรหรือเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่จัดตั้งมีอยู่แล้ว เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อขับเคลื่อนการบริหารจัดการตามทิศทางนโยบายที่วางไว้ร่วมกันระหว่างสมาชิกชุมชน

4. รูปแบบเนื้อหา กิจกรรมของการท่องเที่ยวชุมชน ต้องคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน เป็นธรรมและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบนอกจากการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกแล้ว กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยังคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชนหรือคนทั่วไปในชุมชน (เพชรศรี นนทศิริ, 2555)

5. กฎ กติกาจะมาจากการตกลงเห็นชอบของสมาชิกและต้องมีการจัดการ กำกับดูแลให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้และเป็นการเปิดโอกาสในการตัดสินใจและสมาชิกร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกัน

6. ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสมและมีความชัดเจน

7. การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องมีมาตรฐานการตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเพชรศรี นนทศิริ (2555) กล่าวว่าระบบการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม

เป็นคุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ชี้วัดความมีประสิทธิภาพของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

8. รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวมีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม

9. การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการการท่องเที่ยวจะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

10. องค์กรชุมชนจะต้องมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ โดยนอกจากการบริหารจัดการในมิติของชุมชนแล้ว จะต้องพิจารณาถึงมิติดอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการแล้ว การมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ท้องถิ่นก็เป็นพันธกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4) การขายผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2542) ได้เสนอว่าการเสนอขายผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวสามารถพิจารณาได้ดังนี้

1) ผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product) หมายถึง สินค้าและบริการที่สร้างความพอใจ และตอบสนองความต้องการของลูกค้ากลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด เป็นจุดขายหลักโดยพิจารณาว่าลูกค้ามีความต้องการจำเป็นที่คล้ายคลึงกัน และคู่แข่งนั้นก็รู้ถึงความต้องการนี้เช่นเดียวกัน เช่น ห้องพักในโรงแรมในการวางแผนการตลาด ควรใช้ภาพลักษณ์ (Image) มาเป็นตัวช่วยในการเสริมสร้างให้สินค้าเป็นที่รู้จักเหนือกว่าคู่แข่ง เช่น การออกแบบห้องพักในโรงแรมการออกแบบตกแต่งภายในจะเน้นศิลปะแบบตะวันตก หรือศิลปะแบบไทย เพื่อให้ลูกค้าประทับใจ จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปลักษณ์ (Tangible Product) และมีจุดเด่นอื่นๆ ขยายออกไปจากจุดขายหลัก

2) ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (Expected Product) หมายถึง สินค้าและบริการที่ลูกค้าคาดว่าจะได้รับหรือมีสิทธิที่จะได้รับเมื่อมาซื้อสินค้าและบริการ เช่น การได้รับการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในโรงแรม ได้แก่ ห้องอาหาร สerve ว่ายน้ำ โทรศัพท์ มินิบาร์ สถานที่ออกกำลังกาย การบริการอาหารในห้องพัก (Room Service) สถานที่จอดรถ ความสะดวกสบายต่างๆ และความปลอดภัย

3) ผลิตภัณฑ์ควบ (Augmented Product) หมายถึง สินค้าและบริการเสริมที่ลูกค้าจะได้รับเพิ่มเติมควบคู่ไปกับการซื้อสินค้า อาจเป็นผลิตภัณฑ์การบริการเสริมหรือข้อเสนอพิเศษแบบใดก็ได้ที่ผู้ผลิตคิดขึ้น และมอบให้กับลูกค้าควบคู่ไปกับการขายผลิตภัณฑ์หลัก เช่น บริษัทนำเที่ยวและรายการนำเที่ยวแบบเลือกซื้อ (Optional Tour) เพิ่มเติมในโปรแกรม โรงแรมแถมอาหารเช้าหรืออาหารเย็น 1 มื้อให้แก่ลูกค้าที่มาพักในโรงแรมหนึ่งในเครือ สายการบินเพิ่มรายการอาหาร รายการภาพยนตร์ในเครื่องบินให้เลือก ชำระเงินด้วยบัตรเครดิต บริการรถรับส่ง การบริการของร้านปลอดภาษี (Duty Free) ในสนามบิน การจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการเสริมนี้เป็นจุดขายเสริมที่ธุรกิจใช้เป็นกลยุทธ์ในการแข่งขันช่วยกันสร้างความแตกต่างในตัวสินค้าอย่างชัดเจน และดึงดูดใจลูกค้าให้ใช้บริการมากขึ้น

4) ศักยภาพผลิตภัณฑ์ (Potential Product) หมายถึง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ควบเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าในอนาคต รูปแบบของการบริการใหม่ๆ ที่ลูกค้าไม่คาดหวังว่าจะได้รับ หรือสร้างความพอใจ แปลกใจ ตื่นเต้น ประทับใจให้แก่ลูกค้าชอบได้ ถึงแม้ว่าจะเคยมาพักเพียงครั้งเดียว การบริการรับลูกค้าที่สนามบินในช่วงที่มีลูกค้าน้อยโดยโรงแรมตรวจสอบเที่ยวบินที่ลูกค้าจะมาล่วงหน้าเอง การบริการซื้อขายตัวเครื่องบินโดยเอทีเอ็ม การให้ข้อมูลด้วยระบบสารสนเทศ เป็นการพัฒนาคุณภาพ การผลิตให้ดีขึ้น

การเสนอขายผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเป็นลักษณะเฉพาะ (Features) และผลประโยชน์หรือจุดเด่น (Benefits) ของผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้ามากที่สุด และถือว่าเป็นผลคุ้มค่าของทั้งสองฝ่าย คือ ผู้ประกอบธุรกิจได้กำไร และลูกค้าได้รับความพึงพอใจ

2.2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปี พ.ศ. 2547 วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ ได้ทำการศึกษาเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการจัดรูปแบบจำลองเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมของเมืองประวัติศาสตร์พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ อันมีการนำเสนออย่างมีขั้นตอน เนื่องด้วยมีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า ทั้งนี้เพื่อสร้างความเชื่อมโยงในการท่องเที่ยว โดยใช้องค์ความรู้ทางด้านต่างๆ ได้ความเพลิดเพลิน ความรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ไปพร้อมกับการเพิ่มค่าทางเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เป็นข้อเสนอแนะให้เกิดการใช้พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ในกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ (Niche Markets) เช่น โบราณสถาน วัด อาคาร สิ่งก่อสร้างและสถานที่ที่มีคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเต็มศักยภาพ ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการอนุรักษ์และบำรุงรักษาทรัพยากรที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวโดยการประสานความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนสร้างระบบข้อมูลความรู้เพื่อ

เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยว และชุมชน โดยการเก็บข้อมูลทางกายภาพแบ่งพื้นที่สำรวจสถานที่เพื่อจัดเส้นทางให้เหมาะสมทางด้านระบบการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยวในเมืองโดยการเดินทำให้สัมผัสกับประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ได้จัดรูปแบบจำลองและทดสอบเส้นทางกับนักท่องเที่ยวในกลุ่มต่างๆ แล้วนำผลมาวิเคราะห์และเขียนแผนผัง มีการตรวจสอบและสังเคราะห์เส้นทางตามเงื่อนไขของหลักการและตามสภาพความเป็นจริงจนได้เส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่จำนวน 16 เส้นทาง ซึ่งนำไปสู่การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สมบูรณ์แบบอันเป็นการลดอุปสรรคอันส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในเงื่อนไขด้านต่างๆ อย่างครบถ้วน สอดคล้องนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว สร้างรายได้แก่ชุมชนและท้องถิ่น มีการนำผลงานซึ่งประกอบด้วยแผนที่เส้นทางและรายละเอียดของสถานที่ตลอดเส้นทาง ไปแจกจ่ายแก่นักท่องเที่ยวในลักษณะการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง เผยแพร่ความรู้แก่ภาคีทุกภาคและผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษาในระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา ตลอดจนการเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำการปรับปรุงเส้นทางที่เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว และทำการประชาสัมพันธ์เส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรายได้แก่ชุมชนและท้องถิ่นต่อไป

ปี พ.ศ. 2550 **สงครี วงษ์เวช** ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง เพื่อเสนอแนวทางจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน และแนวทางการตลาดการท่องเที่ยว จากผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ถือเป็นสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ภายในชุมชนยังได้มีการร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์โบราณสถาน ศาสนสถาน พร้อมจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อรวบรวมโบราณวัตถุที่พบภายในชุมชน อันมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 500 ปี ชุมชนถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลายจึงมีโอกาสนในการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถทำ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ได้ง่าย ก่อให้เกิดความนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ ในการสร้างกลยุทธ์และแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำปิง ได้นำกลยุทธ์ด้านการจัดการ การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการตลาดและบริการท่องเที่ยว กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนพัฒนาในพื้นที่ด้วย

ปี พ.ศ. 2556 **ณวิทย์ อ่องแสงชัย** ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมในเขตเมืองน่าน โครงการนี้มุ่งที่จะใช้ประโยชน์ของฐานข้อมูลที่จัดทำขึ้นให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ โดยการสืบค้นในเชิงลึกเกี่ยวกับ

ประวัติความเป็นมา และความทรงจำรวมของผู้คนที่มาต่อเมืองน่าน และทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในมิติที่สัมพันธ์กับพื้นที่ 2) จัดทำสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อสื่อสารกับคนภายนอกและภายในชุมชนถึงเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรในรูปแบบที่น่าสนใจมากขึ้น 3) ดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเชิงสร้างสรรค์ เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และเกิดผลกระทบต่อชุมชนในทางบวกที่ครบวงจรคือ เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรม เกิดการสานต่อวิถีปฏิบัติต่อกันรุ่นต่อไปเกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน และเกิดการท่องเที่ยวในชุมชนบนฐานวัฒนธรรม การดำเนินโครงการวิจัยในชุมชนพื้นที่เมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยรอบด้านอยู่ตลอดเวลา และมีเงื่อนไขที่ยากต่อการควบคุม การดำเนินงานจึงมีการปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน และขอบเขตของงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์อยู่เสมอ และต้องอาศัยเวลาในระยะยาว รวมทั้งต้องอาศัยการดำเนินงานที่ต่อเนื่องสืบต่อไป ทั้งจากชุมชนและจากบุคคลภายนอก หรือคณะวิจัยอื่นๆ เพื่อสานต่อการทำงานให้มั่นคงมากยิ่งขึ้น จนชุมชนสามารถสานต่อด้วยตนเองในทั้งหมด

ในปีเดียวกัน สันติชาติ ชัยภมรฤทธิ์ ทำการศึกษาการพัฒนาารูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเชียงราย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเมืองที่มีอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจนและมีภูมิทัศน์ของเมืองที่สวยงามย่อมเป็นเมืองที่น่าอยู่ น่าเดินทางไปท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้อย่างยั่งยืนให้กับเมือง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาเมืองจึงจำเป็นต้องมีการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้มีความเหมาะสมกับเมือง โดยการควบคุมรูปแบบด้านสถาปัตยกรรมที่ชัดเจนและมีอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงราย และให้สถาปนิกและประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการเลือกรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับเมืองเชียงราย เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองให้มีอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม พัฒนากฎหมายควบคุมอาคารให้มีความชัดเจน เพื่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเมืองเชียงราย โดยใช้ถนนธนาลัยเป็นกรณีศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเมืองเชียงราย และนำข้อสรุปทางสถาปัตยกรรมที่ได้จากประวัติศาสตร์ให้สถาปนิก จำนวน 20 คน ที่ทำงานในจังหวัดเชียงรายเสนอรูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบอาคารที่เหมาะสมกับอาคารบนถนนธนาลัย จำนวน 4 ประเภท คือ อาคารทางราชการ อาคาร ตึกแถว อาคารพาณิชย์ และอาคารพักอาศัย และได้นำภาพร่างของสถาปนิกทั้งหมดสรุปเป็นรูปแบบตามชนิดของอาคาร เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชาชนในเขตเมืองเชียงราย จำนวน 400 คน เลือกตามความชื่นชอบ แยกตามประเภทอาคาร รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ประชาชนต้องการมากที่สุดเป็นภาพตัวแทนในการนำไปเป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรม

ประเภทต่างๆ จากนั้นนั้นข้อสรุปที่ได้ไปจัดทำเป็นแนวทางการออกแบบและควบคุมอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมของเมืองเชียงรายในอนาคต

ปี พ.ศ. 2557 **ประกอบศิริ ภักดีพินิจ** ได้ทำการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม 2) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม 3) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และ 4) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ผลการศึกษาพบว่า 1) วัดที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีที่โดดเด่น มีความเหมาะสมแก่การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต คือ วัดท่าฟ้าใต้ จังหวัดพะเยา วัดพระหลวงจังหวัดแพร่วัดต้นแหลง จังหวัดน่าน วัดศรีใต้ จังหวัดเชียงราย 2) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรม พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด 3 ลำดับแรก คือ ความศรัทธาที่มีต่อองค์พระพุทธรูปที่มีอยู่ในวัด รองลงมา คือ วัดมีประวัติศาสตร์อันยาวนานเป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต และความน่าสนใจของวัตถุ ในด้านความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ที่กลุ่มตัวอย่างต้องการเป็น 3 ลำดับแรก คือ ชมโบราณวัตถุภายในวัด รองลงมา คือ ถ่ายภาพและชมอาคารที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของวัด เท่ากันกับศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุภายในวัด ในด้านแนวทางการพัฒนาที่กลุ่มตัวอย่างต้องการเป็น 3 ลำดับแรก คือ จัดให้มีการสื่อความหมายให้เข้าใจถึงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่สำคัญของวัด รองลงมา คือ ศาสนสถานได้รับการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมมากที่สุด โดยไม่มีการดัดแปลงโครงสร้างหรือการประดับตกแต่ง และมีระบบการจัดการ การจัดเก็บและจัดแสดงเกี่ยวกับรายละเอียดของศาสนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการท่องเที่ยว

ในด้านของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม พบว่ามีรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เหมาะสม 3 รูปแบบ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และในส่วนของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม พบว่า ควรมีการดำเนินการใน 5 แนวทาง คือ แนวทางด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม แนวทางด้านการพัฒนาการตลาด แนวทางด้านการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยว

และต่อมา **ประกอบศิริ ภักดีพินิจ** ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในมณฑลวัฒนธรรมสองฝั่งโขง เป็นการวิจัยเพื่อดำรงและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมแบบ “เฮือนไต” ให้สามารถบ่งบอกอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ โดยใช้กระบวนการทางการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์สืบสานและสร้างรายได้ให้กับชุมชน และในขณะเดียวกันก็ต้องสามารถเชื่อมโยงบริบทกับประเทศเพื่อนบ้านให้ได้ เพื่อเตรียมความพร้อมของการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมประเภทอาคารที่พักอาศัย “เฮือนไต” อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก 2) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่มณฑลวัฒนธรรมสองฝั่งโขง 3) เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมประเภทอาคารที่พักอาศัย “เฮือนไต” อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก และ 4) เพื่อให้ได้แนวทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในมณฑลวัฒนธรรมสองฝั่งโขง ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมประเภทอาคารที่พักอาศัย “เฮือนไต” อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก ประกอบด้วย การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาด้านการอนุรักษ์และสืบสานสถาปัตยกรรม ด้านการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางทางการท่องเที่ยว การพัฒนาทางด้านสื่อความหมาย และแนวทางการพัฒนาทางด้านการตลาด ในด้านแนวทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในมณฑลวัฒนธรรมสองฝั่งโขง พบประเด็นที่ต้องพัฒนา คือ สร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน สร้างกฎระเบียบให้เป็นมาตรฐานสากล สามารถปฏิบัติร่วมกันได้ และมีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว สร้างความเข้าใจในระดับหน่วยในพื้นที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทุกระดับ และร่วมพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ตลอดจนมีมาตรการในการอนุรักษ์ รักษาตัวเฮือนไต ส่วนการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรมุ่งเน้นที่กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวิชาการ และกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และควรมีกิจกรรมการท่องเที่ยวควรเชื่อมโยงกับเฮือนไต และนักท่องเที่ยวได้ลงมือทำร่วมกับเจ้าของบ้านหรือคนในชุมชน สำหรับทางด้านการเชื่อมโยงเส้นทางควรมีแหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนที่มีลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมเป็นจุดมุ่งหมายหลักทางการท่องเที่ยว มีการผสมผสานแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบอื่นอยู่ในเส้นทางด้วย กิจกรรมทางการท่องเที่ยวควรผสมผสานระหว่างการเยี่ยมชมและการลงมือทำให้คนในท้องถิ่นมีบทบาทได้เป็นผู้นำเสนอเรื่องราวของตนเอง รวมทั้งมีการเสริมสร้างศักยภาพของธุรกิจการท่องเที่ยว ควรมีข้อตกลงทางธุรกิจที่ชัดเจน และมีมาตรการในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน พัฒนาทรัพยากรทุนมนุษย์ในภาคบริการให้มีทักษะในการสื่อสาร ให้มีทักษะและความรู้ในการดูแลความปลอดภัยและการช่วยเหลือ

ปี พ.ศ. 2559 ของสถาบันวิจัยสังคม โดย **กรวรรณ สังขกร** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันทางการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ภายใต้แผนงานวิจัย “การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาเชื่อมโยงกับ สปป.ลาว สหภาพเมียนมาร์และสาธารณรัฐประชาชนจีน (ตอนใต้)” พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ ประกอบกับในภาคเหนือตอนบนหรือเส้นทางอารยธรรมล้านนามีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านเอกลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาที่โดดเด่น จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องสร้างองค์ความรู้ด้านการตลาดและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว การศึกษานี้ได้สำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวและศักยภาพและขีดความสามารถทางการแข่งขันของผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือตอนบน พบว่าพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติแตกต่างกัน ขึ้นกับปัจจัยภายในและภายนอก ทำให้ความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแตกต่างกัน มีวัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและฟื้นฟูร่างกาย จิตใจ เรียนรู้และทำความเข้าใจวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนต่างถิ่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ชื่นชอบ เป็นประเภทวัด โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ กิจกรรมที่ชื่นชอบส่วนมากคือการชิมอาหารพื้นเมือง ในส่วนของผู้ประกอบการฯ มีความสามารถทางการแข่งขันที่เข้มแข็งในด้านมาตรฐาน การออกแบบของสินค้าและบริการ มีพนักงานที่พอเพียงกับการให้บริการ และพนักงานมีความรู้ ความสามารถอยู่ในระดับเดียวกันกับคู่แข่ง แต่ผู้ประกอบการยังคงประสบปัญหาในการประชาสัมพันธ์ และยังต้องการการพัฒนาเพื่อสร้างศักยภาพในการแข่งขัน

แนวทางการพัฒนาผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา คือการพัฒนาความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการตลาด ด้านภาษา การพัฒนา ด้านนวัตกรรมทางการท่องเที่ยวและการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อสร้างจุดขาย การจัดสร้างเครือข่ายในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา มีผู้นำในการขับเคลื่อนพัฒนาตลาดและการมีศูนย์กลางแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในกลุ่มผู้ประกอบการ การสนับสนุนจากภาครัฐและท้องถิ่นที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา

และภายใต้แผนงานวิจัยเดียวกัน **สุรีย์ บุญญานพวงศ์** ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ผลการศึกษาพบว่า ผลการประเมินศักยภาพขององค์ประกอบรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้ง 8 ด้าน พบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับสูง ส่วนด้านที่มีศักยภาพ

ระดับปานกลางซึ่งควรต้องดำเนินการพัฒนาระดับศักยภาพ ได้แก่ ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้บริการ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน และด้านสิ่งบริการการท่องเที่ยว โดยด้านการประชาสัมพันธ์/ให้ข้อมูล ในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว และด้านการรับรองมาตรฐาน การท่องเที่ยว ผลการประเมินพบว่า มีศักยภาพในระดับต่ำซึ่งต้องเร่งรัดการพัฒนาศักยภาพ

ด้านการศึกษาเพื่อจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาภาคเหนือตอนบน ได้จัดแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคเหนือตอนบนตามเรื่องราว/เนื้อหาทรัพยากรท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือตอนบน โดยแบ่งได้เป็น 6 กลุ่มเส้นทาง คือ กลุ่มเส้นทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี กลุ่มเส้นทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัย กลุ่มเส้นทางสถาปัตยกรรม กลุ่มเส้นทางหัตถกรรมล้านนา กลุ่มเส้นทางเทศกาลงานประเพณีล้านนา และกลุ่มเส้นทางวิถีชีวิตล้านนา โดยเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 6 กลุ่มเส้นทางนี้ เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมเดียวกัน โดยมีทั้งเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในจังหวัดและในกลุ่มจังหวัด (เส้นทางเชื่อมโยงระหว่างจังหวัด) ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ประกอบการท่องเที่ยวสามารถนำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่โครงการจัดทำขึ้นนี้ไปจัดทำรายการนำเที่ยวได้ทันที

สรุป จากแนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรมทั้งหมดเป็นการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ศึกษาถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และสำรวจการออกแบบงานวิจัย ให้บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งสามข้อดังนี้

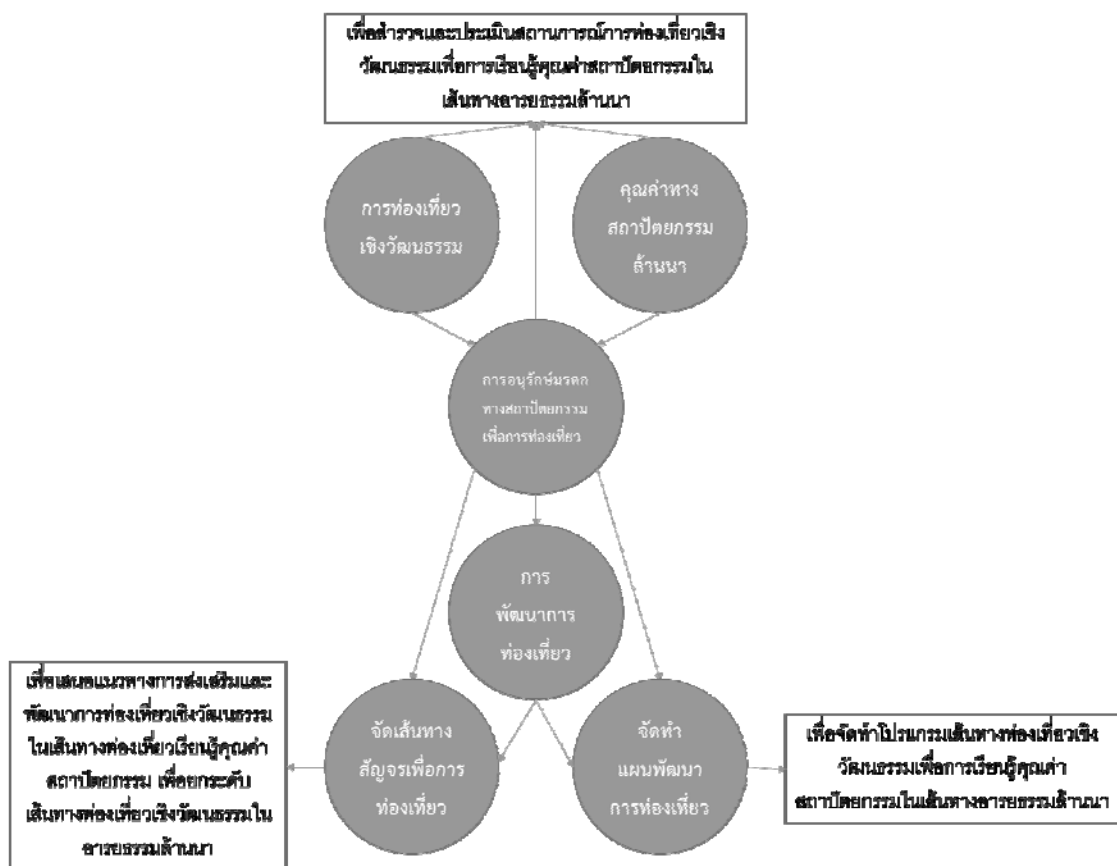
การสำรวจและประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เกิดจากการศึกษารูปแบบ และคุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนา รวมถึงวิธีการมาตรฐานดูแลรักษาคุณค่าและสภาพแวดล้อมต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวบนเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยจะเป็นการประเมินสถานการณ์และจัดลำดับความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงคุณค่าของสถาปัตยกรรมล้านนา

เมื่อเราได้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาแล้ว ก็จะสามารถเห็นจุดแข็งและจุดอ่อนของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแหล่ง ซึ่งสามารถนำเสนอแนวทางการ

ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาได้อย่างถูกต้อง และเป็นการยกระดับเส้นทางอารยธรรมล้านนาให้มีความโดดเด่นมากขึ้นด้านการท่องเที่ยว

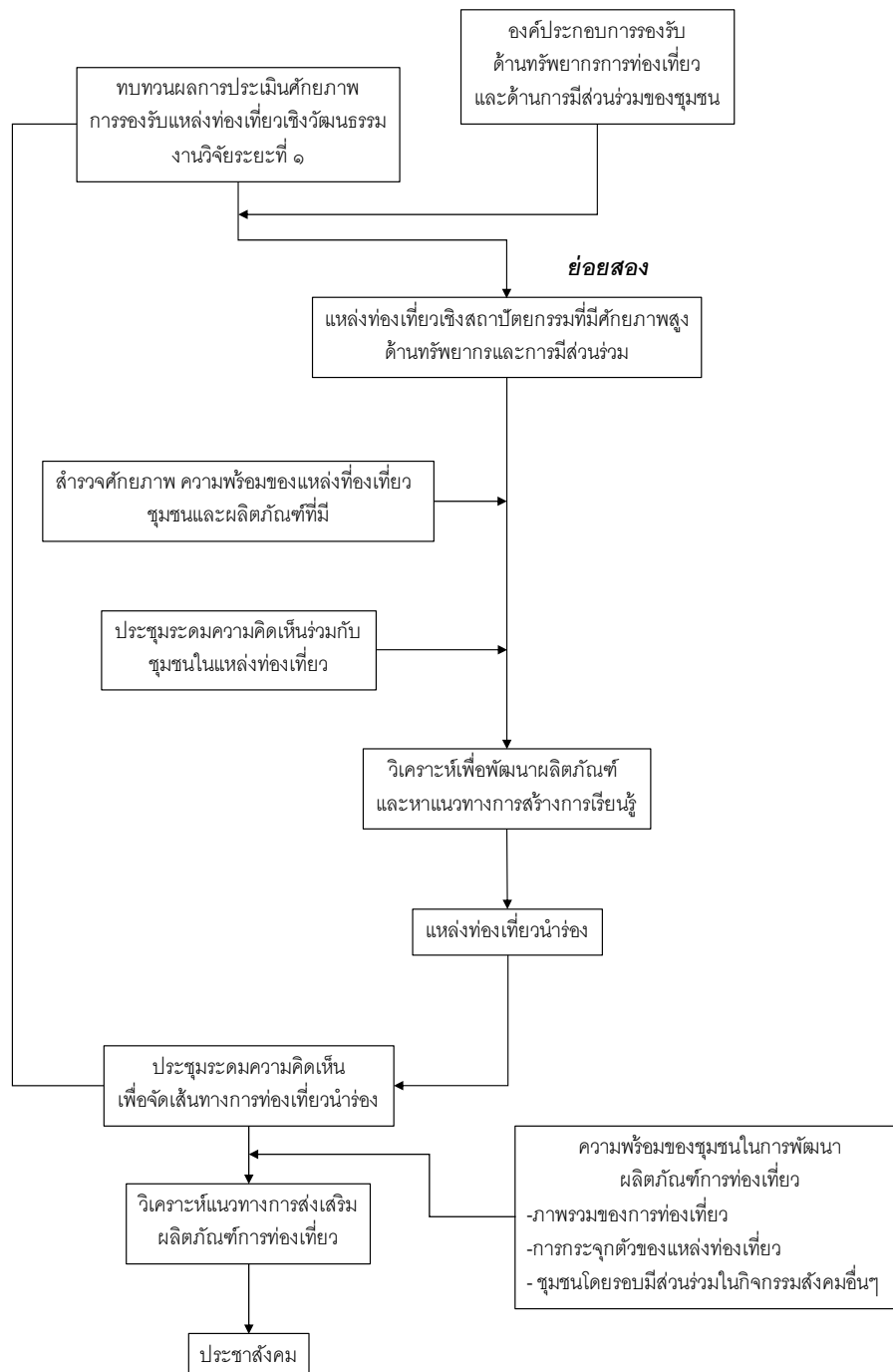
นอกจากนี้การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมล้านนา เป็นการเรียนรู้ซึ่งคาบเกี่ยวกันในเชิงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สังคมและอื่นๆ อีกหลายมิติ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาจัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมโดยใช้สถาปัตยกรรมเป็นสื่อในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมและมิติอื่นๆ ได้อีกทางหนึ่ง

แผนภูมิที่ ย่อย2-1 ความเชื่อมโยงของการนำแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการศึกษาวิจัย

2.3 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ” ได้ใช้กรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

ภาพที่ ย่อย 2-11: กรอบแนวคิด

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยสามารถอธิบายถึงกรอบแนวคิด ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังรายละเอียดดังนี้

3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพของการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ประกอบไปด้วยทุกภาคที่เกี่ยวข้อง ดังนี้คือ

- ตัวแทนประชาชนที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว
- หน่วยงานภาครัฐ ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ตัวแทนจากสำนักงานจังหวัด ตัวแทนจากสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ตัวแทนสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น
- หน่วยงานภาคเอกชน ประกอบด้วย ตัวแทนจากสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ชมรมและสมาคมที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น

ตัวแปรในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบ Action Research ดังนั้นจึงมีตัวแปรในการวิจัยดังนี้คือ

1. สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
2. คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาที่ครอบคลุมพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น 1) เส้นทางชื่นชมศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง 2) เส้นทางศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษานี้ใช้วิธีวิทยาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participation action research: PAR) โดยผู้วิจัยเน้นรูปแบบกิจกรรม AIC (appreciation-influence control) ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 3 ขั้นตอน คือ การสร้างความรู้ (appreciation หรือ A) ขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (influence หรือ I) ขั้นตอนในการสร้างแนวทางในการปฏิบัติ (control หรือ C) ที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะทำให้เข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และกำหนดแนวทางในการพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง โดยการวิจัยในครั้งนี้ต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการกำหนดรูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในพื้นที่ล้านนาตะวันออก โดยมีเครื่องมือในการศึกษาดังต่อไปนี้

1) การสำรวจ เป็นการสำรวจลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ส่วนมรดกทางสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชน

2) แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้พัฒนาแบบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งได้ปรับปรุงและประยุกต์ใช้มาจากคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกรมการท่องเที่ยว, 2550) มีองค์ประกอบในการประเมิน 3 ด้าน คือ 1) ด้านศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) การบริหารจัดการ โดยมีคะแนนรวม 100 คะแนน ดังนี้

ตารางที่ ย่อย2-1 การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมองค์ประกอบ

องค์ประกอบ	คะแนนเต็ม
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	55
2. ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10
3. การบริหารจัดการ	35
รวมทั้งสิ้น	100

โดยมีระดับมาตรฐาน คือ

81 คะแนนขึ้นไป	อยู่ในระดับดีเยี่ยม
71 – 80 คะแนน	อยู่ในระดับดีมาก
61 – 70 คะแนน	อยู่ในระดับดี
51 – 60 คะแนน	อยู่ในระดับปานกลาง
50 คะแนน หรือน้อยกว่า	อยู่ในระดับต่ำ

การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในครั้งนี้ สามารถอธิบายองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

(1) ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ

(1.1) คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย

(1.1.1) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ โดยพิจารณาจากเอกลักษณ์เฉพาะตนทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของวิถีชีวิตจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรม ประเพณี ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องมือใช้สอยในการชีวิตประจำวัน ลักษณะสิ่งประดิษฐ์ระเบียบแบบแผนดำรงชีพร่วมกัน ฯลฯ

(1.1.2) ความงดงามทางสถาปัตยกรรม เป็นความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม และการสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น พิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นงานสถาปัตยกรรม อาทิเช่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร งานศิลปะหรือศิลปกรรม งานจิตรกรรม หรืออื่นๆที่ทำให้เกิดความงดงามทางสถาปัตยกรรม

(1.1.3) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากความยาวนานของการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยจะเห็นได้จากการทำนุบำรุง การรักษา งานซ่อมแซม ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของอาคารอยู่และยังมีชุมชนที่มีการสืบทอดด้านสถาปัตยกรรมเหล่านี้อยู่อย่างชัดเจน

(1.1.4) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ โดยพิจารณาจากยุคสมัยของลักษณะทางสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้เกิดขึ้น การมีประวัติศาสตร์สืบเนื่องอย่างยาวนานมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีจนถึงปัจจุบัน โดยมีหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้

(1.1.5) ความผูกพันต่อท้องถิ่น โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต

(1.1.6) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ โดยพิจารณาจากชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และประเพณีของตน รวมถึงการมีหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น

(1.2) ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย

(1.2.1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยพิจารณาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความยากลำบากของเส้นทางเข้าถึง ความลาดชัน ความแคบของถนน และความปลอดภัย

(1.2.2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากโอกาสที่เกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย เช่น น้ำป่า ดินถล่ม การจมน้ำ กระจกแตก สัตว์ดุร้าย มลภาวะ ภัยจากโจรผู้ร้าย โรคระบาดอื่นๆ เป็นต้น

(1.2.3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถจัดได้ภายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการที่มีกิจกรรมหลากหลายจะทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมและเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้น ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว

(2) ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(2.1) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน พิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคตพิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

(2.2) การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก พิจารณาจากการมีกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกในระดับต่างๆ ให้การสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน

(3) ด้านการบริหารจัดการ โดยมีประเด็นหลัก 2 ด้าน คือ

(3.1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(3.1.1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยพิจารณาจากสภาพทั่วไปจากการดูแลรักษาปรับปรุงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยว

(3.1.2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยพิจารณาจากดัชนี 3 ด้าน คือ การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว เช่น มีการแบ่งเขตพื้นที่สงวน พื้นที่นันทนาการ และพื้นที่พักอาศัยการกำหนดช่วงเวลาในการเข้าชมสถาปัตยกรรม

ท้องถิ่นที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวันหรือฤดูกาล และการกำจัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ

(3.1.3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากแผนการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวมีการติดตามและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินงานปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน

(3.2) การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

(3.2.1) การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวพิจารณาจากการดำเนินงานด้านการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจที่ได้รับบริการที่คุ้มค่ากับการมาท่องเที่ยว

(3.2.2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

(3.2.3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากกิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวพนักงานนำเที่ยวผู้ประกอบการและชุมชนที่อยู่โดยรอบ

(3.2.4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยการพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ

(3.2.5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นพิจารณาจากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

จากการเกณฑ์การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ทั้งองค์ประกอบ 3 ด้าน ทำให้แตกตัวชี้วัดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม มีดังนี้คือ

1. ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	คะแนนเต็ม 35 คะแนน
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ หมายเหตุ พิจารณาจากเอกลักษณ์เฉพาะตนทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของวิถีชีวิตจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรมประเพณี ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องมือใช้สอยในชีวิตประจำวัน ลักษณะสิ่งประดิษฐ์ ระเบียบแบบแผนดำรงชีพร่วมกัน ฯลฯ	

ดัชนี	คะแนน
มีเอกลักษณ์ระดับท้องถิ่น (สามารถพบเห็นทั่วไป เช่น การละเล่นพื้นบ้าน วิถีชีวิตของชาวเขา เป็นต้น)	1
มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นที่รู้จักในระดับจังหวัด)	2
มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นที่รู้จักในระดับภาค เช่น บ้านทรงไทยล้านนา การแสดงมโนราห์ หนังตะลุง และประเพณียี่เป็ง เป็นต้น)	3
มีเอกลักษณ์ระดับชาติ (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของประเทศ และมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวต่างประเทศรู้จัก เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ วิถีชีวิตของชุมชนตลาดน้ำ เป็นต้น)	4
มีเอกลักษณ์ระดับโลก สามารถพบเห็นได้เพียงแห่งเดียว	5
1.1.2 ความงามทางสถาปัตยกรรม หมายเหตุ ความงามทางด้านสถาปัตยกรรมและการสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น พิจารณางานศิลปะต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นงานสถาปัตยกรรม อาทิเช่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารงานศิลปะหรือศิลปกรรมงานจิตรกรรม หรืออื่นๆ ที่ประกอบทำให้เกิดความงามทางสถาปัตยกรรม	
ดัชนี	คะแนน
มีความงาม ประทับใจ น้อยที่สุด	1
มีความงาม ประทับใจ น้อย	2
มีความงาม ประทับใจ ปานกลาง	3
มีความงาม ประทับใจ มาก	4
มีความงาม ประทับใจ มากที่สุด	5
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง หมายเหตุ พิจารณาความยาวนานของการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยจะเห็นได้โดยจากการทำนุบำรุง การรักษา งานซ่อมแซม ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของอาคารอยู่และยังมีชุมชนที่มีการสืบทอดด้านสถาปัตยกรรมเหล่านี้อยู่อย่างชัดเจน	
ดัชนี	คะแนน
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ที่ยึดแบบแผนดั้งเดิม	1
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมาก	2
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง	3
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย	4

เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง	5
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ หมายเหตุ พิจารณาจากยุคสมัยที่ด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นการมีประวัติศาสตร์สืบเนื่องอย่างยาวนานมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีจนถึงปัจจุบัน โดยมีหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้	
ดัชนี	คะแนน
ก่อสร้างหลังปี 2550	1
ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี 2550- 2550	2
ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี 2450- 2500	3
ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี 2400- 2450	4
ก่อสร้างขึ้นก่อนหลังปี 2400	5
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น หมายเหตุ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต	
ดัชนี	คะแนน
มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยมาก โดยชุมชนไม่ได้ให้ความสนใจในงานสถาปัตยกรรมสิ่งดังกล่าว	1
มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย มีเพียงบางส่วนที่ให้ความสนใจ	2
มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม	3
มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม	4
มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูงมาก โดยการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและมีชุมชนใกล้เคียง หน่วยงาน หรือองค์กรในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ เข้ามามีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดชื่อเสียงที่ดีในระดับชาติ	5
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์ หมายเหตุ พิจารณาจากชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของตน รวมถึงการมีหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น	
ดัชนี	คะแนน
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นขนาดเล็ก 1 กลุ่มโดยชุมชนแต่การดำเนินงานยังไม่ชัดเจน	1
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 1 กลุ่มโดยชุมชน และมีการดำเนินงานที่ชัดเจน	2
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 2 - 3 กลุ่มโดยชุมชน และมีการดำเนินงานที่ชัดเจน	3
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 2 - 3 กลุ่มโดยชุมชน มีการดำเนินงานที่	4

ชัดเจนและมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกันระหว่างกลุ่ม	
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 2 - 3 กลุ่มโดยชุมชน มีการดำเนินงานที่ชัดเจนมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกันระหว่างกลุ่ม และมีหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และนโยบาย	5
คะแนนรวม 1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (คะแนนเต็ม 35)	
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	คะแนนเต็ม 15 คะแนน
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	
<u>หมายเหตุ</u> พิจารณาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความยากลำบากของเส้นทางเข้าถึง ความลาดชัน ความแคบของถนน และความปลอดภัย	
ดัชนี	คะแนน
มีทางเข้าถึงได้แต่ไม่สะดวก	1
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	2
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	3
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์	4
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถทัศนจร	5
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	
<u>หมายเหตุ</u> พิจารณาจากโอกาสที่เกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย เช่น น้ำป่า ดินถล่ม การจลาจล กระแสน้ำรุนแรง สัตว์ดุร้าย มาลาเรีย ภัยจากโจรผู้ร้าย โรคระบาดอื่นๆ เป็นต้น	
ดัชนี	คะแนน
มีเหตุอันตรายบ่อยตลอดปี	0
มีเหตุอันตรายทุกปี แต่เกิดขึ้นในบางฤดูกาลหรือเพียงบางช่วงของปี	1
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้งต่อปี	2
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี	3
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 5 ปี	4
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 10 ปี หรือนานกว่า	5
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	
<u>หมายเหตุ</u> พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถจัดได้ภายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการที่มีกิจกรรมหลากหลายจะให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมและเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้น ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว	
ดัชนี	คะแนน
ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	1

นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม 1-2 ประเภท	2
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม 1-2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น	3
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรมมากกว่า 2 ประเภท	4
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรมมากกว่า 2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น	5

2. ปัจจัยด้านการรองรับการท่องเที่ยว

2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน หมายเหตุ พิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	คะแนนเต็ม 5 คะแนน
ดัชนี	คะแนน
ยังไม่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	1
มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	2
มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	3
แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต	4
แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก	5
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก หมายเหตุ พิจารณาจากการมีกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกในระดับต่างๆ ให้การสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน	คะแนนเต็ม 5 คะแนน
ดัชนี	คะแนน
มีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน เพื่อกำหนดนโยบาย วางแนวทางการจัดการท่องเที่ยว แต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลที่ชัดเจน	1

มีกลุ่มองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2
มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	3
มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	4
มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	5

3. ปัจจัยด้านการบริหาร

3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	คะแนนเต็ม 15 คะแนน
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม หมายเหตุ พิจารณาจากสภาพทั่วไปจากการดูแลรักษาปรับปรุงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยว	
ดัชนี	คะแนน
มีการดูแลรักษาน้อยมาก	1
มีการดูแลรักษาน้อย	2
มีการดูแลรักษาปานกลาง	3
มีการดูแลรักษาดี	4
มีการดูแลรักษาดีมาก	5
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น หมายเหตุ พิจารณาจากดัชนี 3 ด้าน 1) การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว เช่น มีการแบ่งเขตพื้นที่สงวนพื้นที่นันทนาการและพื้นที่พักผ่อน 2) การกำหนดช่วงเวลาในการเข้าชมสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวัน และ/หรือฤดูกาล 3) การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ	
ดัชนี	คะแนน
ไม่มีการจำกัดการในข้อ 1) 2) และ 3)	0
มีการจัดการในข้อ 1) 2) และ 3) น้อยมากและไม่เป็นระบบ	1
มีการจัดการในข้อ 1) 2) และ 3) โดยมีระเบียบการปฏิบัติเป็นหลักฐานอยู่บ้าง แต่การปฏิบัติมีข้อบกพร่อง	2
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 1 ข้อ	3
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 2 ข้อ	4
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐานครบ 3 ข้อ	5
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว หมายเหตุ พิจารณาจากแผนการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการ	

ท่องเที่ยวมีการติดตามและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินงานปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน	
ดัชนี	คะแนน
ไม่มีแผนการดำเนินงาน	0
มีแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการติดตามวิเคราะห์ผล	1
มีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ	2
มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ประเมินผล	3
มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว	4
มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี	5
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	คะแนนเต็ม 25 คะแนน
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	
หมายเหตุ พิจารณาจากการดำเนินงานด้านการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจได้รับบริการที่คุ้มค่ากับการมาท่องเที่ยว หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน	
ดัชนี	คะแนน
มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว	
มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว	
มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	
มีการจัดการด้านอาหารและโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ	
มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม	
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	
หมายเหตุ การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน	
ดัชนี	คะแนน
กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อม แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์	
กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคน	

ส่วนใหญ่ในพื้นที่ และไม่ขัดต่อกฎหมายศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ	
มีการศึกษา วิจัยสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมของพื้นที่และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	
มีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนทางการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น	
กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ	
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก หมายเหตุ พิจารณาจากกิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวพนักงานนำเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนที่อยู่โดยรอบ หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน	
ดัชนี	คะแนน
มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ	
มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ	
มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว	
มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม	
มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในการสื่อมีทั้งท้องถิ่นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ	
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หมายเหตุ พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ	
ดัชนี	คะแนน
ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ	1
ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน	2
ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3
ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	4
มีการก่อตั้งองค์กรหรือโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เกิดจากท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทหลักต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว	5

3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หมายเหตุ พิจารณาจากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ <u>ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน</u>	
ดัชนี	คะแนน
ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	
ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว	
ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง	
ชุมชนมีรายได้จากการให้บริการด้านที่พัก เช่น โฮมสเตย์	
ชุมชนมีรายได้จากการแสดง วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปะพื้นเมือง	
คะแนนที่ได้	

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบ Action Research ซึ่งจะมีทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 ประเภท คือ

1) ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการเก็บแบบสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง หลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำข้อมูลนั้นมาตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ ทฤษฎี แนวคิด งานวิจัย รวมทั้งรายงานการศึกษาอิสระ และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เนื้อหาที่ศึกษามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

การวิจัยในครั้งนี้มีขั้นตอนและวิธีการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

1) รวบรวมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ครอบคลุมพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน แบ่งออกเป็น 1) เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง
 2) เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา

- 2) ทบทวนวรรณกรรมเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 3) สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา พร้อมทั้งจัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประกอบการ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 4) สรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 5) จัดประชุมกลุ่มย่อยและสัมภาษณ์เชิงลึกในรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อร่วมกันวิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 6) วิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา
- 7) จัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 8) จัดเวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่ออภิปรายผลสะท้อนโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 9) สรุปโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- 10) นำผลการวิจัย และบทเรียนจากการถอดองค์ความรู้มาประมวลผล
- 11) จัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย
- 12) สรุปผลการวิจัย และจัดเอกสารการวิจัยเสนอสู่แผนโครงการ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เป็นการศึกษาที่จะทำให้ทราบสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อนำไปสู่การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา พร้อมทั้งจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ซึ่งจากการศึกษาวิจัยจึงได้ผลการวิจัยดังนี้

4.1 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

4.1.1 ข้อมูลทั่วไปของการท่องเที่ยวในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนานั้น จากยุทธศาสตร์การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ปี พ.ศ.2555–2559 ได้จัดกลุ่มท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการพัฒนาไว้ 8 กลุ่มซึ่ง 1 ใน 8 กลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนา คือ กลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาและภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย “กลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา” ได้แก่ พื้นที่ 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบน คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน

กลุ่มท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนานั้นเป็นกลุ่มจังหวัดที่มีความสำคัญด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากพื้นที่ภาคเหนือตอนบนเป็นที่ตั้งของอาณาจักรโบราณที่สำคัญหลายแห่ง อาทิ อาณาจักรหริภุญไชย อาณาจักรญากมยาว อาณาจักรล้านนา ฯลฯ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี ศาสนสถาน และสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างในยุคสมัยต่างๆ รวมถึงชุมชนชาติพันธุ์ที่ยังคงดำรงรักษาวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของทุกจังหวัดในภาคเหนือตอนบน

สภาพทั่วไปของจังหวัดในกลุ่มอารยธรรมล้านนา¹

จังหวัดเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่มีชื่อปรากฏในตำนานว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” โดยเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนามานับตั้งแต่พญามังรายก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.1839 และปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์มังรายระหว่าง ปี พ.ศ.1839 – พ.ศ.2100 ก่อนที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าระหว่าง ปี พ.ศ.2101 – พ.ศ.2317 ต่อมาได้เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของสยามในฐานะเมืองประเทศราช หลังจากสยามปฏิรูปการปกครองและมีการปรับปรุงการปกครองแบบจังหวัดในปี พ.ศ.2476 เชียงใหม่ก็มีสถานะเป็นจังหวัดเชียงใหม่จนถึงปัจจุบัน

จังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,027 ฟุต (310 เมตร) ห่างจากกรุงเทพมหานคร 696 กิโลเมตร มีพื้นที่ 20,107.057 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดและประเทศข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติตรัฐฉาน(เมืองยอนและเมืองต่วน) ประเทศสหภาพเมียนมาร์
ทิศใต้	ติดอำเภอสามเงา อำเภอมะละมาต อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก
ทิศตะวันออก	ติดจังหวัดเชียงราย (อำเภอมะฝ้าหลวง อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า) จังหวัดลำปาง (อำเภอเมืองปาน อำเภอเมืองลำปาง) และ จังหวัดลำพูน (อำเภอบ้านธิ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง อำเภอเวียงหนองล่อง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอลี้)
ทิศตะวันตก	ติดจังหวัดแม่ฮ่องสอน (อำเภอปาย อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอขุนยวมอำเภอมะลัน้อย อำเภอแม่สะเรียง อำเภอสบเมย)

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่เป็นภูเขาและป่าละเมาะ มีพื้นที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบเชิงเขากระจายอยู่ทั่วไประหว่างหุบเขาซึ่งทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ ได้แก่ ที่ราบลุ่มน้ำปิง ที่ราบลุ่มน้ำฝาง และที่ราบลุ่มน้ำแม่งัด สภาพอากาศของจังหวัดเชียงใหม่มีค่อนข้างเย็นเกือบตลอดทั้งปี

จังหวัดเชียงใหม่แบ่งการปกครองออกเป็น 25 อำเภอ จำนวนประชากร ณ เดือนธันวาคม พ.ศ.2557 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 1,675,279 คน ประกอบด้วยประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ทั้ง “คนเมือง” และชาติพันธุ์อื่นๆ อีก 13 กลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้จังหวัดเชียงใหม่

¹ แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 (พ.ศ.2557-2560)

เป็นนครที่เป็นที่สุดแห่งความงามทางวัฒนธรรม (Chiang Mai: The Most Splendid City of Culture) ในการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 18/2554 เมื่อวันอังคารที่ 3 พฤษภาคม 2554

สำหรับพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จังหวัดเชียงใหม่มีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการบริการทั้งด้านการค้า การลงทุน การศึกษา และการคมนาคมขนส่ง จังหวัดเชียงใหม่มีเส้นทางคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงรวมถึงกรุงเทพมหานครและประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางอากาศ ดังนี้

- การคมนาคมขนส่งทางรถยนต์ติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานครมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) เป็นเส้นทางหลัก และมีโครงข่ายเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงทุกพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่นๆในภาคเหนือ โดยทุกเส้นทางรถโดยสารสาธารณะให้บริการเดินทางทุกวัน นอกจากนี้ ยังมีบริการเดินรถระหว่างประเทศในเส้นทางเชียงใหม่- เชียงรุ่ง (จากเชียงใหม่ ข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เข้าเส้นทาง R3A ที่เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเข้าสู่เมืองบ่อหาน เมืองเชียงรุ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีนตอนใต้) และเส้นทางเชียงใหม่- หลวงพระบาง (จากเชียงใหม่ข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เข้าเส้นทาง R3A ที่เมืองห้วยทราย และเมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเส้นทาง AH2 เชื่อมจังหวัดเชียงใหม่กับประเทศสหภาพเมียนมาร์ผ่านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เข้าเมืองท่าขี้เหล็ก จังหวัดชายแดนใต้) แต่เส้นทางนี้ยังไม่มีรถโดยสารระหว่างประเทศเปิดให้บริการ
- การคมนาคมทางรถไฟ มีรถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ และรถไฟสายนครสวรรค์-เชียงใหม่ซึ่งมีการเดินรถไฟให้บริการทุกวันวันละหลายเที่ยว
- การคมนาคมทางอากาศ มีสนามบินนานาชาติเชียงใหม่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 6 ล้านคนต่อปี และรองรับการขนส่งสินค้าได้ 30,000 ตันต่อปี โดยมีเส้นทางการบินเชื่อมโยงจังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดอื่นๆในประเทศ 15 เส้นทางบินและเส้นทางการบินเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับประเทศอื่นๆ 18 เส้นทางบินมีจำนวนเที่ยวบินเฉลี่ย 140 เที่ยวบินไป-กลับ ต่อวัน

ด้านการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบนและเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีความสำคัญระดับประเทศและระดับนานาชาติ มีสิ่งบริการและอำนวยความสะดวกรองรับการท่องเที่ยวที่ครบครันและทันสมัย มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในระดับโลกหลายแห่ง อาทิ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดพระสิงห์มหาวิหาร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศ เวียงกุมกาม ถนนคนเดิน ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวายศูนย์หัตถกรรมกระดาษสาและร่มบ่อสร้าง ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้เชียงใหม่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบทั้งการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว (Long Stay) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural and Traditional Tourism) ฯ และด้วยศักยภาพการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบัน จังหวัดเชียงใหม่จึงวางตำแหน่งการพัฒนา(Positioning) ด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยมุ่งที่จะเป็น “เมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวและบริการระดับสากล : MICE City, Wellness City”

จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 785 กิโลเมตร มีพื้นที่ 11,678.369 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดและประเทศข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดรัฐฉาน (เมืองสาตและท่าขี้เหล็ก) ประเทศสหภาพเมียนมาร์และแขวงบ่อแก้ว (เมืองห้วยทราย) ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับจังหวัดลำปาง(อำเภอแม่ใจ อำเภอภูกามยาว อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ) จังหวัดพะเยา(อำเภอภูกามยาว) และจังหวัดลำปาง (อำเภอเมืองปาน และอำเภอวังเหนือ)

ทิศตะวันออก ติดกับแขวงอุดมไซ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันตก ติดรัฐฉาน(เมืองสาต) ประเทศสหภาพเมียนมาร์ และจังหวัดเชียงใหม่ (อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอพร้าว อำเภอไชยปราการ อำเภอฝาง และอำเภอแม่สาย)

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดเชียงรายเป็นเทือกเขาสูงมีป่าไม้ปกคลุม มีพื้นที่ราบสูงเป็นหย่อมๆในเขตอำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเชียงของ และมีที่ราบลุ่มแม่น้ำบริเวณตอนกลางพื้นที่ในเขตอำเภอพาน อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สายอำเภอเชียง

แสน และอำเภอเชียงของ มีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 24 องศาเซลเซียส จังหวัดเชียงรายมีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 1,207,699 คน(ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม พ.ศ.2557) ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท (ไทยยวน ไทลื้อ ไทจีน ไทใหญ่) และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อาทิ อาข่า ม้ง ลาหู่ เย้า กะเหรี่ยง ลีซอ จีนฮ่อฯ จังหวัดเชียงรายมีเส้นทางและบริการด้านการคมนาคมขนส่งทั้งทางบก ทางอากาศ และทางน้ำ ดังนี้

- การคมนาคมทางบก มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) เป็นเส้นทางหลักเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดเชียงรายและจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือตอนบนรวมทั้งกรุงเทพมหานคร และมีเส้นทางคมนาคมในความรับผิดชอบของกรมทางหลวงแผ่นดิน และกรมทางหลวงชนบทเป็นโครงข่ายเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงทุกพื้นที่ในจังหวัดเชียงรายและเชื่อมโยงกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือตอนบน โดยทุกเส้นทางรถโดยสารสาธารณะให้บริการเดินทางทุกวัน นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดเชียงรายและประเทศเพื่อนบ้าน คือ เส้นทาง R3A จากอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาวเข้าสู่เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และผ่านเข้าสู่เมืองบ่อหานและเมืองเชียงรุ่ง เขตปกครองพิเศษสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน(ตอนใต้) และเส้นทาง AH2 จากอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายเข้าสู่เมืองท่าขี้เหล็ก จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศสหภาพเมียนมาร์ โดยมีบริการรถโดยสารปรับอากาศระหว่างประเทศให้บริการในเส้นทางเชียงใหม่-เชียงรุ่ง(จากเชียงใหม่ ข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เข้าเส้นทาง R3A ที่เมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเข้าสู่เมืองบ่อหาน เมืองเชียงรุ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนตอนใต้) และเส้นทางเชียงใหม่-หลวงพระบาง(จากเชียงใหม่ ข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย เข้าเส้นทาง R3A ที่เมืองห้วยทรายและเมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)
- การคมนาคมทางอากาศ จังหวัดเชียงราย มีสนามบินพาณิชย์ 1 แห่ง คือ ท่าอากาศยานนานาชาติแม่ฟ้าหลวงเชียงราย มีสายการบินทั้งในประเทศและต่างประเทศที่มีเส้นทางบินมายังจังหวัดเชียงรายรวม 8 สายการบิน ผู้โดยสารมากกว่า 700,000 คน

ต่อปีมีเที่ยวบินให้บริการวันละ 18 เที่ยวบิน (ไป-กลับ) อาคารคลังสินค้าสามารถรองรับการขนถ่ายสินค้าได้มากกว่า 5,000 ตันต่อปี

- การคมนาคมทางน้ำ จังหวัดเชียงรายมีเส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำที่สำคัญ คือ เส้นทางเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขงเชื่อมโยง 4 ประเทศ คือ ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศสหภาพเมียนมาร์ โดยมีท่าเรือพาณิชย์เชียงแสนแห่งที่ 1 และแห่งที่ 2 เป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้า ส่วนเส้นทางคมนาคมทางน้ำเพื่อการท่องเที่ยวมีเส้นทางเดินเรือในแม่น้ำกระหว่างเชียงราย-เชียงใหม่

จังหวัดเชียงรายมีทรัพยากรท่องเที่ยวหลากหลายประเภท แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในระดับโลก อาทิ สามเหลี่ยมทองคำ พระตำหนักดอยตุง ไผ่แม่ฟ้าหลวง วัดร่องขุ่น วัดพระสิงห์ วัดพระแก้ว ดอยแม่สลอง พิพิธภัณฑ์บ้านดำ ฯลฯ เป็นต้น เนื่องจากจังหวัดเชียงรายเป็นต้นกำเนิดของอาณาจักรล้านนาจึงมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความเก่าแก่และทรงคุณค่าจำนวนมาก ทั้งแหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน วัดและศิลปวัตถุ ฯลฯ ซึ่งเป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่น่าเสนอไว้ อาทิ เส้นทางนมัสการ “พระธาตุ 9 จอม”

จังหวัดลำพูน อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 689 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่เพียง 22 กิโลเมตร มีพื้นที่ 4,505.08 ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดของภาคเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับอำเภอสารภี และอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศใต้ ติดกับอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง และอำเภอสามเงา จังหวัดตาก
- ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอห้างฉัตร อำเภอสบปราบ และอำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง
- ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอฮอด อำเภอจอมทอง อำเภอหางดง และอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย รายงานว่า ณ เดือนธันวาคม พ.ศ.2557 จังหวัดลำพูน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 405,468 คน ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดลำพูนสืบเชื้อสายมาจากไทลื้อในรัฐฉานประเทศพม่าและสิบสองปันนาประเทศจีน ภาษาพูดที่ชาวลำพูนใช้สื่อสารกัน คือ ภาษายอง ซึ่งมีสำเนียงที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากคนเมืองในภาคเหนือตอนบน นอกจากนี้ยังมี

ประชากรส่วนหนึ่งเป็นชนเผ่ากระเหรี่ยง ส่วนด้านการคมนาคมขนส่ง มีเส้นทางคมนาคมขนส่งทางรถยนต์และรถไฟ เชื่อมโยงกับจังหวัดใกล้เคียงรวมถึงกรุงเทพมหานคร ดังนี้

- การคมนาคมขนส่งทางรถยนต์ มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1(ถนนพหลโยธิน) เป็นเส้นทางและทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 เชื่อมโยงระหว่างจังหวัดลำพูนและจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ภาคกลาง รวมถึงกรุงเทพมหานคร โดยมีรถสาธารณะให้บริการทั้งในเส้นทางกรุงเทพฯ – ลำพูน และเส้นทางเชื่อมโยงภายในจังหวัดลำพูน และระหว่างจังหวัดลำพูนกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ
- การคมนาคมทางรถไฟ มีรถไฟให้บริการทุกวันในเส้นทางเชียงใหม่-กรุงเทพ โดยมีขบวนรถไฟขึ้นและลงผ่านสถานีรถไฟลำพูน เป็นขบวนรถสินค้า 6 ขบวน และขบวนรถโดยสาร 16 ขบวน ซึ่งจะจอดรับ-ส่งผู้โดยสารที่สถานีรถไฟลำพูนทุกขบวน
- การคมนาคมทางอากาศ จังหวัดลำพูนไม่มีสนามบิน การเดินทางทางอากาศต้องใช้บริการที่สนามบินนานาชาติเชียงใหม่และเดินทางต่อมาจังหวัดลำพูนโดยรถยนต์

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดลำพูน คือ วัด โบราณสถาน และชุมชนดั้งเดิม เนื่องจากเป็นเมืองที่มีอายุยืนนานถึงกว่า 1,300 ปีและการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก จึงเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตและมีมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านงานหัตถศิลป์ พุทธศิลป์ และประเพณี วัฒนธรรม

จังหวัดลำปาง มีเนื้อที่ 12,533.961 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 602 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดพะเยา
- ทิศใต้ ติดกับจังหวัดตาก
- ทิศตะวันออก ติดกับจังหวัดแพร่ และจังหวัดสุโขทัย
- ทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดลำพูน

สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของจังหวัดลำปางเป็นที่ราบล้อมรอบด้วยภูเขา มีลักษณะเป็นแอ่งแผ่นดินที่ยาวและกว้างที่สุดในภาคเหนือคล้ายกันกะทะ เรียกว่า “อ่างลำปาง” ทำให้มีสภาพอากาศร้อนอบอ้าวเกือบตลอดปีบริเวณตอนกลางของพื้นที่จังหวัดลำปางมีที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญ ส่วนบริเวณตอนใต้เป็นป่าไม้รังและบางส่วนเป็นทุ่งหญ้า

จำนวนประชากรจังหวัดลำปาง ณ เดือนธันวาคม พ.ศ.2557 รวมทั้งสิ้น 753,013 คน ด้านการคมนาคมขนส่ง มีโครงข่ายเส้นทางคมนาคมขนส่งและบริการรถสาธารณะเข้าถึงทุกตำบลใน จังหวัดลำปางและจังหวัดใกล้เคียงรวมถึงกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ ยังมีการคมนาคมขนส่งทาง รถไฟซึ่งมีขบวนรถไฟสายกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ และสายนครสวรรค์-เชียงใหม่ให้บริการทุกวัน ส่วนการ คมนาคมขนส่งทางอากาศมีสายการบินให้บริการที่สนามบินลำปาง 2 สายการบิน คือ สายการบิน บางกอกแอร์เวย์วันละ 3 เที่ยวบิน และสายการบินนกแอร์วันละ 3 เที่ยวบิน

ด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดลำปาง คือ แหล่ง โบราณคดีเนื่องจากการค้นพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์โบราณ “มนุษย์เกาะคา” ซึ่งเป็น มนุษย์โฮโมอีเรคตัสที่มีอายุกว่า 500,000 ปีหรือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และการค้นพบเมืองโบราณ ร่วมสมัยกับอาณาจักรหริภุญชัย รวมถึงค้นพบโบราณวัตถุที่แสดงเอกลักษณ์ของสกุลช่าง “ศิลปะ ล้านนาลำปาง”

จังหวัดแพร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 555 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 6,538.59 ตาราง กิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดพะเยาและจังหวัดลำปาง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดน่าน

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดสุโขทัย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดลำปางและจังหวัดสุโขทัย

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดแพร่เป็นพื้นที่ราบมีภูเขาล้อมรอบทั้งสี่ทิศ โดยภูเขาที่สูง ที่สุด คือ ดอยขุนสถาน (บางชื่อเรียกว่า ดอยธง) ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,630 เมตร จังหวัดแพร่แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ มีประชากร ณ เดือนธันวาคม 2557 จำนวนรวม ทั้งสิ้น 454,542 คน ด้านการคมนาคมเพื่อเดินทางสู่จังหวัดแพร่ทำได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทาง อากาศ

- การคมนาคมขนส่งทางรถยนต์ ตำแหน่งที่ตั้งจังหวัดแพร่เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยง การคมนาคมขนส่งทางรถยนต์ที่สำคัญภาคเหนือ ถือได้ว่าเป็น “ประตูสู่ล้านนา” การเดินทางจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือเข้าสู่จังหวัดแพร่จึงมี

เส้นทางคมนาคมให้เลือกใช้หลายเส้นทาง มีบริการรถโดยสารสาธารณะให้บริการการเดินทางทั้งภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัดรวมถึงกรุงเทพมหานคร

- การคมนาคมขนส่งทางรถไฟ มีเส้นทางรถไฟสายเหนือผ่านชุมทางเด่นชัย (อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่) ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองแพร่ประมาณ 20 กิโลเมตร มีขบวนรถไฟให้บริการเดินรถทุกวัน
- การคมนาคมขนส่งทางอากาศ มีสายการบินในประเทศเปิดให้บริการที่ท่าอากาศยานจังหวัดแพร่ 1 สายการบิน โดยเปิดบริการในเส้นทางกรุงเทพฯ-แพร่ วันละ 1 เที่ยวบิน

ด้านการท่องเที่ยว มีการค้นพบโบราณวัตถุที่แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในพื้นที่จังหวัดแพร่มานานกว่า 4,000ปี รวมถึงค้นพบร่องรอยของชุมชนโบราณหลายแห่ง ซึ่งล้วนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ทั้งยังเป็นที่ตั้งของพระธาตุข่อแอซึ่งเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีชาล (เสือ)ตามความเชื่อเรื่อง “ธาตุ” ของชาวล้านนา แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดแพร่ ได้แก่ แหล่งหัตถกรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทผ้าทอ และผ้าหม้อฮ่อมแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิต อาทิ วัดพระบาทมิ่งเมือง วัดจอมสวรรค์ วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี วัดหลวง วัดสระบ่อแก้วคุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่ บ้านประทับใจ บ้านวงศ์บุรี พิพิธภัณฑ์เงินตราสยาม เวียงสรองฯ เป็นต้น

จังหวัดน่าน อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 668 กิโลเมตร มีพื้นที่ 11,472.076 ตารางกิโลเมตร มีเขตแดนด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว(สปป.ลาว) เป็นระยะทางยาว 227 กิโลเมตร และติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงฮ่อน-หงสา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดจังหวัดแพร่ และจังหวัดอุตรดิตถ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดพะเยาและจังหวัดแพร่

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดน่านบริเวณชายแดนด้านเหนือและตะวันออกซึ่งติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นพื้นที่ภูเขาสูง ส่วนบริเวณตอนกลางของจังหวัด

เป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขาตามแนวลุ่มน้ำ อาทิ ลุ่มน้ำน่าน ลุ่มน้ำสา ลุ่มน้ำว้า ลุ่มน้ำปัว และ ลุ่มน้ำกอน การคมนาคมขนส่งระหว่างจังหวัดน่านกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือรวมถึงกรุงเทพมหานครถูกจำกัดด้วยสภาพภูมิประเทศ เส้นทางหลักในการเดินทางมายังจังหวัดน่าน คือ ทางถนน ซึ่งมีโครงข่ายทางหลวงแผ่นดินเชื่อมโยงพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง นอกจากนี้ สามารถเดินทางจากกรุงเทพมหานครหรือจังหวัดเชียงใหม่มายังจังหวัดน่านได้โดยทางอากาศ ซึ่งมีสายการบินในประเทศให้บริการที่ทำอากาศยานน่านนครทุกวัน

ประชากรจังหวัดน่าน ณ เดือนธันวาคม 2557 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 478,264 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยวน(คนเมือง) รองลงมาคือ กลุ่มชาวไทลื้อและไทยอง(จากสิบสองปันนาและหัวเมืองต่างๆบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง) ชาวไทพวน(ลาวพวน) ชาวไทเขินหรือชาวขิ่น(จากเชียงตุง) ชาวไทใหญ่หรือ ไตโหลง (จากรัฐฉาน และเชียงตุง) นอกจากนี้ มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้แก่ ม้ง เมี่ยน ลัวะหรือถิ่น ขมุ และมาลปรี(ผีตองเหลือง)

ด้านการท่องเที่ยว จังหวัดน่านมีแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท สำหรับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดภูมินทร์ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร วัดหนองบัว วัดมิ่งเมือง วัดหัวข่วง วัดพระธาตุเขาน้อย วัดศรีพันต้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติน่าน คุ่มเจ้าราชบุตร บ่อเกลือโบราณ ชุมชนตีมีด ชุมชนไทยลื้อ ฯลฯ เป็นต้น

จังหวัดพะเยา อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 735 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 6,335 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดและประเทศข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอพาน อำเภอป่าแดด และอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และอำเภอบ้านหลวง อำเภอท่าวังผา อำเภอสองแคว อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอวังเหนือจังหวัดลำปาง และอำเภอเวียงป่าเป้าจังหวัดเชียงราย

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภองาว จังหวัดลำปาง และอำเภอสอง จังหวัดแพร่

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดพะเยาล้อมรอบไปด้วยเทือกเขา มีที่ราบระหว่างลำน้ำเหมาะแก่การเพาะปลูก โดยมีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน 3 สาย คือ แม่น้ำอิง แม่น้ำลาว และแม่น้ำยม

จังหวัดพะเยาแบ่งการปกครองออกเป็น 9 อำเภอ มีจำนวนประชากร ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ.2557 รวมทั้งสิ้น 484,454 คน ด้านการคมนาคมขนส่งมีโครงข่ายเส้นทางเชื่อมโยงทั่วทุกพื้นที่ในจังหวัดและเส้นทางเชื่อมระหว่างจังหวัดพะเยากับจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือและกรุงเทพมหานคร การเดินทางเข้าสู่จังหวัดพะเยาสามารถเดินทางได้ทั้งโดยรถยนต์ส่วนตัวและบริการรถโดยสารสาธารณะ

ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยามีแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยมีทั้งแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น อาทิ วัดศรีโคมคำที่ประดิษฐานพระเจ้าตนหลวง วัดอนาลโยทิพยาราม(ดอยบุษราคัม) หลวงพ่อศิลาแห่งวัดติโลกอาราม วัดพระเจ้านั่งดิน พระธาตุสบแวน วัดแสนเมืองมา(วัดไถลื้อ) วันนันทาราม(วิหารไถลื้อ) พระธาตุดอยหยวก วัดท่าฟ้าใต้ บ้านสันปาม่วงแหล่งผลิตสินค้าจากผักตบชวา เป็นต้น

นอกจากนั้นในปี 2559 แผนงานวิจัย “การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาเชื่อมโยงกับ สปป.ลาว สหภาพเมียนมาร์และสาธารณรัฐประชาชนจีน(ตอนใต้)” โดย สุรีย์ บุญญานุพงศ์ ได้ทำการศึกษาถึงศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรายจังหวัด ซึ่งจังหวัดในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในการศึกษาคั้งนี้ โดยครอบคลุม 2 เส้นทาง ประกอบได้ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เชียงราย แพร่ น่าน และพะเยา โดยมีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้คือ

- 1) **จังหวัดเชียงใหม่** แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ที่ทำการสำรวจและประเมินศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 88 แห่งพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับสูงมีเพียง 3 แห่ง อีก 85 แห่งมีศักยภาพปานกลาง โดยองค์ประกอบด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบเดียวที่มีศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับสูง แสดงถึงระบบการคมนาคมขนส่งที่ดีของจังหวัดเชียงใหม่ทำให้สามารถรองรับการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยองค์ประกอบที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับต่ำและเป็นจุดอ่อนที่ต้องเร่งปรับปรุงและพัฒนา ได้แก่ การประชาสัมพันธ์/ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว

- 2) **จังหวัดเชียงราย** แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายทั้ง 71 แหล่ง ที่ทำการสำรวจและประเมินศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวรวม พบว่า เกือบทั้งหมดมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับปานกลาง โดยองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพต่ำซึ่งควรเร่งปรับปรุงและพัฒนา ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์/ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว และการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว
- 3) **จังหวัดลำพูน** แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดลำพูนทั้ง 22 แหล่ง ที่ทำการสำรวจและประเมินมีศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวระดับปานกลาง โดยองค์ประกอบรองรับการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพระดับต่ำ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์/ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว และการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว
- 4) **จังหวัดลำปาง** แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดลำปาง 27 แหล่ง ที่ทำการสำรวจและประเมินพบว่า มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับปานกลาง โดยองค์ประกอบที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับต่ำและควรได้รับการพัฒนาให้มีความดีขึ้น ได้แก่ การประชาสัมพันธ์/ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว
- 5) **จังหวัดแพร่** แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ 15 แหล่ง ที่ทำการสำรวจและประเมินมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับปานกลาง โดยองค์ประกอบที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับต่ำที่ควรปรับปรุงและพัฒนา คือ สิ่งอำนวยความสะดวก และการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว
- 6) **จังหวัดน่าน** แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน 13 แหล่ง ที่ทำการสำรวจและประเมิน พบว่า เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับสูงและสูงที่สุดในภาคเหนือตอนบน 1 แหล่งคือ วัดภูมินทร์ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆส่วนใหญ่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับปานกลาง สำหรับองค์ประกอบการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับต่ำ คือ การประชาสัมพันธ์/ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว และการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว
- 7) **จังหวัดพะเยา** แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดพะเยารวม 29 แหล่ง ที่ทำการสำรวจและประเมินพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเกือบทั้งหมดมีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับปานกลาง โดยองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวระดับ

ต่ำ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์/ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว

อุปสรรคข้อจำกัดในการพัฒนาศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น พบว่า จากผลการประเมินศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือ ตอนบนพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกือบทั้งหมดมีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับปานกลาง ยังไม่สามารถตอบสนองการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม เมื่อพิจารณาประกอบกับผลการสำรวจพฤติกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยวที่พบว่า ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจมากและเป็นเป้าหมายแรกในการเดินทางมาเยี่ยมเยือนภาคเหนือตอนบน คือ แหล่งโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ วัดสำคัญ ศาสนสถาน และกิจกรรมที่จัดให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ยอดนิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ คือ การชิมอาหารพื้นเมือง การจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกพื้นเมือง จะเห็นได้ว่า กิจกรรมและการบริการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนยังเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทั่วไป ที่ไม่สามารถตอบสนองเป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบเฉพาะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังไม่มีศักยภาพที่แข็งแกร่งพอที่จะแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ จำเป็นต้องเพิ่มศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 8 ด้านยังมีปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในหลายองค์ประกอบการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากองค์ประกอบแต่ละด้านอยู่ในความรับผิดชอบของหลายหน่วยงาน องค์กร และชุมชน ซึ่งต่างมีข้อจำกัดในการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) ข้อจำกัดด้านการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สภาพเส้นทางและสิ่งบริการบนเส้นทาง บริการรถสาธารณะ ฯลฯ หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบคือ กรมทางหลวงแผ่นดิน กรมทางหลวงชนบท กรมการขนส่งทางบก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจบริการ การปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่รับผิดชอบว่าจะมีแผนงานและงบประมาณดำเนินงานที่สอดคล้องกับการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่หรือไม่

- 2) **ข้อจำกัดด้านทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** มีหลากหลายประเภท ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งสถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑ์หรือสถานที่เก็บรักษา มรดกทางวัฒนธรรม วัดและศาสนสถาน ชุมชนวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งแต่ละประเภทก็มีหน่วยงานรับผิดชอบหลายหน่วยงานและหลายระดับ ทั้งหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคประชาชน การปรับปรุงพัฒนาศักยภาพ ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับรวมถึงอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะแหล่งโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี ศาสนาสถาน พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ
- 3) **ข้อจำกัดด้านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว** ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยหน่วยงานหรือองค์กรที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะกิจกรรมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเป้าหมายการให้ความรู้ความเข้าใจต่อคุณค่าเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว
- 4) **ข้อจำกัดด้านสิ่งบริการการท่องเที่ยวที่จัดไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว** อาทิ พาหนะเดินทาง ที่พักแรม บริการนาเที่ยว การรักษาพยาบาล ความปลอดภัย การสื่อสารและสัญญาณอินเทอร์เน็ต เป็นต้น จำนวนและประเภทสิ่งบริการที่มีทั้งในแหล่งท่องเที่ยวและรอบแหล่งท่องเที่ยวมีผลต่อการสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวอยากมาเยี่ยมชมเยือนแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการจัดสิ่งบริการการท่องเที่ยวแต่ละประเภทมีหน่วยงาน องค์กร และเอกชนผู้ให้บริการที่หลากหลาย
- 5) **ข้อจำกัดด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว** อาทิ ป้ายสื่อความหมาย ที่จอดรถ ห้องน้ำ ร้านอาหารเครื่องดื่ม ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก บริการซักรีด บริการแลกเปลี่ยนเงินตรา ตู้ ATM การออกแบบอารยสถาปัตย์ ฯลฯ เป็นสิ่งบริการที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและเพลิดเพลิน มีผลโดยตรงในการดึงดูดใจให้ใช้เวลาที่นานขึ้นในการเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวและมีบทบาทในการสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวอยากมาเที่ยวซ้ำอีก รวมถึงเชิญชวนนักท่องเที่ยวคนอื่นให้มาเยี่ยมชมเยือนแหล่งเที่ยวนั้นๆ

หน่วยงานและองค์กรหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว จึงควรให้ความสำคัญด้านการจัดให้มีสิ่งบริการอำนวยความสะดวกที่ครบถ้วนและทันสมัย

6) **ข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน** มีผลโดยตรงต่อความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากประชาชนหรือชุมชนเป็น “ผู้รู้เรื่องราว” เกี่ยวกับแหล่งหรือทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์และเป็นผู้ได้รับผลกระทบเชิงลบจากการท่องเที่ยว หน่วยงานและองค์กรที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร กรมการท่องเที่ยว สภาวัฒนธรรม เป็นต้น ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางแผนปฏิบัติ บริหารแหล่งท่องเที่ยว และบริการท่องเที่ยว รวมถึงพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้ประชาชนและชุมชนที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวได้มีความรู้ความเข้าใจด้านอนุรักษ์และบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม

7) **ข้อจำกัดด้านการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยว** รวมถึงการได้รับรางวัลจากหน่วยงานหรือองค์กรชั้นนำด้านท่องเที่ยว โดยเฉพาะรางวัลหรือการรับรองมาตรฐานระดับนานาชาติมีผลต่อตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยว ผลสำรวจพบว่ามีการรับรองมาตรฐานด้านการบริการเฉพาะด้าน เช่น ที่พักแรม ร้านอาหาร ขณะที่การประเมินคุณภาพและให้การรับรองมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวมีเพียงแหล่งท่องเที่ยวประเภทโฮมสเตย์เท่านั้น ซึ่งควรจัดให้มีการประเมินคุณภาพและการรับรองมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการและการจัดบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทยและภาคเหนือตอนบน

4.1.2 ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาต่อยอดจากโครงการของสถาบันวิจัยสังคม ในปี พ.ศ. 2559 เรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ซึ่งการวิจัยดังกล่าวได้ทำการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์

และสถาปัตยกรรม ที่ครอบคลุมพื้นที่อารยธรรมล้านนา ทั้ง 7 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และพะเยา ดังรายละเอียดดังนี้คือ

ตารางที่ ย่อย2-2 แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

จังหวัด	รายชื่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม	
จังหวัดเชียงใหม่	1. วัดป่าดาราภิรมย์	2. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
	3. วัดประกาศธรรม	4. วัดเชียงมั่น
	5. วัดพระพุทธบาทสี่รอย	6. วัดโมคคัลลาน
	7. วัดหนองก่าย	8. วัดพระธาตุศรีจอมทอง
	9. วัดพระธาตุดอยสุเทพ	10. วัดพระธาตุดอยน้อย
	11. วัดเกตการาม	12. พิพิธภัณฑ์พระพิมลเนศ
	13. วัดบุพพาราม	14. พระสถูปเจดีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุสรณ์
	15. วัดลอยเคราะห์	16. วัดถ้ำตับเต่า
	17. วัดชัยมงคล	18. วัดท่าตอน
	19. วัดช้างเผือก	20. วัดแสนตอง
	21. เวียงกุมกาม	22. วัดทรายมูล
	23. วัดพระธาตุดอยคำ	24. วัดพระบาทปากกล้วย
	25. วัดเจ็ดยอด	26. วัดยั้งเมิน
	27. วัดอุโมงค์	28. วัดพระธาตุแสนไห
	29. วัดร้างเปิงตโปธาราม	30. วัดฟ้าเวียงอินทร์
	31. คู่มเจ้าบุรีรัตน์	32. ข่วงอนุสรณ์สถานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
	33. วัดศรีสุพรรณ	34. วัดป่าเจริญธรรม
	35. วัดดับภัย	36. วัดหนองพันเงิน
	37. วัดหมื่นเงินกอง	38. วัดศรีนวลรัตน์
	39. วัดโลกโมฬี	40. เวียงท่ากาน
	41. วัดเจดีย์หลวง	42. บ้าน 100 อัน 1,000 อย่าง

จังหวัด	รายชื่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	
	ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม	
	43. วัดสวนดอก	44. วัดต้นเกว๋น (อินทราวาส)
	45. วัดดวงดี	46. วัดบ้านเด่น
	47. วัดป่าตาราภิรมย์	48. วัดยางหลวง
	49. วัดประกาศธรรม	50. วัดพุทธเอ็น
	51. วัดอินทขีลสะดือเมือง	52. วัดกองกาน
	53. วัดป่าเป้า	54. วัดกองแขก
	55. วัดพระธาตุตอดยเก็ง	56. วัดหลวงขุนวิน
จังหวัดเชียงราย	1. วัดพระธาตุจอมแว่	2. วัดร่องขุน
	3. วัดพระธาตุจอมคีรี	4. เครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง (เตาเผาสล่าทัน)
	5. วัดโบราณเวียงเดิม	6. เตาเผาโบราณทุ่งม่าน
	7. หอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติ	8. วัดอรัญญวิเวกคีรี (ม่อนจอมผ่อ)
	9. โบราณสถานพระเจ้ากือนา	10. วัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว
	11. อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช	12. วัดพระธาตุตอดยจ้องสลับแสง
	13. วัดพระธาตุตอดยตุง (ท้าวหิรัญพนาสุริย์/บ่อน้ำทิพย์)	14. วัดพระธาตุจอมจ้อ
	15. พระตำหนักตอดยตุง/สวนแม่ฟ้าหลวง	16. วัดพระธาตุขุนตาล
	17. วัดพระธาตุจอมจัน	18. คูเมือง และกำแพงเมืองเก่า
	19. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ	20. โบราณสถานเวียงเชียงรุ้ง
	21. วัดพระธาตุจอมสั๊ก	22. คุ่มพญาเม็งราย
	23. วัดพระสิงห์	24. วัดป่าสักน้อย
	25. วัดพระแก้ว (วัดป่าเยยะ)	26. วัดพระธาตุผาเงา
	27. วัดมิ่งเมือง	28. วัดพระธาตุเจดีย์หลวง
	29. พิพิธภัณฑ์อุบคำ	30. วัดพระบวช
	31. ไร่แม่ฟ้าหลวง	32. วัดพระเจ้าล้านทอง
	33. วัดเจ็ดยอด	34. วัดพระธาตุจอมกิตติ

จังหวัด	รายชื่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม	
	35. วัดกลางเวียง	36. พระพุทธรูปล้านตื้อ (พระเชียงแสนสี่แผ่นดิน)
	37. วัดพระธาตุจอมทอง	38. วัดพระธาตุดอยปู่เข้า
	39. วัดจำเมือง	40. วัดพระธาตุดอยเวา
	41. วัดศรีเกิด	42. ศูนย์พัฒนาศิลปกรรมเวียงกาหลง (เมืองโบราณเวียงกาหลง)
	43. วัดเซตวัน	
จังหวัดลำพูน	1. วัดบ้านปาง	2. วัดพระคงฤๅษี
	3. วัดพระพุทธรูปมหาหนาม	4. วัดจามเทวี
	5. วัดพระธาตุดวงเดียว	6. พระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร
	7. วัดพระพุทธรูปตากผ้า	8. กู่ช้าง-กุ่ม้า
	9. วัดหนองเงือก	10. วัดพระยืน
	11. โบราณสถานวัดเกาะกลาง	12. วัดต้นแก้ว
	13. วัดมหาวัน	14. คุ่มเจ้ายอดเรือน
	15. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน	
จังหวัดลำปาง	1. สะพานรัชฎาภิเศก/กาดกองต้า/ถนนตลาดเก่า	2. วัดศาสนโชติการาม (วัดป่าฝาง)
	3. ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง พระพุทธนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ	4. หลวงพ่อเกษม เขมโก
	5. วัดศรีชุม	6. วัดเจดีย์ขาวหลัง
	7. วัดศรีรองเมือง	8. วัดพระธาตุเสด็จ
	9. วัดบุญวาทย์	10. วัดม่อนพระยาแช่
	11. วัดประตูป้อง	12. วัดพระธาตุลำปางหลวง
	13. วัดพระแก้วดอนเต้า	14. วัดพระธาตุจอมปิง
	15. วัดปงสนุก	16. วัดไหล่หิน
	17. วัดไชยมงคล	18. สถานีรถไฟลำปาง
จังหวัดแพร่	1. วัดจอมสวรรค์	2. บ้านวงศ์บุรี
	3. คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่	

จังหวัด	รายชื่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม	
จังหวัดน่าน	1. วัดพระธาตุช้างค้ำ	2. วัดสวนตาล
	3. วัดพระธาตุแช่แห้ง	4. วัดพญาวัด
	5. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดน่าน	6. วัดมิ่งเมือง
	7. วัดภูมินทร์	8. แหล่งเตาเผาและเครื่องเคลือบ บ่อสวก
จังหวัดพะเยา	1. วัดโพธาราม	2. วัดหลวงราชสันฐาน
	3. วัดสันป่าเหียง	4. วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตน หลวง)
	5. โบราณสถานเวียงลอ (วัดศรีปิง เมือง)	6. วัดพระธาตุจอมทอง
	7. วัดพระธาตุสบแวน	8. วัดป่าแดงบุญนาคน
	9. วัดนันทาราม	10. วัดลี
	11. อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง, กว๊าน พะเยา	12. วัดศรีจอมเรือง
	13. วัดศรีอุโมงค์คำ	14. พระตำหนักกว๊านพะเยา
	15. วัดราชคฤห์	16. วัดอนาลโยทิพยาราม
	17. วัดไชยอาวาส	

ที่มา : สุรีย์ บุญญานุพงศ์. (2559). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรม

ล้านนา. เชียงใหม่ : รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จากการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม ครอบคลุมพื้นที่อารยธรรมล้านนาที่ได้แสดงไปข้างต้นแล้วนั้น ทางโครงการวิจัยจึงดำเนินการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ใน 2 เส้นทาง คือ แบ่งออกเป็น 1) เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายเชียงใหม่ลำพูน และลำปาง 2) เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา โดยการคัดกรองจะเลือกเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นในด้าน 1) ประวัติความเป็นมา 2) คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนา 3) ความเป็นไปได้ในการที่จะทำให้เกิดการ

การเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อนำไปสู่การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา และยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ดังนั้น ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จึงมีรายละเอียดดังนี้คือ (รายละเอียดแบบละเอียดสามารถดูจาก ภาคผนวก ข)

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 7 แห่ง ประกอบไปด้วย

1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดเชียงมั่น
ที่ตั้ง : ถนนราชภาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ภายใต้กำกับดูแลของกรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดเชียงมั่น เป็นวัดสำคัญในประวัติศาสตร์ มีจารึกถึงการสร้างวัดเกิดขึ้นในสมัยพญามังรายซึ่งท่านได้สร้างวัดในบริเวณที่ท่านบรรทมขณะสร้างเวียงแก้ว ซึ่งเป็นวัดแรกของอาณาจักรล้านนา ปัจจุบันพบสิ่งก่อสร้างที่สวยงามทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ พระอุโบสถ ศิลปะล้านนาอ่อนช้อย สวยงาม หน้าบรรณพระอุโบสถเป็นแบบม้าต่างใหม่ แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างหลังคาอันมีเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมล้านนาดั้งเดิม พระเจดีย์ทรงปราสาท ฐานมีช้างล้อม ๑๖ เชือก หอไตร และกุฎีภายในวิหารจตุรมุข ซึ่งมีความสมบูรณ์และสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมได้
ภาพประกอบ :

2. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)

ที่ตั้ง : 117 ถนนราชดำเนิน ตำบลพระสิงค์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ข้อมูลโดยสังเขป :

คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าต่อการเรียนรู้ศึกษาสถาปัตยกรรมประเภทเรือนที่พักอาศัยของชนชั้นสูงในล้านนา หรือ “คุ่มเจ้า” ซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่ได้กลายเป็นทรัพย์สินของทางเอกชน หรือหน่วยงานภาครัฐที่ไม่เปิดพื้นที่ให้เป็นที่สาธารณะที่สามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ ในขณะที่คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ได้เปิดให้เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมล้านนาให้แก่ประชาชนทั่วไป และนักเรียนนักศึกษา จึงทำให้คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ภายใต้การดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หรือ ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา เป็นพื้นที่สำคัญของการเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเชียงใหม่

ภาพประกอบ :

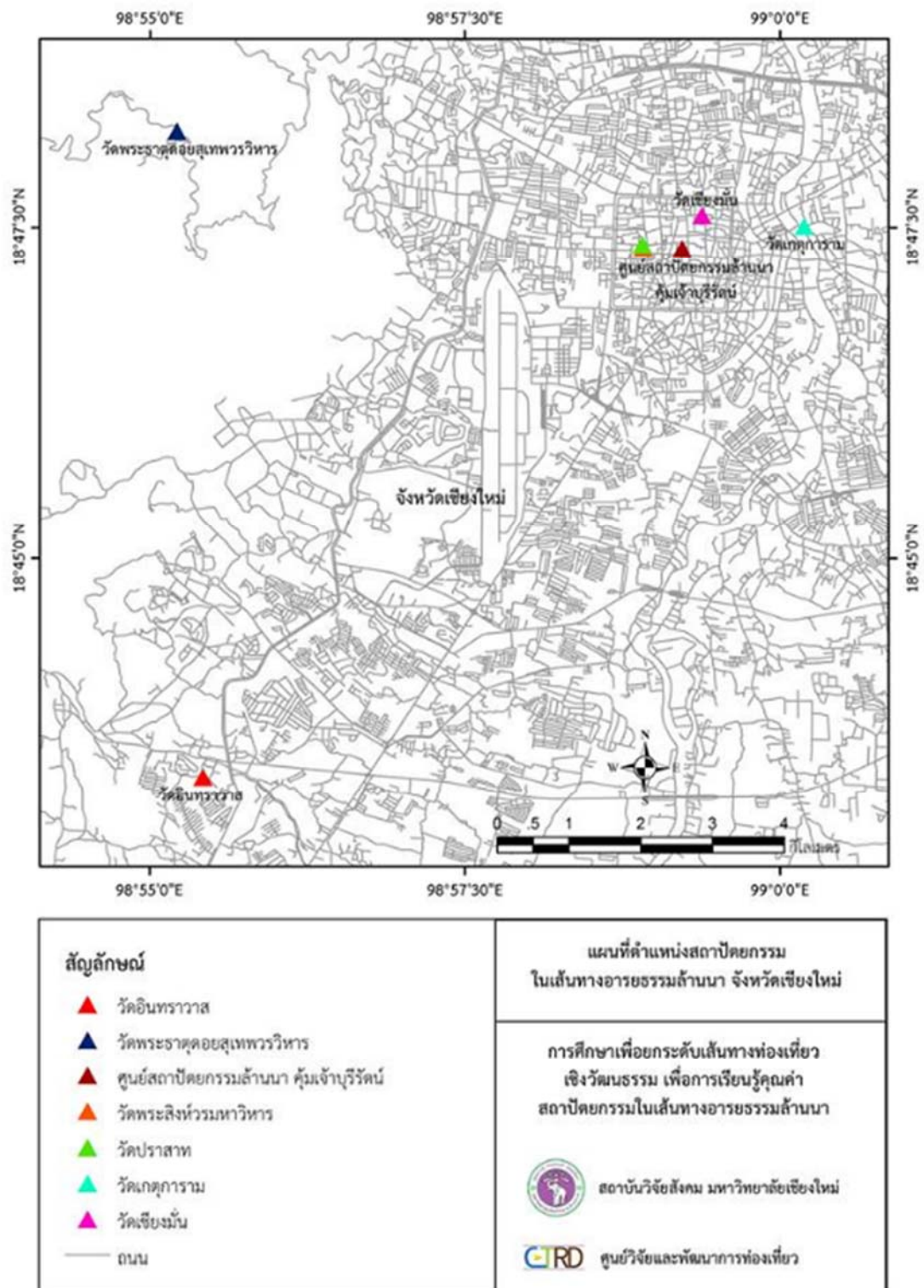
3. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดเกตการาม
ที่ตั้ง : 96 บ้านวัดเกต ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดเกตการาม และชุมชนย่านวัดเกต เป็นพื้นที่ๆ มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของเชียงใหม่มาช้านาน และเป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ถึงความร่ำรวยของชุมชนทำน้ำในอดีต สถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าและที่พักอาศัยเรียงรายอยู่เต็มพื้นที่สองข้างทางในย่านวัดเกต ขณะเดียวกันภายในวัดก็มีแหล่งเรียนรู้สำคัญๆ เช่น การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ภายในวัด และยังสามารถเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ จากผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นการจัดกระบวนการพิพิธภัณฑ์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐาน จึงเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และการปรับตัวของชุมชนกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป
ภาพประกอบ :

4. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดปราสาท (วัดผาสารท)
ที่ตั้ง : 62 ถนนอินทวโรรส ใกล้กับวัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ภายใต้กำกับดูแลของกรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดปราสาทมีความโดดเด่นและทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม พระวิหารซึ่งมีลักษณะแบบล้านนาดั้งเดิมที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดี มีโครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่ คือลักษณะหลังคาและไม้ขึ้นคานมีลวดหลั่นกันขึ้นไปเหมือนต่าบนหลังม้าสำหรับบรรทุกสิ่งของ มีบันไดนาคนำขึ้นสู่ตัวอาคารด้านหน้าวิหารมีลวดลายปูนปั้นประดับกระจกลืออย่างวิจิตร ภายในพระวิหารมีจิตรกรรมฝาผนังลายค่านพันรักสีแดงอย่างล้านนา ว่าด้วยเรื่องพระพุทธรูปประวัติ และชุมปราสาทที่ประดิษฐานพระประธานซึ่งหลงเหลืออยู่ไม่กี่แห่งในปัจจุบัน จึงนับว่าเป็นวัดที่สำคัญทางพุทธศาสนา ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของคนรุ่นหลังสืบไป นอกจากนี้ลักษณะสำคัญของวัดปราสาท คือ การสร้างปราสาทเชื่อมต่อท้ายวิหาร อันเป็นลักษณะวิหารแบบหนึ่งของล้านนาที่ค่อนข้างหาได้ยากในปัจจุบัน จึงทำให้วัดปราสาทแห่งนี้มีคุณค่าต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมล้านนาอีกแห่งหนึ่ง
ภาพประกอบ :

5. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร
ที่ตั้ง : ถนนศรีวิชัย ดอยสุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร เป็นสถานที่สำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งนอกจากจะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มาอย่างยาวนานแล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับคุณค่าและพัฒนาการของสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์รูปแบบล้านนา เนื่องจากเจดีย์พระธาตุดอยสุเทพเป็นต้นแบบสำคัญของเจดีย์ในล้านนาที่ก่อสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา หรือเรียกว่าเป็นต้นแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาระยะหลัง โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการที่สำคัญ คือ การมีส่วนรองรับระฆังที่มีจำนวนชั้นมากกว่า 3 ชั้นบนผังหลายเหลี่ยม วัดพระธาตุดอยสุเทพจึงมีคุณค่าอย่างมากในการเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ในหลายมิติ ทั้งด้านความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ด้านการเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ และด้านวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์ในล้านนา
ภาพประกอบ :

6. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
ที่ตั้ง : ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ภายใต้กำกับดูแลของกรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดพระสิงห์เป็นสถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์ทางพุทธศาสนาของล้านนา และเป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับดินแดนใกล้เคียง เช่น เชียงราย เป็นต้น จึงทำให้วัดแห่งนี้ปรากฏในเอกสารโบราณหลายแห่ง นอกจากนี้สิ่งก่อสร้างของวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธสถาปัตยกรรมมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ด้านศิลปสถาปัตยกรรมของล้านนาอย่างมาก เนื่องจากสถาปัตยกรรมหลายหลังในวัดล้วนเป็นต้นแบบ หรือตัวอย่างที่สมบูรณ์แบบเท่าที่ค้นพบได้ในล้านนา เช่น วิหารลายคำ และหอไตรวัดพระสิงห์ เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้วัดพระสิงห์เป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญยิ่งของดินแดนล้านนา และจังหวัดเชียงใหม่
ภาพประกอบ :

7. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น)
ที่ตั้ง : หมู่ที่ 4 ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ 50230
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดต้นเกว๋นเป็นแหล่งทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ทั้งในด้านการรักษารูปแบบ รูปทรงของสถาปัตยกรรมล้านนา ตลอดจนงานศิลปกรรมต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เป็นเพียงการรักษาสภาพเดิมให้คงอยู่และไม่ทรุดโทรมลงไป จึงทำให้วัดต้นเกว๋นแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาที่โดดเด่นและสำคัญอย่างยิ่งของจังหวัดเชียงใหม่
ภาพประกอบ :

ภาพที่ ย่อย 2-12: ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.เชียงใหม่

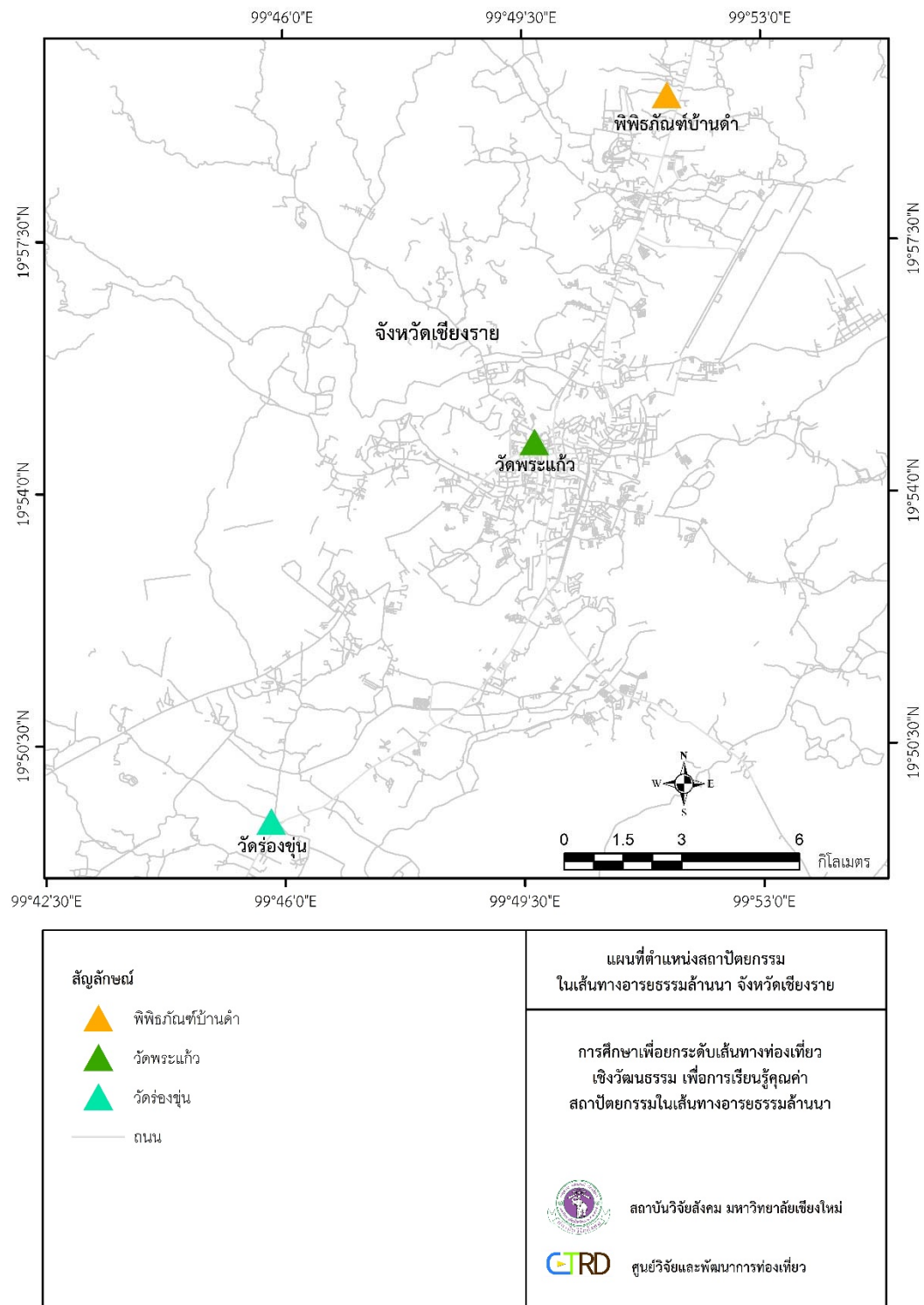
2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดเชียงราย

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดเชียงราย มีจำนวน 3 แห่ง ประกอบไปด้วย

1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : พิพิธภัณฑสถานบ้านดำ
ที่ตั้ง : 414 หมู่ 13 ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ดำเนินงานโดยเอกชน คุณฉวีชัย ดัชนี และครอบครัว
ข้อมูลโดยสังเขป : พิพิธภัณฑสถานบ้านดำเป็นพิพิธภัณฑสถานศิลปะกลางแจ้งขนาดใหญ่ มีสิ่งปลูกสร้างมากมายที่นำเสนอในรูปแบบของงานศิลปะ หรือประติมากรรมลอยตัว ซึ่งทำให้ผู้เข้าเยี่ยมชมเกิดประสบการณ์ในอีกมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้งานสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมในอีกรูปแบบหนึ่ง จึงเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีรากเหง้าจากศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา
ภาพประกอบ :

2. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดพระแก้วเชียงราย
ที่ตั้ง : ถนน ไตรรัตน์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร ดูแลหลักในเรื่องสถาปัตยกรรม และโบราณสถาน/ วัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย (ดูแลเรื่องการประชาสัมพันธ์)/ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย (ดูแลเรื่องสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดที่ไม่ใช่โบราณสถาน)
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดพระแก้วเป็นวัดที่สำคัญอย่างยิ่งของเมืองเชียงราย เนื่องจากเป็นวัดที่ค้นพบพระแก้วมรกตองค์สำคัญยิ่งของประเทศไทย และมีศิลปะสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจหลากหลายทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาประเพณี และสถาปัตยกรรมแบบล้านนาร่วมสมัย วัดพระแก้วเป็นวัดที่มีคุณค่าต่อการศึกษาศาปัตยกรรมล้านนา โดยเฉพาะวิหารทรงเชียงแสน และอุโบสถ เป็นต้น
ภาพประกอบ :

3. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดร่องขุน
ที่ตั้ง : ต.ป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ดำเนินงานโดยเอกชน คุณเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดร่องขุน มีการสร้างวัดที่ออกแบบเป็นไปในลักษณะของจิตรกรรม และประติมากรรมที่น่าสนใจ เรียนรู้เกี่ยวกับการออกแบบสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาในความหมาย คุณค่า และการออกแบบใหม่โดยศิลปินร่วมสมัย วัดร่องขุนได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ในประเด็นของการออกแบบศิลปะสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีการผสมผสานแนวคิดทางในการออกแบบสร้างสรรค์งานศิลปะแบบใหม่ที่น่ายิน
ภาพประกอบ :

ภาพที่ ย่อย 2-13: ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.เชียงราย

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดลำพูน

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดลำพูน มีจำนวน 4 แห่ง ประกอบไปด้วย

1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน

ที่ตั้ง : 10 ถนนวังซ้าย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : เทศบาลเมืองลำพูน

ข้อมูลโดยสังเขป : พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมประเภทคุ้มเจ้าที่ปรากฏในเมืองลำพูนที่มีสภาพอาคารค่อนข้างสมบูรณ์ สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเรือนที่พักอาศัยในดินแดนล้านนาได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นเรือนพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาผสมผสานทำให้รูปแบบผังพื้นที่อาคาร และรูปแบบหลังคามีพัฒนาการก้าวหน้าขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้ยังสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันภายในคุ้มเจ้า ได้จากการจัดนิทรรศการเครื่องใช้เครื่องเรือนต่าง

ภาพประกอบ :

2. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดจามเทวี

ที่ตั้ง : ถนนจามเทวี หมู่ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร

ข้อมูลโดยสังเขป : วัดจามเทวี หรือวัดกู่กุด นี้เป็นวัดที่มีโบราณสถานที่สำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งในด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และเป็นแหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหรือภูษยที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมากให้ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน เจดีย์กู่กุด และรัตนเจดีย์ที่พบในวัดจามเทวีเป็นประจักษ์พยานถึงความสัมพันธ์ระหว่างอารยธรรมจากหลายแหล่ง และการผสมผสานกลมกลืน แลกรับปรับเปลี่ยนของผู้คนในอดีตไม่ว่าจะเป็นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางของไทยที่แพร่ขึ้นมาสูงสุดที่แคว้นหรือภูษย การผสมผสานศิลปะแบบพุกามของพม่าที่ปรากฏร่องรอยผ่านงานศิลปกรรม พระพุทธรูป และงานปูนปั้นต่างๆ และยังทำให้การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปสถาปัตยกรรมขยายขอบเขตความรู้เพิ่มเติมไปอีกเมื่อมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการรับอิทธิพลของจีนที่สะท้อนผ่านรูปแบบ รูปทรงของงานสถาปัตยกรรม เป็นต้น

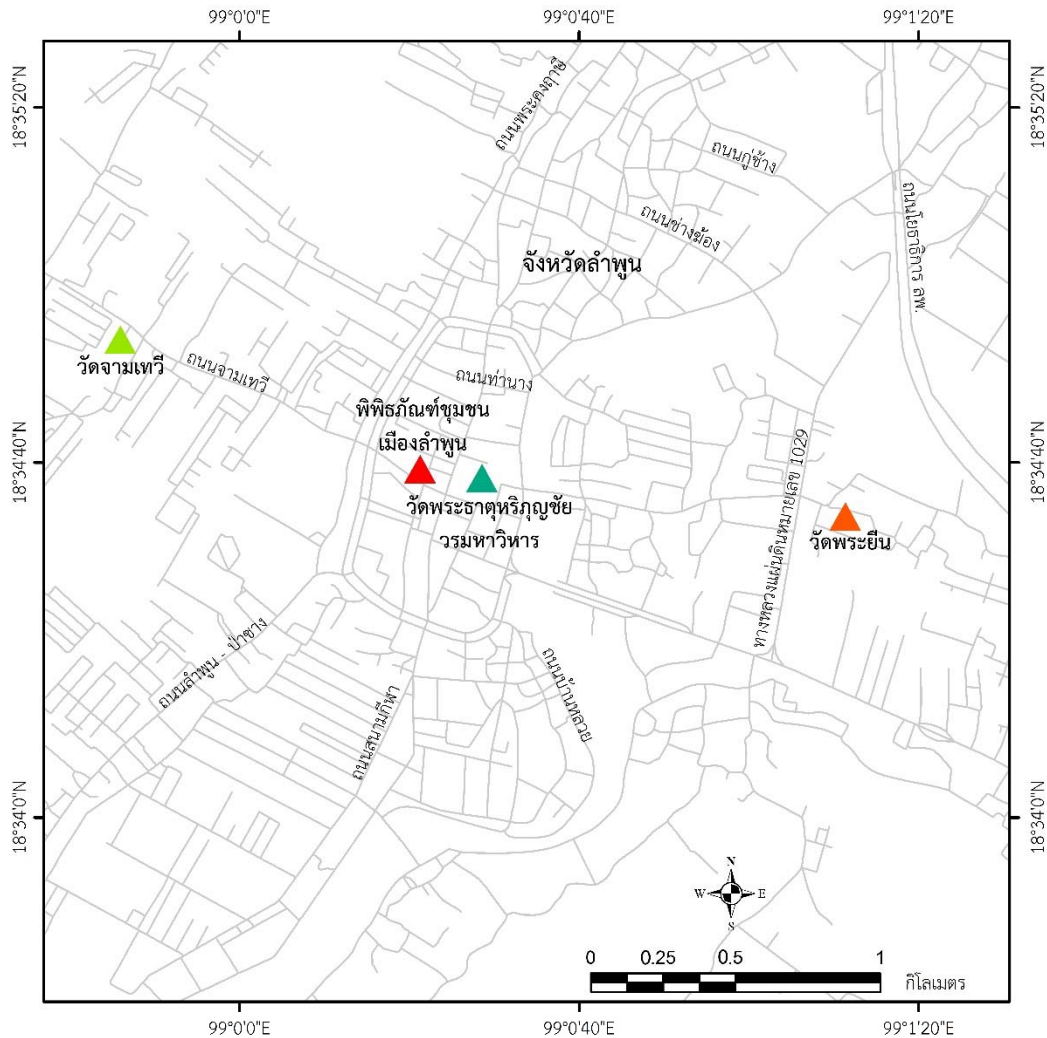
วัดจามเทวีจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งของจังหวัดลำพูน และของประเทศ เพื่อเรียนรู้รากเหง้าตัวตน ความผสมกลมกลืนและการหลอมหล่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในดินแดนล้านนาแห่งนี้

ภาพประกอบ :

3. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร
ที่ตั้ง : หมู่ 51 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร / สำนักงานวัดพระธาตุหริภุญไชย
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดพระธาตุหริภุญไชยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Intangible Heritage) ที่มีคุณค่ายิ่งของจังหวัดลำพูน และของประเทศไทย เนื่องจากมีศิลปสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าให้เรียนรู้เกี่ยวกับอารยธรรมของนครหริภุญไชยที่รุ่งเรืองอย่างมากในดินแดนอุษาคเนย์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 ซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่ยังคงปรากฏอยู่ให้เห็นนี้หลงเหลืออยู่น้อยมาก การศึกษาจึงจำเป็นต้องศึกษามานสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่จะหาได้ คือ เจดีย์ ในวัดพระธาตุหริภุญไชยมองค์เจดีย์ที่เก่าแก่ และยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมเอาไว้โดยไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปทรงดั้งเดิม คือ สุวรรณเจดีย์ หรือเจดีย์ปทุมมา ซึ่งเป็นเจดีย์ที่มีลักษณะพิเศษ คือเป็นทรงปราสาทที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเรือนธาตุทำซ้อนชั้น และประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ในซุ้มจระนำ
ภาพประกอบ :

4. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดพระยืน
ที่ตั้ง : 1 บ้านพระยืน หมู่ที่ 1 ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดพระยืนเป็นวัดเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานนับพันปี และมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ต่ำกว่า 6 ศตวรรษ สถาปัตยกรรมสำคัญที่ควรค่าแก่การศึกษา คือ เจดีย์วัดพระยืน เป็นงานสถาปัตยกรรมที่ลักษณะเฉพาะพิเศษที่โดดเด่น สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์และการรับอิทธิพลของศิลปะพุกามซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่อยู่ใกล้เคียงกับอาณาจักรล้านนา ลักษณะของ “เจดีย์วิหาร” เป็นการหลอมรวมของรูปทรงปราสาทและเจดีย์ผสมผสานเข้าไว้ด้วยกัน โดยเฉพาะรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดีชั้ตอนปลายและเป็นหลักฐานสำคัญในช่วงสืบเนื่องทางวัฒนธรรมจากสมัยทวารวดีเข้าสู่สมัยล้านนา ดังนั้นวัดพระยืนจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในดินแดนล้านนาที่มีคุณค่าอย่างมากแก่ผู้สนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมล้านนา
ภาพประกอบ :

สัญลักษณ์	แผนที่ตำแหน่งสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จังหวัดลำพูน
▲ วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร ▲ วัดจามเทวี ▲ วัดพระยืน ▲ พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน — ถนน	การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่า สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
	 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว

ภาพที่ ย่อย 2-14: ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.ลำพูน

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดลำปาง

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดลำปาง มีจำนวน 7 แห่ง ประกอบไปด้วย

1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : กาดกองต้า

ที่ตั้ง : ถ.ตลาดเก่า ต.สวนดอก อ.เมืองลำปาง จ.ลำปาง ใกล้สะพานรัษฎาภิเศก

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : เทศบาลนครลำปาง

ข้อมูลโดยสังเขป : ชุมชนกาดกองต้าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากมีความหลากหลายของตัวอาคารที่ตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่ชุมชนการค้าที่คึกคักมีสีสันที่สุดแห่งหนึ่งของภาคเหนือ ด้วยความเป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ บ้านเรือนร้านค้า และสิ่งปลูกสร้างจึงมีรูปแบบที่หลากหลายของทั้งอิทธิพลจีน พม่า ล้านนา และตะวันตกผสมผสานกัน ทั้งยังมีการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างที่หลากหลายและมีความก้าวหน้าในสมัยนั้น เพื่อแสดงออกถึงความมั่งคั่งของเจ้าของอาคาร

อาคารสิ่งปลูกสร้างในย่านกาดกองต้าจึงเป็นหลักฐานประจักษ์พยานของความเจริญรุ่งเรืองของพื้นที่การค้าของเมืองลำปางในอดีต จนกระทั่งปัจจุบันแม้ว่าการค้าทางน้ำได้เลือนหายไปแล้ว แต่การค้าในรูปแบบใหม่สมัยปัจจุบันยังคงดำเนินอยู่อย่างมีสีสันตามแบบฉบับของกาดกองต้า

ภาพประกอบ :

2. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : บ้านเสานัก
ที่ตั้ง : 6 ถนนราษฎร์พัฒนา ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ดำเนินงานโดยเอกชน คุณพิมพ์จักร ชิวรักษ์
ข้อมูลโดยสังเขป : บ้านเสานักเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประเภท เรือนที่อยู่อาศัย แบบล้านนาที่มีความสมบูรณ์ของลักษณะทางกายภาพของตัวเรือน ตลอดจนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวล้านนาในอดีตผ่านนิทรรศการ และการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ภายในเรือน อาทิเช่น เครื่องปั้นดินเผา, โบราณวัตถุ, เครื่องมือการเกษตร, เครื่องมือทอผ้า, เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน, เครื่องแต่งกายและผ้าทอ, เครื่องทองเครื่องเงิน, เครื่องเงิน, เครื่องไม้, เครื่องดนตรี, เครื่องจักสาน, เงินตรา (ธนบัตร / เหรียญกษาปณ์), เครื่องใช้ในการศาสนา, หนังสือ, ภาพถ่าย และเอกสารโบราณ (คัมภีร์ใบลาน) จึงทำให้บ้านเสานักไม่เพียงแต่เป็นสถานที่เรียนรู้เฉพาะทางสถาปัตยกรรมเรือนล้านนาเพียงอย่างเดียว
ภาพประกอบ :

3. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : พิพิธภัณฑสถานชาวไทยลำปาง

ที่ตั้ง : 276 ถนนฉัตรไชย ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

ข้อมูลโดยสังเขป : พิพิธภัณฑสถานชาวไทยลำปาง เป็นอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการธนาคารของประเทศไทย และจังหวัดลำปาง ในด้านงานสถาปัตยกรรม มีความโดดเด่นในด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกที่ปรากฏในดินแดนล้านนา ที่ผสมผสานระหว่างงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นตะวันตก และสยาม เกิดเป็นอาคารที่มีคุณค่าน่าศึกษาเรียนรู้ทั้งในด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์สังคมเมืองลำปาง

ภาพประกอบ :

4. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : พิพิธภัณฑมณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนั๊ก)
ที่ตั้ง : มณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : มณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี
ข้อมูลโดยสังเขป : พิพิธภัณฑมณฑลทหารบกที่ 32 หรือบ้านป่องนั๊ก เป็นตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมอิทธิพลอาณานิคมที่มีความสมบูรณ์และงดงาม ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมตะวันตกที่แพร่หลายในดินแดนล้านนา และยังเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองลำปางที่สะท้อนให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในช่วงของการเปลี่ยนแปลงระบบมณฑลเทศาภิบาล โดยสยามได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองในล้านนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีการแพร่ในสยาม และสยามได้นำรูปแบบอาคารลักษณะดังกล่าวมาก่อสร้างในล้านนา อันเป็นเครื่องยืนยันประการหนึ่งถึงการเข้ามาควบคุม หรือมีอิทธิพลเหนือดินแดนล้านนาในช่วงเวลานั้น อาคารหลังนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่ให้เรียนรู้คุณค่าในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมเท่านั้น หากยังเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองลำปาง ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม – ลำปาง และครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ประทับของกษัตริย์ไทยในการเสด็จประพาสเยือนหัวเมืองฝ่ายเหนือ หรือภาคเหนือในอดีต
ภาพประกอบ :

5. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดพระธาตุลำปางหลวง
ที่ตั้ง : ตำบลลำปางหลวง อำเภอกาชา จังหวัดลำปาง
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นแหล่งรวบรวมงานสถาปัตยกรรมล้านนาที่ทรงคุณค่ายิ่ง เพราะสิ่งปลูกสร้าง และโบราณสถานภายในวัดได้รับการทำนุบำรุง อนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมไว้ค่อนข้างมาก อีกทั้งยังเป็นหลักฐานของร่องรอยอารยธรรมล้านนาที่ได้รับการผสมผสานกับอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอีกด้วย สถาปัตยกรรมวิหาร อุโบสถ ชุมโฆ และงานศิลปะสถาปัตยกรรม จิตรกรรมอื่นๆ ของวัดพระธาตุลำปางหลวง ล้วนเป็นผลงานการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมล้านนาที่โดดเด่น เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานสถาปัตยกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นศิลปะล้านนาในระยะหลัง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 21-23) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างโขงพระเจ้า และโขงประตูซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปสถาปัตยกรรมแบบล้านนาที่มีความโดดเด่น และเป็นต้นแบบของการออกแบบสิ่งก่อสร้างภายในวัดในปัจจุบัน
ภาพประกอบ :

6. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดเสลารัตนปัพพตาราม (วัดไหล่หินหลวง)

ที่ตั้ง : หมู่ 2 ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

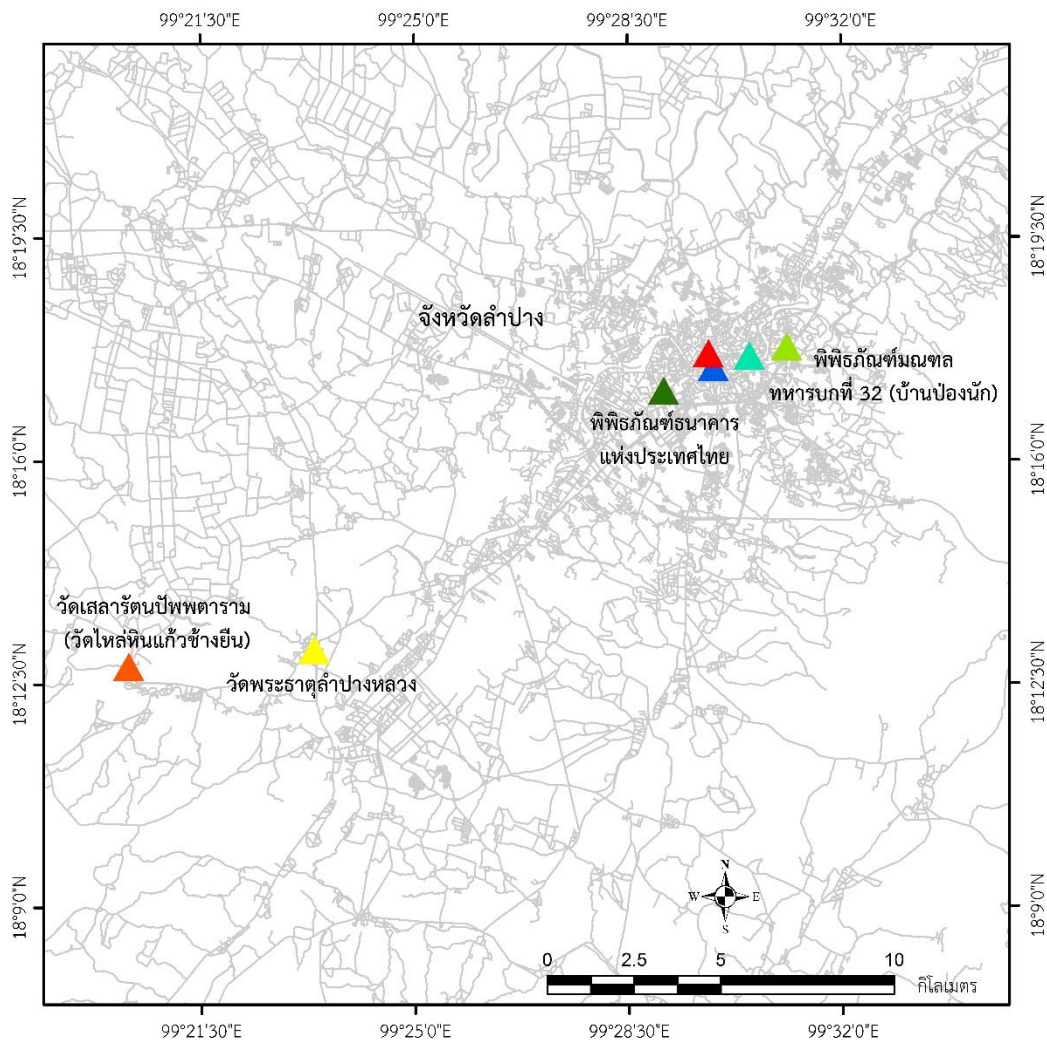
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร

ข้อมูลโดยสังเขป : วัดไหล่หินมีรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาอันทรงคุณค่า และมีความงดงามตามแบบประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็น “สกุลช่างลำปาง” ที่ปรากฏผ่านการออกแบบสัดส่วน รูปทรง และการประดับตกแต่งพุทธสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นพิเศษที่มีการผสมผสานระหว่างรูปแบบล้านนากับแบบไทใหญ่ หรือแบบพื้นถิ่นเชียงตุง เนื่องจากมีร่องรอยของการช่างฝีมือที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปกรรมแบบเชียงตุงปรากฏให้เห็น วัดไหล่หินจึงเป็นแหล่งเรียนรู้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมล้านนาที่โดดเด่นและน่าศึกษาเรียนรู้

ภาพประกอบ :

7. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดปงสนุก
ที่ตั้ง : หมู่บ้านปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดปงสนุกเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนาในบริบทร่วมสมัยโดยมีชุมชนเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เนื่องจากการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของชุมชนโดยกระบวนการชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และยิ่งยากไปกว่านั้นคือการอนุรักษ์ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้สามารถรักษารูปแบบ ความสมบูรณ์ ครบถ้วนของโบราณสถาน ในขณะที่ต้องสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบันได้ เพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนที่ไม่เพียงเป็นแค่โบราณสถาน หากแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ของชุมชน และสามารถประโยชน์ได้จริง วัดปงสนุกจึงเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าและความหมายของความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในบทบาทของการเป็นสถาปัตยกรรม
ภาพประกอบ :

สัญลักษณ์	แผนที่ตำแหน่งสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จังหวัดลำปาง
▲ วัดพระธาตุลำปางหลวง ▲ วัดปงสนุก ▲ กาดก่องดำ ▲ บ้านแสนนก ▲ พิพิธภัณฑ์ธนาคารแห่งประเทศไทย ▲ พิพิธภัณฑ์มณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนก) ▲ วัดเสลารัตนปัทมธาราม (วัดโหลหินแก้วช้างยืน) — ถนน	การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่า สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว

ภาพที่ ย่อย 2-15: ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.ลำปาง

5) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ มีจำนวน 5 แห่ง ประกอบไปด้วย

1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : คຸ່ມเจ้าหลวงเมืองแพร่
ที่ตั้ง : เลขที่ 2 ถนนคุ้มเดิม ต.ในเมือง อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่
ข้อมูลโดยสังเขป : คຸ່ມเจ้าหลวงเมืองแพร่ เป็นสถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยของชนชั้นสูงในล้านนา ที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ทันสมัยอย่างมากในอดีต โดยรับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก หรือที่เรียกว่า “เรือนขนมปังขิง” เนื่องจากมีการประดับตกแต่งด้วยลวดลายฉลุอ่อนช้อยลักษณะคล้ายกับกระต่ายฉลุลายที่ใช้ตกแต่งขนมปังขิง กับน้ำชาอังกฤษในยามบ่าย โดยตัวสถาปัตยกรรมคຸ່ມเจ้าหลวงมีการผสมผสานความเป็นลักษณะของคຸ່มเจ้าดั้งเดิมเข้ากับสถาปัตยกรรมตะวันตก เช่น ให้มีพื้นที่จำคุกใต้ถุนคຸ່มเจ้า ซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่ๆ ใช้กักขังข้าทาสที่กระทำความผิด ส่วนด้านบนของคຸ່มแบ่งออกเป็นสองชั้น และมีห้องต่างๆ อย่างเป็นสัดส่วน พร้อมจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของเมืองแพร่
ภาพประกอบ :

2. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : คຸ່ມວິຊຳຣາຊາ
ที่ตั้ง : ตำบล ในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จ.แพร่
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ภาคเอกชน โดย คุณ วีระ สตาร์
ข้อมูลโดยสังเขป : คຸ່ມວິຊຳຣາຊາ เป็นสถาปัตยกรรมประเภทคຸ່ມ หรือเรือนที่พักอาศัยของชนชั้นปกครองในล้านนาที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกผสมผสานกับการเป็นเรือนเครื่องไม้โบราณ มีการประดับลวดลายฉลุจากไม้ที่มีความละเอียด เป็นลักษณะพิเศษที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมในล้านนา ปัจจุบันแม้ว่าตัวอาคารจะได้รับการปรับปรุงอาคารแล้ว แต่ยังไม่มีการจัดพื้นที่ให้สามารถเข้าเยี่ยมชมได้อย่างทั่วถึง ทำให้ไม่สามารถเรียนรู้ในบางส่วน แต่กระนั้นอาคารหลังนี้มีความสมดุลทั้งในรูปแบบ รูปทรง และสัดส่วนอาคารจึงเป็นตัวอย่างของการออกแบบสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกในดินแดนล้านนาที่งดงามอีกแห่งหนึ่ง
ภาพประกอบ :

3. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : บ้านวงศ์บุรี

ที่ตั้ง : 50 ถนนคำลือตำบล เหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จ.แพร่

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : เอกชนส่วนบุคคล โดย คุณสหายศ และคุณศรีภนา วงศ์บุรี

ข้อมูลโดยสังเขป : บ้านวงศ์บุรีเป็นสถาปัตยกรรมที่อาคารอนุรักษ์ตัวอย่างที่สำคัญของการอนุรักษ์อาคารเก่าในจังหวัดแพร่ บ้านวงศ์บุรีได้รับรางวัลบ้านอนุรักษ์ดีเด่นประจำปี พ.ศ.2536 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ถือเป็นหนึ่งในสถานที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตของเจ้านายเมืองแพร่ ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้อย่างยิ่ง

ภาพประกอบ :

4. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : พิพิธภัณฑ์ไม้สัก

ที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์ฝึกอบรมที่ 1 (แพร่)

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : สถาบันประชาธน์พิทักษ์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพรรณพืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลโดยสังเขป : พิพิธภัณฑ์ไม้สัก เป็นอาคารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการทำป่าไม้ในจังหวัดแพร่ ถือว่าเป็นอาคารที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในมิติคุณค่าสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์ไม้สัก ลักษณะการสร้างอาคารแบบยกพื้น มีช่องเปิดมาก และมีความลาดชันของหลังคาที่สูง เป็นหลักการและการออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะสภาพภูมิอากาศมากที่สุด กล่าวคือ การสร้างเรือนยกพื้น เพื่อป้องกันความชื้นและน้ำที่อาจท่วมได้จากภาวะฝนตกชุกของพื้นที่ รวมทั้งป้องกันสัตว์ต่างๆ เข้ามารบกวน การออกแบบให้มีช่องเปิดมากเพื่อการระบายอากาศ โดยเฉพาะในเวลากลางวันที่อากาศร้อนอบอ้าว ช่องเปิดจำนวนมากจะช่วยระบายอากาศร้อน และนำลมเย็นพัดพาเข้ามา หลังคาที่สูงเพื่อให้มวลอากาศร้อนลอยตัวขึ้นสูงกว่าระดับความสูงที่ใช้งาน หรือสัมผัสความร้อนได้ และระบายออกไปทางช่องเปิด ส่วนหลังคาที่ออกแบบให้มีความลาดชันมากๆ เพื่อให้สามารถระบายน้ำฝนได้อย่างรวดเร็ว ไม่ให้เกิดการไหลย้อนของน้ำซึ่งจะทำให้หลังคารั่ว หรือน้ำซึมเข้าสู่ภายในอาคารได้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าที่จะสามารถศึกษาได้จากเรือนไม้ของชาวตะวันตกที่สร้างขึ้นในจังหวัดแพร่แห่งนี้

ภาพประกอบ :

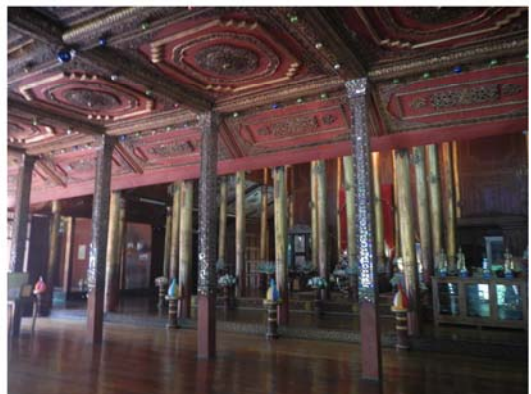
5. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดจอมสวรรค์

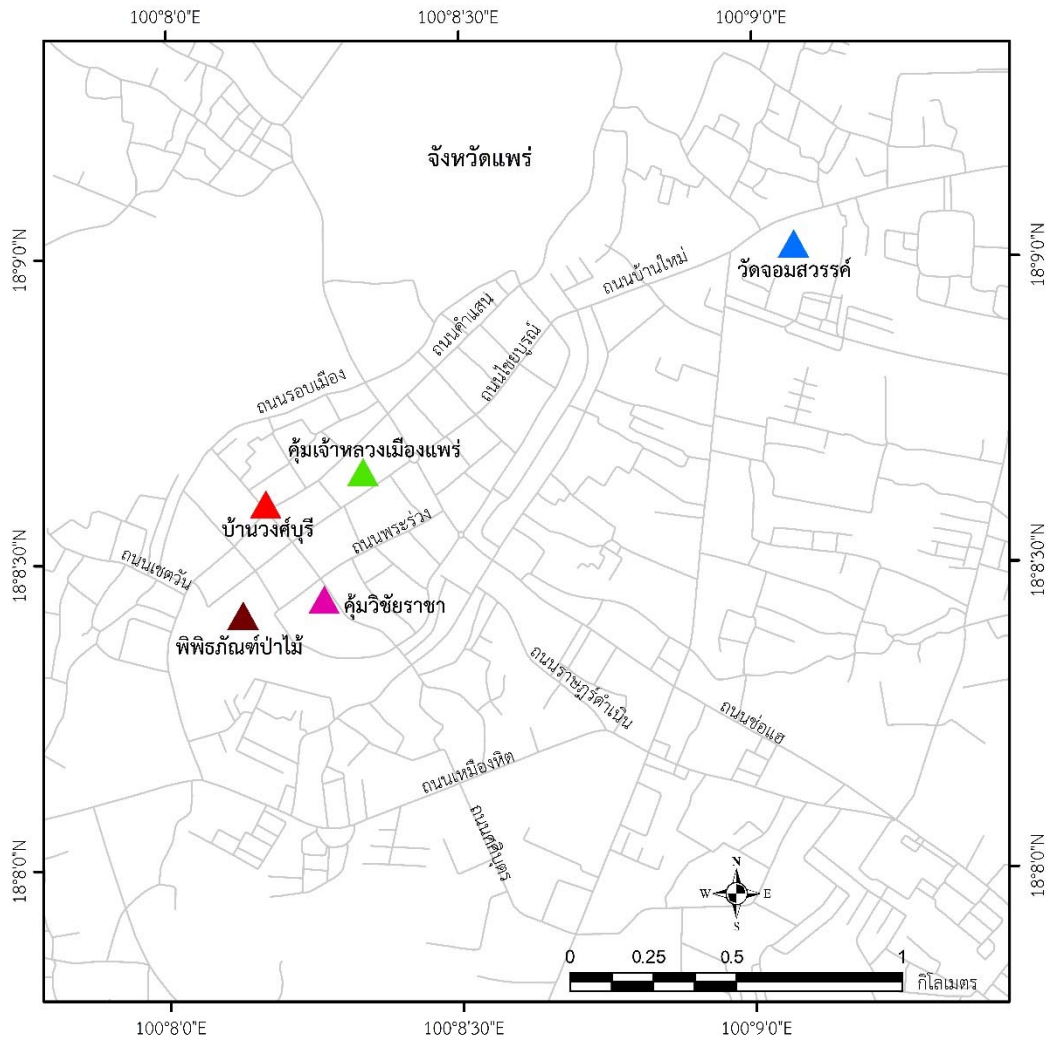
ที่ตั้ง : 202 ถ.ยันตรกิจโกศล ต.ในเวียง อ.เมืองแพร่ จ.แพร่

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร

ข้อมูลโดยสังเขป : วัดจอมสวรรค์เป็นตัวอย่างของงานพุทธสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ที่ปรากฏในดินแดนล้านนา เนื่องจากประวัติศาสตร์เมืองแพร่ล้วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่มาก ดังนั้นจึงทำให้สถาปัตยกรรม หรืองานศิลปกรรมอิทธิพลไทใหญ่จึงมีความสำคัญกับเมืองแพร่ วัดแห่งนี้จึงเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญในด้านศาสนสถานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเมืองแพร่

ภาพประกอบ :

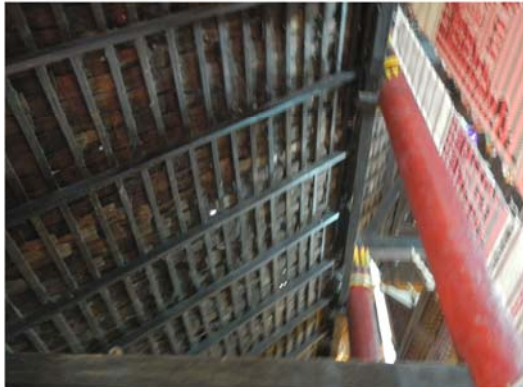

สัญลักษณ์	แผนที่ตำแหน่งสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จังหวัดแพร่
	การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่า สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา
- บ้านวงศ์บุรี - วัดจอมสวรรค์ - บ้านวังคบุรี - วัดจอมสวรรค์ - บ้านวังคบุรี - วัดจอมสวรรค์ - บ้านวังคบุรี - วัดจอมสวรรค์	 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว

ภาพที่ ย่อย 2-16: ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.แพร่

6) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดน่าน

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดน่าน มีจำนวน 5 แห่ง ประกอบไปด้วย

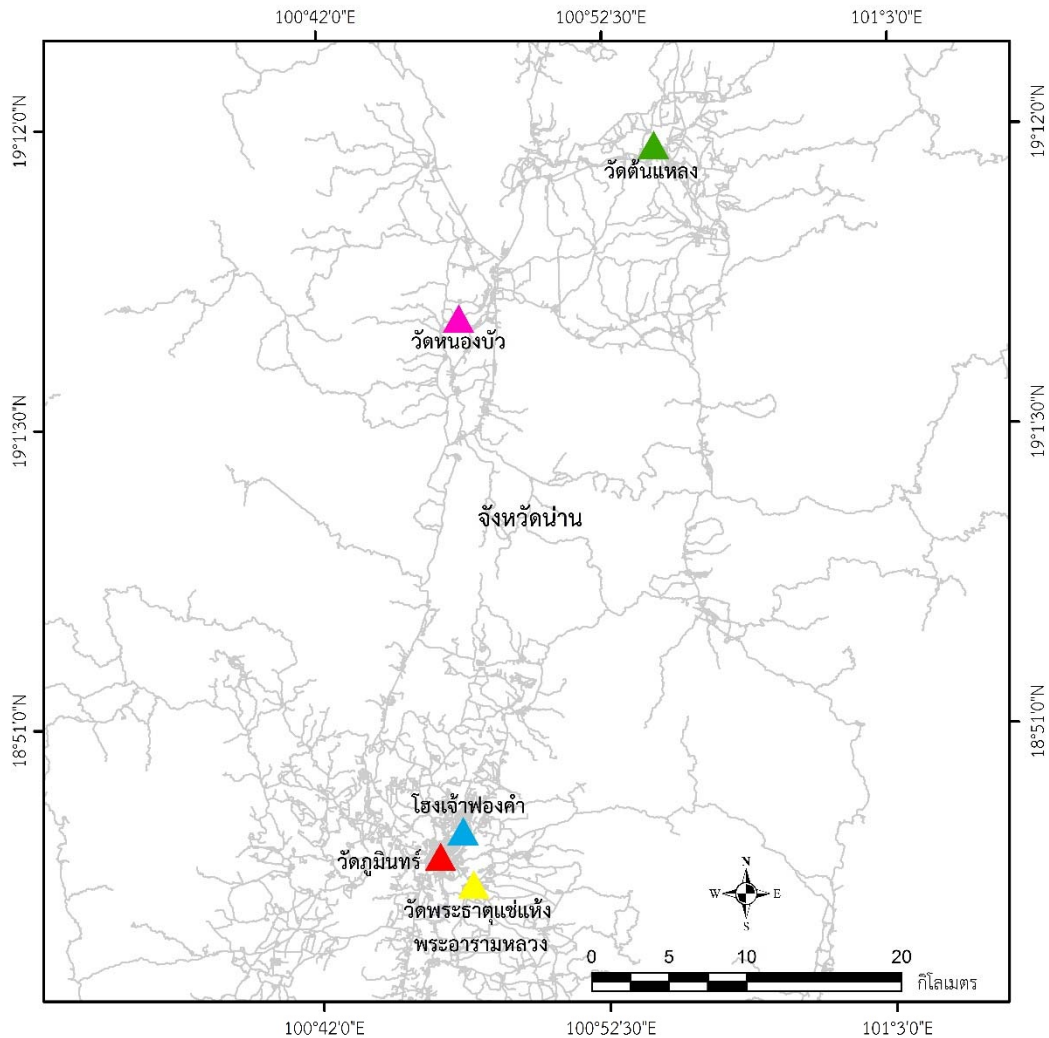
1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดต้นแหลง
ที่ตั้ง : หมู่ 2 ตำบลไทยวัฒนา อ.ปัว จ.น่าน
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร/คณะสงฆ์และคณะศรัทธาชาวบ้านชุมชนบ้านต้นแหลง
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดต้นแหลงเป็นวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมาแต่ดั้งเดิม จากหลักฐานที่ปรากฏชัดเจนคือ วิหารรูปแบบไทลื้อที่มีความใกล้เคียงกับวิหารไทลื้อในสิบสองปันนาซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ดั้งเดิมของชาวไทลื้อก่อนที่จะอพยพเข้าสู่เมืองน่าน วิหารวัดต้นแหลงจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทลื้อที่น่าสนใจ และมีรายละเอียดให้ศึกษาเกี่ยวกับการออกแบบก่อสร้างวิหารแบบไทลื้อ ทั้งในด้านสัดส่วน รูปแบบรูปทรง และการจัดองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรม นอกจากนี้ วิหารไทลื้อวัดต้นแหลง ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และมรดกวัฒนธรรมของชุมชน วัดต้นแหลงและชุมชนบ้านต้นแหลงมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง จึงทำให้วัดต้นแหลงเป็นหนึ่งในแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นเมืองน่านที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง
ภาพประกอบ :

2. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง)
ที่ตั้ง : หมู่ 3 บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร / สำนักงานวัดพระธาตุแช่แห้งกำกับดูแลและบริหารจัดการภายในพื้นที่
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดพระธาตุแช่แห้งเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวน่านมาแต่โบราณกาล เป็นพื้นที่สำคัญของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของเมืองน่านและเรียนรู้ด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของเมืองน่านที่มีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยมาแต่อดีต โดยเฉพาะรูปแบบของเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากศิลปะทวารวดี และศิลปะสุโขทัย วัดพระธาตุแช่แห้งจึงเป็นพื้นที่ๆ มีคุณค่าอย่างยิ่งในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมล้านนา
ภาพประกอบ :

3. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดภูมินทร์
ที่ตั้ง : ถนน สุริยพงษ์ ตำบล ฝาสงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร / วัฒนธรรมจังหวัดน่าน (ดูแลด้านสถาปัตยกรรม) วัดและชุมชน ภูมินทร์ท่าลี่ (ชุมชนหัวแขวน) ดูแลด้านสถานที่ภายในวัด
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดภูมินทร์เป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และงานจิตรกรรมท้องถิ่นเมืองน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นพิเศษของการเป็นอาคารที่มีผังแบบจัตุรมุข และผสมผสานพระวิหาร และอุโบสถภายในอาคารหลังเดียวกันซึ่งพบได้น้อยมาก จึงนำศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการออกแบบและการจัดการพื้นที่ของวิหารวัดภูมินทร์แห่งนี้ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าจิตรกรรมฝาผนังที่สะท้อนให้เห็นถึง “สกุลช่างน่าน” ที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น และยังสอดแทรกเรื่องราววิถีชีวิต ความคิดความเชื่อ และเหตุการณ์ในอดีตซึ่งสามารถเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ผ่านงานศิลปกรรม
ภาพประกอบ :

4. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดหนองบัว
ที่ตั้ง : ต. ป่าคา อ. ท่าวังผา จ. น่าน
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร ร่วมกับชุมชนบ้านหนองบัว
ข้อมูลโดยสังเขป : วัดหนองบัวเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าสถาปัตยกรรมวิหารแบบไทลื้อในเขตภาคเหนือของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน วิหารไทลื้อวัดหนองบัวเป็นกลุ่มวิหารที่มีพัฒนาการทางรูปแบบ และมีลักษณะเฉพาะตน วิหารกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลทางด้านสถาปัตยกรรมผ่านสถาปัตยกรรมในเมืองศูนย์กลางของท้องถิ่นเป็นต้นแบบ ผสมกับวัฒนธรรมล้านนาซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปวัฒนธรรมหลักของผู้คนในพื้นที่บริเวณนี้ ณ ในช่วงเวลานั้น ทำให้รูปแบบของวิหารกลุ่มนี้ได้รับการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม หรือลดทอนบางส่วนให้มีลักษณะผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่นนั้น ๆ วิหารไทลื้อวัดหนองบัวจึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการ และการปรับเปลี่ยนทางสถาปัตยกรรมไทลื้อในเขตพื้นที่ภาคเหนือ
ภาพประกอบ :

5. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : โฮงเจ้าฟองคำ
ที่ตั้ง : ๘ ซอย ๒ ถนนสุมนเทวราช ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ดำเนินการโดยเอกชน คุณ ภัทราภรณ์ ปราบปรูป (ทายาทเจ้าฟองคำ)
ข้อมูลโดยสังเขป : โฮงเจ้าฟองคำ เป็นตัวอย่างเรือนรูปแบบล้านนาที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดน่านที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ และได้รับการดูแลรักษาอย่างดี จัดได้ว่าเป็นตัวอย่างเรือนล้านนาในช่วงอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ที่ผ่านมามีสภาพทางสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อให้ผู้เยี่ยมชมสามารถเข้าไปเรียนรู้ และสัมผัสกับเหตุการณ์ วิถีชีวิตในอดีตของชาวมืองน่าน นอกจากนี้ยังสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับระบบโครงสร้างต่างๆ ของเรือน เช่น ระบบโครงสร้างพื้น คาน ตง ระบบโครงสร้างหลังคา ระบบผนังและการเข้าสลักไม้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเชิงช่างในอดีตที่ชาญฉลาดในการก่อสร้างเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งยังปรากฏเด่นชัดให้สามารถเรียนรู้ได้ ณ โฮงเจ้าฟองคำแห่งนี้ โฮงเจ้าฟองคำจึงเป็นตัวอย่างที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดน่าน
ภาพประกอบ :

สัญลักษณ์	แผนที่ตำแหน่งสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จังหวัดน่าน
▲ วัดภูมินทร์ ▲ วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง ▲ วัดต้นแหลง ▲ วัดหนองบัว ▲ โส่งเจ้าฟองคำ — ถนน	การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่า สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว

ภาพที่ ย่อย 2-17: ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.น่าน

7) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดพะเยา

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดพะเยา มีจำนวน 4 แห่ง ประกอบไปด้วย

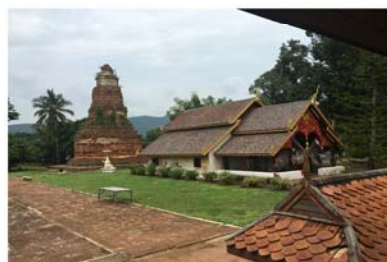
1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : โบราณสถานเวียงลอ

ที่ตั้ง : ตำบล ลอ อำเภอลอง จังหวัดพะเยา

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร

ข้อมูลโดยสังเขป : เมืองโบราณเวียงลอ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับเมืองโบราณในแอ่งอารยธรรมล้านนา ในช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการหล่อหลอมอารยธรรม และภูมิปัญญาของดินแดนล้านนา ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องผังเมือง และการตั้งถิ่นฐาน การออกแบบสถาปัตยกรรมทางศาสนา ระบบการจัดการน้ำและการชลประทาน เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในมิติต่างๆ นอกจากนี้ยังสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ตลอดจนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจากแหล่งอารยธรรมอื่นๆ ได้จากร่องรอยของโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้จากพื้นที่

ภาพประกอบ :

2. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : เือนไทลื้อบ้านแวน

ที่ตั้ง : หมู่ 1 บ้านธาตุสบแวน ต.ห้วยวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา

หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ชุมชนบ้านแวนพัฒนา

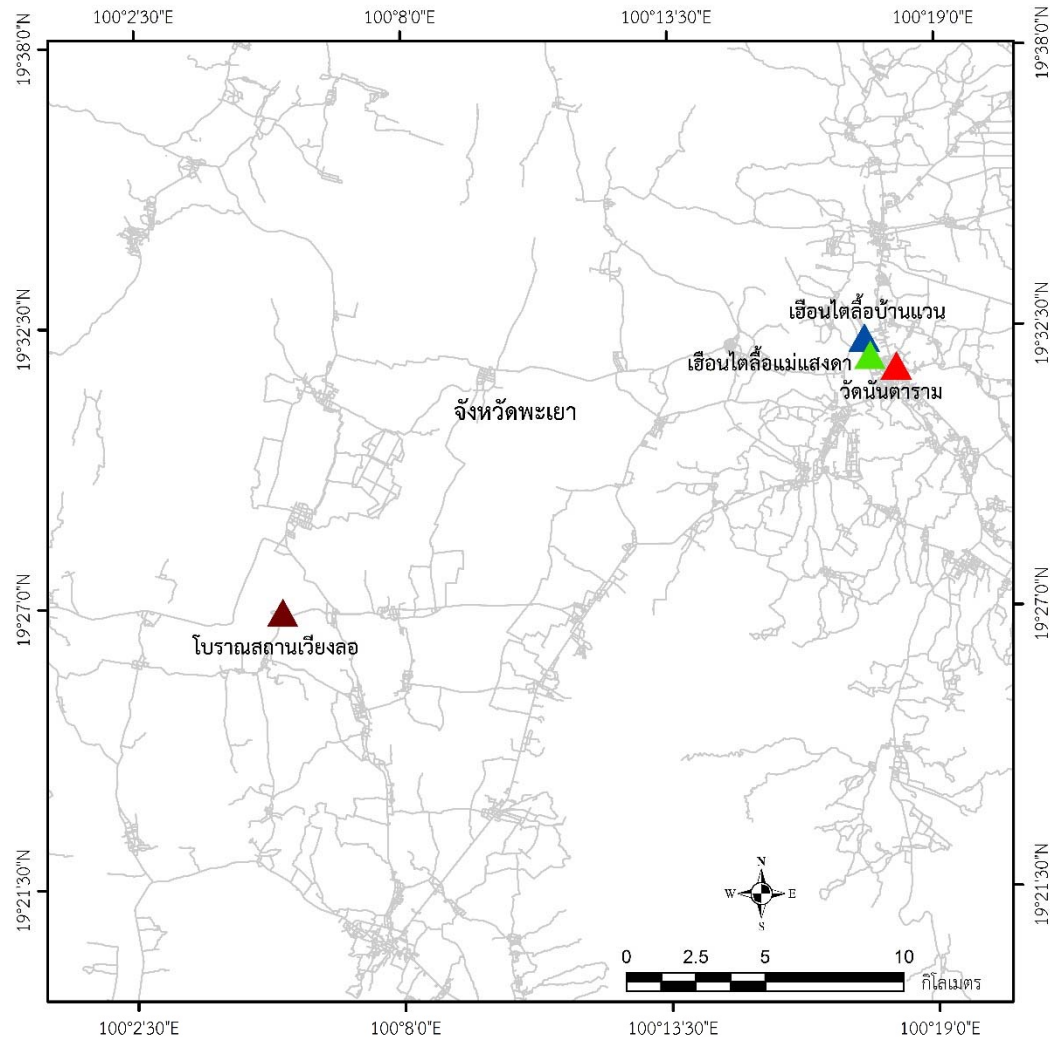
ข้อมูลโดยสังเขป : เรือนไทลื้อจำลองบ้านธาตุสบแวน เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตของชาวไทลื้อบ้านธาตุสบแวน อ.เชียงคำ จ.พะเยา ที่น่าสนใจเพราะไม่เพียงแต่เรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นแล้ว ยังมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ตลอดจนมีโรงงานทอผ้าไทลื้อซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงให้สามารถเข้าไปเรียนรู้และสนับสนุนการอนุรักษ์การแต่งงานพื้นเมืองของชาวไทลื้อได้อีกด้วย

ภาพประกอบ :

3. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : เรือนไทลื้อแม่แสงดา
ที่ตั้ง : บ้านธาตุสบแวน หมู่ 2 ต.ห้วยน อ.เชียงคำ จ.พะเยา
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : ส่วนบุคคล โดย นางแสงดา และนายอุดร สมฤทธิ์ (เจ้าของเรือน)
ข้อมูลโดยสังเขป : เรือนไทลื้อแม่แสงดา เป็นเรือนไทลื้อที่ได้รับอิทธิพลผสมผสานกับเรือนโยนล้านนาค่อนข้างมาก เนื่องจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวไทลื้อที่ได้เข้ามาเป็นพลเมืองกลุ่มใหม่ในเมืองพะเยาจึงมีการรับเอาวัฒนธรรมล้านนาตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ องค์ความรู้ภูมิปัญญาเข้ามาปรับใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีของชาวไทลื้อเอง เช่น การลดความลาดชันและความยาวของปีกหลังคาเนื่องจากมีสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปคือ มีอุณหภูมิสูงขึ้น ต้องการการระบายอากาศมากขึ้น เป็นต้น คุณค่าสำคัญของการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรม: เรือนไทลื้อแม่แสงดาเป็นเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งในด้านของโครงสร้างอาคาร และการจัดพื้นที่ใช้สอยที่ทำให้สามารถเรียนรู้การใช้ชีวิตภายในเรือนพื้นถิ่นของชาวไทลื้อในอดีต ตลอดจนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัว และปรับเปลี่ยนการใช้สอยบางประการของเรือนไทลื้อใหม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน
ภาพประกอบ :

4. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว : วัดนันตาราม
ที่ตั้ง : 1 ม.13 ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา
หน่วยงานรับผิดชอบดูแล : กรมศิลปากร
ข้อมูลโดยสังเขป : คุณค่าสำคัญของการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรม : วิหารวัดนันตาราม เป็นวิหารเครื่องไม้ที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมแบบมณฑลพะเยาที่ปรากฏในดินแดนล้านนา สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของดินแดนล้านนาว่ามีความหลากหลายของผู้คน และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ วัดนันตารามเป็นประจักษ์พยานถึงความหลากหลาย และมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของดินแดนล้านนา เนื่องจากศิลปะสถาปัตยกรรมอิทธิพลมณฑลพะเยาที่เด่นชัดค่อนข้างหายากในดินแดนล้านนา ตลอดจนมีศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมล้านนา พม่าและสยาม เช่น อุโบสถของวัดนันตาราม เป็นต้น จึงเป็นสถานที่ๆ น่าสนใจและสามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมได้อย่างดี
ภาพประกอบ :

สัญลักษณ์	แผนที่ตำแหน่งสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จังหวัดพะเยา
	การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่า สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยว
 เขื่อนไถลื้อแม่แสงดา เขื่อนไถลื้อบ้านแวน วัดนันตาราม โบราณสถานเวียงลอ ถนน	

ภาพที่ ย่อย 2-18: ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จ.พะเยา

4.1.3 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

จากผลการศึกษาในหัวข้อ 4.1.2 ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดพะเยา จะทำการศึกษาเชิงลึกถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยจะทำการศึกษาเจาะลึกในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งทำการลงพื้นที่ไปสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด 34 แห่ง โดยใช้ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรมล้านนา ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จำนวน 5 ท่าน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนานั้น ได้ใช้แบบประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วม (ดังภาพผนวกที่ ก) โดยผู้วิจัยได้พัฒนาแบบศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งได้ปรับปรุงและประยุกต์ใช้มาจากคู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกรมการท่องเที่ยว, 2550) ตัวชี้วัดในการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จำนวน 3 ด้าน ดังรายละเอียดได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 หัวข้อ 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นอกจากนั้นการศึกษานี้ยังได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว และตัวแทนชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ในประเด็นดังนี้คือ 1) ปัญหาในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ทั้งด้านกายภาพ การรองรับการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการร่วมกันประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา (ดังภาพในภาพผนวก ค)

ภาพที่ ย่อย 2-19: บรรยากาศการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อร่วมกันประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

ดังนั้นจากการลงพื้นที่สำรวจประเมิน และผลจากการสัมภาษณ์ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว และตัวแทนชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ทำให้สามารถสรุปผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา สามารถแยกเป็นรายจังหวัดได้ดังนี้

1) ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ มีรายละเอียดแยกแยะแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้คือ

● วัดเชียงใหม่

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดเชียงใหม่
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภาค เนื่องจาก

	- วัดพระสิงห์ได้กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาของดินแดนล้านนา - ผู้มาเยือนจังหวัดเชียงใหม่ ก็จะได้รับรู้เกี่ยวกับสถานที่สำคัญที่ต้องไปเยือน คือ วัดเชียงมั่น ทำให้วัดแห่งนี้มีเอกลักษณ์ในระดับภูมิภาค
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก เนื่องจากรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในวัด และการอนุรักษ์อาคารสิ่งก่อสร้างทางศาสนาที่ได้รับการดูแลรักษาอย่างดี
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง เนื่องจากเป็นวัดสำคัญจึงมีการปรับปรุงซ่อมแซมอยู่เป็นประจำ แต่อย่างก็ตีพบอาคารสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับอาคารดั้งเดิม
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	สร้างขึ้นเป็นวัดแรกในอาณาจักรล้านนา โดยพญามังราย ปฐมกษัตริย์เชียงใหม่ราชวงศ์มังราย
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนมาก วัดและชุมชนช่วยกันดูแลรักษาเป็นอย่างดีมีพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่ไม่ได้อยู่อาศัยภายในชุมชนท้องถิ่น สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างภายในวัดได้ ในลักษณะของการถวายทาน หรือทอดผ้าป่าเพื่อการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้าง หรือก่อสร้างศาสนสถานอื่นๆ ภายในวัด ที่นอกเหนือจากโบราณสถานที่ยื่นทะเบียน ประกอบกับกรมศิลปากร และคณะสงฆ์ประจำวัด มีบทบาทหลักในการจัดการด้านต่างๆ เกี่ยวกับอาคาร โบราณสถานและสิ่งปลูกสร้างภายในวัด มากกว่าร่วมกับชุมชน
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก ประกอบกับการจราจรที่คับคั่ง ทำให้การเข้าถึงสถานที่ต้องใช้เวลาในการเดินทางเพิ่มขึ้น
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตรายภายในวัด เพราะได้รับการดูแลโดยเจ้าหน้าที่วัด และมีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาตรวจการอยู่อย่างสม่ำเสมอ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- ภายในวัดมักมีกิจกรรมทางประเพณีจัดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ทำให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมวัด สามารถเที่ยวชมศึกษาได้ และมีการจัดกิจกรรมตามประเพณีทางศาสนา - บริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น ถนนคนเดินวันอาทิตย์ และวัดล้านนาอื่นๆ เป็นต้น

2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย โดยภายในวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต หากมีระบบการจัดการที่ดี ทั้งในมิติภูมิทัศน์ และสิ่งก่อสร้างภายในวัด
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาดูแลในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน ในมิติด้านสิ่งก่อสร้างและโบราณสถาน เช่น กรมศิลปากร, สำนักงานพระพุทธศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น - ในด้านการท่องเที่ยว กิจกรรม หรือการอำนวยความสะดวกในระดับท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, อบจ.เชียงใหม่, เทศบาล, กลุ่มชุมชนและประชาสังคม เป็นต้น
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัด แต่บางพื้นที่เนื่องจากการใช้งานมากอย่างต่อเนื่องจึงต้องปรับปรุง
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าออกชัดเจน และมีการกำหนดพื้นที่เข้าถึง หรือพื้นที่จอดรถ เช่น เขตพื้นที่สงฆ์ หรือพื้นที่การกำหนดพื้นที่จอดรถ - มีข้อห้ามเรื่องการแต่งกายไม่เหมาะสมเข้าเขตวัด - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีคณะกรรมการชุมชนในการดูแลวัด ส่วนของอาคารสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมมีการขึ้นทะเบียนและดูแลโดยกรมศิลปากร
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- ไม่มีจุดบริการนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน แต่มีร้านค้าของวัดที่มีเจ้าหน้าที่วัดที่สามารถให้ข้อมูลเมื่อมีนักท่องเที่ยวสอบถามเบื้องต้นเท่านั้น - มีจัดการดูแลพื้นที่จอดรถให้ - มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- วัดเชียงใหม่เป็นวัดที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเป็นจำนวนมาก ทำให้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งในมิติภูมิทัศน์ และการจัดการสภาพแวดล้อม - ในบางช่วงเวลา โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลผู้คนเดินทางมาที่วัดแห่งนี้จำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อการจราจร และมลพิษทางอากาศ

	- มีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ มุ่งเน้นในเรื่องคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปสถาปัตยกรรม จึงทำให้ผู้คนเดินทางมาเพื่อเรียนรู้
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	- ไม่มีศูนย์บริการที่ชัดเจน หรือมีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ หรือกรรมการวัดที่คอยสอดส่องดูแล และอยู่ประจำร้านค้าของวัด - ไม่มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว - การจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ได้ถูกจัดอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ แต่ไม่ได้มีการโปรโมต หรือว่ามีการจัดเส้นทางที่เป็นระบบ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ทางวัดมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์กับชุมชน และสาธารณชนเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ของวัด เช่น การบูรณะซ่อมแซม การก่อสร้างอาคารสถานที่ หรือการดำเนินการใดๆ กับโบราณสถานของวัด เนื่องจากสิ่งก่อสร้างเหล่านี้เป็นสาธารณสมบัติ
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชาวบ้านมีรายได้จากการจ้างงานของทางวัด เช่น เจ้าหน้าที่ดูแลความสะอาด/ พนักงานจัดรถ/ เจ้าหน้าที่ขายดอกไม้ธูปเทียน ของวัด - ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น คนขี่สามล้อ/รถสองแถว/รถตุ๊กๆรับจ้าง มีรายได้จากการนำเที่ยวหรือให้บริการเกี่ยวกับการนำเที่ยวในวัด - มีพื้นที่ให้ชาวบ้านมาขายสินค้าพื้นเมือง และแสดงศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ในบริเวณวัด โดยทางวัดเป็นผู้บริหารจัดการพื้นที่

● **คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)**

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นที่รู้จักในระดับจังหวัด) โดยเป็นตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมประเภท คุ้มเจ้า ของเชียงใหม่ที่หลงเหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่งในจังหวัดเชียงใหม่
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม ที่นักท่องเที่ยวประทับใจมาก เนื่องจาก

	- เป็นรูปแบบอาคารประเภทที่พักอาศัยเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ และมีสถานะเป็นคุ้มเจ้า ซึ่งมีรูปแบบอาคารผสมผสานระหว่างอิทธิพลตะวันตก และสถาปัตยกรรมแบบท้องถิ่น - มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ มีความงดงามประทับใจในรูปแบบและความสมบูรณ์ของอาคาร
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย โดยมีการบูรณะซ่อมแซมเท่าที่จำเป็น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2432 - 2436
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ภายใต้กำกับดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงมีความสัมพันธ์กับชุมชนในระดับปานกลาง แต่ในมิติด้านการบริหารจัดการพื้นที่ และตัวสถาปัตยกรรมอยู่ในการควบคุมดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และมีการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น เช่น การจัดนิทรรศการต่างๆ การเปิดพื้นที่ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของล้านนา
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	มีทางเข้าถึงได้สะดวก รถเดินได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง ซึ่งสามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์ในความเร็วต่ำ เนื่องจากเป็นลักษณะของเรือนที่พนักส่วนบุคคล พื้นที่จอดรถจึงมีค่อนข้างจำกัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีปัญหาด้านเหตุอันตราย หรือภัยต่างๆ เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างมิดชิดและมีประตูรั้วปิดกั้น
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม 1-2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น โดย - ภายในนิทรรศการต่างๆ จัดแสดงภายใน - มีร้านค้าขายของที่ระลึกพื้นเมือง และร้านกาแฟขนาดย่อมให้บริการ - บริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น ถนนคนเดินวันอาทิตย์ และวัดล้านนาอื่นๆ เป็นต้น

2. ศักยภาพด้านการรองรับการ ท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคตเนื่องจากข้อจำกัดด้านพื้นที่ และการกำกับดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มข. และพื้นที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ค่อนข้างจำกัด เพราะขนาดพื้นที่ไม่กว้างมาก
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจาก ปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งบริหารจัดการภายใต้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงมีการจัดการด้านงบประมาณ การบริหาร และบุคลากร โดยตรงจากคณะ แต่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน องค์กรอื่นๆ ในด้านงบประมาณ หรือโครงการเพื่อศึกษาวิจัย หรือสนับสนุนด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวม
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าออกชัดเจน และมีการกำหนดพื้นที่เข้าถึง หรือพื้นที่จอดรถ - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยแผนการดำเนินการต่างๆ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มข. ซึ่งได้มีการวางแผน ดำเนินงาน และการปรับปรุงแก้ไขปัญหาย่างต่อเนื่อง
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีจำนวนบุคลากรเพียงพอในการให้บริการ และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่น มีระบบการป้องกันไฟไหม้ เป็นต้น - อาคารอื่นๆ ภายในพื้นที่มีการออกแบบให้สอดคล้องกับอาคารหลักของพื้นที่ - ร้านค้าอาหารและเครื่องดื่มได้มาตรฐาน สะอาด และสวยงาม - มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม

3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่สร้างผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ทั้งในมิติของสภาพแวดล้อม หรือเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของชุมชนรอบข้าง เนื่องจากเป็นพื้นที่ๆ มีการกำกับดูแลเฉพาะ จึงมีการบริหารจัดการที่ครอบคลุม
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- ภายในคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ เป็นศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา (Lanna Architecture Center) เป็นหน่วยงานภายใต้งานศิลปวัฒนธรรมและชุมชน คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำหน้าที่ในการวิจัย จัดเก็บ และเผยแพร่ความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนา และศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง - กิจกรรมต่างๆ และสื่อจึงมีครบครัน
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และมีส่วนร่วมที่สามารถนำนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ได้ และเป็นศูนย์เรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมอยู่แล้ว
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการจ้างชาวบ้านทำหน้าที่ดูแลจัดการความสะอาดของพื้นที่เพื่อให้สามารถรองรับผู้มาเยี่ยมชมตามเวลาได้ - มีการเปิดร้านค้าขายสินค้าทั้งเครื่องดื่ม และสินค้าพื้นเมืองภายในพื้นที่ เพื่อรองรับ และเป็นแหล่งดึงดูดให้คนเข้าเยี่ยมชมสถานที่

● วัดเกตการาม

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดเกตการาม
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นที่รู้จักในระดับจังหวัด) โดยเจดีย์วัดเกตการามถูกกำหนดให้เป็นองค์แทนเจดีย์จุฬามณีอีกองค์หนึ่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นการสะดวกในการเดินทาง เพื่อกราบไหว้แล้ว อีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ชื่อของวัดเสียงเหมือนคำว่า "เกศ" แก้วจุฬามณี สำหรับผู้ที่เกิดปีจอ พระธาตุประจำปีเกิดคือพระเกศแก้วจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงามที่นักท่องเที่ยวประทับใจปานกลาง เนื่องจากพระธาตุเกศแก้วจุฬามณี ศิลปะล้านนาอิทธิพลสุโขทัย ฐานสี่เหลี่ยมย่อเก็จ แต่ละมุมมีเจดีย์บริวารและปูนปั้นพญาคูรุฑ พระพุทธรูปปางประทานพรประดิษฐานอยู่ในซุ้มจระนำ 4 ด้าน องค์เจดีย์ทรงระฆังคว่ำประดับกระจกสี และทองจังโกดุนลาย ส่วนยอดเป็นฉัตรสีทอง 7 ชั้น องค์พระธาตุเอียงเล็กน้อย พระวิหาร อาคารก่อ

	อิฐถือปูน สถาปัตยกรรมล้านนา หลังคาเรียงซ้อนกัน 5 ชั้นอาคารโรงเรียน นักธรรมสำนักวัดสระเกษ
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอด ภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงปานกลาง โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แต่ส่วนใหญ่ยังคง รักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะอาคารให้คงสภาพ เดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง
1.1.4 ความเป็นมาทาง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ที่สืบค้นได้	สร้างโดยพญาสามฝั่งแกน เมื่อ พ.ศ. 1971
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้า มามีส่วนร่วม เนื่องจากเป็นวัดที่มีพระธาตุฯประจำปีเกิดปีจอ ปัจจุบันชุมชนและ วัดมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น เพราะชุมชนวัดเกิดได้ขอใช้อาคารกุฏิ เก่ามาทำเป็นพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม รอบๆวัดเกิดนอกจากจะมีชุมชนชาว พุทธแล้ว ยังมีชุมชนชาวมุสลิม ชาวคริสต์ ชาวซิกข์ ซึ่งก็ให้ความร่วมมือในการ จัดกิจกรรมร่วมกันของทั้ง 4 ศาสนา
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษา เอกลักษณ์	มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 2 - 3 กลุ่มโดยชุมชน มีการ ดำเนินงานที่ชัดเจนมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกันระหว่างกลุ่ม และมีหน่วยงาน ภายนอกให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และนโยบาย ดูแลโดยกรม ศิลปากร วัด ตัวแทนชุมชน 4 ศาสนารอบวัดฯ
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถทัศนาจร เพราะวัดอยู่ติดถนนสาธารณะ มีลานจอดรถโดยสารขนาดใหญ่(รถบัส)ภายใน วัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการ ท่องเที่ยว	ไม่เคยมีเหตุอันตรายเกิดขึ้น
1.2.3 ความหลากหลายของ กิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม 1-2 ประเภท ไม่ว่าจะเป็น จะเป็นพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม อาคารโรงเรียนนักธรรมสำนักวัดสระเกษ ชุมชน 4 ศาสนารอบๆ วัดเกตฯ ค่ายกาวิละ
2. ศักยภาพด้านการรองรับการ ท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยว ในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

	เนื่องจากมีลานจอดรถบางส่วนเป็นลานทราย ร้านค้าขายเครื่องสักการะ หิ้งน้ำแยกขายหญิง แต่ยังไม่มียี่ห้อคนพิการ
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน 4 ศาสนารอบวัดเกตฯ เพื่อกำหนดนโยบาย วางแนวทางการจัดการท่องเที่ยว แต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลที่ชัดเจน
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมรักษาสภาพให้ใกล้เคียงของเดิม บางบริเวณดูไม่สะอาดเรียบร้อย
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน ตั้งแต่เวลา 08.0-16.00 น. ทุกวัน การจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชมไม่ชัดเจน และไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ประเมินผล ส่วนใหญ่จะมีแผนการดำเนินงาน เมื่อจบงาน แต่ละการจัดกิจกรรมตามประเพณีต่างๆ ในรอบปี วัดละชุมชนจะมีการประชุมปรึกษาก่อนและหลังการจัดกิจกรรมนั้นๆ
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีร้านขายเครื่องสักการะ พิพิธภัณฑฯ มีเจ้าหน้าที่ประจำแต่มีจำนวนน้อย - ไม่มีรถป. - ร้านขายเครื่องสักการะทำจากไม้ไผ่และตองตึง หิ้งน้ำหลบเข้าที่ลับตา ลาดจอดรถบางส่วนเป็นลานทราย - ไม่มีร้านอาหารเครื่องดื่ม - บริเวณที่นั่งพักผ่อนน้อย ไม่ค่อยสะอาดเรียบร้อย ไม่มีที่พักค้างแรม
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- เป็นการเดินชมแหล่งท่องเที่ยว จึงไม่เกิดปัญหาดังกล่าว - ชุมชนให้ความร่วมมือกับวัด - ชุมชนและวัดมีการปรึกษากัน - มีการศึกษา วิจัยสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมของพื้นที่และนำข้อมูลที่ได้นำมาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยล่าสุด สกว. เข้ามาประชุมกับวัดและชุมชน - นักท่องเที่ยวไม่เข้าใจวัฒนธรรมล้านนา บางรายแสดงออกถึงความไม่พอใจ บางครั้งก็ทิ้งขยะไม่เป็นที่
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	- ไม่มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ - ไม่มีบุคลากรให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ

	- มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว โดยมีทางเดินและมีป้ายสื่อความหมาย - ไม่มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม - ไม่มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในการสื่อมีทั้งท้องถิ่นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เช่น การย้ายร้านค้าชุมชนที่อยู่ด้านหน้าวัด มาอยู่บริเวณลานอเนกประสงค์ (ลานจอดรถ) ด้านข้างวัด ซึ่งเป็นแนวคิดของผู้ใหญ่บ้าน
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการจ้างแรงงานจากชุมชนมาดูแลทำความสะอาดวัดและดูแลร้านค้าชุมชน - ไม่มีมีคฤหบดีคนนำชม แต่มีร้านค้าชุมชน - มีสินค้าหัตถกรรมจากแม่ค้าในร้านค้าชุมชน

● วัดปราสาท (วัดผาสารท)

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดปราสาท (วัดผาสารท)
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นที่รู้จักในระดับจังหวัด) โดยเป็นวัดที่มีความโดดเด่นสำคัญในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมวิหารแบบล้านนาที่หาได้ยาก คือ รูปแบบ “เจดีย์วิหาร” ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมล้านนาที่มีคุณค่ายิ่งแก่การศึกษา
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวมีความประทับใจมาก เนื่องจากเป็นวัดที่มีรูปแบบพิเศษทางสถาปัตยกรรมจึงทำให้เกิดความประทับใจ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร รวมทั้งงานปูนปั้นประดับติดกระจกซึ่งเป็นรูปแบบล้านนาที่ยังคงรักษาสภาพไว้ได้ดี
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย เนื่องจากมีการบูรณะซ่อมแซมอาคารจึงมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัสดุ และโครงสร้างอาคาร แต่ภายในวิหารยังคงรักษาสภาพไว้ค่อนข้างสมบูรณ์ และบางส่วนของวิหารมีการบูรณะและจำต้องรื้อถอนบางส่วนออกในตอนที่ยังคงรักษาเค้าโครงเดิมไว้ได้มากที่สุด

1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สันนิษฐานว่ามีการก่อสร้างก่อนหน้าปี พ.ศ. 2035 อายุราว 524 ปี
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม - เนื่องจากการบริหารจัดการพื้นที่วัดส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าอาวาสวัด ซึ่งมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี - ชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์อยู่กับวัด เนื่องจากยังคงจัดงานบุญประเพณีต่างๆ ชุมชนศรัทธาวัดก็จะเข้ามาทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา และยังมีกิจกรรมอื่นที่สานสัมพันธ์ระหว่างชุมชน กับวัด คือ การแข่งขันตะกร้อ “ปราสาทคัพ” ที่จัดเป็นประจำทุกปี
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่มีพื้นที่จอดรถค่อนข้างจำกัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุร้าย หรืออุบัติเหตุร้ายแรงที่เกิดขึ้นในวัด
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม มีเพียงการศึกษาเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมเป็นหลัก แต่เนื่องจากวัดปราสาทตั้งอยู่ใกล้กับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จึงสามารถท่องเที่ยวเชื่อมต่อกันได้
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต เนื่องจากพื้นที่วัดค่อนข้างจำกัด จึงไม่สามารถขยายพื้นที่เพื่อรองรับบริการการท่องเที่ยวได้โดยตรง แต่สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานมีครบถ้วน
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว - เนื่องจากวัดปราสาทได้รับการคัดเลือกให้ได้รับการบูรณะ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภายใต้กระทรวงวัฒนธรรม โดยกรมศิลปากร - สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาดูแลด้านข้อมูล หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาเป็นครั้งคราว

	- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์พื้นที่ และให้ข้อมูลการท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าออกชัดเจน และมีการกำหนดพื้นที่เข้าถึง หรือพื้นที่ จอดรถ เช่น เขตพื้นที่สงฆ์หรือพื้นที่ที่กำหนดพื้นที่จอดรถ - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	ไม่มีแผนการดำเนินงาน เนื่องจากเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการหลัก และมี คณะกรรมการวัดเป็นหน่วยงานของวัดแบบที่มีโครงสร้างหลวมๆ อำนาจการ ตัดสินใจในการจัดการต่างๆ อยู่ที่เจ้าอาวาสวัดเป็นหลัก
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- ไม่มีบุคลากรให้บริการการท่องเที่ยว - มีการจัดพื้นที่จอดรถที่ค่อนข้างปลอดภัย - สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานครบถ้วน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ - ไม่มีร้านค้าใดๆ ในวัด เนื่องจากวัดค่อนข้างเข้มงวดและไม่ต้องการประสบ ปัญหาการจัดการพื้นที่ และความขัดแย้งกับพ่อค้าแม่ค้า
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	วัดนี้เป็นวัดที่ค่อนข้างเงียบสงบ และมีปริมาณนักท่องเที่ยวไม่มากนัก จึงไม่ ค่อยประสบปัญหาจากการท่องเที่ยวที่ผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถี ชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	การบริหารจัดการของเจ้าอาวาสวัด มุ่งเน้นให้วัดเป็นพื้นที่สงบ จึงไม่ได้มีการ ประชาสัมพันธ์หรือผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบเต็มรูปแบบ แต่เปิด กว้างให้สาธุชนเข้าเยี่ยมชม และนมัสการพระได้ตามปกติ แต่ไม่มีการ นำเสนอข้อมูลความรู้เกี่ยวกับคุณค่าในเชิงสถาปัตยกรรม ที่แม้ว่าตัววิหารของ วัดจะมีคุณค่าต่อการเรียนรู้อย่างมาก และคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยรับรู้เกี่ยวกับ คุณค่าเชิงสถาปัตยกรรมของวัดแห่งนี้
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ความเป็นชุมชนโดยรอบของวัดปราศาทเหลือน้อย ทำให้การมีส่วนร่วม ในมิติด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวของวัดไม่ปรากฏให้เห็น แต่วัดและ ชุมชนจะมีความสัมพันธ์ในมิติอื่น คือ งานบุญประเพณี และกิจกรรมการ แข่งขันกีฬา เป็นต้น
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	วัดจ้างชาวบ้านมาช่วยดูแลทำความสะอาดพื้นที่ และดูแลการจัดระเบียบที่ จอดรถ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นไม่ได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนิน

	กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรง แต่ทางอ้อมคือนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่และชุมชนสามารถจำหน่ายสินค้าได้มากขึ้น
--	--

● วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับชาติ (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ โดดเด่นของประเทศ เนื่องจากเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 19 พญากือนา ได้ทรงสร้างวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารไว้บนยอด เขาดอยสุเทพ โดยได้นำเอาพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ที่พระมหาสวามี นำมาจากเมืองปางจา จังหวัดสุโขทัย บรรจุไว้ในองค์พระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร นอกจากจะเป็นวัดที่มีความสำคัญมากแล้ว ยังเป็นพระอารามหลวง 1 ใน 4 ของจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย ชาวเชียงใหม่เคารพนับถือพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารมาก เสมือนหนึ่งเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มาแต่โบราณกาล
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวมีความประทับใจมาก เนื่องจากพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารก่อสร้างตามแบบศิลปะล้านนา มีเจดีย์ทรงเชียงแสน ฐานสูงย่อมุมระฆังทรงแปดเหลี่ยมปิดด้วยทองจังโก 2 ชั้น ลานเจดีย์เป็นจุดชมทิวทัศน์เมืองเชียงใหม่ ทางขึ้นเป็นบันไดนาคเจ็ดเศียรก่อปูน
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง เนื่องจากพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารดูแลโดยกรมศิลปากร
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1929 ในสมัยพญากือนาขัตติยวงศ์ที่ 6 แห่งอาณาจักรล้านนา ราชวงศ์มังราย
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูงมาก โดยการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและมีชุมชนใกล้เคียง หน่วยงาน หรือองค์กรในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ เข้ามามีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดชื่อเสียงที่ดีในระดับชาติ เนื่องจากพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร นอกจากจะใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำเมืองเชียงใหม่แล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ประจำเกิด โดยมีเหตุผลที่เชื่อถือกันตามความเชื่อคือ คนที่เกิดปีมะแม (ปีแพะ) พระธาตุประจำปีเกิดคือ พระธาตุดอยสุเทพ คนที่เกิดปีมะแมจะต้องไปบูชาพระธาตุ

	เจดีย์ประจำปีเกิดของตน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เพื่อให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุขตามหลักโหราศาสตร์ ทุกๆปีจะมีประเพณีขึ้นดอยสุเทพเพื่อบูชาสักการะองค์พระธาตุเจดีย์และมีการปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพุทธบูชาในวันวิสาขะของทุกปี
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นขนาดเล็ก 1 กลุ่มโดยชุมชนแต่การดำเนินงานยังไม่ชัดเจน เนื่องจากดูแลโดยกรมศิลปากร ส่วนเขตสังฆาวาสชุมชนจะเข้าร่วมกับวัด
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถทัศนาจร เพราะมีถนนลาดยาง สะดวกสบาย มีลานจอดรถโดยสารขนาดใหญ่(รถบัส)
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	เกิดอันตรายเมื่อพายุพัดต้นสักอายุกว่า 100 ปี ล้มโค่นทับบันไดนาค เมื่อวันที่ 14 ก.ย. 2559
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีรถรางไฟฟ้า เดินขึ้นบันไดนาค จุดชมวิวเมืองเชียงใหม่ บริเวณใกล้เคียงมีบ้านม้งดอยปุย พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ บ้านขุนช่างเคี่ยน อุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก โดยมีลานจอดรถ ทางลาด ห้องน้ำแยกชายหญิง ห้องน้ำคนพิการ รถรางไฟฟ้า ร้านอาหารเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	พระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารดูแลโดยกรมศิลปากร และมูลนิธิของวัดฯ
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการดูแลรักษาดี เพราะมีเด็กวัดดูแลทำความสะอาด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน 05.00 - 21.00 น. ทุกวัน แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยกรมศิลปากร และมูลนิธิของวัดฯ

3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- ขาดบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว - มีจุดตรวจของตำรวจในพื้นที่ของวัดฯ เพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว - การจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวไม่สอดคล้องกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น เช่น โตมขมิวที่ถูกยกเลิกไป - มีร้านอาหารและเครื่องดื่มมากมาย ส่วนใหญ่ถูกสุขลักษณะ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ - ชุมชนพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยว และชุมชนไม่ถือว่านักท่องเที่ยวมารบกวนความสงบสุขของชุมชน - มีการศึกษา วิจัยสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมของพื้นที่และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น- ชุมชนปรับตัวและยอมรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว - วัดสามารถจัดการขยะที่เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวได้ แต่ยังไม่เต็มประสิทธิภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ - ไม่มีมีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ - มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว โดยมีทางเดิน และมีป้ายสื่อความหมายตามจุดต่างๆ - ไม่มีการจัดอบรม - มีป้ายสื่อความหมาย นิทรรศการ และการใช้ภาษาต่างประเทศเล็กน้อย
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นให้ความร่วมมือกับวัดฯ และให้บริการกับนักท่องเที่ยว เพราะเป็นแหล่งรายได้
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ร้านถ่ายรูปในวัดฯเป็นของคนในชุมชน - ชุมชนมีรายได้จากการเปิดร้านขายอาหารเครื่องดื่ม ขายสินค้าที่ระลึก

● วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค เนื่องจาก - วัดพระสิงห์ได้กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาของดินแดนล้านนา - ผู้มาเยือนภาคเหนือของประเทศไทย ก็จะรับรู้เกี่ยวกับสถานที่สำคัญที่ต้องไปเยือน คือวัดพระสิงห์ ทำให้วัดแห่งนี้มีเอกลักษณ์ในระดับภูมิภาค
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก เนื่องจากรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในวัด และการอนุรักษ์รักษาสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่ได้รับการดูแลรักษาอย่างดี ทำให้เกิดความประทับใจมาก แต่อย่างไรก็ตาม ความหนาแน่นของอาคาร และผู้คนเดินทางมาเยือน รวมทั้งสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่สร้างเพิ่มเติม ทำให้ทัศนียภาพโดยรวมลดลงไป
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง เนื่องจากเป็นวัดสำคัญจึงมีการปรับปรุงซ่อมแซมอยู่เป็นประจำ โดยอาคารบางหลังจึงมีการรื้อโครงสร้างเดิมบางส่วนแล้วก่อสร้างใหม่ โดยใช้วัสดุก่อสร้างในปัจจุบัน ผสมผสานกับเทคนิควิธีการแบบดั้งเดิม แต่ยังคงรักษารูปแบบสำคัญทางสถาปัตยกรรมไว้อยู่
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างขึ้นใน พ.ศ. 1888 โดยพญาผายู กษัตริย์เชียงใหม่ราชวงศ์มังราย
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เนื่องจากเป็นวัดสำคัญ จึงทำให้พุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่ไม่ได้อยู่อาศัยภายในชุมชนท้องถิ่น สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างภายในวัดได้ ในลักษณะของการถวายทาน หรือทอดผ้าป่าเพื่อการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้าง หรือก่อสร้างศาสนสถานอื่นๆ ภายในวัด ที่นอกเหนือจากโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน ประกอบกับกรมศิลปากร และคณะสงฆ์ประจำวัด มีบทบาทหลักในการจัดการด้านต่างๆ เกี่ยวกับอาคาร โบราณสถานและสิ่งปลูกสร้างภายในวัด มากกว่าชุมชน
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก ประกอบกับการจราจรที่คับคั่ง ทำให้การเข้าถึงสถานที่ต้องใช้เวลาในการเดินทางเพิ่มขึ้น
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตรายภายในวัด เพราะได้รับการดูแลโดยเจ้าหน้าที่วัด และมีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาตรวจการอยู่อย่างสม่ำเสมอ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- ภายในวัดมักมีกิจกรรมทางประเพณีจัดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ทำให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมวัด สามารถเที่ยวชมศึกษาได้ และมีการจัดกิจกรรมตามประเพณีทางศาสนา - บริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น ถนนคนเดินวันอาทิตย์ และวัดล้านนาอื่นๆ เป็นต้น
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก โดยภายในวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่ได้มาตรฐาน และมีการจัดการที่ดีในระดับหนึ่ง ซึ่งยังสามารถพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต หากมีระบบการจัดการที่ดี ทั้งในมิติภูมิทัศน์ และสิ่งก่อสร้างภายในวัด
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาดูแลในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน ในมิติด้านสิ่งก่อสร้างและโบราณสถาน เช่น กรมศิลปากร, สำนักงานพระพุทธศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น - ในด้านของการท่องเที่ยว กิจกรรม หรือการอำนวยความสะดวกในระดับท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, อบจ.เชียงใหม่, เทศบาล เป็นต้น
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัด แต่บางพื้นที่เนื่องจากมีการใช้งานมากอย่างต่อเนื่องจึงต้องปรับปรุง
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าออกชัดเจน และมีการกำหนดพื้นที่เข้าถึง หรือพื้นที่จอดรถ เช่น เขตพื้นที่สังฆาวาส หรือพื้นที่กำหนดพื้นที่จอดรถ - มีข้อห้ามเรื่องการแต่งกายไม่เหมาะสมเข้าเขตวัด - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว เนื่องจากมีคณะกรรมการวัด และมีองค์กรที่จัดการดูแล และ

	บริหารจัดการวัด จึงมีการวางแผนการดำเนินงานที่ค่อนข้างชัดเจน และปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- ไม่มีจุดบริการนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน แต่มีร้านค้าของวัดที่มีเจ้าหน้าที่วัดที่สามารถให้ข้อมูลเมื่อมีนักท่องเที่ยวสอบถามเบื้องต้นเท่านั้น - ไม่มีระบบการจัดการด้านความปลอดภัยอย่างเป็นระบบ แต่มีการดูแลพื้นที่จอดรถให้ - มีร้านค้าขายอาหารภายในบริเวณวัด ที่ทางวัดกำกับดูแล - มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- วัดพระสิงห์เป็นวัดที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเป็นจำนวนมาก ทำให้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งในมิติภูมิทัศน์ และการจัดการสภาพแวดล้อม - ในบางช่วงเวลา โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลผู้คนเดินทางมาที่วัดแห่งนี้จำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อจราจร และมลพิษทางอากาศ - มีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนทางการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น โดยการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นในเรื่องคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรม จึงทำให้ผู้คนเดินทางมาเพื่อเรียนรู้ แต่เมื่อผู้คนเดินทางมากทางวัดจึงต้องมีการจัดระบบบริหารจัดการดูแลพื้นที่ และมีงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยว กับวัดสำคัญในเมืองเชียงใหม่
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- ไม่มีศูนย์บริการที่ชัดเจน หรือมีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ หรือกรรมการวัดที่คอยสอดส่องดูแล และอยู่ประจำร้านค้าของวัด - ไม่มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ - การจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ได้ถูกจัดอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ แต่ไม่ได้มีการโปรโมต หรือว่ามีการจัดเส้นทางที่เป็นระบบ - มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในการสื่อมีทั้งท้องถิ่นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ทางวัดมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์กับชุมชน และสาธารณชนเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ของวัด เช่น การบูรณะซ่อมแซม การก่อสร้างอาคารสถานที่

	หรือการดำเนินการใดๆ กับโบราณสถานของวัด เนื่องจากสิ่งก่อสร้างเหล่านี้เป็นสาธารณสมบัติของชาติ
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชาวบ้านมีรายได้จากการจ้างงานของทางวัด เช่น เจ้าหน้าที่ดูแลความสะอาด/ พนักงานจัดรถ/ เจ้าหน้าที่ขายดอกไม้ธูปเทียน ของวัด - ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น คนขี่สามล้อ/รถสองแถว/รถตุ๊กๆรับจ้าง มีรายได้จากการนำเที่ยวหรือให้บริการเกี่ยวกับการนำเที่ยวในวัด - มีพื้นที่ให้ชาวบ้านมาขายสินค้าพื้นเมือง และแสดงศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ในบริเวณวัด โดยทางวัดเป็นผู้บริหารจัดการพื้นที่

● วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น)

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น)
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค เนื่องจากเป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญในอดีต เพราะเป็นที่พักขบวนพระบรมธาตุศรีจอมทอง จากอ.จอมทอง มาที่เชียงใหม่ ในอดีตเป็นประเพณีที่เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ มีการสงฆ์พระธาตุคือจากวัดพระธาตุจอมทองมาก็เดินทางมาด้วยขบวนช้าง ขบวนม้า แล้วแวะมาที่วัดต้นเกว๋น ให้ประชาชนแถวนี้สงฆ์พระธาตุศรีจอมทอง หลังจากนั้นก็อัญเชิญไปที่วัดสวนดอก 3 วัน 7 วัน แล้วก็ขึ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นประจำทุกปี เป็นเรื่องของเจ้านายฝ่ายเหนือในอดีต
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก เพราะวัดต้นเกว๋น เป็นวัดเก่าแก่ที่มีลักษณะงดงามมาก สิ่งที่น่าสนใจ คือ ศาลาจัตุรมุข ซึ่งพบเพียงหลังเดียวในภาคเหนือ นอกจากนี้ ศิลปกรรมล้านนาดั้งเดิมภายในวัดนี้ยังจัดว่าเป็นต้นแบบที่สมบูรณ์และมีคุณค่ามาก มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงแบบแผนทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมล้านนา ทั้งงดงามและทรงคุณค่า แม้จะได้รับการบูรณะซ่อมแซม แต่ยังคงไว้ซึ่งศิลปะแบบดั้งเดิม วิหารวัดต้นเกว๋นต้นแบบหอคำหลวงที่งานพิพิธภัณฑสถาน
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย แต่ส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะอาคารให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง

1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2399-2412 สมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เป็นเจ้าหลวงปกครองนครเชียงใหม่
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยเป็นวัดที่ใช้เป็นสถานที่พักกระบวนแห่พระบรมสารีริกธาตุจาก อ. จอมทอง มานครพิงค์เชียงใหม่ สมัยก่อน ซึ่งถือเป็นประเพณีของเจ้าหลวงเชียงใหม่ วัดต้นแก้วเป็นเส้นทางสายเดิม กระบวนแห่ฯ ต้องแวะพักประดิษฐาน ณ ศาลาจตุรมุข เพื่อให้ประชาชนสรงน้ำสมโภชก่อนที่จะอัญเชิญเข้าเมืองเชียงใหม่
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของตน รวมถึงการมีหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น ดูแลโดยกรมศิลปากร เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร ผู้ใหญ่บ้าน
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์ มีลานจอดรถส่วนตัว ถนนทางเข้าวัดไม่สะดวกสำหรับรถโดยสารขนาดใหญ่(รถบัส)
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่เคยมีอันตรายเกิดขึ้น
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่ง ไม่ว่าจะเป็น - มีหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาบ้านเหมืองกุง - แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านไร่กองจิง - บ้านร้อยจันทร์ ผลิตภัณฑ์ไม้เคียนของดีตำบลหนองควาย - อุทยานราชพฤกษ์ - วัดดอยคำ - วัดอุโมงค์
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต ได้แก่ มีลานจอดรถ ร้านค้าชุมชน ห้องน้ำสะอาด แยกชายหญิง แต่ยังไม่มีห้องน้ำคนพิการ และบริเวณข้างวัดซึ่งเป็นพื้นที่เอกชนกำลังมีการพัฒนาพื้นที่สร้างสิ่งปลูกสร้างที่สอดคล้องกับวัด เช่น ปลูกต้นตาลเพิ่ม สร้างเรือนหลวงข้าว เป็นต้น

2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมอัญเชิญพระบรมธาตุเจ้าศรีจอมทองประดิษฐาน ณ วัดต้นเกว๋น และเข้าเวียงเชียงใหม่ในวาระสมโภชเมืองเชียงใหม่ 720 ปี ระหว่างวันที่ 10-12 มิถุนายนที่ผ่านมา ได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานพัฒนาพิงคนคร (องค์การมหาชน) กำลึงทหารจากมณฑลทหารบกที่ 33 กองพลทหารราบที่ 7 กรมรบพิเศษที่ 5 และตำรวจของกองบังคับการจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนองค์กรเอกชนและภาคประชาชนชาวเชียงใหม่ โดยเฉพาะศรัทธาประชาชนวัดต้นเกว๋นและวัดพระธาตุศรีจอมทอง ฯลฯ
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง โดยพยายามรักษาสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด มีการจ้างแรงงานในชุมชนมาดูแลรักษาความสะอาดและสวนบริเวณภายในวัด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะมีแผนการดำเนินงาน เมื่อจบงานแต่ละครั้งก็จะมีรายงานย่อรายได้จากการจัดงานให้ชุมชนทราบ เช่น การจัดกิจกรรมแห่พระธาตุฯเข้าเวียง มีการประชุมก่อนและหลังการจัดงาน เมื่อจบงานก็มีการแจ้งเรื่องรายได้จากงานนี้
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- จำนวนบุคลากรด้านบริการไม่เพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว - การจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว มีเพียงแค่อล็อกวงจรปิด แต่ไม่มีรูปภ. - การจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวค่อนข้างความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เนื่องจากวัดจ้างแรงงานจาก ชุมชนเข้ามาดูแลทำความสะอาด จึงทำให้นักท่องเที่ยวไม่กล้าทิ้งขยะในวัด เพราะวัดสะอาดเรียบร้อย
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	- มีอาคารศูนย์บริการแก่นักท่องเที่ยว โดยเทศบาลตำบลหนองควาย แต่ เจ้าหน้าที่ไม่ได้มาเป็นประจำ ส่วนใหญ่อาศัยแม่ค้าจากร้านค้าชุมชน - มีทางเดินและมีป้ายสื่อความหมาย - ไม่มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของ แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตาม ความเหมาะสม - เทศบาลตำบลหนองควายจัดทำ และนำมาแจกในศูนย์บริการ รวมถึงมีป้าย นิทรรศการ แต่ยังใช้ภาษาต่างประเทศน้อยไป
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่ง ท่อเที่ยว เช่น การย้ายร้านค้าชุมชนที่อยู่ด้านหน้าวัด มาอยู่บริเวณลาน อเนกประสงค์ (ลานจอดรถ) ด้านข้างวัด ซึ่งเป็นแนวคิดของผู้ใหญ่บ้าน
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น โดยมีการจ้างแรงงานจากชุมชนมาดูแลทำความสะอาดวัดและดูแลร้านค้าชุมชน

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า สถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ได้ว่าในการพิจารณาการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า สถาปัตยกรรม ทั้ง 7 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) วัดเชียงมั่น 2) คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) 3) วัดเกต การาม 4) วัดปราสาท (วัดผาสารท) 5) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร 6) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และ 7) วัดอินทราวาส (วัดต้นแก้ว) โดยพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้าน กายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหาร จัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัด เชียงใหม่ อยู่ในระดับค่าคะแนน 71.1 ซึ่งอยู่ในระดับ ดีมาก (ตารางที่ ย่อย2-3) ทำให้วิเคราะห์ได้ ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่นั้น ยังคงต้องมื การพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยว เรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูง ขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยควรเริ่มที่การพัฒนาและส่งเสริมด้านการบริหารจัดการ

**ตารางที่ ย่อย2-3 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดเชียงใหม่**

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	34.6
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	7.8
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	28.7
รวมคะแนน	100	71.1

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน	☐ 81 คะแนนขึ้นไป	= ดีเยี่ยม
	☐ 71 – 80 คะแนน	= ดีมาก
	☐ 61 – 70 คะแนน	= ดี
	☐ 51 – 60 คะแนน	= ปานกลาง
	☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า	= ต่ำ

2) ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า

สถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงราย มีรายละเอียดแยกรายแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้คือ

● พิพิธภัณฑ์บ้านดำ

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	พิพิธภัณฑ์บ้านดำ
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับโลก สามารถพบเห็นได้เพียงแห่งเดียว - มีเอกลักษณ์โดดเด่นประจำจังหวัดเชียงราย และได้รับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของภาคเหนือ - มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นไม่เหมือนที่อื่นใด เนื่องจากมีลักษณะของการเป็นอุทยานศิลปะ (Museum of Art) ที่จัดแสดงผลงานศิลปะในพื้นที่ขนาดใหญ่ ทั้งกลางแจ้ง และภายในอาคาร
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก เนื่องจากสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์ใหม่ สร้างความประทับใจและประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยี่ยมชม ตลอดจนการจัดภูมิทัศน์ และ Landscape ที่สวยงาม เพื่อส่งเสริมความโดดเด่น และความน่าสนใจของงานสถาปัตยกรรม

1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ที่ยึดแบบแผนดั้งเดิม เนื่องจากการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมมีเค้าโครงจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เช่น เรือนกาแล เรือนไทลื้อ เรือนชนเผ่า เป็นต้น นำเค้าโครงมาออกแบบและนำเสนอให้ในขนาดและสัดส่วนที่ปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างการรับรู้เชิงศิลปะแบบใหม่ๆ
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	เริ่มก่อสร้างเป็นเวลากว่า 40 ปี ตั้งแต่ราว ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ดูแลโดยเอกชน ชุมชนจึงไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วม หรือมีความสัมพันธ์ในเชิงการจัดการ แต่เจ้าของพื้นที่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ และมีความสัมพันธ์กับชุมชนในมิติด้านงานศิลปะ โดยร่วมมือกับชาวสลาเชียงรายทำงานเผยแพร่อนุรักษ์ วิจัยระบบนิเวศวิทยาเชิงศิลปะ และรวบรวมงานศิลปะทางมานุษยวิทยาพัฒนาไปสู่ความร่วมมือ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโดยชุมชน แต่เจ้าของพื้นที่เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มช่างฝีมือ ช่างสล่าท้องถิ่น และผลักดันให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชาติด้วยการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นบ้าน
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากที่จอดรถโดยสารขนาดใหญ่ค่อนข้างจำกัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีปัญหาด้านภัยอันตรายร้ายแรงใดๆ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม 1-2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็น Art Gallery ที่จัดแสดงงานศิลปะ และจัดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกของพิพิธภัณฑ์บ้านดำ และยังมีร้านกาแฟศิลปิน ที่ออกแบบตกแต่งภายในให้สอดคล้องกับแนวคิดและภาพรวมของพิพิธภัณฑ์บ้านดำ
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก เนื่องจากสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานมีมาตรฐาน และสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก เนื่องจากเป็นพื้นที่เอกชนซึ่งมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ จะเป็นไปในลักษณะของการสื่อสารประชาสัมพันธ์พื้นที่ให้เป็นที่ยอมรับ และจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของภาคเหนือ และในระดับประเทศ - ได้รับการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ให้บริการนักท่องเที่ยวจากกรมการท่องเที่ยว อยู่ประจำพิพิธภัณฑสถานบ้านดำ คอยให้บริการนักท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวม ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว จุดจอดรถ ห้องน้ำ ฯลฯ ก็มีการดูแลอย่างดี
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าเยี่ยมชมอย่างชัดเจน - มีข้อกำหนด และกฎระเบียบในการเข้าเยี่ยมชม - มีการกำหนดเขตพื้นที่เข้าเยี่ยมชมอย่างชัดเจน (แบ่งพื้นที่) - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี เนื่องจากบริหารจัดการโดยเอกชน การวางแผนดำเนินการปรับปรุงแก้ไขที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกปี เป็นสิ่งที่จำเป็น
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเจ้าหน้าที่เพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว และมีจุดบริการที่ชัดเจน - มีจุดจอดรถที่ปลอดภัย และมีระบบรักษาความปลอดภัยด้วยกล้องวงจรปิดและระบบดับเพลิง - มีร้านค้าขายอาหารและเครื่องดื่มที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าของพื้นที่ - มีที่นั่งพักรอแก่นักท่องเที่ยวที่สะอาด และเพียงพอ แต่ไม่มีบริการด้านที่พักแบบค้างคืน
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	มีการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และอยู่ในพื้นที่ของเอกชน จึงไม่รบกวนชุมชน และการท่องเที่ยวไม่ได้สร้างผลกระทบต่อตัวงานสถาปัตยกรรม หรือสภาพแวดล้อมโดยรวม
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่มีเจ้าหน้าที่ประจำ คอยให้บริการนักท่องเที่ยว - มีบุคลากรที่ให้ความรู้หรือบรรยายในการเข้าชม แต่ต้องมีการแจ้งหรือนัดหมายล่วงหน้า โดยส่วนมากจัดเข้าชมเป็นหมู่คณะ - มีการกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ และนิทรรศการศิลปะนานาชาติ, โครงการศิลปินแห่งชาติสัญจร ค่ายวัฒนธรรมเยาวชน โดยใช้สถานที่ของพิพิธภัณฑสถานบ้านดำเป็นสื่อกลาง

	- มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ครบถ้วนทั้งภาษาไทยอังกฤษ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	เป็นพื้นที่ของเอกชน บริหารจัดการโดยเอกชน ชุมชนท้องถิ่นเลยไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวแก่พิพิธภัณฑ์บ้านดำ เช่น เกิดการจ้างงาน และการรับจ้าง เช่น รถรับจ้าง รถบริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น - ส่วนใหญ่จะเป็นบริษัททัวร์ และพนักงานจะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากกว่าชุมชนโดยรอบ - การขายอาหารและสินค้าพื้นเมืองมีบางส่วน แต่ส่วนใหญ่คือ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะของพิพิธภัณฑ์บ้านดำ

● วัดพระแก้วเชียงราย

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดพระแก้วเชียงราย
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค เพราะมีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมวิหารรูปแบบล้านนา และเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต และเป็นสถานที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก เนื่องจากจาก - ตัววิหารวัดพระแก้วมีความสมบูรณ์ทั้งด้านรูปแบบ งานจิตรกรรม และการประดับตกแต่งวิหารในรูปแบบวิหารล้านนา - ภายในวิหารได้รับการดูแลรักษาอย่างดี ทำให้ภายในวิหารมีความงดงาม สร้างความประทับใจแก่ผู้เข้ามากราบนมัสการ
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย เนื่องจากเป็นวัดที่สำคัญจึงมีการบูรณะซ่อมแซมอยู่อย่างสม่ำเสมอ จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแต่รักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมเอาไว้ ประกอบกับมีการหุ้มทองคำเจดีย์ แต่ก่อนไม่มีการหุ้มทอง จึงมีการบูรณะซ่อมแซมวิหารโดยรักษารูปแบบดั้งเดิมเอาไว้

1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1977 แต่เดิมชื่อว่าวัดป่าเยี้ยะ(ป่าไผ่) และได้มีฟ้าผ่าพระเจดีย์ จึงได้พบพระแก้วมรกต (ปัจจุบันประดิษฐาน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง) ชาวเมืองเชียงรายได้เรียกชื่อวัดนี้ว่า "วัดพระแก้ว" จนกระทั่งปัจจุบัน
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	- มีความสัมพันธ์กับชุมชน และสังคมปานกลาง โดยมีชุมชนจะมีการจัด อปพร. มาช่วยดูแลเวลา มีงานภายในวัด - ชาวบ้านจะทำหน้าที่ดูแลรักษาสาธารณสมบัติของวัด ขณะเดียวกันวัดก็มีการช่วยเหลือชุมชน โดยการบริจาคสิ่งของต่างๆ ที่จำเป็นให้แก่ชุมชน - กรมศิลปากร และคณะกรรมการวัดช่วยดูแลรักษาโบราณสถานและโบราณวัตถุของวัด ตลอดจนสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัด
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีกลุ่มคณะกรรมการวัด มีโครงสร้างองค์กร และแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากไม่มีที่จอดรถโดยสารขนาดใหญ่
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	- มีปัญหาเกี่ยวกับพวกลักเล็กขโมยน้อย ลูกตู้บริจาคของหน่วยงานต่างๆ ที่นำมาตั้งไว้ในวัด - ต้องมีการกวดขันเฝ้าระวังอยู่อย่างสม่ำเสมอ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากตัววิหาร และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัด จะมีพิพิธภัณฑ์ภายในวัด ที่จัดแสดงงานศิลปกรรมล้านนาต่างๆ และวัตถุโบราณต่างๆ พร้อมทั้งมีแผนที่เส้นทางท่องเที่ยว “ตามรอยพระแก้วมรกต” แต่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงในระดับจังหวัด
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต เนื่องจากมีแนวทางที่จะพัฒนาเป็นพื้นที่ศึกษาแหล่งพันธุ์ไม้พื้นเมือง เพราะมักจะมีนักเรียนนักศึกษาเข้ามาขอข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์ไม้พื้นเมืองต่างๆ
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีภาครัฐ ได้แก่ กรมศิลปากร ที่เข้ามาดูแลในส่วนของโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่สำคัญ ตลอดจนสิ่งก่อสร้างสำคัญๆ ภายในวัด ส่วนที่เหลือ วัดดำเนินการบริหารจัดการเอง และได้รับเงินงบประมาณจากผู้บริจาค แต่ถ้ามมีการซ่อมแซมอาคาร หรือโบราณสถาน กรม

	ศิลปากรจะเป็นผู้จัดสรรงบประมาณ และส่งบุคลากรที่เชี่ยวชาญมาควบคุมดูแล แต่วัดก็ต้องออกเงินสมทบ เพราะกรมศิลปากรจะออกเงินส่วนหนึ่ง
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าเยี่ยมชมชัดเจน คือ 06.00 – 18.00 น. - มีข้อยกเว้นคือ ไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว แต่มีการห้ามนักท่องเที่ยวเข้าไปใน เขตสังฆาวาส
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ประเมินผล เช่น กรณีหลังคาอุโบสถรั่ว ต้องมีการประชุม ร่วมกันระหว่างวัด คณะกรรมการวัด เพื่อส่งเรื่องไปยังกรมศิลปากร เพื่อ ดำเนินการซ่อมแซมต่อไป โดยแผนการดำเนินงานหลักๆ จะเกี่ยวข้องกับการ ดูแลสิ่งปลูกสร้าง และสถาปัตยกรรมเป็นหลัก
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเฉพาะเจ้าหน้าที่ดูแลวัด แต่หากนักท่องเที่ยวต้องการความช่วยเหลือก็ สามารถให้บริการได้ แต่ไม่มีศูนย์บริการประจำที่รองรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ - มีตำรวจสายตรวจ / ตำรวจท่องเที่ยวเข้ามาช่วยดูแลพื้นที่ และมีการติดตั้ง กล้องวงจรปิดเพื่อรักษาความปลอดภัย - ไม่อนุญาตให้มีการขายสินค้าต่างๆ ภายในวัด เพราะเป็นพระอารามหลวง และมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัด
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	- การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของวัด เพราะไม่มีการจัดการ ของบริษัทนำเที่ยวในการให้ความรู้ความเข้าใจในการเยือนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทางพุทธศาสนา - กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุข ของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ แต่มีปัญหาเรื่องการจราจร โดยเฉพาะการจอดรถ โดยสารขนาดใหญ่ - การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อด้านมลพิษทางอากาศ และขยะ เช่น รถตู้ที่จอด ติดเครื่องยนต์ สร้างมลพิษทางอากาศ/ รถทัวร์ของบริษัททัวร์ทิ้งขยะ หรือทำ ความสะอาดรถแล้วนำฝุ่นผงทั้งในลานวัด เป็นต้น

3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีสำนักงานดูแลมีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ แต่ไม่ได้เปิดขึ้นเพื่อรองรับหรือบริการนักท่องเที่ยวโดยตรง - มีบุคลากรอยู่แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อบรรยายข้อมูลโดยตรง - มีนักเรียนนักศึกษาเข้ามาศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และสถาปัตยกรรมท้องถิ่น เช่น วิทยาลัยเชียงราย, นักเรียนโรงเรียนเทศบาลต่างๆ - มีสื่อหลากหลาย และมีหลายภาษา
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในที่นี้จะผ่านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนชาวบ้านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในที่นี้จะผ่านระบบของคณะกรรมการวัด ซึ่งเป็นคนในชุมชน โดยมีผู้จัดการวัด เป็นสมาชิกในชุมชน
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ทางวัดไม่มีนโยบายในการสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในด้านการบริการการท่องเที่ยว หรือขายสินค้าต่างๆ เนื่องจากที่ผ่านมาประสบปัญหาหลายอย่าง จึงยกเลิก และไม่ให้มีพื้นที่หรือกิจกรรมที่สร้างรายได้ส่วนบุคคล ในวัด

● วัดร่องขุน

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดร่องขุน
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับชาติ โดยมีเอกลักษณ์โดดเด่นของจังหวัดเชียงราย และมีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศ และยังมีคุณค่าโดดเด่นของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ก่อเกิดมาจากการงานจิตรกรรม ทำให้เกิดงานสถาปัตยกรรมในมิติของประติมากรรมขึ้นมา
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก โดยมีความประทับใจในความโดดเด่นของอาคาร และสิ่งปลูกสร้างที่มีความแตกต่าง และสะท้อนให้เห็นถึงพลังของการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เกิดขึ้นจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาในแบบฉบับของปัจเจกชน
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ที่ยึดแบบแผนดั้งเดิม ตัวสถาปัตยกรรมมีความพิเศษแตกต่างจากวัดในล้านนาทั่วไป เนื่องจากการออกแบบโดยศิลปินที่สร้างสรรค์จากจินตนาการส่วนบุคคล โดยมีพื้นฐานของรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดในล้านนาเป็นเค้าโครงหลัก รวมทั้งหลักการวิจิตร (Concept) ยังคงมีรากฐานเช่นเดียวกับการสร้างวัดของชาวล้านนาในอดีต แต่เพิ่มเติมให้เกิดเป็นลักษณะของงานประติมากรรมขึ้น

1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างเมื่อปี พ.ศ.2540 โดย อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยมาก เนื่องจากการดำเนินการทั้งหมดโดยเอกชน ชุมชนจึงไม่ได้มีส่วนร่วม หรือมีความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรมดังกล่าว พร้อมกับเป็นสิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นใหม่โดยปัจเจกชน จึงทำให้ไม่มีความสัมพันธ์กับชุมชน
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมใดๆ
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดย และรถโดยสารขนาดใหญ่ เพราะตั้งอยู่ติดถนนใหญ่
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีปัญหาด้านภัยอันตรายร้ายแรงใดๆ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่ง โดยมีร้านค้าให้เลือกซื้อสินค้าและบริการภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก เนื่องจากมีการอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในระดับมาตรฐาน และยังสามารถยกระดับพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดเชียงรายได้อีกในอนาคต
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานที่เข้ามาประชาสัมพันธ์ในเชิงการท่องเที่ยวให้ แต่ส่วนใหญ่เป็นการบริหารจัดการโดยเอกชนทั้งหมด
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าชมสถานที่อย่างชัดเจน เช่น วัด : เปิดให้เข้าชมทุกวัน เวลา 6.30 – 18.00 น. ห้องแสดงภาพ: เปิดให้เข้าชมวันจันทร์ – ศุกร์ 8.00 – 17.30 น. ส่วนวันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดราชการ เวลา 8.00 – 18.00 น. - มีการกำหนดพื้นที่เข้าเยี่ยมชม

	- มีระบบการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เข้าเยี่ยมชมในแต่ละส่วน แต่ละพื้นที่ โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำการคอยกำกับดูแล
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีการวางแผนดำเนินงาน ติดตามประเมินผล และแก้ไขปัญหาจากการท่องเที่ยว เนื่องจากที่ผ่านมาปริมาณนักท่องเที่ยวมีจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ในพื้นที่ จึงต้องดำเนินการแก้ไข
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเจ้าหน้าที่ให้บริการนักท่องเที่ยว และมีการประชาสัมพันธ์ระเบียบการเข้าเยี่ยมชมพื้นที่ผ่านเครื่องเสียงที่รับฟังได้อย่างทั่วถึง ทั้งภาษาไทย-อังกฤษ-จีน - มีเจ้าหน้าที่ตำรวจดูแลความปลอดภัย และจัดระเบียบพื้นที่ทั้งภายใน และบริเวณใกล้เคียง - มีร้านค้าขายอาหารและของที่ระลึกภายในพื้นที่ภายใต้การควบคุมของเจ้าของพื้นที่ - มีพื้นที่พักผ่อนชั่วคราวให้นักท่องเที่ยว และออกแบบสอดคล้องกับรูปแบบภาพรวมของพื้นที่
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- การท่องเที่ยวที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมากส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม และสภาพของงานสถาปัตยกรรม เพราะจะมีการใช้งานอยู่ตลอด และจำนวนมาก - ส่งผลกระทบต่อชุมชนในพื้นที่อยู่ข้าง ในกรณีที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางเข้ามา จนเกิดปัญหาด้านการจราจร - จำนวนนักท่องเที่ยวมากทำให้เกิดมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม และทางอากาศตลอดจนภูมิทัศน์โดยรวมของสถาปัตยกรรม
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ - มีบุคลากรที่ให้ความรู้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการเผยแพร่ความรู้ผ่านป้ายนิทรรศการ หรือบอร์ดข้อมูล - ถูกจัดอยู่ในเส้นทางศึกษาท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมท้องถิ่นของจังหวัดเชียงราย - มีสื่อหลากหลายประเภทในการนำเสนอ เช่น ป้าย นิทรรศการ เสียงตามสายประชาสัมพันธ์ website ทั้งภาษาไทย จีน และอังกฤษ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชาวบ้านมีรายได้จากการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ แต่เป็นไปในลักษณะของรายได้ส่วนบุคคล ไม่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่ต้องมีการจัดการร่วมกัน

	- ชาวบ้านมีรายได้จากการนำเที่ยวส่วนหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่บริษัททัวร์ และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และการให้บริการการท่องเที่ยว
--	--

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงราย ได้ว่าในการพิจารณาการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ทั้ง 3 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) พิพิธภัณฑ์บ้านคำ 2) วัดพระแก้วเชียงราย และ 3) วัดร่องขุ่น โดยพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงราย อยู่ในระดับค่าคะแนน 63.6 ซึ่งอยู่ในระดับ ดี (ตารางที่ ย่อย2-4) ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงรายนั้น ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยควรเริ่มที่การพัฒนาและส่งเสริมด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวและด้านการบริหารจัดการ

ตารางที่ ย่อย2-4 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดเชียงราย

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	29.3
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	7.3
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	27.0
รวมคะแนน	100	63.6

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน

☐ 81 คะแนนขึ้นไป	= ดีเยี่ยม
☐ 71 – 80 คะแนน	= ดีมาก
☐ 61 – 70 คะแนน	= ดี
☐ 51 – 60 คะแนน	= ปานกลาง
☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า	= ต่ำ

3) ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า

สถาปัตยกรรมในจังหวัดลำปาง มีรายละเอียดแยกแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้คือ

- กาดกองต้า

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	กาดกองต้า
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด เนื่องจากกาดกองต้า หรือตลาดจีน เป็นย่านตลาดเก่าตั้งอยู่ขนานกับลำน้ำวัง ในซอยตลาดจีนริมน้ำ มีอาคารโบราณอายุร้อยปี บนถนนตลาดเก่าตลอดทั้งสาย เป็นย่านการค้าที่รุ่งเรืองในอดีต เคยเป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำที่รุ่งเรือง เป็นเมืองท่าที่สำคัญเชื่อมต่อศูนย์กลางการค้าเมืองปากน้ำโพ (นครสวรรค์) กับภาคเหนือตอนบน เป็นแหล่งกระจายสินค้าเข้าออก ทำให้เกิดชุมชนที่เข้ามาทำธุรกิจ เช่น อังกฤษ พม่า และจีน ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้ามาทำการค้ามากที่สุด จนกลายเป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ ชาวบ้านจึง เรียกกาดกองต้าว่าตลาดจีน
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจปานกลาง โดยรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างยุโรป จีน และพม่า ถนนตลาดเก่าเส้นนี้จึงเต็มไปด้วยบ้านเรือนสวย ๆ หลากสไตล์บ้านเรือนสิ่งก่อสร้าง มีทั้งเรือนแบบไทยภาคกลาง เรือนล้านนา เรือนพม่า ที่ดูจะโดดเด่นเห็นจะเป็น เรือนแบบจีน เรือนขนมปังขิงแบบฝรั่งเศสตะวันตก และเรือนฝรั่งผสมจีน
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เนื่องจากมีอาคารดั้งเดิมอยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นอาคารสมัยใหม่
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	เป็นตลาดโบราณ ของคนลำปาง อายุร้อยกว่าปีมาแล้ว ตั้งอยู่ริมแม่น้ำวัง เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2420
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีกลุ่มชุมชนที่เข้ามารับผิดชอบดูแล 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านเหนือและกลุ่มบ้านใต้
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	

1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	อยู่ติดกับถนนสาธารณะ สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกโดยรถยนต์ มีลานจอดรถขนาดเล็ก
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตราย เนื่องจากพ่อค้าแม่ค้า และชาวชุมชนช่วยกันดูแล
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น เพราะนอกจากการเดินชมอาคารสถาปัตยกรรมในรูปแบบต่างๆ แล้ว ยังมีกิจกรรมอื่น เช่น ชื้อสินค้า อาหาร เครื่องดื่มแล้ว ชมการแสดงศิลปะพื้นเมือง การสอนวาดภาพระบายสี ช่างงานศิลป์ในหอศิลป์ลำปาง
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต โดยมีห้องน้ำเฉพาะช่วงที่มีถนนคนเดิน ไม่มีห้องน้ำผู้พิการ ลานจอดรถมีจุดเดียวขนาดเล็ก รถจักรยานยนต์จอดข้างทาง
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มชุมชนบ้านเหนือและบ้านใต้ รวมถึงเทศบาลเมืองลำปาง ร่วมกันดูแล
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการดูแลรักษาปานกลาง โดยเฉพาะตัวอาคารเก่าบางส่วนถูกบูรณะซ่อมแซมให้มีสภาพให้ใกล้เคียงของเดิม บางอาคารก็ปรับเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบสมัยใหม่
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- อาคารเก่าบางอาคารใช้เป็นที่พักอาศัย แต่บางอาคารจะเปิดให้เข้าชมเมื่อมีถนนคนเดิน บางอาคารก็ถูกจัดให้เป็นหอศิลป์ - เปิดเวลา 18.00-22.00น. เฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ - แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ประเมินผล ซึ่งบทบาทส่วนใหญ่เป็นของเทศบาลเมืองลำปาง
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าแม่ค้า และเจ้าหน้าที่อาสา

	- มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยมาจากชุมชน และพ่อค้าแม่ค้า - รูปแบบสิ่งก่อสร้างค่อนข้างหลากหลาย - ช่วงเวลาปกติก็มีร้านอาหารเครื่องดื่ม จะมีมากขึ้นเมื่อมีถนนคนเดิน
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เพราะเป็นการเดินชมตลาดแบบถนนคนเดิน - มีปัญหาเรื่องการขับรถเข้าออกช่วงเวลามีถนนคนเดิน - เวลามีนถนนคนเดินจะก่อให้เกิดปริมาณขยะในปริมาณมาก แต่พ่อค้าแม่ค้าจะช่วยกันดูแล รวมถึงเทศบาลเมืองลำปาง
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีบุคลากรไม่เพียงพอที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ - ไม่มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม - ไม่มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนไม่มีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น - ชุมชนไม่มีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว - ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง - ชุมชนมีรายได้จากการให้บริการด้านที่พัก เช่น โฮมสเตย์

● บ้านแสนัก

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	บ้านแสนัก
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับต่ำ
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยเป็นเรือนพักอาศัยของคหบดีชื่อ ‘หม่องจันโอง’ ซึ่งเป็นต้นตระกูลจันทรวิโรจน์ เป็นชาวพม่าที่มาตั้งรกรากในลำปางในหัวที่ลำปางเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมทำไม้สักที่เฟื่องฟูมากในภาคเหนือ ว่ากันว่า

	แต่เดิมนั้น บ้านเสานักเป็นสถานที่ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองและใช้เป็นสถานที่จัดงานขันโตกและงานพิธีมงคล
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจปานกลาง โดยบ้านเสานักมีลักษณะศิลปะพม่าผสมล้านนาเป็นบ้านไม้สักทรงไทย หลังคาและโครงสร้างเป็นแบบล้านนา ส่วนพาโลย์ (ระเบียง) รอบบ้านแสดงความเป็นพม่า ประกอบด้วยเรือนใหญ่ ซึ่งเป็นเรือนหมู่ มีเสาไม้สักรองรับน้ำหนักบ้านถึง 116 ต้น
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย แต่ส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะอาคารให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	บ้านเสานักสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2438 โดยคหบดีชื่อ "หม่องจันโอง" ซึ่งเป็นต้นตระกูลจันทรวิโรจน์
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย มีเพียงบางส่วนที่ให้ความสนใจ โดยในอดีตใช้เป็นที่พักอาศัย และถูกปรับเป็นสถานที่ท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์ ในโอกาสสำคัญต่างๆ ก็ใช้เป็นที่รับรองแขกของจังหวัด
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ แต่ดูแลโดยพิมพ์จักร ชิวรักษ์ ถ้าจะมีการปรับปรุงซ่อมแซมก็ต้องใช้เงินส่วนตัว
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	บ้านเสานักอยู่ติดถนนสาธารณะมีให้ล่ทาง ใช้เป็นที่จอดรถได้ ภายในบ้านเสานักไม่มีที่จอดรถ
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตรายเกิดขึ้น
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ในสมัยโบราณ ภาพถ่ายเก่า มีบริการขันโตก พร้อมการแสดงพื้นเมือง รวมถึงการแสดงดนตรีพื้นเมือง บริการถ่ายภาพสตูดิโอ ชุดล้านนาที่บ้านเสานัก ซึ่งสามารถเลือกถ่ายภาพได้ทุกมุมของบ้านในบรรยากาศของครอบครัว หรือถ่ายภาพคู่กับรถม้าโบราณของนครลำปาง
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต โดยมีเนื้อที่จำกัดเพราะอยู่ในเขตเมือง จึงทำให้ไม่สามารถสร้างลานจอดรถได้ รถยนต์ส่วนบุคคลสามารถจอดได้ที่ไหล่ถนนหน้าบ้านเสานัก มีห้องน้ำแยกชายหญิง และมีห้องน้ำคนพิการ แต่ไม่มีทางลาดขึ้นชั้นสองของบ้านเสานัก ไม่มี

	ร้านอาหารเครื่องต้ม ไม่มีร้านขายของที่ระลึกสินค้าพื้นเมือง ไม่มีที่พักค้างแรมสำหรับนักท่องเที่ยว
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มจากภายนอกเข้ามาดูแล เป็นพื้นที่ของเอกชน
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง โดยพยายามรักษาสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน เปิดให้เข้าชมทุกวัน เวลา 10.00 - 17.00 น. แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	ไม่มีแผนการดำเนินงาน เพราะเจ้าของมีภาระกิจการมาก
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีจำนวนบุคลากรด้านบริการไม่เพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว - ไม่มีบริการร้านอาหารเครื่องดื่ม แต่มีของว่างและน้ำสมุนไพรใช้รับรองนักท่องเที่ยวรวมอยู่ในค่าเข้าชม
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น วัตถุประสงค์แสดงส่วนใหญ่อยู่ในตู้จัดแสดง จำนวนนักท่องเที่ยวจะมีผลกระทบต่อโครงสร้างอาคาร - ไม่มีที่จอดรถ อาจทำให้เกิดปัญหาการจราจรบนถนนสาธารณะ - ไม่มีร้านขายสินค้า ร้านอาหารเครื่องดื่ม ส่วนเครื่องดื่มและของว่างที่เลี้ยงรับรองนักท่องเที่ยวก็ใช้ภาชนะที่นำไปทำความสะอาดแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ได้
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีพื้นที่ที่เป็นศูนย์ข้อมูลแต่ไม่ค่อยชัดเจน เพราะเป็นพื้นที่ใช้ร่วมกับผู้จัดการบ้านเสนาะ มีเจ้าหน้าที่ประจำ - มีทางเดินชมวัตถุประสงค์แสดง แต่ไม่มีป้ายสื่อความหมาย - มีแผ่นพับแจกเป็นภาษาอังกฤษ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วม เพราะเป็นพื้นที่ของเอกชน
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีส่วนได้รับประโยชน์จากบ้านเสนาะ เพราะชุมชนรอบๆ บ้านเสนาะเป็นที่พักอาศัยของข้าราชการป่าไม้

● พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยอาคารนี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นธนาคารแห่งแรกในจังหวัดลำปาง และเป็นธนาคารแบงค์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด (ปัจจุบันคือ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาที่ 3 ในประเทศไทย
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น สถาปัตยกรรมโคโลเนียล ลักษณะเด่นคือมีมุขยื่นด้านหน้ารับด้วยเสาอลอยและซุ้มโค้ง พื้นที่ชั้นล่างเคยเป็นที่ทำการธนาคาร ส่วนชั้นบนเป็นที่พักของผู้จัดการสาขา โดยแบ่งพื้นที่เป็นห้องพัก มีผนังเคลือบไม้โดยรอบเพื่อช่วยในการระบายอากาศและมีระเบียงรอบ การตกแต่งภายในที่มีสภาพสมบูรณ์ ได้รับการดูแลรักษาสภาพเป็นอย่างดี
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย โดยรวมยังคงสภาพเดิม มีการใช้วัสดุสมัยใหม่เพียงเล็กน้อย แต่ยังคงรูปแบบเดิมลวดลายใกล้เคียงของเดิม เช่น โคมไฟเพดาน
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	บริษัทแบงค์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด สาขาลำปางนี้ เปิดทำการเมื่อวันที่ 2 มิ.ย. 2473
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	- ในอดีตเป็นที่ทำการของบริษัทแบงค์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด สาขาลำปาง และจังหวัดใกล้เคียง ให้บริการทางการเงินแก่ พ่อค้า ประชาชนชาวลำปาง รวมถึงบริษัททำไม้ของชาวต่างประเทศที่เข้ามาดำเนินงานในเขตมณฑลพายัพด้วย ได้รับความสะดวกด้านการใช้เงินตราอย่างกว้างขวางมากขึ้น - ปัจจุบันใช้ในการเผยแพร่ความรู้ประวัติการก่อกำเนิดธนาคารอีกแห่งหนึ่งในเขตภาคเหนือ จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ ภาพถ่าย เอกสารต่างๆ ซึ่งดูแลโดยธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์จากชุมชน แต่ได้รับการดูแลโดยธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	อยู่ติดกับถนนสาธารณะ ถนนภายในเป็นคอนกรีต สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกโดยรถยนต์ และรถโดยสารขนาดใหญ่ มีลานจอดรถ

1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตราย เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาลำปาง
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีการจัดพิพิธภัณฑ์ภายในอาคารที่สามารถศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติการก่อกำเนิดธนาคารอีกแห่งหนึ่งในเขตภาคเหนือ จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ ภาพถ่าย เอกสารต่างๆ - มีการจัดแสดงห้องห้อมพักจำลองของผู้จัดการสาขาลำปางในยุคแรกนั้น ซึ่งมีทั้งชาวต่างประเทศและชาวไทยที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้จัดการโดยจัดเป็นมุมภาพของอดีตเฉพาะชาวไทยที่สำคัญคือ ท่านศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในห้องนี้ประกอบด้วยเตียงนอน โต๊ะทำงาน ตู้หนังสือ ฯลฯ และภาพถ่ายสมัยต่างๆ
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน อาศัยให้ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาลำปาง เป็นผู้ดูแลเบื้องต้น ส่วนนโยบายหรืองบประมาณจะได้รับจากธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	ตัวอาคารถูกบูรณะซ่อมแซมให้มีสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด อุปกรณ์ที่ใช้จัดแสดงก็เป็นของใช้ในสมัยก่อน ซึ่งยังคงสภาพดี
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- อาคารพิพิธภัณฑ์ถูกแยกออกจาก การให้บริการทางการเงินของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาลำปาง เป็นคนละอาคารกัน - เปิดเข้าชมเวลา 08.30 น.-16.30 น. ตั้งแต่วันจันทร์-วันศุกร์ - แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาลำปาง และสำนักงานใหญ่ร่วมดำเนินการ
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเจ้าหน้าที่ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว - มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย

	- มีห้องน้ำแยกชายหญิง เป็นอาคารแยกต่างหากอยู่ด้านหลังอาคารพิพิธภัณฑ - แต่รูปแบบอาคารยังไม่สอดคล้องกับอาคารพิพิธภัณฑฯเท่าใดนัก - ที่นั่งพักผ่อนน้อย ถ้านักท่องเที่ยวมาเป็นกลุ่มใหญ่จะไม่สามารถรองรับได้ แต่ที่มีอยู่ก็สะอาดเรียบร้อยดีมาก
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- เป็นอาคารปูน พื้นชั้น 2 เป็นไม้ การเข้าชมภายในเป็นรูปแบบทัศนศึกษา อาจมีผลกับสิ่งจัดแสดง เพราะบางอย่างเป็นกระดาช สมุดบัญชี นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสสิ่งจัดแสดงได้ - ไม่รบกวนชุมชน เพราะชุมชนโดยรอบเป็นชุมชนเมือง - ภายในพิพิธภัณฑมีร้านอาหารเครื่องดื่ม จึงไม่ก่อให้เกิดขยะในปริมาณมาก
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- ใช้เคาน์เตอร์ธนาคารเป็นที่ติดต่อและขอรับข้อมูล - มีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ข้อมูลได้ - มีทางเดินชมสิ่งจัดแสดงและมีป้ายสื่อความหมาย - มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ช่วงเริ่มต้นตั้งพิพิธภัณฑฯ - มีแผ่นพับแจก ป้ายนิทรรศการ ป้ายสื่อความหมาย
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วม เพราะธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ดูแล
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีรายได้ใดๆ เพราะเป็นพื้นที่ของธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

● พิพิธภัณฑมณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนก)

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	พิพิธภัณฑมณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนก)
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด เป็นพลับพลาที่ประทับของรัชกาลที่ 7 ในการเสด็จพระราชดำเนินมณฑลพายัพ เมื่อเดือนมกราคม 2469 ต่อมาในเดือนมีนาคม 2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรภาคเหนือ ก็ได้ใช้เป็นที่พักประทับเช่นกัน และหลังจากนั้น ได้ปรับใช้เป็นกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 7 จนถึงปี พ.ศ.2513
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจปานกลาง เป็นสถาปัตยกรรมยุโรปแบบคลาสสิก สมัยกรีก ราวศตวรรษที่ 13 ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบไทย

	ลักษณะหน้าต่างแบบแป้นเกล็ด จำนวน 250 บาน ช่องหน้าต่างจำนวน 469 ช่อง หลังคาทรงพระมิต
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย มีการบูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง และปัจจุบันกำลังรื้องบประมาณเพื่อทำการเคลือบเงาพื้นไม้ของอาคาร
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	เป็นอาคารที่สร้างขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2468 ออกแบบโดยกรมยุทธการทหารบก และควบคุมการก่อสร้างโดย *พันโทพระมหาดรณรงค์เรืองเดช (แปลก จุลกันท์)* ผู้บังคับกองพันที่ 1 กรมทหารราบที่ 17
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยมาก ในอดีตใช้เป็นพลับพลาารับเสด็จ รัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 9 ต่อมาใช้เป็นกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 7 จึงทำให้มีความผูกพันกับชุมชนน้อยมากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชุมชนจึงไม่ได้เข้ามามีบทบาทใดๆ มากนัก
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ดูแลโดยมณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี และกองทัพบก
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	พิพิธภัณฑ์อยู่ในเขตพื้นที่ทหารที่ติดกับถนนสาธารณะ จากถนนสาธารณะเข้ามาถึงตัวอาคารเพียง 80 เมตร ถนนและลานจอดรถเหมาะสมเพียงพอปลอดภัย
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตราย เพราะพิพิธภัณฑ์ฯอยู่ในเขตพื้นที่ทหาร
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีบอกเล่าเรื่องราวและพื้นความทรงจำ ถึงความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ระหว่างพระมหากษัตริย์ กองกำลังทหารกับประชาชนในมณฑลพายัพและภาคเหนือ และจังหวัดลำปาง การแสดงอาวุธยุทโธปกรณ์ ชนิดต่างๆ และสิ่งของเครื่องใช้สำหรับทหารญี่ปุ่นและเครื่องแต่งกายในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ภาพถ่ายโบราณ มีพันธุ์ไม้มงคลประมาณ 50 สายพันธุ์ และพันธุ์ดอกบัว 10 สายพันธุ์ และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายในค่ายทหาร ส่วนบริเวณใกล้เคียง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง กาดกองต้า สถานีรถไฟลำปาง ฯลฯ
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต เพราะเป็นพื้นที่ทหาร การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับ

	นักท่องเที่ยวแบบครบวงจร น่าจะค่อนข้างยากเพราะต้องคำนึงถึงความมั่นคงและกิจการทางทหาร
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพบก
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพดี สภาพอาคารดูสะอาดเรียบร้อย พึ่งจะหาสีอาคารใหม่ได้ไม่นาน และกำลังรงบประมาณในการเคลือบพื้นไม้อาคาร
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน คือ 09.00 – 16.00 น. ทุกวัน แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูล มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวแต่อาจจะติดขัดเรื่องงบประมาณที่ต้องเป็นไปตามระเบียบของทางราชการ
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว เพราะอยู่ในเขตพื้นที่ทหาร จึงมีความปลอดภัยสูง - ห้องน้ำแยกชายหญิงแต่อยู่อีกอาคารไม่ไกลกันนัก แต่มีรูปแบบอาคารที่แตกต่างจากอาคารพิพิธภัณฑฯ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น จำนวนนักท่องเที่ยวน่าจะมีผลกระทบต่อโครงสร้างอาคาร วัตถุจัดแสดงส่วนใหญ่อยู่ในตู้จัดแสดง - พิพิธภัณฑฯอยู่ใกล้ตึกกองบัญชาการ และการท่องเที่ยวอาจรบกวนวิถีชีวิตแบบทหาร - ขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บังคับบัญชาด้วยว่าจะให้ความสำคัญมากน้อยเพียงไร - ไม่มีร้านขายสินค้า ร้านอาหารเครื่องดื่ม จึงไม่เกิดขยะในปริมาณมาก
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- ใช้พนักงานทหารเวร ภายในอาคารเป็นสถานที่ให้ข้อมูลและมีนายทหารเวรประจำ 1 นาย - มีทางเดินชมสิ่งจัดแสดงและมีป้ายสื่อความหมาย - ขาดการใช้ภาษาต่างประเทศ กับแผ่นพับ นิทรรศการ รวมถึงป้ายสื่อความหมาย
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนภายในค่ายทหาร เช่น กลุ่มแม่บ้าน หรือนายทหารที่พักอยู่ในค่าย รวมถึงชุมชนนอกค่ายทหารไม่มีส่วนร่วม เพราะมณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรีเป็นผู้ดูแล

3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
--	---

● วัดพระธาตุลำปางหลวง

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดพระธาตุลำปางหลวง
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค เพราะเป็นโบราณสถานสำคัญ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณซากเมืองโบราณลัมพกัปะนคร ตามประวัติพระนางจามเทวีเคยเสด็จมานมัสการ และทำการบูรณะซ่อมแซมอยู่เสมอ นับว่าเป็นวัดสำคัญคู่บ้านคูเมืองมาแต่โบราณกาล มีความสวยงาม และมีความยอดเยี่ยมทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เป็นที่ประดิษฐาน พระแก้วมรกต ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวลำปาง และชาวพุทธทั่วไป
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก โดยบริเวณพุทธาวาสประกอบด้วยองค์พระธาตุลำปางหลวง เป็นประธาน มีบันไดนาคนำขึ้นไปสู่ซุ้มประตูโขง ถัดขึ้นไปเป็นวิหารหลวง ทิศเหนือขององค์พระธาตุมีวิหารน้ำแต้มและวิหารต้นแก้ว ด้านตะวันตกมีวิหารละโว้และหอพระพุทธรูป ด้านใต้มีวิหารพระพุทธรูปและอุโบสถ ทั้งหมดนี้จะแวดล้อมด้วยแนวกำแพงแก้วทั้งสี่ด้าน นอกกำแพงแก้วด้านใต้มีประตูที่จะนำไปสู่เขตสังฆาวาส ประกอบด้วยหอพระไตรปิฎก กุฏิประดิษฐานพระแก้วดอนเต้า อาคารพิพิธภัณฑสถานและกุฏิสงฆ์
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย แต่ส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะอาคารให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	ในทางประวัติศาสตร์นครลำปาง วัดพระธาตุลำปางหลวงมีประวัติว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2275
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีกลุ่มแม่บ้านจากชุมชนเข้ามาช่วยกิจกรรมต่างๆ ในวัด

1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	ถนนหน้าวัดสามารถรองรับรถโดยสารขนาดใหญ่ได้ และมีลานจอดรถ 2 จุด ด้านหน้า และด้านข้างวัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	อุบัติเหตุในวัดไม่มี
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต ยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับผู้พิการ และผู้สูงอายุ
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ อบจ. อบต. และชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง โดยพยายามรักษาสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสะอาด ยังคงต้องปรับปรุงให้ดีขึ้น
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน 07.30-17.00 น. ทุกวัน แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการติดตามวิเคราะห์ผล โดยการประชุมหารือก่อนการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน และองค์กรที่เข้าร่วม
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเจ้าหน้าที่ 3-4 คน ให้บริการด้านกิจกรรมทางศาสนา ส่วนเจ้าหน้าที่ให้ความรู้ข้อมูลความรู้มี 1 คน ไม่ได้อยู่ประจำ - มีป้อมตำรวจอยู่ข้างวัด และมีเจ้าหน้าที่ดูแลตอนกลางคืน - ห้องน้ำอยู่นอกเขตพุทธาวาส และอยู่ที่ลานจอดรถ - มีบริการร้านอาหารเครื่องดื่มที่ลานจอดรถ - ที่นั่งพักผ่อนน้อย
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- ส่วนใหญ่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบ - มีลานจอดรถ 2 จุด จึงไม่เกิดปัญหาการจราจรบนถนนสาธารณะ - เกิดผลกระทบทำให้มีขยะ แต่สามารถบริหารจัดการได้

3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- ไม่มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ - สื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวไม่เพียงพอ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นเปิดบริการร้านขายอาหารเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึกสินค้าพื้นเมือง และรถม้า
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น - ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว - ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง

● วัดเสลารัตนปัพพตาราม (วัดไหล่หินหลวง)

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดเสลารัตนปัพพตาราม (วัดไหล่หินหลวง)
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยวัดไหล่หินนอกเหนือจากเป็นวัดสำคัญเก่าแก่ของจังหวัดลำปางแล้ว ยังเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์โบราณที่ผู้คนทั้งในและนอกชุมชนเข้ามาศึกษาและคัดลอกกัน คัมภีร์โบราณของวัดเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และศาสนาที่แสดงให้เห็นความสำคัญของวัดไหล่หินในฐานะที่เป็นแหล่งศึกษาพระธรรมในสมัยโบราณ พบว่ามีเอกสารโบราณที่มีอายุเก่ากว่า 700 ปีเศษ จารเป็นภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนา ซึ่งจารไว้เมื่อปี จ.ศ.601 (พ.ศ.1782 ชื่อคัมภีร์ "สากวณณ" มีทั้งสิ้น 7 ผูก จำนวน 364 หน้า) ในวัดไหล่หินยังมีโบราณวัตถุต่างๆ มากมาย อาทิ วิหารโถง โบสถ์ เจดีย์ ชุมประตู่โขงและโรงธรรม ซึ่งนับเป็นโบราณสถานสำคัญทั้งในด้านความเก่าแก่และมีคุณค่าทางด้านศิลปะ
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมากที่สุด เนื่องจากเป็นรูปแบบพุทธศาสนาแบบล้านนา ประกอบด้วยลานหน้าวัด หรือช่วงสำหรับกิจกรรมและปลูกต้นไม้ วิหารโถง ศาลาบาตรและลานทราย และมีเจดีย์ท้ายวิหาร แบบล้านนาซึ่งเชื่อว่าบรรจุพระบรมธาตุ มีรูปแบบจำลองภูมิจักรวาล คือวิหารเปรียบเสมือนชมพูทวีป เจดีย์เปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุ และลานทรายเปรียบเสมือนมหานทีสีทันดร

1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย แต่ส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะอาคารให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	วัดไหลหินหลวง หรือ วัดเสลารัตนปีพพตาราม วัดสำคัญเก่าแก่ของจังหวัดลำปางที่มีอายุหลายร้อยปี จากหลักฐานทางด้านโบราณ จารึกและตำนานต่างๆ ได้กล่าวถึงวัดไหลหินในอดีตว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญทางศาสนา มีหลักฐานว่าในปี พ.ศ.2181 วัดไหลหินสมัยนั้นยังเป็นอารามเล็กๆ มีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยบวชเรียนเป็นจำนวนมาก
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีกลุ่มผู้สูงอายุจิตอาสาเข้ามาดูแล จากชุมชนที่อยู่รอบวัด ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ถึงจะมีเพียง 1 กลุ่ม แต่ก็เข้มแข็งมาก เพราะทำหลายด้าน เช่น ช่วยหาองค์กรภายนอกในระดับต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือวัดในด้านต่างๆ
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	อยู่ติดกับถนนสาธารณะ ถนนภายในเป็นคอนกรีต สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกโดยรถยนต์ และรถโดยสารขนาดใหญ่ มีลานจอดรถ
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตราย เพราะชุมชนช่วยสอดส่องดูแล
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีพิพิธภัณฑ์ภายในวัด 3 อาคารแบ่งเป็น 4 ส่วนการจัดแสดง และในบริเวณใกล้เคียงมีบ่อน้ำร้อนบ้านโป่งร้อน
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุจิตอาสาแล้ว และครูบาอริยชาติ อริยจิตโต (ครูบาน้อย) เทศบาลตำบล วัฒนธรรมตำบล วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง กรมการศาสนา เข้ามาร่วมสนับสนุนด้านต่างๆ
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	

3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม	วัดถูกบูรณะซ่อมแซมให้มีสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด บริเวณรอบวัด สะอาดเรียบร้อย
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- เขตพุทธาวาสแยกออกจากเขตสังฆาวาสอย่างชัดเจน รวมถึงเขตฌาปนสถาน ก็เช่นกัน เปิดเข้าชมเวลา 08.00 น.-17.00 น. ทุกวัน แต่ไม่มีการกำหนด จำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติ อย่างต่อเนื่องทุกปี
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเจ้าหน้าที่ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวประจำอยู่ที่พิพิธภัณฑสถาน 2 คน - มีกล้องวงจรปิดในพิพิธภัณฑสถาน ชุมชนช่วยกันเฝ้าระวัง - มีห้องน้ำแยกชายหญิง เป็นอาคารแยกต่างหากอยู่ในเขตฌาปนสถาน เป็น แบบเรียบง่ายยังไม่สอดรับกับวัด - เคยมีแต่ปัจจุบันยกเลิกไปก่อนเพราะขายไม่ดี - ที่นั่งพักผ่อนน้อย ถ้านักท่องเที่ยวมาเป็นกลุ่มใหญ่จะไม่สามารถรองรับได้ แต่ที่มี อยู่ก็สะอาดเรียบร้อยดีมาก
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	- เป็นการเข้าชมแบบทัศนศึกษา ซึ่งมีขนาดเล็ก - ไม่รบกวนชุมชน เพราะชุมชนมีส่วนในการจัดการดูแล - ไม่ก่อให้เกิดขยะ เพราะชุมชนช่วยกันดูแล
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	- ใช้พื้นที่ของพิพิธภัณฑสถานภายในวัดเป็นที่ขอรับข้อมูล มีคนจากชุมชนวันละ 2 คน มาประจำ มีทั้งหมด 60 คน ผลัดเปลี่ยนกัน - มีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ข้อมูลได้ - มีทางเดินชม ขาดมีป้ายสื่อความหมาย - มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ทั้ง 60 คน เมื่อวันที่ 8 มี.ค. 59 - มีแผ่นพับแจก ป้ายนิทรรศการ หนังสือประวัติโดยสังเขป
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นรอบวัดรวมตัวกันก่อตั้ง กลุ่มผู้สูงอายุจิตอาสา ในการวางแผน และบริหารจัดการร่วมกับวัด
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

● วัดปงสนุก

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดปงสนุกเหนือ
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด เพราะวัดปงสนุก เดิมมีชื่อเรียกอยู่ 4 ชื่อ คือ วัดศรีจอมไคล วัดศรีเชียงภูมิ วัดดอนแก้ว วัดพะยาว ปัจจุบันวัดปงสนุก แยกเป็น 2 วัด คือ วัดปงสนุกเหนือ และวัดปงสนุกใต้ เนื่องจากพระสงฆ์ สามเณร ในอดีตมีจำนวนมาก จึงแบ่งกันช่วยดูแลรักษาวัด นับเป็นวัดที่วัดน้อง พื้นที่ระหว่างวัดทั้งสองถูกถมให้เป็นม่อนดอยถือเป็นการจำลองเขาพระสุเมรุขึ้นมา พื้นที่ด้านบนจะมี พระเจดีย์ศรีจอมไคล วิหารพระนอน และวิหารพระเจ้าพันองค์ ลักษณะเป็นทรงโถงจตุรมุข เป็นเอกลักษณ์แห่งเดียวในประเทศไทย ได้รับรางวัลการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมดีเด่นจากยูเนสโกเมื่อปี 2008 (Award of Merit Wat Pongsanuk; Asia-Pacific Heritage Awards for Culture Herriitage Conservation from UNESCO Year 2008)
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวมีความประทับใจมาก เนื่องจากภายในวัดจะมี เสาหงส์ ชุ่มประตู่โขง พระธาตุศรีจอมไคล วิหารพระเจ้าพันองค์ เป็นวิหารโถงทรงจตุรมุขที่มีรูปแบบงดงาม เป็นวิหารหลังเดียวที่ยังหลงเหลืออยู่ในเมืองไทย มีลักษณะเป็นมณฑปเปิดโล่งตรงกลางประดิษฐานพระพุทธรูปสี่องค์หันออกไปยังทิศทั้งสี่ หลังคามีสลักหันทันสามชั้นตกแต่งไว้อย่างสวยงาม เสาสี่เหลี่ยมที่ค้ำตัววิหารก็มีลวดลายอันน่าวิจิตรปรากฏให้เห็นอยู่แทบทุกต้น การตกแต่งเป็นศิลปะผสมผสานศิลปะจีน พม่า พื้นเมืองล้านนา รัตนโกสินทร์ บริเวณ
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย แต่ส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง จะมีการเพิ่มเติมสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ไปบ้างบางส่วนที่ไม่กระทบกับองค์ประกอบหลัก เช่น การใช้น้ำยากันปลวกอย่างดี การทำชั้นรองกระเบื้อง เพื่อไม่ให้น้ำฝนไหลย้อนกลับและซึมลงมา เป็นต้น
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยที่เจ้าอนันตยศ ราชบุตรของพระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชย (ลำพูน) เสด็จมาสร้างเขลางค์นคร (ลำปาง) เมื่อ พ.ศ.1223
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้า

	มามีส่วนร่วม โดยชุมชน เทศบาลนครลำปาง เข้ามามีส่วนร่วมกับวัดในงาน ประเพณีต่างๆ เช่น การสร้างพระธาตุฯ งานสลากภัต หรือการจัดหาสิ่งของ มาแสดงในพิพิธภัณฑ์ฯ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ชุมชนบ้านปงสนุกเหนือ วัดปงสนุก เทศบาลนครลำปาง ร่วมกันบริหารจัดการ ดูแล
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	วัดปงสนุกอยู่ติดถนนสาธารณะ สามารถจอดรถบริเวณวัดด้านนอกวัด แล้วเดิน เข้ามาในวัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตราย เพราะชุมชนช่วยสอดส่องดูแล
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- นอกเหนือจากการเดินชมสถาปัตยกรรมแล้ว ยังสามารถเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ รัตนารักษ์ ตั้งอยู่ภายในวัด กู่อิฐเจ้านายฝ่ายเหนือ อนุสรณ์สถานเสาหลักเมือง - มีรถรางจากชุมชนท่ามะโอ เริ่มที่วัดประตูป้อง วัดปงสนุก ถนนวังเหนือ ศูนย์สาธิตการตลาดชุมชนท่ามะโอ กู่เจ้าย่าสุตา วัดแสงเมืองมา สถานปฏิบัติธรรม หลวงพ่อเกษม เขมโก วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม บ้านแสนัก บ้านร้อยปี บ้านหลุยส์
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยว ในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต (ขาดลานจอดรถ ไม่มีทางลาดขึ้นบนลานพระธาตุฯ และอาคารพิพิธภัณฑ์ชั้น 2 ไม่มีห้องน้ำคนพิการ)
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุน และจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ชุมชนบ้านปงสนุกเหนือ เทศบาลนครลำปาง ร่วมกับวัดปงสนุก จัดกิจกรรมประเพณีของวัด เช่น งานประเพณีสร้างพระธาตุฯ งานสลากภัต เป็นต้น
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	การบำรุงรักษาสภาพอาคารเป็นอย่างดี มีการบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง โดยพยายามรักษาสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน 05.30 น. - 20.30 น. ทุกวัน แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว

3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ประเมินผล
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- ขาดมัคคุเทศก์ในการนำชม - มีเจ้าหน้าที่สายตรวจ และชาวชุมชนคอยสอดส่องดูแล - ไม่มีร้านขายอาหารเครื่องดื่ม แต่บริเวณหน้าวัดจะมีร้านอาหารตามสั่ง ร้านกาแฟของชาวบ้าน - มีที่นั่งพัก แต่ยังไม่สะอาดเรียบร้อย
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ - กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และไม่ขัดต่อกฎหมายศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีอาคารศูนย์บริการ มีเจ้าหน้าที่ แต่ไม่ค่อยเปิดบริการ เพราะนักท่องเที่ยวน้อย - มีทางเดิน และมีป้ายสื่อความหมายตามจุดต่างๆ แต่ยังไม่ครบทุกที่ - มีป้ายสื่อความหมาย นิทรรศการ และการใช้ภาษาต่างประเทศ แต่มีน้อย
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดลำปาง ได้ว่าในการพิจารณาการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ทั้ง 7 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) กาดกองต้า 2) บ้านแสนรัก 3) พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง 4) พิพิธภัณฑ์มณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนก) 5) วัดพระธาตุลำปางหลวง 6) วัดเสลารัตนปัพพะตาราม (วัดไหล่หินหลวง) และ 7) วัดปงสนุกเหนือ โดยพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3

ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดลำปาง อยู่ในระดับค่าคะแนน 61.6 ซึ่งอยู่ในระดับ ดี (ตารางที่ ย่อย2-5) ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดลำปาง นั้น ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยควรเริ่มที่การพัฒนาและส่งเสริมด้านการบริหารจัดการ และการรองรับด้านการท่องเที่ยว

ตารางที่ ย่อย2-5 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดลำปาง

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	34.3
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	6.1
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	21.1
รวมคะแนน	100	61.6

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน

- ☐ 81 คะแนนขึ้นไป = ดีเยี่ยม
- ☐ 71 – 80 คะแนน = ดีมาก
- ☐ 61 – 70 คะแนน = ดี
- ☐ 51 – 60 คะแนน = ปานกลาง
- ☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า = ต่ำ

4) ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า

สถาปัตยกรรมในจังหวัดลำพูน มีรายละเอียดแยกแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้คือ

- พิพิธภัณฑสถานชุมชนเมืองลำพูน

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	พิพิธภัณฑสถานชุมชนเมืองลำพูน
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด เป็นเรือนพักอาศัยของเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์กับเจ้าหญิงสอ่งหล้าสัมพันธ์วงศ์ และบุตรธิดา เจ้าหญิงสอ่งหล้า เป็นธิดาของเจ้าอินทวย ยศโชติ เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 9 และเจ้าแม่รถแก้วซึ่งเจ้าหญิงสอ่งหล้าเป็นน้องของเจ้าหญิงมุกดา และเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 10
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจปานกลาง โดยลักษณะของตัวอาคารเป็นเรือนสระขนาดใหญ่ 2 ชั้น ซึ่งชั้นล่างก่อด้วยอิฐถือปูน ส่วนชั้นบนประกอบด้วยไม้สัก หลังคาจั่วผสมปั้นหยา
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย เพราะถูกใช้งานในหลายรูปแบบแตกต่างกันไปจึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแต่ส่วนใหญ่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะอาคารให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ลำพูน (พุทธวงศ์ ณ เชียงใหม่) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2455 ในสมัยเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์เจ้าผู้ครอง นครลำพูนองค์ที่ 10 (พ.ศ.2454-2486) ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย มีเพียงบางส่วนที่ให้ความสนใจ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ดูแลโดยเทศบาลเมืองลำพูน ไม่มีการตั้งกลุ่มอนุรักษ์จากชุมชน
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	พิพิธภัณฑสถานอยู่ติดถนนสาธารณะ มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีอันตรายเกิดขึ้น
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีการจัดแสดงประวัติคุ้มเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ภาพถ่ายเก่า ภาพวิถีชีวิตคนเมืองลำพูนในอดีต ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ การจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้เก่า มีอาคารจำลอง

	โรงภาพยนตร์เก่าของลำพูน และจำลองห้องเรียน และโรงแรมแห่งแรกของเมืองลำพูน มีการสอนดนตรี พิณเปี๊ยะ แก่เยาวชนและผู้สนใจ เป็นจุดจอตระการของเทศบาลเมืองลำพูนที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต มีเนื้อที่จำกัดเพราะอยู่ในเขตเมือง จึงทำให้ไม่สามารถสร้างลานจอดรถได้ รถยนต์ส่วนบุคคลสามารถจอดได้รอบอาคารเพียงไม่กี่คัน มีห้องน้ำแยกชายหญิง และมีห้องน้ำคนพิการ แต่ไม่มีทางลาดขึ้นชั้นสองของพิพิธภัณฑ์ฯ
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	เทศบาลเมืองลำพูนเข้ามาปรับปรุงและเปิดให้เข้าชมตั้งแต่ปี 2550
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง โดยพยายามรักษาสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน คือ 09.00 -16.00 น. ตั้งแต่วันจันทร์ – อาทิตย์ แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูล มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวแต่ล่าช้า เช่น เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ฯขอให้ทำป้ายสื่อความหมายเป็นหลายภาษาแต่ยังไม่ดำเนินการ ปัจจุบันเป็นภาษาไทยอย่างเดียวไม่มีภาษาต่างประเทศประกอบ
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวยังไม่มีประสิทธิภาพ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ - มีการศึกษา วิจัยสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมของพื้นที่และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

	- มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนทางการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ - มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ - มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วม เพราะเทศบาลเมืองลำพูนเป็นผู้ดูแล
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

● วัดจามเทวี

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดจามเทวี
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมโดยเจดีย์รูปแบบสุวรรณเจดีย์จันทน์ หรือกู่กุด ที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 สถาปนาโดยพระนางจามเทวี และรูปแบบมีความโดดเด่น และหาได้ยากในเขตล้านนา
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวมีความประทับใจมาก - มีลักษณะเฉพาะขององค์เจดีย์ที่ไม่เหมือนที่อื่น และมีคุณค่าต่อการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม - ลวดลายปูนปั้นมีความเก่าแก่มาก - ลักษณะพระพุทธรูปองค์เจดีย์มีความงดงาม

1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย - ตัวองค์เจดีย์รักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ค่อนข้างครบถ้วน มีการซ่อมแซมบูรณะแต่รักษาสภาพเดิมไว้ค่อนข้างมาก - ตัววิหาร มีการซ่อมแซมบูรณะค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ในการซ่อมแซม แต่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบน้อย
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	สิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ที่สุด คือ องค์เจดีย์ สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	- ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับชุมชนในช่วงที่มีกิจกรรมประเพณีทางศาสนา โดยเฉพาะในช่วงงานประเพณี “แห่ผ้าแว้ง” หรือแห่ผ้าห่มพระธาตุ ซึ่งมักจะจัดขึ้นในช่วงวันที่ 17 เมษายนเป็นประจำทุกปี ซึ่งทางวัดจะมีการเตรียมอาคารและสถานที่ - ในด้านการอนุรักษ์ ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของสงฆ์ และชาวบ้านที่วัดจ้างในการดูแลความสะอาดของสถานที่
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีกลุ่มอนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นมาดูแลโดยเฉพาะ มีแต่กลุ่ม “ลูกหลานจามเทวี” ที่ก่อตั้งขึ้นอย่างหลวมๆ ไม่มีการกำหนดบทบาทที่ชัดเจน เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีโครงสร้างกว้างๆ
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	เข้าถึงได้ทางรถยนต์โดยสารสะดวก เพราะวัดติดถนน และมีพื้นที่จอดรถบริเวณลานหน้าวัด แต่มีพื้นที่จอดรถค่อนข้างจำกัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีอันตรายเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	มีกิจกรรมงานบุญประเพณีที่สำคัญซึ่งสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม คือ ประเพณีถวายห่มพระธาตุ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถเข้ามาท่องเที่ยวเยี่ยมชมในวัดแห่งนี้ได้ นอกเหนือจากการเข้ามาเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรม
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้ปานกลาง เนื่องจากไม่ได้เป็นแหล่งเป้าหมายทางการท่องเที่ยวมากนัก แต่เนื่องจากมีสิ่งก่อสร้างที่สำคัญในเชิงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ แต่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยรับรู้จึงทำให้ไม่ได้เป็นเป้าหมายแหล่งท่องเที่ยวมากนัก

2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- มีกระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐเข้ามากำกับดูแล โดยเฉพาะในด้านการดูแลรักษาสสิ่งก่อสร้าง และโบราณสถานภายในวัด และการดำเนินการด้านข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน - เทศบาลลำพูนเข้ามาดูแลการจัดภูมิทัศน์ และลานจอดรถ
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาค่อนข้างดี โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างโบราณสถาน
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการกำหนดพื้นที่เข้าชม และช่วงเวลาในการเข้าชม แต่ไม่ได้มีการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	ทางวัดไม่มีแผนการดำเนินงานใดๆ ที่ชัดเจน มีคณะกรรมการวัด และคณะสงฆ์ที่ดูแลในแต่ละกรณีๆ ไป
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- ไม่มีบุคลากรที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยว มีเพียงเจ้าหน้าที่วัดที่ทางวัดจัดจ้างเพื่อดูแลสถานที่ แต่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ได้ในระดับหนึ่ง - ไม่มีการจัดการด้านความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินนักท่องเที่ยว - มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ออกแบบในรูปแบบท้องถิ่น
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพอย่างดี
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- ไม่มีศูนย์บริการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่ชัดเจน - ไม่มีบุคลากรที่ให้ความรู้อยู่ประจำวัด แต่มีไกด์จิตอาสาที่มาให้บริการในทุกๆ วันจันทร์ - มีการจัดเส้นทางท่องเที่ยวในลักษณะที่วัดแห่งนี้ ตั้งอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวของจังหวัด - มีสื่ออยู่หลายประเภท แต่ไม่เพียงพอในการให้บริการ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดไกด์จิตอาสาในทุกๆ วันจันทร์ และเริ่มดำเนินการมาได้ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

● วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค เนื่องด้วยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในระดับกลุ่มวัฒนธรรมล้านนา ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยเฉพาะรูปแบบของเจดีย์ และสถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น วิหาร และหอไตร เป็นต้น
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม และมีสภาพทางสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ และได้รับการทำนุบำรุงรักษาเป็นอย่างดี
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง เนื่องจากเป็นวัดสำคัญของจังหวัดลำพูน และภาคเหนือ จึงมีการดูแลรักษาและปรับปรุงอยู่เสมอไม่ให้เสื่อมโทรม ดังนั้นจึงมีการบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง และมีการใช้วัสดุก่อสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ยังคงรักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้อยู่
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ในรัชสมัยของพญาอาทิตยราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์จามเทวีวงศ์ เคยเป็นพระราชฐานของพระองค์ซึ่งพระราชทานอุทิศถวายให้เป็นวัดพระธาตุฯ เพื่อเป็นพุทธบูชา หลังจากที่พระบรมสารีริกธาตุได้ปรากฏ ให้พระองค์ได้ทอดพระเนตรในบริเวณดังกล่าว
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	ชุมชนโดยเฉพาะที่เป็นศรัทธาวัดพระธาตุหริภุญไชยเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการดูแลสภาพแวดล้อมภายในวัด และเนื่องจากเป็นวัดสำคัญจึงมีคณะกรรมการในการดำเนินการด้านการดูแลรักษาสสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัด ได้แก่ คณะสงฆ์ คณะกรรมการวัด กลุ่มชุมชนศรัทธาวัด และหน่วยงานภาครัฐที่กำกับดูแล คือ กรมศิลปากร ทำงานร่วมกัน
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่ได้มีลักษณะการจัดตั้งกลุ่มที่ดูแลสถาปัตยกรรมในวัดจากชุมชนโดยตรง แต่สิ่งก่อสร้างต่างๆ อยู่ภายใต้การดูแลของวัด ซึ่งประกอบด้วย คณะสงฆ์ กรรมการวัด และเจ้าหน้าที่ประจำวัด ที่จะดูแลเรื่องนี้โดยตรง
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	เข้าถึงได้สะดวก ตำแหน่งวัดตั้งอยู่ติดถนนใหญ่ และมีลานที่จอดรถกว้างขวางบริเวณลานหน้าวัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	มีเหตุร้ายน้อยมาก และมีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยสอดส่องดูแลอยู่อย่างสม่ำเสมอ

1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- นอกจากการเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมภายในวัด แล้วยังมีกิจกรรมประเพณีที่จัดขึ้นภายในวัดในช่วงเวลาเทศกาล และประเพณีสำคัญๆ ทางศาสนา เช่น ปอยสลากรอบ เป็นต้น - เป็นจุดจอตารางนำเที่ยว ซึ่งสามารถโดยสารเพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว - มีหน่วยงานหลากหลายเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งในภาครัฐ เอกชน และชุมชน เช่น วัฒนธรรมจังหวัดลำพูน, อบจ.ลำพูน, เทศบาลจังหวัดลำพูน - มีการสนับสนุนงบประมาณด้านการดูแลด้านประเพณีวัฒนธรรม - กรมศิลปากร กำกับดูแลเรื่องเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างภายในวัด - ด้านข้อมูลของวัด และการบริหารจัดการภายใน ทางวัดเป็นผู้ดำเนินการเอง
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการดูแลรักษาอย่างดี เนื่องจากเป็นวัดสำคัญ ทั้งในด้านสิ่งปลูกสร้าง โบราณสถานสำคัญ ตลอดจนอาคารอื่นๆ ที่สร้างเพิ่มขึ้นตามความต้องการประโยชน์ใช้สอยก็ได้รับการดูแลรักษาอย่างดี
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดพื้นที่เข้าชม โดยสงวนเขตสังฆาวาส และสำนักงานต่างๆ ของวัด - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว - มีการกำหนด เวลาปิด-เปิดของวัด (เวลาทำการ)
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีการวางแผนการดำเนินงานของทางวัด ตลอดจนมีการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น การกำหนดการแต่งกายให้เหมาะสม การจัดระเบียบลานจอดรถ ฯลฯ
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว - มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว - มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมีทั้งท้องถิ่น ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	คณะกรรมการวัด และเจ้าหน้าทีวัด เป็นผู้ดูแลบริหารจัดการพื้นที่ ซึ่งเป็นบุคลากรในชุมชน และนอกชุมชน แต่ไม่มีการบริหารจัดการจากชุมชนโดยตรง
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น - ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง

● วัดพระยืน

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดพระยืน
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับปานกลาง
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด เนื่องจากเป็นวัดประจำทิศตะวันออกในบรรดา “วัดสี่มุมเมือง” ที่พระแม่เจ้าจามเทวีทรงโปรดสร้างขึ้นใน พ.ศ. 1213 เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสังฆเถระที่ติดตามมาจากเมืองละโว้ ในช่วงเวลาแรกๆ ของการเสด็จขึ้นครองทริภุญชัย โดยในครั้งนั้นได้ทรงสร้างวิหาร พระพุทธรูป และเสนาสนะขึ้นภายในวัดด้วย
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจปานกลาง เพราะพระเจดีย์วัดพระยืนเป็นพระเจดีย์ทรงมณฑป มีพระพุทธรูปยืนทั้งสี่ทิศ เครื่องบนประกอบด้วยเจดีย์ห้ายอด โดยมีเจดีย์ทรงระฆังและเจดีย์ทรงกลมขนาดเล็กเป็นประธาน คล้ายคลึงกับอานันทเจดีย์ที่เมืองพุกาม และพระเจดีย์วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย เพราะดูแลโดยกรมศิลปากร

1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	วัดประจำทิศตะวันออกในบรรดา “วัดสี่มุมเมือง” ที่พระแม่เจ้าจามเทวีทรงโปรดสร้างขึ้นในพ.ศ.1213 เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระสังฆเถระที่ติดตามมาจากเมืองละโว้ ในช่วงเวลาแรกๆ ของการเสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติ โดยในครั้งนั้นได้ทรงสร้างวิหาร พระพุทธรูป และเสนาสนะขึ้นภายในวัดด้วย
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	ปัจจุบันเป็นสถานปฏิบัติธรรม ใช้จัดกิจกรรมของชุมชน สำนักงานควบคุมประพัตติ จ.ลำพูนขอใช้พื้นที่เดือนละ 2 ครั้ง กลุ่มปั่นจักรยานใช้เป็นจุดรวมพล กลุ่มช่างภาพมาจัดกิจกรรมถ่ายภาพยามค่ำคืน วัดก็มีการเปิดไฟส่องสว่างพระธาตุเจดีย์ให้
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	พระธาตุเจดีย์ดูแลโดยกรมศิลปากร ส่วนเขตสังฆาวาส ชุมชนจะเข้ามาร่วมกับวัด แต่ไม่ได้เข้ามาในนามกลุ่มคณะ
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	รถใหญ่สามารถเข้ามาได้แต่ต้องใช้ความระมัดระวังเล็กน้อย มีลานจอดรถภายในวัดและนอกวัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีอันตรายในแหล่งท่องเที่ยว
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีสถานปฏิบัติธรรม กิจกรรมปั่นพระพิมพ์ เป็นจุดจอยตรรางของเทศบาลเมืองลำพูน
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	จะมีสำนักงานควบคุมประพัตติจังหวัดลำพูน นำผู้ถูกคุมประพัตติเข้ามาตัดหญ้า ส่วนงานอย่างอื่นพระเถระผู้ปฏิบัติธรรมจะดูแลกันเอง ถ้าวัดมีงานชุมชนก็จะเข้ามาช่วยดูแล
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	

3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ - กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และไม่ขัดต่อกฎหมายศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกยังไม่มีประสิทธิภาพ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วม เพราะเทศบาลเมืองลำพูนเป็นผู้ดูแล
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดลำพูน ได้ว่าในการพิจารณาการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ทั้ง 4 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน 2) วัดจามเทวี 3) วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร และ 4) วัดพระยืน โดยพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดลำพูน อยู่ในระดับค่าคะแนน 59.8 ซึ่งอยู่ในระดับ ปานกลาง (ตารางที่ ย่อย2-6) ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดลำพูนนั้น ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยควรเริ่มที่การพัฒนาและส่งเสริมด้านการบริหารจัดการ และการรองรับด้านการท่องเที่ยว

**ตารางที่ ย่อย2-6 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดลำพูน**

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	32.8
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	6.3
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	20.8
รวมคะแนน	100	59.8

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน	☐ 81 คะแนนขึ้นไป	= ดีเยี่ยม
	☐ 71 – 80 คะแนน	= ดีมาก
	☐ 61 – 70 คะแนน	= ดี
	☐ 51 – 60 คะแนน	= ปานกลาง
	☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า	= ต่ำ

5) ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า

สถาปัตยกรรมในจังหวัดแพร่ มีรายละเอียดแยกรายแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้คือ

- **คุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่**

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	คุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีเยี่ยม
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค โดยมีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมเป็นที่ประจักษ์ในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกผสมผสานกับรูปแบบสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมากที่สุด มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ และได้รับการดูแลอย่างดี ทั้งในด้านโครงสร้าง การประดับตกแต่งการตกแต่งภายใน และเครื่องเรือน
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย โดยตัวสถาปัตยกรรมได้รับการบูรณะซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมมากที่สุด แต่ก็มีมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบางจุดที่เสื่อมสภาพ เช่น หลังคา แต่ที่ใช้วัสดุก่อสร้างตามแบบเดิม คือการมุงด้วย “ไม้แป้นเกล็ด” เป็นต้น

1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างขึ้นประมาณ ปี พ.ศ. 2435 ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูงมาก โดยการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและมีชุมชนใกล้เคียง หน่วยงาน หรือองค์กรในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ เข้ามามีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดชื่อเสียงที่ดีในระดับชาติ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นโดยชุมชน ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่ “บ้านวงศ์บุรี” โดยกลุ่ม ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร่ ซึ่งดำเนินงานเชื่อมโยงเครือข่ายไปยังองค์กรท้องถิ่น และในระดับจังหวัด
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ มีพื้นที่จอดรถ และพื้นที่เชื่อมโยงกับสวนสาธารณะของจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ลานโล่ง ร่มรื่นด้วยต้นไม้ และมีพื้นที่จอดรถพอสมควร
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	มีระบบรักษาความปลอดภัย เนื่องจากอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานส่วนปกครองท้องถิ่น
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- นอกจากการพัฒนาการเรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบอาคาร และคุณค่าเชิงสถาปัตยกรรมแล้ว ภายในจัดเป็นพิพิธภัณฑ์คุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่ ซึ่งจัดแสดงนิทรรศการข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ภายในคุ้ม ซึ่งส่วนใหญ่มีสภาพสมบูรณ์ - แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง สามารถเชื่อมต่อได้จากความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของคุ้มเจ้าหลวง ได้แก่ คุ้มวิชัยราชา วัดพระธาตุดอยสุโธน พระธาตุช่อแฮ วัดมิ่งเมือง และคุ้มวงศ์บุรี
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวค่อนข้างพร้อมในด้านต่างๆ และมีความสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก เช่น ห้องน้ำ, พื้นที่พักผ่อนท่องเที่ยว, ร้านค้าชุมชนภายในพื้นที่คุ้มหลวง เป็นต้น
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาดูแล เช่น จังหวัดแพร่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, ชุมชนวัดพระนอน และเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทายาทของเจ้าหลวงเมืองแพร่ - กรมศิลปากรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ และบุคลากร ช่างเทคนิคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาช่วยในการบริหารจัดการ
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	

3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวม อีกทั้งยังอยู่ภายใต้ การควบคุมของกรมศิลปากร หากมีการเคลื่อนย้าย หรือเปลี่ยนแปลงใดๆ ต้อง แจ้งไปยังกรมศิลปากร เพื่อขออนุมัติดำเนินการ หรืออนุมัติงบประมาณ สนับสนุน
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าออกชัดเจน และมีการกำหนดพื้นที่เข้าถึง หรือพื้นที่ จอดรถ - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว แต่มีการจำกัดนักท่องเที่ยวที่จะเข้าชม บางพื้นที่ เนื่องจากโครงสร้างของอาคารอาจได้รับความเสียหาย - จำกัดห้องวีดิทัศน์ เพื่อบรรยายให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งรองรับได้จำนวน 100- 150 คน
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน ประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขปัญหอย่างต่อเนื่องทุกปี
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว - มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวก สะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรม ท้องถิ่น
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	- มีเคาท์เตอร์บริการ และมีเจ้าหน้าที่ประจำอย่างชัดเจน - มีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้สามารถนำชม และบรรยายภายในคุ้มเจ้าหลวงเมือง แพร่ได้ - มีป้ายนิทรรศการเส้นทางท่องเที่ยวในเชิงสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน และมีการ ประสานร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จังหวัดแพร่เป็นประจำ ทุกเดือน เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยว - มีการจัดโครงการอบรมกิจกรรม “เจ้าบ้านที่ดี” เพื่อนำเอาบุคลากร/ เจ้าของอาคารหรือสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า มาประชุมปรึกษาหารือในการ จัดการเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและการท่องเที่ยว โดยมีผู้ว่าราชการ จังหวัดเป็นประธาน
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดตั้งองค์กรเพื่ออนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากชุมชน และ กลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการจัดการดูแลรักษาสถาปัตยกรรม
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้ เช่น สามล้อรับจ้าง รถรับส่ง ฯลฯ สามารถมีรายได้จากการ รับนักท่องเที่ยว

	- ร้านค้าชุมชนที่อยู่บริเวณโดยรอบ ซึ่งชุมชนเป็นผู้จัดการดำเนินการเอง ซึ่งได้ประโยชน์จากคัมเจ้าหลวงเมืองแพร่ที่เป็นจุดดึงดูดผู้คนเข้ามาเที่ยวชม - <i>กาตกองเก่า</i> เป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงพื้นที่กับคัมเจ้าหลวงเมืองแพร่ กิจกรรมจะเป็นการขายสินค้าพื้นเมือง อาหารต่างๆ และกิจกรรมการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ชาวบ้านมีรายได้
--	---

● คัมวิชัยราชา

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	คัมวิชัยราชา
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับต่ำ
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	รูปแบบของสถาปัตยกรรม และการประดับตกแต่งมีความงดงาม โดยเฉพาะลักษณะของการแกะสลักลวดลายประดับช่องลมเหนือหน้าต่าง – ประตู ราวระเบียง และลูกกรงต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความประณีตและผสมผสานของช่างฝีมือหลายแขนง
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย โดยอาคารทั้งหลังได้รับการบูรณะซ่อมแซมให้คงสภาพเดิมมากที่สุด มีการเปลี่ยนแปลงน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการซ่อมแซมส่วนที่ผุพัง และเก็บรักษาแบบเดิมไว้ทั้งหมด
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	สร้างขึ้นก่อน พ.ศ. 2441 โดยเป็นคัมของพระวิไชยราชา (เจ้าหนานขัติ แสนศิริพันธุ์) พระวิไชยราชานครแพร่องค์สุดท้าย และอดีตเสนาคลังเมืองนครแพร่
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	เนื่องจากผู้ครอบครองเป็นเอกชน จึงไม่ได้มีความสัมพันธ์กับชุมชนมากนัก แต่เจ้าของมีวัตถุประสงค์หลัก คือเพื่ออนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองแพร่ ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึก และปลูกกระแสการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร่
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีมีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากถนนค่อนข้างแคบ

1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตรายภายในบริเวณพื้นที่
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	ไม่มีกิจกรรมอื่นๆ ภายในพื้นที่ แต่เป็นจุดเชื่อมโยงในการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยมีการจัดเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร่ โดยคุ้มวิชัยราชา เป็นหนึ่งในเส้นทางท่องเที่ยว
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	ยังไม่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต เนื่องจากเป็นจุดแวะเพื่อขึ้นชม และเรียนรู้คุณค่าเชิงสถาปัตยกรรม โดยชมได้เพียงบริเวณภายนอกอาคาร จึงไม่มีการบริการใดๆ สำหรับนักท่องเที่ยว แต่คาดว่าหากมีการพัฒนาเพื่อให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ก็สามารถพัฒนาต่อไปได้เนื่องจากมีศักยภาพที่จะพัฒนา ทั้งมีพื้นที่เพียงพอ และเข้าถึงได้ไม่ยาก
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานท้องถิ่นให้การช่วยเหลือในด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถาปัตยกรรมอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดแพร่ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่ หรือ ททท.จังหวัดแพร่ เป็นต้น
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาดี แต่บางจุดยังไม่เปิดให้เข้าชม สามารถชมได้แต่เพียงภายนอกเท่านั้น
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- เนื่องจากตัวสถาปัตยกรรม ตั้งอยู่ริมถนน และไม่มีรั้วปิดล้อม สามารถมองเห็นได้จากภายนอก จึงไม่มีการกำหนดเวลาในการเยี่ยมชมที่ชัดเจน - มีการแบ่งเขตพื้นที่ให้เข้าชม พื้นที่ๆ ไม่อนุญาตก็จะปิดไว้ รวมทั้งไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ที่สวนได้ - ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงานภายใต้เอกชน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ประเมินผล
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	เป็นแหล่งแวะเพื่อเยี่ยมชม แต่ไม่มีบริการใดๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว มีเพียงป้ายนิทรรศการ/ข้อมูล
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	กิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อเยี่ยมชมในระยะสั้น จึงไม่สร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ตัวอาคาร หรือชุมชนโดยรอบ

3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ ชุมชนจึงไม่ส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

● บ้านวงศ์บุรี

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	บ้านวงศ์บุรี
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ในระดับจังหวัด โดยเฉพาะในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกที่ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความสวยงามของรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมของอาคาร และการตกแต่งภายในที่มีสภาพสมบูรณ์ และได้รับการดูแลรักษาสภาพเป็นอย่างดี
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย โดยมีการรักษารูปแบบดั้งเดิมของอาคารไว้ทั้งหมด และมีการบูรณะอาคารให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	บ้านวงศ์บุรีสร้างขึ้นโดยแม่เจ้าบัวถา มหายุคปัญญา ชายาองค์แรกของเจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์ เจ้าหลวงเมืองแพร่องค์สุดท้าย ก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2440
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียงหน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	- มีการจัดตั้ง ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร่ โดยได้รับการสนับสนุนจากหลายๆ หน่วยงาน ได้แก่ กรมศิลปากร, SPAFA, สมาคมวัฒนธรรมจังหวัดแพร่, คณะวิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และชุมชนชาวเมืองแพร่

1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	- สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกโดยรถยนต์ และรถโดยสารขนาดใหญ่ แต่มีจำนวนที่จอดรถจำกัด
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีเหตุอันตราย เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่เอกชน
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- ภายในบ้านวงศ์บุรี นอกจากจะเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร่แล้ว ยังมีการจัดพิพิธภัณฑ์ภายในตัวบ้านที่สามารถศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองแพร่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวแพร่ในอดีต ฯลฯ - มีการจัดแสดงห้องให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว หรือสถานที่ตั้งของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร่ที่มีคุณค่า ภายในบ้านวงศ์บุรี - เป็นจุดจอดรถรางที่สามารถเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมต่อกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ คู่มือเจ้าหลวงเมืองแพร่/วัดพระบาทมิ่งเมือง/วัดจอมสวรรค์ เป็นต้น
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	เนื่องจากเป็นพื้นที่ของเอกชน ที่มีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อทำนุบำรุงรักษาอาคารเก่าแก่ของตระกูลให้สืบทอดไปชั่วลูกชั่วหลาน ไม่ได้มุ่งเน้นวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว จึงมีข้อจำกัดและเงื่อนไขส่วนบุคคลในการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในอนาคต
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	ในปี พ.ศ. 2540 ทางจังหวัดแพร่ได้ขอให้ทางบ้านวงศ์บุรีเปิดบ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดตามนโยบายการท่องเที่ยว “AMAZING THAILAND” และมีการประสานงานให้ทางกรมศิลปากรเข้ามาจัดการ แต่ต้องยกบ้านวงศ์บุรีให้กับทางกรมศิลปากรเข้ามาดูแล แต่ทางเจ้าของบ้านยังมีความต้องการดูแลรักษาสถานที่ด้วยตนเอง จึงไม่มีการดำเนินการต่อ
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาสภาพอาคารเป็นอย่างดี มีการบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง โดยพยายามรักษาสภาพให้ใกล้เคียงของเดิมมากที่สุด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดแบ่งพื้นที่ในการเข้าชม และกำหนดเวลาในการเข้าชมชัดเจน คือ 09.00 น.-17.00 น. ตั้งแต่วันจันทร์ – อาทิตย์ แต่ไม่มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว

3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	- เจ้าของบ้านไม่ได้มีการวางแผนในเชิงธุรกิจ หรือเพื่อจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบแต่อย่างใด แต่มีการวางแผนการดำเนินการในด้านการดูแลรักษาตัวอาคารเป็นหลัก โดยการจัดเก็บเงินค่าเข้าชม เพื่อนำรายได้มาบริหารจัดการและมีการจัดพื้นที่/อาคาร เพื่อให้สามารถเป็นสถานที่จัดประชุม เสวนา หรือจัดเลี้ยงได้ซึ่งคิดค่าบริการด้านพื้นที่เพื่อนำเงินรายได้เข้ามาบริหารจัดการและดูแลรักษาอาคาร - มีการทำบันทึกสถิติการเข้าเยี่ยมชม/แบบประเมินจากนักท่องเที่ยวเพื่อนำไปปรับปรุงการบริหารจัดการ/สมุดเยี่ยม
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเจ้าหน้าที่ให้ความรู้แก่ผู้เข้าชม และเจ้าหน้าที่ประจำเคาท์เตอร์บริการ - มีพื้นที่จอดรถภายในบริเวณบ้านที่ปลอดภัย และอนุญาตให้ผู้เยี่ยมชมสามารถนำกระเป๋าส่วนตัวเข้าไปภายในอาคารได้ - มีบริการร้านอาหารและเครื่องดื่มภายในบ้านวงศ์บุรี ที่สะอาด ปลอดภัย และถูกสุขลักษณะ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเมืองแพร่ ซึ่งมีบทบาทหลักในการจุดประกายการรักษาอาคารเก่าเมืองแพร่และผลักดันให้เป็นจุดขายเชิงการท่องเที่ยวของเมืองแพร่
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการดำเนินงานช่วยเหลือชุมชนให้มีรายได้ในพื้นที่บ้านวงศ์บุรี เนื่องจากมีโครงการ SML ของภาครัฐที่ช่วยเหลือชุมชนให้มีรายได้ โดยทางบ้านวงศ์บุรีเป็นผู้สนับสนุนด้านอาคารและสถานที่ให้ชุมชนได้เข้ามาจำหน่ายสินค้าต่างๆ แต่เนื่องด้วยการขาดแคลนการบริหารจัดการที่เป็นระบบของชุมชน จึงไม่ได้มีการดำเนินงานต่อ

● พิพิธภัณฑน์ไม้สัก

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	พิพิธภัณฑน์ไม้สัก
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับต่ำ
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับท้องถิ่น เพราะเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเชื่อมโยงกับการออกแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นในรูปแบบที่เรียบง่าย
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	ตัวอาคารเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย ทั้งรูปทรงและการใช้วัสดุ แต่ความสำคัญของตัวสถาปัตยกรรมคือ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการทำป่าไม้ของเมืองแพร่
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง โดยมีการปรับปรุงพื้นที่เพิ่มเติม ในส่วนของนิทรรศการ การจัดดวงไฟแสงสว่าง และระบบไฟฟ้าภายในอาคาร
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	ก่อสร้างขึ้นใน ปี พ.ศ.2449 เดิมเป็นอาคารของบริษัทอีสต์เอเชียติกประเทศเดนมาร์ก ซึ่งได้รับสัมปทานทำไม้สักในจังหวัดแพร่ในปี พ.ศ. 2449 เมื่อหมดสัมปทานจึงได้มอบอาคารทั้ง 3 หลัง ให้กับรัฐบาลไทย และกรมป่าไม้ได้มีการจัดตั้งสถานที่แห่งนี้เป็นกองโรงเรียนป่าไม้ขึ้นในปีพ.ศ.2479
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	เนื่องจากเป็นหน่วยงานของรัฐ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ แต่ได้รับงบประมาณในการเริ่มต้นจัดการพิพิธภัณฑน์โดยสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนป่าไม้ เพื่อให้อนุรักษ์อาคารที่เคยเป็นอาคารเรียนเดิมของโรงเรียนป่าไม้ จังหวัดแพร่
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากไม่มีที่จอดรถโดยสารขนาดใหญ่
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ในวัดได้รับการดูแลโดยเจ้าหน้าที่วัด และมีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาตรวจการอยู่อย่างสม่ำเสมอ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากการเรียนรู้ หรือมาดูอาคารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองแพร่แล้วยังมีนิทรรศการที่จัดเกี่ยวกับประวัติการทำป่าไม้ของเมืองแพร่ โดยสถานที่ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับพิพิธภัณฑน์ไม้สัก คือ หอพุทธวิจิตรมาร ซึ่งมีความเชื่อเชื่อมโยงกับพื้นที่ศูนย์ฝึกรบที่ 1 (แพร่) ในอดีตเรียกว่า พระเจ้าหัวกุด ปัจจุบันเรียกว่า หลวงพ่อพุทธวิจิตรมาร เป็นที่เคารพนับถืออย่างมากในหมู่ชาวป่าไม้

2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	- มีการอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น การบริการห้องน้ำ แต่ไม่มีนโยบายขยายขนาดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่มุ่งเน้นการเป็นแหล่งเรียนรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ และข้อมูลเกี่ยวกับการทำป่าไม้ของเมืองแพร่
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- ได้รับงบประมาณในการดำเนินการส่วนหนึ่งจากกรมอุทยานฯ มาช่วยบำรุงรักษาอาคาร - ได้รับการสนับสนุนด้านบุคลากร โดยมีตำแหน่งเจ้าหน้าที่ให้บริการคัดเปลี่ยนหมอนเวียนกันมาทำหน้าที่
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาดี และมีการใช้งานอยู่สม่ำเสมอ
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าเยี่ยมชมในเวลาราชการ - ไม่มีการจำกัดจำนวนผู้เข้าชม - กำหนดพื้นที่เข้าเยี่ยมชมชัดเจน
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	ไม่มีแผนการดำเนินงาน
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีเจ้าหน้าที่ประจำผลัดเปลี่ยนหมอนเวียน เพื่อคอยดูแลและให้บริการผู้เข้าชม - มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้ผู้เข้าชม คือ การบริการห้องน้ำ เป็นหลัก
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ - กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และไม่ขัดต่อกฎหมายศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกมีประสิทธิภาพ

3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น เนื่องจากเป็นหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

● วัดจอมสวรรค์

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดจอมสวรรค์
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นในด้านรูปแบบศิลปกรรมไทใหญ่ในล้านนา มีความงดงามและมีสภาพที่สมบูรณ์ เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางสถาปัตยกรรมเมืองแพร่อีกแห่งหนึ่ง
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก โดยตัวสถาปัตยกรรมมีความแปลกตาด้วยศิลปกรรมแบบไทใหญ่-ล้านนา รวมทั้งการประดับตกแต่งภายในวิหารที่งดงาม จึงสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชม และนมัสการพระอย่าง มาก
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในส่วนที่ไม่ใช่องค์ประกอบหลักของอาคาร เช่น ขานแดดของอาคารบริเวณ เนื่องจากผู้ฟังไม่ตามสภาพกาลเวลา
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้	สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2437 โดยชาวเงี้ยว ซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในพม่า และเดินทางมา ค้าขายที่เมืองแพร่
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	เป็นวัดที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร จึงทำให้มีการกำกับดูแลโดยกรมศิลปากร แต่อย่างไรก็ตาม ในการบริหารจัดการพื้นที่ มีกลุ่มชาวบ้านที่เรียกว่า “ <i>กลุ่มจิตอาสา</i> ” เข้ามาดูแลวัด โดยไม่รับค่าตอบแทน หรืองบประมาณใดๆ ซึ่งมาด้วยจิตอาสาอย่างแท้จริง - <i>กลุ่มจิตอาสา</i> มีจำนวน 12 คน ซึ่งมาจากหลากหลายชุมชน โดยมาเป็นข้าราชการเกษียณ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มี <i>กลุ่มจิตอาสา</i> เป็นกลุ่มที่มีการดำเนินงานอย่างชัดเจน มีโครงสร้างการบริหารงาน (ประธาน/รองประธาน/กรรมการ) และมีหน้าที่ในการดำเนินงาน

	เพื่อบริหารจัดการดูแลวิหารวัดจอมสวรรค์แห่งนี้ แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากร
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ และรถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างจำกัด ที่ตั้งวัดอยู่ติดถนน มีพื้นที่จอดรถยนต์พอสมควร
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ในวัดได้รับการดูแลโดยเจ้าหน้าที่วัด ไม่ค่อยเกิดเหตุอันตราย
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	การอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และกลุ่มชาวบ้านดำเนินการจัดการด้วยตนเอง ซึ่งในการขยายการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ต้องใช้งบประมาณสูง ซึ่งเป็นข้อจำกัด เนื่องจากการบริหารจัดการดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก แต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่า ฯ เป็นกรณีไป และมีข้อจำกัด คือ ห้องน้ำ ยังไม่ดีพอสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัด แต่ห้องน้ำของวัด ต้องได้รับการปรับปรุง เนื่องจากไม่สะดวก และไม่มีการแยกห้องน้ำชาย-หญิง
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการกำหนดเวลาเข้าออกชัดเจน คือ 08.30 -16.30 น. หากต้องการเข้าชมล่วงหน้า สามารถทำหนังสือมาแจ้งก่อนได้ ซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้หากเป็นช่วงเวลาเทศกาลที่นักท่องเที่ยวจะมาเยี่ยมชม นมัสการพระเป็นจำนวนมาก
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการติดตามวิเคราะห์ผล
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว - มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการก่อตั้งองค์กรหรือโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เกิดจากท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทหลักต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการจ้างชาวบ้าน มาทำความสะอาดพื้นที่ และดูแลสถานที่ โดยใช้เงินจากการบริจาค หรือซื้อดอกไม้ธูปเทียนของวัดมาบริหารจัดการ - มีร้านค้ามาขายในเขตพื้นที่ของวัด แต่รายได้จากการเช่าพื้นที่จะส่งมอบให้แก่ทางเจ้าอาวาส ไม่ได้เข้ามาอยู่ในเงินรายได้เพื่อการบริหารจัดการในส่วนของวิหาร

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดแพร่ ได้ว่าในการพิจารณาการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ทั้ง 5 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) 2) คุ่มวิชัยราชา 3) บ้านวงศ์บุรี 4) พิพิธภัณฑน์ไม้สัก และ 5) วัดจอมสวรรค์ โดยพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดแพร่อยู่ในระดับค่าคะแนน 65.4 ซึ่งอยู่ในระดับ ดี (ตารางที่ย่อย2-7) ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดแพร่นั้น ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยเฉพาะด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว แม้ปัจจุบันพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของสถานที่ท่องเที่ยวจะมีการดำเนินการที่ดีอยู่แล้วก็ตาม

**ตารางที่ ย่อย2-7 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดแพร่**

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	34.2
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	6.4
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	24.8
รวมคะแนน	100	65.4

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน	☐ 81 คะแนนขึ้นไป	= ดีเยี่ยม
	☐ 71 – 80 คะแนน	= ดีมาก
	☐ 61 – 70 คะแนน	= ดี
	☐ 51 – 60 คะแนน	= ปานกลาง
	☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า	= ต่ำ

6) ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า

สถาปัตยกรรมในจังหวัดน่าน มีรายละเอียดแยกรายแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้คือ

● วัดต้นแหลง

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดต้นแหลง
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่ตั้งถิ่นฐานในเขตจังหวัดน่าน และมีเอกลักษณ์สำคัญและหาได้ยากในเขตดินแดนล้านนา
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงามในแบบเอกลักษณ์ท้องถิ่น และมีสภาพทางสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งรูปร่างอาคาร (Form) โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม (Structure) และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม (Elements of architecture)
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย โดยมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของวัสดุก่อสร้างที่บูรณะจากของเดิม คือใช้

	วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เช่นก่ออิฐฉาบปูนซีเมนต์ และการเสริมโครงสร้างในส่วนอื่นๆ เป็นต้น
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สันนิษฐานว่าก่อสร้างราวปี พ.ศ. 2129 เมื่อครั้งที่ชาวไทลื้ออพยพมาในเขตเมื่อน่านสมัยแรกๆ
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	- เป็นวัดที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร จึงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากร - ในการบริหารจัดการดูแลภายในวัด จะมีคณะสงฆ์ และกรรมการชุมชนดูแลรักษาสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์โดยรอบของวัด
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	อยู่ในระหว่างการดำเนินการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ของท้องถิ่น
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์ แต่เส้นทางในการเข้าถึงค่อนข้างแคบและลัดเลาะระหว่างหมู่บ้านทุ่งนา รถยนต์หรือรถโดยสารขนาดใหญ่เดินทางไปไม่สะดวก
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่ค่อยเกิดเหตุอันตราย
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการดูแลรักษาอย่างดี และซ่อมแซมด้วยวัสดุเดิม เช่น หลังคามุงด้วยกระเบื้องแป้นเกล็ด ในปัจจุบันหากหลังคาทรุดโทรม จะยังคงมุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ดอยู่ โดยใช้วิธีการจ้างช่างมาทำการซ่อมแซม
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการกำหนดเวลาเข้าเยี่ยมชม คือ 06.00 น.-18.00น. แต่ไม่มีการกำหนดหรือจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว เนื่องจากมีคณะกรรมการวัด และมีองค์กรที่จัดการดูแล และบริหาร

	จัดการวัด จึงมีการวางแผนการดำเนินงานที่ค่อนข้างชัดเจน และปรับปรุงแก้ไข ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว - มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	- มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและ ประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ - มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตามความ เหมาะสม
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว แต่ ยังไม่มีองค์กรที่รับผิดชอบจัดการอย่างชัดเจน
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว การขาย อาหารและสินค้าพื้นเมือง และการให้บริการด้านที่พัก เช่น โฮมสเตย์

● วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง)

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง)
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีเยี่ยม
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของ แหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับชาติ โดยมีเอกลักษณ์โดดเด่นประจำจังหวัดน่าน เป็น สัญลักษณ์สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน เสมือนเป็นวัดประจำจังหวัดน่าน ที่ผู้ที่มาเยือนเมืองน่านต้องไปเคารพสักการะ
1.1.2 ความงดงามทาง สถาปัตยกรรม	องค์พระเจดีย์มีความงดงาม และสภาพที่สมบูรณ์ เป็นรูปแบบเจดีย์ทรงล้านนา แต่มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ระหว่างน่าน และสุโขทัย

1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง โดยตัวองค์เจดีย์ หรือพระธาตุยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิม และมีการบูรณะซ่อมแซมอยู่อย่างสม่ำเสมอ และอาคารอื่นๆ ของวัด มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงรักษาแบบแผนดั้งเดิมของตัวงานสถาปัตยกรรม
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สันนิษฐานว่าก่อสร้าง ระหว่างปี พ.ศ.1891-1901 โดยพญาการเมือง โปรดเกล้าให้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ได้มาจากเมืองสุโขทัย
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูงมาก โดยการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและมีชุมชนใกล้เคียง หน่วยงาน หรือองค์กรในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ เข้ามามีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดชื่อเสียงที่ดีในระดับชาติ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ และรถโดยสารขนาดใหญ่ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่จะต้องจอดในพื้นที่ๆ กำหนดให้ เนื่องจากเมื่อเขตวัดถนนจะค่อนข้างแคบและมีที่จอดรถค่อนข้างจำกัด จึงสงวนพื้นที่ให้แก่รถยนต์ส่วนบุคคลขนาดทั่วไป
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีปัญหาด้านภัยอันตรายร้ายแรงใดๆ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากตัววิหาร และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัด จะมีสถานที่ให้สามารถเข้าเยี่ยมชมได้ ดังนี้ (1) คู่มูลงท้าวขาก่าน มีลักษณะคล้ายกับศาลไวกกราบไหว้สักการะ (2) พุทธมณฑลประจำจังหวัดน่าน
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยสำคัญ คือ อพท. วัฒนธรรมจังหวัดน่าน กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดน่าน เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนด้านต่างๆ ให้แก่วัดพระธาตุแช่แห้ง

3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม	มีการบำรุงรักษาตัวอาคาร และสถาปัตยกรรมอย่างดี ตลอดจนภูมิทัศน์ของวัด โดยรวม
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น เช่น การแบ่งพื้นที่เข้า ชม การกำหนดช่วงเวลาในการเข้าชม แต่ไม่มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีการวางแผนดำเนินการ และประชุมต่อเนื่องทุกปี เพื่อให้มีการปรับปรุงแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวอย่างมี ประสิทธิภาพ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรม ท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	มีการจัดกิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นัก ท่องเที่ยวพนักงานนำเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนที่อยู่โดยรอบ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่ง ท่องเที่ยว
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการสร้างรายได้ และสร้างอาชีพ เช่น อาชีพรถรับจ้าง/มอเตอร์ไซด์รับจ้าง ที่ให้บริการนักท่องเที่ยวในวัด - มีร้านค้าของชุมชน และชาวบ้านมาเปิดขายให้บริการนักท่องเที่ยว - มี Homestay ที่เป็นของชุมชน แต่ไม่ได้เชื่อมโยงกับวัดในด้านการบริหาร และเชื่อมโยงในลักษณะของพื้นที่ใกล้เคียง

● วัดภูมินทร์

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดภูมินทร์
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับชาติ มีเอกลักษณ์โดดเด่นประจำจังหวัดน่าน โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งเป็นศิลปกรรมที่มีความโดดเด่น สะท้อนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	- รูปแบบของสถาปัตยกรรมมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมเมืองน่านกับรูปแบบสถาปัตยกรรมอิทธิพลสุโขทัย ซึ่งเป็นลักษณะที่พิเศษของสถาปัตยกรรมในเขตวัฒนธรรมล้านนา - ตัวสถาปัตยกรรมมีความพิเศษแตกต่างจากวัดในล้านนาทั่วไป เนื่องจากผังวิหารมีลักษณะสี่เหลี่ยม และประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ด้าน มีความงดงามและมีสภาพสมบูรณ์ - ภาพเขียนจิตรกรรมมีความงดงามในแบบท้องถิ่นและมีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	เนื่องจากเป็นวัดที่สำคัญจึงมีการบูรณะซ่อมแซมอย่างสม่ำเสมอ จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแต่รักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมเอาไว้
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2139 โดยเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	- มีความสัมพันธ์กับชุมชน และสังคมโดยรอบสูง มีการกลุ่มจิตอาสาที่เข้ามาช่วยดูแลวัดในด้านต่างๆ ได้แก่ (1) กลุ่มดอกไม้ ซึ่งเป็นคนในชุมชน (2) กลุ่มผ้าขาว ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุในชุมชน (3) กลุ่มมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งเป็นเด็กๆ ในชุมชน หรือนักเรียนของโรงเรียนในชุมชน - ภาครัฐ และหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีการประชุมหารือกับชุมชน/กลุ่มจิตอาสาก่อนที่จะมีการดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับตัววัด หรือสิ่งก่อสร้างภายในวัด
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการของกลุ่มจิตอาสา และมีการดำเนินงานที่ชัดเจน และทำงานร่วมกัน

1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ แต่รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากไม่มีที่จอดรถโดยสารขนาดใหญ่
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีปัญหาด้านภัยอันตรายร้ายแรงใดๆ
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	นอกจากตัววิหาร และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัด จะมีพิพิธภัณฑ์ชุมชน ซึ่งสามารถเที่ยวชมและเข้าไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนได้ เนื่องจากตำแหน่งของวัดภูมินทร์อยู่ใจกลางเมือง จึงสามารถเชื่อมต่อกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ได้อย่างสะดวก เช่น วัดช้างค้ำ และจุดบริการรถรางนำเที่ยวเมืองน่าน เป็นต้น
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	- มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในระดับหนึ่ง - การขยายหรือพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านพื้นที่ค่อนข้างจำกัด และการก่อสร้างใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากร
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุน เช่น มีเจ้าหน้าที่ของวัดประสานงานต่อกับหน่วยงาน อพท. (องค์กรพัฒนาการท่องเที่ยว) ให้เข้ามาสนับสนุน
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัดสถาปัตยกรรมสำคัญก็ได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดการเปิดทำการในเวลา 07.00-18.00 น. โดยมีกลุ่มจิตอาสา (กลุ่มดอกไม้) จะเข้ามาช่วยดูแลร่วมกับวิทยากร / คณะกรรมการวัดในการดูแลในส่วนต่างๆ - มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่การเข้าชม ในเขตพื้นที่สังฆาวาสไม่สามารถเข้าเยี่ยมชมได้
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีการวางแผนดำเนินงาน ซึ่งจะดำเนินการใดๆ จะมีการทำประชาคมหมู่บ้านก่อน และจะมีการปรับปรุง แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยชุมชนมีส่วนร่วมกับทางคณะกรรมการวัด และคณะสงฆ์ดำเนินการร่วมกัน
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว

	- มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมมากนัก - ในกรณีที่มียานคนเดิน คนจะมักเข้ามาเที่ยวในวัดล่วงหน้าเลยกำหนดการปิดของวัด ซึ่งมักจะตรงกับช่วงเสาร์-อาทิตย์ ซึ่งจะได้รับผลกระทบบ้าง
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีอาสาสมัครจิตอาสาอยู่ประจำ แต่ไม่ได้มีเป็นศูนย์บริการที่ชัดเจน - มีการอบรมบุคลากรให้ความรู้ - มีการเชื่อมต่อกับจุดรณางนำเที่ยว เป็นสถานที่นำชมในเส้นทางท่องเที่ยวรณางของเมืองน่าน - มีโครงการจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อย - มีสื่อประชาสัมพันธ์หลากหลาย แต่ในป้ายข้อมูลยังขาดแคลน ภาษาต่างประเทศอยู่บางจุด
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	กลุ่มจิตอาสาที่ก่อตั้งจากสมาชิกชุมชนมีบทบาทสำคัญในการร่วมรักษาดูแล ตัดสินใจ และวางแผนจัดการดูแลอาคารสถานที่ และโบราณสถานวัดตลอดจนสภาพแวดล้อมของวัด
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง - ชุมชนมีรายได้จากการแสดง วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปะพื้นเมือง โดยมีการจัดการแสดงต่างๆ ของชุมชน มีรายได้เล็กน้อย ถือว่าเป็นการทำกิจกรรมเพื่อรักษาประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งจะมีทั้งกลุ่มเยาวชนและกลุ่มผู้สูงอายุของวัด

● วัดหนองบัว

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดหนองบัว
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีเยี่ยม
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค เนื่องจากเป็นวัด และชุมชนที่มีชื่อเสียง ในด้านการรักษาสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งพุทธสถาปัตยกรรม และเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทลื้อเมืองน่าน
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก โดยมี - วิหาร และการประดับตกแต่งยังคงรักษารูปแบบเก่าแก่ดั้งเดิมของชาวไทลื้อเมืองน่าน รวมทั้งจิตรกรรมฝาผนังที่เก่าแก่

	- เรือนไทลื้อด้านหลังของวิหารวัดหนองบัว มีการรักษาสภาพเรือนได้สมบูรณ์ มีความงดงามแบบสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอด ภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง น้อย ส่วนใหญ่เป็นการบูรณะซ่อมแซม ไม่มีการรื้อถอนทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตรกรรมฝาผนัง และมีการรักษารูปแบบดั้งเดิมทางสถาปัตยกรรมเอาไว้ ได้แก่ สัดส่วนอาคาร งานศิลปกรรม และการประดับตกแต่ง
1.1.4 ความเป็นมาทาง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ที่สืบทอดได้	สันนิษฐานว่า สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2405 โดยการนำของครูบาทหลวง สุนันต์ร่วมกับชาวบ้านหนองบัวสร้างขึ้น
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	- ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่สำคัญของ ประชาชน หากมีการต้องรับรองคณะเดินทาง หรือหน่วยศึกษาดูงาน จะมีการ นำเรื่องเข้าที่ประชุมระหว่างคณะกรรมการชุมชน และวัดปรึกษาและ ดำเนินงานร่วมกัน - ความเข้มแข็งในการบริหารจัดการระหว่างชุมชน ร่วมกับวัด จนทำให้ กลายเป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการจัดการวัฒนธรรมโดยชุมชน จนมีชื่อเสียง ในระดับภูมิภาค และระดับประเทศ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษา เอกลักษณ์	มีกรรมการ ผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก และมีคณะกรรมการในหมู่บ้านจำนวนกว่า 20 คน เข้าร่วม และมีระบบการทำงานที่ชัดเจน
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้สะดวกโดยรถยนต์ เส้นทางเข้าถึงได้ไม่ยาก และไม่ห่างจาก ถนนสายหลักมากนัก
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการ ท่องเที่ยว	ไม่มีอันตราย หรือเหตุร้ายในพื้นที่
1.2.3 ความหลากหลายของ กิจกรรมการท่องเที่ยว	- นอกเหนือการจากเที่ยวชมเรียนรู้ด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และ ศิลปกรรมแล้ว ยังมีแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทลื้อ คือ พิพิธภัณฑ์เรือน ไทลื้อ ที่จะแสดงข้าวของเครื่องใช้ ของชาวไทลื้อในอดีต บนเรือนไทลื้อดั้งเดิม - บริเวณด้านล่างตัวเรือนไทลื้อ มีการสาธิตการทอผ้าไทลื้อ และจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ และอาหารไทลื้อ เช่น น้ำพริก หรือ ส้าหร่าย ที่ชาวไทลื้อนิยม บริโภค เป็นต้น
2. ศักยภาพด้านการรองรับการ ท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	ทางวัดมีการวางแผนว่าจะขยายพื้นที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวจากวัดหนองบัวไป ยัง พระธาตุหนองหิบบ และชุมชนบ้านฝายมูล (ดอนแก้ว) เพิ่มขึ้น เพื่อให้เกิด การท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมขยาย ต่อเนื่องออกไป

2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	กรมศิลปากร และหน่วยงานพัฒนาชุมชนเข้ามาช่วยเหลือในด้านการสนับสนุนงบประมาณ และบุคลากรเข้ามาช่วยเหลือชุมชนในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี รวมถึงภูมิทัศน์โดยรวมของวัด ตลอดจนการดูแลรักษาเรือนไม้โบราณด้านหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งคนในชุมชนยืนยันที่รักษาภาพจิตรกรรมเดิม แทนการซ่อมแซมโดยการเขียนใหม่
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการดูแลพื้นที่ โดยจัดระบบการเข้าเยี่ยมชม ได้ตั้งแต่ 06.00 น.- 17.00 น. โดยช่วงเวลา 06.00 – 08.00 น. พระเณรเป็นผู้ดูแล 08.00 – 17.00 น. ผู้สูงอายุวันละ 2 คน 17.00 – 20.00 น. พระเณรดูแลต่อ
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	- มีการวางแผนการดำเนินงานในการดูแลรักษา รวมทั้งมีการจัดตั้งกองทุนในการดูแลรักษาสถาปัตยกรรม รวมทั้งการพัฒนาสถานที่ต่างๆ ภายในวัด และการก่อสร้างต่างๆ - มีการจัดระบบการดูแล โดยเฉพาะตู้บริจาค และมีทีมกรรมการดูแลในแต่ละส่วน เช่น ตู้ค่าน้ำค่าไฟ ตู้บริจาคค่าการศึกษาพระเณร - มีการรณรงค์ดูแล และมีการประชุมกรรมการทุกเดือนเป็นระยะเวลากว่า 10 ปีอย่างต่อเนื่อง
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบ เนื่องจากมีการแนะนำและควบคุมการใช้กล้อง/แฟลชในการถ่ายภาพ - หากมีการใช้พื้นที่ไม่เหมาะสมทางเจ้าหน้าที่จะมีการเตือน แต่ไม่มีข้อกำหนดในเรื่องการแต่งกาย เนื่องจากส่วนใหญ่ผู้เดินทางเคารพสถานที่ - ในการจัดการท่องเที่ยวจะมีการรับฟังความคิดเห็น และมีความพยายามในการอนุรักษ์ของชุมชน - มีเจ้าหน้าที่ประจำจึงสามารถจัดการดูแลได้ทั่วถึง
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุประจำชุมชนคอยดูแลวันละ 2 คน และสามารถบรรยายแก่นักท่องเที่ยวได้ เนื่องจากผ่านการอบรมมาแล้ว - เส้นทางในการท่องเที่ยวมีกลุ่มรถนำเที่ยว และมัคคุเทศก์จัดเส้นทางให้ แต่ว่าจะไม่มีระบบและดำเนินการอย่างชัดเจน

	- มีการอบรมภาคทฤษฎี โดยใช้งบประมาณจากพัฒนาชุมชน/พัฒนาจังหวัด โดยจัดอบรมให้เฉพาะเด็ก และเยาวชนในหมู่บ้าน และกรรมการชุมชน - สื่อประชาสัมพันธ์มีทั้งป้ายข้อมูล นิทรรศการ แผ่นพับ แต่ยังไม่ชัดเจนสื่อในภาษาต่างประเทศ
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	กลุ่มผู้สูงอายุ และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อดูแลรักษา อนุรักษ์สมบัติของชุมชน และมีบทบาทต่อการบริหารจัดการสถานที่สำคัญ เช่น วัด ของชุมชน
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง - ชุมชนมีรายได้จากการให้บริการด้านที่พัก เช่น โฮมสเตย์ - ชุมชนมีรายได้จากการแสดง วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปะพื้นเมือง

● โองเจ้าฟองคำ

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	โองเจ้าฟองคำ
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดีมาก
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด เนื่องจากเป็นเรือนไม้เก่าแก่ที่ยังเก็บรักษาสภาพอาคารได้อย่างสมบูรณ์ เป็นที่รู้จักในจังหวัดน่าน และมีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ศึกษาเกี่ยวกับเรือนไม้พื้นถิ่นล้านนาแห่งหนึ่ง
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม นักท่องเที่ยวประทับใจมาก โดยมี - ตัวอาคารมีสภาพสมบูรณ์ และสวยงาม ทั้งรูปทรงอาคาร และวัสดุก่อสร้างที่ได้รับการดูแลรักษาอย่างดี - การจัดตกแต่งภายในเรือนที่สมบูรณ์ทั้ง เติ้น หิ้งพระห้องนอน ห้องทำงาน และชานแดด เป็นต้น
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	รูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2368
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย มีเพียงบางส่วนที่ให้ความสนใจ

1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	ยังไม่มีมีการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ที่ชัดเจน เนื่องจากเป็นพื้นที่ของเอกชน แต่มีการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ในระดับชุมชนเมือง คือ มูลนิธิรักษาศาการเก่าเมืองน่าน ก่อตั้งโดย อพท. (องค์การพัฒนาการท่องเที่ยว) ร่วมกับวัฒนธรรมจังหวัดจะเข้ามาดูแลซ่อมแซมฐานรากของบ้าน – กระบวนการข้างต้นอยู่ในระหว่างดำเนินการ
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	สามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์ แต่สถานที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชน ซึ่งถนนค่อนข้างแคบ
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีปัญหาด้านภัยอันตรายร้ายแรงใดๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่เอกชน และมีรั้วรอบขอบชิด
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- นอกจากการเยี่ยมชมเรือนโบราณของเจ้าฟองคำ และศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นแล้ว ยังสามารถเรียนรู้ได้จากพิพิธภัณฑ์ และการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชนชั้นสูงเมืองน่าน - ในพื้นที่โฮงเจ้าฟองคำมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่จะต้องมีการนัดหมาย หรือมีกำหนดการแจ้งล่วงหน้า เช่น (1) การทอผ้า (2) สอนทำสวยดอกไม้ไหว้พระ (3) สอนเขียนตัวเมือง (อักษรล้านนา) (4) สอนการปักถุงผ้าโบราณด้วยดิน (5) Long term course สำหรับการฝึกทอผ้า จัดให้แก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว โดยไม่มีค่าใช้จ่าย จะคิดเฉพาะค่าวัสดุอุปกรณ์เท่านั้น
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต เนื่องจากมีปัญหาในด้านงบประมาณสนับสนุน และข้อจำกัดด้านพื้นที่
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุน และจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษา สภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรม	สิ่งก่อสร้างได้รับการดูแลรักษาอย่างดี เนื่องจากเจ้าของเป็นผู้ดูแลด้วยตนเอง
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- มีการกำหนดเวลาเข้าชมอย่างชัดเจน - มีการแบ่งเขตพื้นที่เข้าชมอย่างเป็นระบบ และมีการจำกัดจำนวน นักท่องเที่ยวในการเข้าชมบนเรือน เนื่องจากต้องระมัดระวังเรื่องโครงสร้างของ เรือน
3.1.3 การจัดการด้านการติดตาม และการประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีการดำเนินการ และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานที่ผ่านมา แต่ไม่ได้มีการ ดำเนินงานอื่นๆ เพิ่มเติม
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและ สาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก	มีการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ในโฮงเจ้าฟองคำ และร่วมออกแบบกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการ ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมบางอย่างในการจัดการพื้นที่ ทั้งในด้านการจ้าง งาน การนำเที่ยวชม และขายสินค้า แต่ก็อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าของเรือน - การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง จะมีการจัดขึ้นเป็นครั้งคราว มักต้องมีการ แจ้งล่วงหน้า และจะจัดให้กับการเยี่ยมชมเป็นหมู่คณะ

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดน่าน ได้ว่าในการพิจารณาการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ทั้ง 5 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) วัดต้นแหลง 2) วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง) 3) วัดภูมินทร์ 4) วัดหนองบัว และ 5) โฮงเจ้าฟองคำ โดยพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า

สถาปัตยกรรมในจังหวัดน่าน อยู่ในระดับค่าคะแนน 76.1 ซึ่งอยู่ในระดับ ดีมาก (ตารางที่ ย่อย2-8) ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดน่าน ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีเยี่ยม ถึงแม้ปัจจุบันพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของสถานที่ท่องเที่ยวจะมีการดำเนินการที่ดีมากอยู่แล้วก็ตาม

ตารางที่ ย่อย2-8 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดน่าน

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	35.1
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	8.2
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	27.3
รวมคะแนน	100	76.1

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน	☐ 81 คะแนนขึ้นไป	= ดีเยี่ยม
	☐ 71 – 80 คะแนน	= ดีมาก
	☐ 61 – 70 คะแนน	= ดี
	☐ 51 – 60 คะแนน	= ปานกลาง
	☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า	= ต่ำ

7) ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่า

สถาปัตยกรรมในจังหวัดพะเยา มีรายละเอียดแยกแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้คือ

● โบราณสถานเวียงลอ

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	โบราณสถานเวียงลอ
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับต่ำ
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด มีวิหารเก่าที่ได้รับการบูรณะใหม่ และมีนิทรรศการที่จัดแสดงพระพุทธรูปที่ขุดค้นได้จากแหล่งโบราณสถาน

1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	ในด้านสถาปัตยกรรมยังถือว่าสามารถพบเห็นได้ เนื่องจากมีลักษณะเป็นแหล่งเรียนรู้ในเชิงโบราณสถาน แต่ถือว่ามีความสำคัญในการศึกษาเชิงลึกด้านพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์รูปแบบล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	ตัววิหารมีการปรับปรุงอย่างมากโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง แต่ยังคงมีการรักษาโครงสร้างเดิมไว้ ตลอดจนรูปแบบเค้าโครงเดิมของอาคาร
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	มีความเก่าแก่ของสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจดีย์หนองห้า และความเก่าแก่ของสถาปัตยกรรมที่ขุดค้นพบในเขตโบราณสถานเวียงลอ ซึ่งมีหลักฐานค้นพบว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1881 โดยพญาลอ เจ้าผู้ปกครองเวียงลอแห่งนี้
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	- มีการจัดตั้งศูนย์ให้ความรู้เกี่ยวกับเวียงลอและมีการจัดนิทรรศการแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในสมัยโบราณ และได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา - ชุมชนชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและดูแลอนุรักษ์สถาปัตยกรรมผ่านเครือข่ายองค์กรชุมชนเวียงลอ - มีการจัดกิจกรรม งานขันโตก “เวียงลอสถิตหล้า พ่อหลวงสถิตใจ เทิดไถ่สดุดี 84 ชันขามหาราชัน” ในปี พ.ศ. 2554 ซึ่งจัดขึ้นภายในแหล่งโบราณสถาน
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	- มีการตั้งศูนย์ให้ความรู้ แต่ค่อนข้างขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านความรู้ - สมาชิกกลุ่ม “เฮ้อักเวียงลอ” เป็นกลุ่มชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อจัดการด้านการดูแลโบราณสถานในด้านการให้ความรู้และเผยแพร่ข่าวสารของชุมชนเวียงลอ
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถทัศนจร
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	มีเหตุอันตรายทุกปี แต่เกิดขึ้นในบางฤดูกาลหรือเพียงบางช่วงของปี (เกิดเหตุน้ำท่วมในช่วงฤดูฝนบ่อยครั้งเพราะอยู่ติดกับแม่น้ำ)
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานเวียงลออยู่ในระหว่างเส้นทางเดินทางเชื่อมต่อระหว่างเมือง จึงทำให้เชื่อมโยงการท่องเที่ยวจุดอื่นๆ ค่อนข้างไกล
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาดูแลในแต่ละด้านที่แตกต่างกัน ในมิติด้านสิ่งก่อสร้างและโบราณสถาน เช่น กรมศิลปากร, สำนักงานพระพุทธศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น - ในด้านการท่องเที่ยว กิจกรรม หรือการอำนวยความสะดวกในระดับท้องถิ่น จะเป็นกลุ่มคนท้องถิ่นรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่อจัดการประชาสัมพันธ์ และสื่อสารด้านข้อมูลความรู้เพื่อการศึกษา
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการบูรณะจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยาซึ่งเข้ามาบูรณะวิหาร และเจดีย์ใหม่ทั้งหมด
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีเพียงการกำหนดเวลาเข้าชมเท่านั้น ไม่มีการบริหารเรื่องการเข้าพักที่มากนัก
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- ขาดแคลนบุคลากรที่อยู่ประจำศูนย์ให้ความรู้ - มีการจัดการด้านอาคาร แต่ยังไม่ถึงขั้นที่จะสามารถอำนวยความสะดวกได้ - ห้องน้ำมีขนาดเล็ก และจำนวนน้อย
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- มีการชุดค้นโดยกรมศิลปากร และจัดทำบอร์ดความรู้ - ยังไม่มีการได้รับแจ้งจากคนในชุมชนว่าได้รับความเดือดร้อน
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีศูนย์ให้ความรู้และมีเจ้าหน้าที่ประจำ แต่ยังคงขาดบุคลากรที่ให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว - มีการจัดทำแผนที่โบราณสถานเวียงลอ และแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา - ไม่มีสื่อสิ่งพิมพ์
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ในอดีตเคยมีการอบรมมัคคุเทศก์น้อย แต่ไม่มีความต่อเนื่อง - ชุมชนเคยได้รับรายได้จากการขายสินค้าแต่ปัจจุบันไม่มีใครมาขาย

● เือนไทลื้อบ้านแว่น

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	เือนไทลื้อบ้านแว่น
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับต่ำ
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยอาคารเป็นแบบจำลองบ้านโบราณของชาวไทลื้อที่มีการพบเห็นได้ยาก และมีการจำลองเครื่องใช้ต่างๆ ภายในตัวเรือน
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	มีความงดงาม มีความน่าประทับใจน้อย เนื่องจากเป็นแบบจำลองทำให้ตัววัสดุและโครงสร้างอาคารมีลักษณะเป็นวัสดุสมัยใหม่ เช่น เสาปูน คานเหล็ก และมีการใช้ไม้ใหม่เข้ามาต่อเติมบ้านเดิม
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	การจำลองค่อนข้างยึดตามโครงสร้างเดิมของตัวบ้าน แต่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่เข้ามาต่อเติม
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี 2550- 2550 ได้รับการสร้างโดยเทศบาลอำเภอเชียงคำ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีเพียงกลุ่มพ่อค้าของบ้านธาตุ เท่านั้นที่มาคอยดูแลความสะอาด โดยได้รับค่าตอบแทนจากเทศบาล
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นโดยชุมชนแต่การดำเนินงานยังไม่ชัดเจน
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	รถโดยสารขนาดใหญ่สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก และมีลานจอดรถอย่างเพียงพอ
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ยังไม่เคยได้รับรายงานว่ามีเหตุร้ายแรงในพื้นที่
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	- นอกจากเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมประเพณีของชาวไทลื้อให้สามารถเข้าร่วมและเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมสืบสานตำนานไต้ลื้อ ณ วัดพระธาตุสบแวน ต.หย่วน อ.เชียงคำ จ.พะเยา - รวมทั้งมีกิจกรรมที่แสดงถึงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ จ.พะเยาที่หลากหลาย - แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง คือวัดนันทาราม ซึ่งเป็นวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ไตใหญ่

2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการพัฒนาขั้นพื้นฐานที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ เช่น ลานจอดรถขนาดใหญ่ ห้องน้ำ แต่ยังไม่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างทันสมัยได้
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีเพียงการดูแลรักษาความสะอาดของตัวเรือนไทลื้อเท่านั้น
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการให้เข้าชมตัวบ้านได้ และมีลานสำหรับทำกิจกรรม
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	- การท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อม แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ - กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และไม่ขัดต่อกฎหมายศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	ยังไม่มีการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ

3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว - ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง
--	--

● เรือนไทลื้อแม่แสงดา

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	เรือนไทลื้อแม่แสงดา
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับต่ำ
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิตภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดย - แม่แสงดายังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมเดิมทั้งข้าวของเครื่องใช้ที่สะท้อนถึงความเป็นชาวไทลื้อ ยังมีการทอผ้าด้วยกี่ทอมือ และย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ - เป็นตัวอย่างของสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นไทลื้อ อำเภอเชียงคำจังหวัดพะเยา ที่โดดเด่น
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	- เรือนไทลื้อแม่แสงดาเป็นเรือนไม้ต่อกันสองหลัง หลังหนึ่งเป็นเรือนนอน ประกอบด้วยห้องนอน และห้องครัว ส่วนอีกหลังเป็นยุ้งข้าว หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด - มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ของเรือนพื้นถิ่น ทั้งวัสดุ และการก่อสร้าง
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	- มีการปรับเปลี่ยนหลังจากหลังคามุงหญ้ามาเป็นหลังคามุงแป้นเกล็ดเมื่อปี พ.ศ. 2500
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2489 ตั้งแต่แม่แสงดาอายุ 17 ปี จนถึงปัจจุบันนี้อายุ 87 ปีแล้ว
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	เรือนแม่แสงดาเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและเนื่องจากแม่แสงดาทอผ้าขายด้วยจึงสามารถให้เข้าชมได้ จึงไม่ได้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวชุมชนแต่อย่างใด มีแค่กลุ่มเพื่อนบ้านและญาติๆ เท่านั้นที่คอยให้ความสนใจดูแลรักษาเรือน
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล จึงไม่มีการจัดตั้งหน่วยงานองค์กรใดๆ เข้ามาดำเนินงานหรือดูแลจัดการทางด้านสถาปัตยกรรม
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	เป็นเส้นทางในชุมชน รถยนต์สามารถเข้าถึงได้ แต่ไม่ควรขับด้วยความเร็วมากนัก
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีปัญหาเรื่องเหตุร้ายแรง

1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	เรือนแม่แสงดาเปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าพักได้ แต่จำนวนไม่มาก และต้องมีการจองล่วงหน้าซึ่งต้องติดต่อโดยตรงกับเจ้าของเรือน
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	มีการอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน แต่เนื่องด้วยเป็นพื้นที่ของเอกชน จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาเนื่องจากขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ และการบริหารจัดการของเจ้าของแหล่งเรียนรู้
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการดูแลรักษาสถาปัตยกรรมอยู่อย่างสม่ำเสมอ
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	เนื่องจากที่พักยังใช้เป็นเรือนทอผ้า และขายผ้าซึ่งเป็นลักษณะเรือนไทลื้อดั้งเดิมที่ใช้เป็นที่พักอาศัยด้วย จึงมีการจัดพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักแยกต่างหากจากเจ้าของเรือน แต่ไม่ได้มีการจัดการอย่างเป็นระบบ เพราะมีลักษณะของ Home Stay ซึ่งค่อนข้างยืดหยุ่นในการใช้พื้นที่บางส่วนของเรือนที่สามารถใช้ร่วมกันระหว่างเจ้าของเรือน กับนักท่องเที่ยว
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	ไม่มีแผนการดำเนินงาน
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	- มีการจัดการด้านอาหารและโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ - มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	ยังไม่มีจัดการอย่างชัดเจน เพราะเจ้าของเรือนเป็นผู้บริหารจัดการเองเป็นส่วนใหญ่
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	มีเพียงบอร์ดนิทรรศการของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เคยลงพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับเรือนไทลื้อของแม่แสงดาเท่านั้นที่สามารถเป็นสื่อในการเรียนรู้ได้ นอกจากนั้นเป็นคำบอกเล่าของเจ้าของเรือน

3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ไม่มีการบริหารจัดการโดยชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ส่วนตัว แต่มีลักษณะของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการเอง จึงไม่มีแผนการจัดการท่องเที่ยว หรือการบริหารจัดการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนก็มีการทำอาหารไหล่ออกมาขายในตลาดท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวที่มาพัก ณ เรือนไถลื้อบ้านแม่แสงดา และนักท่องเที่ยวอื่นๆ ที่เข้ามาเที่ยวในชุมชนก็เข้ามาซื้อหา - มีที่พัก โฮมสเตย์ที่ใช้ชื่อและเอกลักษณ์ของความเป็นไถลื้อเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยว

● วัดนันตาราม

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว	วัดนันตาราม
ผลการประเมินสถานการณ์	ระดับดี
1. ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด โดยค่อนข้างมีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากวัดอื่นๆ ในจังหวัดพะเยา ซึ่งตัววิหารเป็นวิหารไม้ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ที่สร้างขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	ภายในวิหารไม่มีความงดงามทางด้านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม และมีการประดับตกแต่งเพดานด้วยกระจกซึ่งเป็นรูปแบบศิลปะอิทธิพลมณฑลพะเยา
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	ยังมีโครงสร้างวิหารไม้รูปแบบเดิม แต่ได้มีการซ่อมแซมในส่วนของการเปลี่ยนแปลงหลังคา และมีการยกระดับเสาวิหารขึ้นเล็กน้อย
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าได้มีการก่อสร้างวัดขึ้นเมื่อใด แต่วิหารไม้รูปแบบพม่านี้ ได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2468 โดยพ่อเฒ่าจองตะก่านันตา (อู) วงศ์อนันต์
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย มีเพียงบางส่วนที่ให้ความสนใจ
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	- ได้รับงบประมาณจาก ค.ส.ช. เพื่อใช้ในการทำนุบำรุงวัดและซ่อมแซมส่วนต่างๆ - มีการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลและศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมโดยมหาวิทยาลัยพะเยา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เพื่อให้นักศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้และศึกษาการซ่อมแซมให้กับทางวัด - มีกลุ่ม “รวมพลคนฮักเจียงคำ” ที่ดำเนินการด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของวัด

	ผ่านสื่อออนไลน์ http://www.hugchiangkham.com/
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	รถยนต์ทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ เพราะตัววัดติดกับถนน แต่รถที่มีขนาดใหญ่อาจเข้าถึงได้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากถนนค่อนข้างแคบ
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	ไม่มีอันตรายเกิดขึ้นในพื้นที่
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
2. ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว	ผลการประเมิน
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	- มีหน่วยงานสำคัญที่เข้ามาดูแล คือ กรมศิลปากร - มีกลุ่มคนท้องถิ่น ในนาม “รวมพลคนฮักเชียงคำ” ทำสื่อประชาสัมพันธ์ และนำเสนอข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสถานที่สำคัญในเมืองพะเยา
3. ศักยภาพด้านการบริการ	ผลการประเมิน
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	มีการปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ โดยได้เงินจากนักท่องเที่ยว แต่เนื่องจากไม่มีแบบแปลนเดิมของวิหาร ทำให้การปรับปรุงไม่ได้ตรงตามแบบแผนมากนัก เช่น เส้นทางเดินภายในวิหารเปลี่ยนแปลงไป ไม่ได้เดินวนไปในทิศทางเดียวกัน
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	มีการแยกกุฏิสงฆ์ออกจากตัววิหาร และเปิดให้เข้าชมตั้งแต่ 8.00 – 18.00 น. ของทุกวัน
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	มีคณะกรรมการวัด และมืองค์กรที่จัดการดูแล และบริหารจัดการวัด จึงมีการวางแผนการดำเนินงานที่ค่อนข้างชัดเจน และปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวยังไม่มีประสิทธิภาพ
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	- มีบุคลากรที่สามารถให้ความรู้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ตัวบุคลากรที่มีความรู้เป็นพระสงฆ์ซึ่งอาจจะไม่สะดวกในบางเวลา - มีการจัดนิทรรศการแสดงข้าวของเครื่องใช้ในสมัยโบราณ แต่ยังขาดข้อมูลด้านภาษาต่างประเทศ

3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	- ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว - ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดพะเยา ได้ว่าในการพิจารณาการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ทั้ง 4 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย 1) โบราณสถานเวียงลอ 2) เือนไทลื้อบ้านแวน 3) เรือนไทลื้อแม่แสงดา และ 4) วัดนันทาราม โดยพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดพะเยา อยู่ในระดับค่าคะแนน 53.4 ซึ่งอยู่ในระดับ ปานกลาง (ตารางที่ ย่อย2-9) ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในจังหวัดพะเยานั้น ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยควรมีการพัฒนาในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาและส่งเสริมด้านการบริหารจัดการ ด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว และด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ ย่อย2-9 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดพะเยา

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	27.8
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	6.2
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	19.4
รวมคะแนน	100	53.4

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน	☐ 81 คะแนนขึ้นไป	= ดีเยี่ยม
	☐ 71 – 80 คะแนน	= ดีมาก
	☐ 61 – 70 คะแนน	= ดี
	☐ 51 – 60 คะแนน	= ปานกลาง
	☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า	= ต่ำ

ดังนั้น จากข้อมูลข้างต้นทำให้สามารถสรุปภาพรวมของสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา ได้ว่า เมื่อพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา อยู่ในระดับค่าคะแนน 64.1 ซึ่งอยู่ในระดับ ดี (ตารางที่ ย่อย2-10) แต่ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยเฉพาะความพร้อมในด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ

ตารางที่ ย่อย2-10 คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	32.7
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	7.0
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	24.4
รวมคะแนน	100	64.1

4.2 แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา

แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมเข้ามาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โดยใช้เทคนิคการระดมความคิดเห็น และกระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบแนวทางทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งมีการดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อร่วมกันเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนและร่วมกันประเมินมีจุดแข็งและจุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านการรองรับการท่องเที่ยว และด้านการบริหารจัดการ โดยนักวิจัยได้จัดการบรรยายให้ความรู้ถึงเกณฑ์การประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนาที่ได้ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ และจึงนำเข้าสู่การระดมความคิดด้วยกระบวนการ Zopp ด้วยเทคนิคการใช้บัตรคำถามและให้ผู้เข้าร่วมช่วยกันอภิปรายและหาข้อสรุปกับแต่ละคำถาม และร่วมกันประมวลข้อมูล เพื่อเสนอเป็นแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน พร้อมทั้งได้ผลการประเมินมีจุดแข็งและจุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ ย่อย 2-20: บรรยากาศการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อร่วมกันเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

จากผลการดำเนินการข้างต้น สามารถสรุปข้อเสนอแนะจากการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยจำแนกออกเป็น 5 ระดับ คือ ดีเยี่ยม ดีมาก ดี ปานกลาง และต่ำ โดยแต่ละแหล่งที่ได้รับการประเมินพบว่ามีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกัน การเสนอแนะแนวทางจึงมีความแตกต่างกัน ดังนี้

1) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ที่มีคะแนนดีเยี่ยม มีจำนวนทั้งสิ้น 3 แหล่ง คือ

1. คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ ถนนคุ้มเดิม ต.ในเมือง อ.เมืองแพร่ จ.แพร่
2. วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน
3. วัดหนองบัว จังหวัดน่าน

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่ในระดับดีเยี่ยม หมายถึง มีความพร้อมมากที่สุดในการเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม โดยมีลักษณะทางกายภาพที่พร้อมและน่าดึงดูดใจ มีศักยภาพในการรองรับที่ดี และมีการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้ หากมองพิจารณาถึงวงจรผลิตภัณฑ์แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้กำลังเดินเข้าสู่ทางสามแพร่งของการพัฒนา ซึ่งเป็นจุดที่มีการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวและการรองรับจนถึงจุดที่อิ่มตัว และคุณภาพของผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวอาจลดลงในอนาคต อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา มี 2 ด้านดังนี้

● การพัฒนาศักยภาพด้านกายภาพ

กลุ่มท่องเที่ยวในระดับดีเยี่ยม เป็นกลุ่มชุมชนที่มีศักยภาพในการดึงดูดใจในระดับสูง ด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาช้านาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ทั้งยังมีเรื่องราวและความผูกพันที่คนในท้องถิ่นต่างรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของ ในบางชุมชนทรัพยากรดังกล่าวมีคุณค่าทางใจเป็นดังสัญลักษณ์ และตัวแทนของชุมชน และของจังหวัด นอกจากนี้ทั้ง 3 แหล่ง ส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมรองรับด้านการท่องเที่ยว ไว้คอยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้ใช้เวลาอยู่ในพื้นที่ได้เป็นเวลาพอสมควร การพัฒนาในส่วนนี้จะต่อยอดให้กับพื้นที่ คือ การใช้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ความโดดเด่นของงานสถาปัตยกรรมที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ สังคม ชุมชน เพิ่มเติมกิจกรรมทางวัฒนธรรม และขยายเครือข่ายทางวิชาการให้มากขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรในชุมชนได้เติมความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบใหม่ๆ เพื่อเป็นโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

● การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการท่องเที่ยว การดำเนินงานท่องเที่ยวมานาน และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก จุดแข็งอยู่ที่ความเข้มแข็งของคณะทำงานชุมชน สิ่งที่จะต้องดำเนินต่อไป คือ การส่งต่องานให้กับคนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างยากที่จะให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำงาน มีทัศนคติ และแนวคิดแบบที่คนวัยทำงานรุ่นก่อนเคยเป็น กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างโจทย์การทำงาน รูปแบบการทำงาน พื้นที่ประเด็นในการทำงาน และอิสระในการออกแบบ และบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งและชุมชนท่องเที่ยว คือ ญุณแจสำคัญที่จะช่วยให้คนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งวัยวุฒิ และคุณวุฒิสามารถทำงานร่วมกัน และส่งต่อสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต

การปลูกฝังให้เด็กเยาวชนได้เริ่ม “เรียนรู้ – เข้าใจ – หลงใหล – ลงมือ – หลงรัก” คือ แนวทางที่คนทำงานท่องเที่ยวชุมชน ควรตระหนัก และเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามาทำงาน

➤ **เรียนรู้** คือการได้มีโอกาสได้เข้าไปสัมผัสรับรู้ถึงการมีอยู่ของการท่องเที่ยว และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตน

➤ **เข้าใจ** คือการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้มีกิจกรรม และพื้นที่แสดงออกเพื่อสร้างความเข้าใจภายในตนเองถึงการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

➤ **หลงใหล** คือความเพลิดเพลิน และความสุขที่ได้เห็นบทบาทของตนมีความสำคัญ และงานที่ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ในการร่วมงานทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นขั้นตอนแรกของการสร้างความมั่นใจ และความศรัทธาต่อแนวทางการทำงานท่องเที่ยวชุมชน

➤ **ลงมือทำ** คือ ขั้นตอนการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ลงมือทำ และรับผิดชอบ โครงการเล็กๆ ที่ตนเองมีส่วนในการริเริ่มออกแบบ ผู้ใหญ่มีส่วนช่วยได้เพียงแค่สนับสนุน ทรัพยากร ให้คำแนะนำตามสมควร และที่สำคัญที่สุดคือให้กำลังใจอย่างสม่ำเสมอ ไม่ตัดสิน หรือตำหนิการทำงานที่ยังไม่สมบูรณ์แบบ และพึงระลึกเสมอว่า การทำงานของเด็กคือแนวทางในการสร้างความมั่นใจ และการพัฒนาทักษะในการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต

➤ **หลงรัก** คือ ภาวะหลังการทำกิจกรรมซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนเกิดความรักในการทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชน และค้นพบบทบาท และที่ทางการทำงานของตนในกิจกรรม และโครงสร้างการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ที่มีคะแนนดีมาก และดีโดยกลุ่มคะแนน ดีมากมีจำนวนทั้งสิ้น 8 แหล่ง และดี มีจำนวนทั้งสิ้น 9 แหล่ง ดังนี้

กลุ่มคะแนนระดับดีมาก

1. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร	2. วัดต้นเกว๋น
3. วัดไหล่หินหลวง	4. วัดปงสนุกเหนือ
5. วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร	6. บ้านวงศ์บุรี
7. วัดภูมินทร์	8. โฮงเจ้าฟองคำ

กลุ่มคะแนนระดับดี

1. วัดเชียงมั่น	2. คุ่มเจ้าบุรีรัตน์
3. วัดเกตการาม	4. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
5. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ	6. วัดพระแก้วเชียงราย
7. วัดจอมสวรรค์	8. วัดพระธาตุลำปางหลวง
9. วัดต้นแหลง	10. วัดนันทาราม

แหล่งท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่ม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรู้จักและแวะเวียนมาเยี่ยมชมอยู่เสมอ ซึ่งจากการประเมิน พบว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่มนี้มีคะแนนในด้านกายภาพและสิ่งดึงดูดใจในระดับสูง แต่มีข้อจำกัดด้านการรองรับเล็กน้อย แต่จะมีปัญหาในการบริหารจัดการ ซึ่งมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

● การพัฒนาศักยภาพด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว

กลุ่มนี้มีแหล่งท่องเที่ยวซึ่งควรมีการปรับปรุงและพัฒนาด้านการรองรับการท่องเที่ยว คือ วัดเชียงมั่น บ้านวงศ์บุรี วัดภูมินทร์ วัดต้นแหลง คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ วัดเกตการาม และวัดจอมสวรรค์

ตัวอย่างการพัฒนาศักยภาพด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยวของวัดภูมินทร์ และวัดต้นแหลง แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมในจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นจังหวัดที่เริ่มได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลา 5-6 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวจึงยังไม่ได้รับการสนใจมากนัก และด้วยจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยว จังหวัดน่านปริมาณมากทำให้หน่วยงานพิเศษด้านการท่องเที่ยว (อพท.) เข้าไปดำเนินการพัฒนาพื้นที่

ท่องเที่ยว ปัญหาจึงเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก ส่วนในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ มีข้อจำกัดสำคัญคือการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิทธิเฉพาะกลุ่ม คือ คณะสงฆ์ หรือภาครัฐ ทำให้การเข้าไปทำงานร่วมกันในหลายภาคส่วนหรืออีกในหนึ่ง คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความเข้าใจความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชน แต่เป็นเกิดจากแนวคิดการพัฒนาจากส่วนกลาง ซึ่งทำให้รูปแบบการพัฒนาไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น เพราะชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับแผนพัฒนาโดยตรง ดังนั้นสิ่งที่ต้องมีการจัดการปัญหาเร่งด่วน คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

● การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

แหล่งท่องเที่ยวที่มีการประเมินในระดับที่ควรมีการปรับปรุงอย่างเร่งด่วนในกลุ่มนี้ จำแนกเป็น ระดับดีมาก 5 แหล่ง ระดับดี 5 แห่ง ซึ่งแต่ละแหล่งมีการต้องการที่จะพัฒนาการบริหารจัดการที่ต่างกัน โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร เป็นที่เคารพสักการะของคนเมืองเชียงใหม่ และประชาชนทั่วไป ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาสักการะบูชาพระธาตุเป็นจำนวนมาก แต่ด้วยความที่เป็นวัดที่ตั้งอยู่บนดอยสูงห่างไกลชุมชน และเป็นพระอารามหลวง ทำให้มีข้อจำกัดสำคัญ คือ การบริหารจัดการพื้นที่ภายในวัดเป็นหน้าที่หลักของคณะสงฆ์ เนื่องจากไม่มีชุมชนตั้งอาศัยอยู่ ดังนั้นคนเมืองเชียงใหม่จึงมีความรู้สึกต่อสถานที่ที่เชื่อมโยงด้านจิตใจเป็นหลัก เข้าใจในความสำคัญและประวัติศาสตร์ แต่ขาดบุคคลากรที่ความรู้และจิตสำนึกที่จะรักษาและสืบทอดงานศิลปกรรมสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่น และไม่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ดังนั้นสิ่งที่เสนอแนะคือการจัดทำผังแม่บทในการบริหารจัดการพื้นที่ ซึ่งมีคณะทำงานจากทุกภาคส่วน ร่วมกันเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

วัดอินทราวาสหรือวัดต้นแก้ว วัดต้นแบบของวิหารล้านนาในอุทยานราชพฤกษ์ ด้วยเอกลักษณ์อันโดดเด่นในงานสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นวิหารและวัดตามแบบล้านนา รวมถึงความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์และพุทธศาสนา ทำให้วัดอินทราวาสได้รับการอนุรักษ์ดูแลจากหน่วยงานรัฐ รวมถึงการให้ความร่วมมือของท้องถิ่นและชุมชนเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ดีการบริหารจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกนั้นยังอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากข้อจำกัดในการสืบสาน

ความรู้ในงานสถาปัตยกรรมยังไม่มี รวมถึงการสืบสานและการให้ความสำคัญต่อพื้นที่จากคนรุ่นต่อไป ยังมีอยู่น้อย การบริหารจัดการด้านองค์ความรู้ให้กับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญเร่งด่วนที่ชุมชนของวัดอินทราวาสต้องดำเนินการ โดยกระบวนการ มีสี่ขั้นตอน คือ การสำรวจความรู้ภายในชุมชนและข้อมูลจากงานวิชาการ การวางแผนความรู้เพื่อการรวบรวมและจัดเก็บ การพัฒนาความรู้ c)การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) หรือการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing)

วัดไหล่หินหลวง อีกหนึ่งวัดที่มีความโดดเด่นในงานสถาปัตยกรรม แต่ไม่เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวหรือบุคคลทั่วไป รวมทั้งเมื่อมองศักยภาพด้านการท่องเที่ยว จะพบข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการ คือ การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ชุมชนและวัดมีส่วนร่วมในงานด้านการสืบสานและอนุรักษ์เป็นอย่างดี แต่หากจะมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านการบริหารจัดการ ควรดำเนินการพัฒนาบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวเน้นเฉพาะส่วนที่จำเป็นและสอดคล้องกับสถาปัตยกรรม และมีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวแบบปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้คือ การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนได้มีโอกาส และมีเวลามากขึ้นเพื่อที่ร่วมจะร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น การพักโฮมสเตย์ การฝึกอบรมงานหัตถกรรม และการใช้ชีวิตตามแบบวิถีชุมชน ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งสร้างความสัมพันธ์ ความผูกพันและประสบการณ์ที่ดี เป็นการสร้างความเป็น “เพื่อน” และ “สายสัมพันธ์” ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการกลับมาเที่ยวซ้ำในรูปแบบการเยี่ยมเยือน การรักษาความสัมพันธ์การติดต่อกันในระยะยาว และเป็นการพึ่งพาการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก หรือการบอกต่อ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยด้านการประชาสัมพันธ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทาง

วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร วัดสำคัญที่มีความสำคัญกับวัฒนธรรมของล้านนาในทุกมิติ ทำให้วัดแห่งนี้มีการปรับปรุงและพัฒนารูปแบบที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ดี แนวคิดการท่องเที่ยวที่เอื้อให้กับทุกกลุ่ม ทำให้วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร ต้องมีการปรับปรุงการจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเพื่อยกระดับของสถานที่ท่องเที่ยว

วัดปงสนุกเหนือ วัดที่อยู่ในเกณฑ์ประเมินดีมาก แต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงด้านการบริหารจัดการในทุกระดับตัววัด คือ การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก ชุมชนท้องถิ่น

มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น จำเป็นที่จะต้องสร้างกระบวนการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่โดยอาศัยชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน เริ่มต้นตั้งแต่การรวบรวมองค์ความรู้ การพัฒนาบุคลากร การพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว รวมถึงแผนดำเนินการต่างๆ ที่ครอบคลุมมิติทางวัฒนธรรม

วัดเกตการาม จุดแข็งของแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแห่งนี้นอกจากความมีเอกลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ในด้านต่างๆ แต่จากการประเมินมีส่วนที่จะต้องปรับปรุงพัฒนาในสองประเด็น คือ ไม่มีระบบการจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว และการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก ชุมชนมีความเข้มแข็งแต่ก็ยังขาดบุคลากรที่จะเข้ามาสืบสานองค์ความรู้และคุณค่าในงานสถาปัตยกรรมรวมถึงองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มากมายในบุคคลรุ่นก่อนที่ยังมีชีวิตอยู่ หากหมดคนรุ่นนี้แล้วมีเป็นไปได้ที่องค์ความรู้จะสูญหาย จำเป็นที่จะต้องจัดการกับองค์ความรู้ให้อยู่กับชุมชนและคนรุ่นต่อไป

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เป็นอีกหนึ่งสถานที่น่าเป็นห่วงในเรื่องการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นวัดที่มีความสำคัญไม่ใช่เฉพาะในงานสถาปัตยกรรม แต่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ การบริหารจัดการเป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ ขณะที่ชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ไม่ได้เข้าร่วมคิดและบริหารจัดการ ดังนั้นมุมมองด้านการท่องเที่ยวจึงไม่ใช่ประเด็นสำคัญ การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวจึงควรมีการพัฒนากลไกการทำงานของชุมชนเพื่อจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก และ ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

วัดพระแก้วเชียงราย เป็นสถานที่ความโดดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมล้านนา และอดีตเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ทำให้มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ แต่เนื่องด้วยที่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว การพัฒนาพื้นที่เพื่อบริการแก่นักท่องเที่ยวจึงไม่ใช่ประเด็นหลัก และแน่นอนเมื่อการท่องเที่ยวไม่ใช่หลักสำคัญการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เกิดรายได้จากงานสถาปัตยกรรมจึงไม่เกิดขึ้น ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวนี้ คือ การให้ความสำคัญกับการจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น รวมถึงต่อยอดให้เกิดผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทาง

วัดพระธาตุลำปางหลวง ความโดดเด่นในงานสถาปัตยกรรมล้านนาที่มีความสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของล้านนา ด้วยความเป็นวัดที่เป็นโบราณสถานการจัดการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนจึงไม่เกิดขึ้น และไม่มีกลุ่มบุคคลในท้องถิ่นที่จะสามารถเข้ามาจัดการสืบสานองค์ความรู้ต่างๆ และเมื่อชุมชนกับแหล่งท่องเที่ยวไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจึงเป็นเรื่องยากที่จะบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยข้อเสนอแนะเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ ควรมีการพัฒนาการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มากขึ้นและสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ควบคู่กับการจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก

วัดนันทาราม สถาปัตยกรรมไทลื้อที่อลังการมีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อเนื่องปัญหาสำคัญในการจัดการของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งจะต้องดำเนินการประกอบด้วยการจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

3) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ที่มีระดับคะแนนปานกลาง และต่ำ

กลุ่มคะแนนระดับปานกลาง

1. วัดปราสาท	2. วัดร่องขุน
3. กาดกองต้า	4. บ้านแสนรัก
5. พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง	6. พิพิธภัณฑ์มณฑลทหารบกที่ 32
7. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน	8. วัดจามเทวี
9. วัดพระยืน	10. พิพิธภัณฑ์ไม้สัก

กลุ่มคะแนนระดับต่ำ

1. คัมภีร์ราชา	2. โบราณสถานเวียงลอ
3. เือนไทลื้อบ้านแว่น	4. เรือนไทลื้อแม่แสงดา

สถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่อยู่ในระดับกลางและต่ำ เป็นสถานที่ที่มีข้อจำกัดในทุกด้านซึ่งมากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไป แต่ในภาพรวมของส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นที่จะต้องดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง 3 ด้านดังนี้

● การพัฒนาศักยภาพด้านกายภาพ

คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ต้องมีการพัฒนาให้เห็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น แสดงออกถึงความงดงามในลักษณะของดั้งเดิมหรือมีการดัดแปลงน้อยที่สุด หรือมีความสัมพันธ์ต่อประวัติศาสตร์และชุมชน ตลอดจนการพัฒนาองค์กรซึ่งสามารถดูแลและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์และทรงคุณค่าไว้ได้

ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม จำเป็นต้องพัฒนาให้มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวกเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม มีความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว และมีความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนั้นนานขึ้น

● การพัฒนาศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และแก้ไขข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก แหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนจะต้องมีการพัฒนาการทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นภายนอกเพื่อสามารถจะดำเนินการพัฒนาพื้นที่หรือรับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

● การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว จำแนกได้ดังนี้

- การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยสภาพทั่วไปต้องมีการดูแลรักษาปรับปรุงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยว
- การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น ควรมีการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว กำหนดช่วงเวลาในการเข้าชมสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของ

วัน และ/หรือฤดูกาล และกำจัดการจํานวนนักท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับ
ศักยภาพของพื้นที่และการบริการ

- การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมา
จากการท่องเที่ยวควรมีแผนการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกระทบ
การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวมีการติดตามและวิเคราะห์
ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินงานปรับปรุงแก้ไข
ปัญหาที่เกิดขึ้น และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน

การจัดการด้านการท่องเที่ยว การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว
มีการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยว ได้แก่ มี
บุคลากรด้านบริการนักท่องเที่ยว มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของ
นักท่องเที่ยว มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่
นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มีการจัดการด้านอาหาร
และโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่าง
เหมาะสม

การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึง
ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบ
ต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก กิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ
ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว พนักงานนำเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนที่อยู่
โดยรอบ โดยพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ข้อมูล และ
พัฒนาสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
การมีส่วนร่วมต้องมีการพัฒนาต่อเนื่องเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในกิจกรรม วางแผนและดำเนินงาน
พัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น การพัฒนาที่มีชุมชนเข้ามามี
ส่วนร่วมจำเป็นที่ชุมชนท้องถิ่นจะต้องได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว
เชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

4.3 การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด จะเป็นกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ซึ่งการจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จะเป็นการคัดเลือกเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจ แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาในพื้นที่ 7 จังหวัด ซึ่งได้มีการศึกษาคุณค่าและประเมินผลในส่วนที่ปรากฏในเบื้องต้นของรายงานวิจัยนี้ เปรียบเสมือนหมุดหลักที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมล้านนาที่โดดเด่น แต่ทั้งนี้เส้นทางการเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมนั้น มีองค์ประกอบที่มากกว่าสถาปัตยกรรมล้านนา นั่นคือ เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างทางศาสนา อาคารบ้านเรือน ร้านค้าฯ ที่สะท้อนเรื่องราวและวิถีชีวิตล้านนาในยุคสมัยต่างๆ ซึ่งจะประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรด้านศิลปะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น มีคุณค่า และมีคุณลักษณะทางศิลปะ สถาปัตยกรรมของอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้าง ดังนั้นการออกแบบเส้นทางเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบเหล่านี้

กระบวนการในการจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา ในการศึกษาครั้งนี้ได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ ประกอบด้วย ตัวแทนประชาชนที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ตัวแทนจากสำนักงานจังหวัด ตัวแทนจากสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ตัวแทนสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น และหน่วยงานภาคเอกชน ประกอบด้วย ตัวแทนจากสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ชมรมและสมาคมที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยใช้เทคนิคการระดมความคิดเห็น และกระบวนการมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายเพื่อจะร่วมกันสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา โดยการดำเนินการ 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1) การประชุมเพื่อร่วมกันสร้างกรอบคิดการสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

2) ดำเนินการสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวตามกรอบแนวคิดข้างต้น โดยแหล่ง/จุดท่องเที่ยวที่คิดว่ามีความเป็นไปได้และมีความสอดคล้องกับกรอบคิดการสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

3) จัดเวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่ออภิปรายผลสะท้อนโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม โดยขอให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านช่วยประเมินความเป็นไปได้ในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

4) สรุปโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา

ภาพที่ ย่อย 2-21: เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

ภาพที่ ย่อย 2-22: เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

ภาพที่ ย่อย 2-23: เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดลำพูน เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

ภาพที่ ย่อย 2-24: เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดลำปาง เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

ภาพที่ ย่อย 2-25: เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดพะเยา เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

ภาพที่ ย่อย 2-26: เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดแพร่
เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

ภาพที่ ย่อย 2-27: เวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดน่าน
เพื่อจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

การดำเนินการพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ได้มีการจัดประชุมเพื่อนำเสนอแนวคิด คุณค่าของงานสถาปัตยกรรมล้านนา แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่แต่ละจังหวัด และสร้างกระบวนการเพื่อพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน ซึ่งในการประชุมได้พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาได้ข้อสรุปใน 2 ลักษณะ คือ 1) การพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาตามยุคสมัย และ 2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด ซึ่งเส้นทางในลักษณะที่ 2 ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นว่าจะสามารถนำไปใช้ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวได้ เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดและเกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่สำคัญร่วมกับมิติวัฒนธรรมอื่น ๆ ผ่านแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของพื้นที่ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

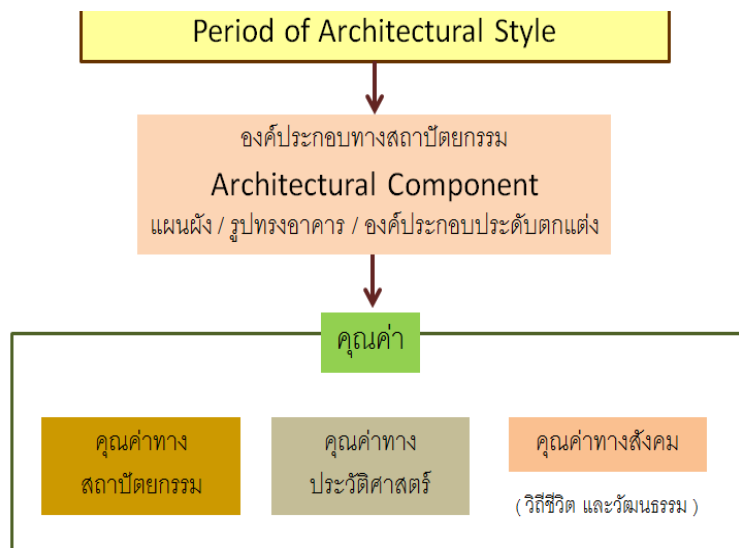
1) การพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาตามยุคสมัย

จากการระดมความคิดเห็นในพื้นที่ จึงสามารถสรุปกรอบแนวคิดการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรมจากสถาปัตยกรรมที่พบในพื้นที่ นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้พบความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบ และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน และสามารถนำมาแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏบนเส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 2 เส้นทางออกเป็น 5 ยุคสมัย ดังนี้คือ

1. ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา คือ ช่วงเวลาก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่
2. ยุคอาณาจักรล้านนา คือ ช่วงเวลาตั้งแต่การสร้างเมืองเชียงใหม่ จนถึงสุริยวงค์มังราย และอาณาจักรล้านนา (พ.ศ.1839-2101)
3. ยุคพระเจ้ากาวิละ คือ ช่วงเวลาของการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่กลับมาภายหลังเมืองเชียงใหม่ถูกทัพพม่าทำลาย และปกครองเมือง ปรากฏกลุ่มสถาปัตยกรรมที่นำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาในยุครุ่งเรืองของอาณาจักร และสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมพม่า
4. ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก คือ ช่วงเวลาที่เมืองเชียงใหม่ผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ในยุคพระพุทธเจ้าหลวง (รัชกาลที่ 5) และมีการเข้ามาตั้งรกราก ทำการค้า และเผยแพร่ศาสนาของชาวตะวันตก
5. ยุคร่วมสมัย คือ ช่วงเวลาในปัจจุบัน ซึ่งมีงานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ โดยช่างศิลป์ร่วมสมัยซึ่งอาจนำรูปแบบงานสถาปัตยกรรมล้านนา ล้านช้าง มาผลิตสร้างใหม่ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบ

ของการรักษาขนบและองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเอาไว้ หรือนำรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม มาประยุกต์ และต่อยอด จนเกิดความงามที่เป็นเอกลักษณ์ใหม่

การแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นยุคสมัยตามประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมทั้ง 3 ยุค นอกจากจะช่วยในการแบ่งกลุ่ม และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวแล้ว การแบ่งกลุ่มยังช่วยสนับสนุนกระบวนการสร้างการสื่อสารเรื่องราว (Story telling) คุณค่าและความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยเริ่มจากการพิเคราะห์ยุคทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมนั้นๆ ตามกรอบแนวคิดการสื่อสารและให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ดังนี้

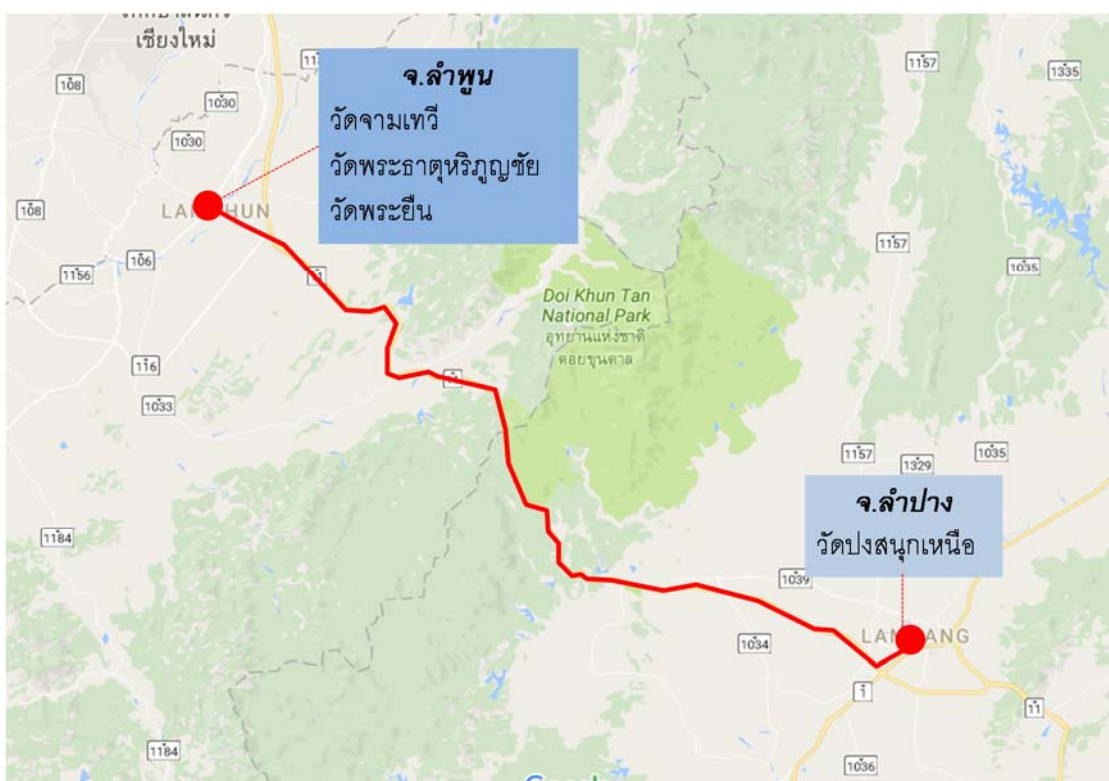
ภาพที่ ย่อย 2-28 กรอบแนวคิดการสื่อสารและให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว
เพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

จากผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ร่วมกับผลการจัดเวทีการประชุมร่วมกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่ออภิปรายผลสะท้อนโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา (ภาพกิจกรรมในภาคผนวก ค) ทำให้สามารถสรุปการจัดกลุ่มเส้นทางท่องเที่ยวเบื้องต้น เป็น 2 เส้นทาง ได้แก่

1) **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา** ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ซึ่งได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาแล้ว ดังนั้น จากกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรมบนเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา หากพิจารณาตามแนวคิดการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม 5 ยุค จะได้เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา 4 เส้นทาง ดังนี้คือ

1. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา** ประกอบไปด้วย แหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดลำพูน : วัดจามเทวี วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร และวัดพระยืน
- จังหวัดลำปาง : วัดปงสนุกเหนือ

ภาพที่ ย่อย 2-29: เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา

การท่องเที่ยวตามเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา นั้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะ จุดเด่นของคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ผู้ที่มาเยี่ยมชมควรทราบในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้คือ

1) วัดจามเทวี จ.ลำพูน

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เจดีย์กู่กุด

เป็นโบราณสถานสำคัญของวัดจามเทวี มีเจดีย์ที่มีลักษณะพิเศษ เช่นเดียวกับสุวรรณเจดีย์ วัดพระธาตุหริภุญชัย คือ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทบนฐานสี่เหลี่ยม เรือนธาตุทำซ้อนกันเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นประดิษฐานพระพุทธรูปในจระนำขุ้ม ด้านละ 3 องค์ ชั้นละ 12 องค์ ทั้งหมด 5 ชั้น รวม 60 องค์ ที่สื่อถึง อดีตพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้แล้วในโลกมนุษย์ในอดีต หรืออาจหมายถึงพระปัจเจกพุทธเจ้าจำนวนมากนับไม่ถ้วน นอกจากนี้รูปแบบเจดีย์ที่มีความสัมพันธ์กับสถูปมหาปราสาทในศิลปะโปโลนนารูวะของลังกา และอิทธิพลศิลปะพุกามที่ปรากฏทั้งในด้านรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม และรูปแบบงานศิลปกรรม เช่น พระพุทธรูปที่ประดับในขุ้มจระนำ และรูปปั้นเทพพนม ตลอดจนลวดลายกระหนกรุ่นเก่าที่พบในสมัยทวารวดี ที่เรียกว่า “กระหนกผักกูด” ก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะคุปตะ

รัตนเจดีย์

ตั้งอยู่บริเวณวัดจามเทวีด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์กู่กุด เจดีย์องค์นี้จัดเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีเรือนธาตุอยู่ในผังแปดเหลี่ยม เริ่มตั้งแต่ฐานถึงส่วนเรือนธาตุและส่วนรองรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยม ส่วนของเรือนธาตุที่ประดับจระนำขุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ทั้ง 8 ด้าน ลักษณะเป็นขุ้มเพาแบบพม่า (Clec) เหนือส่วนเรือนธาตุเป็นชั้นคล้ายกับชั้นของหลังคาลาดเอิน

รัตนเจดีย์น่าจะพัฒนามาจากเจดีย์แบบปาละในศิลปะอินเดีย พบสถาปนาจำลองสำริดขนาดเล็กที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดมีเรือนธาตุแปดเหลี่ยมประดับจระนำขุ้ม ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆัง พบที่เมืองลพบุรีและเมืองสุโขทัย เจดีย์ลักษณะดังกล่าวน่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี ในภาคกลางของประเทศไทย

อย่างไรก็ตามมีข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบของเจดีย์ในศิลปะหริภุญไชย โดย ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม (2550) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับทฤษฎีข้อสันนิษฐานใหม่ว่าเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ประยุกต์ปรับเปลี่ยนจากลักษณะของทรงปราสาทยอดในศิลปะพุกาม ศิลปะจีน หรือศิลปะลังกา มีข้อสันนิษฐานว่า

ได้รับแรงบันดาลใจในการก่อสร้างองค์เจดีย์จากรูปแบบ “เจดีย์-วิหาร” หรือ “ละ” ของจีน ซึ่งแพร่หลายมากและมีมาก่อนยาวนาน สร้างด้วยรูปทรงแปดเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ตลอดจนทรงกลม เจดีย์กู่กุดมีรูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นปลายสอบขึ้นเพื่อยอดเป็นทรงกรวยเหลี่ยม ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่ไม่พบในงานศิลปะข้างเคียงอื่นใด โดยเฉพาะศิลปะพุกามที่มีส่วนใกล้ชิดกับศิลปะทวารวดีก็ไม่มีพบ จึงอนุมานว่าส่วนหนึ่งอาจได้แรงบันดาลใจจาก “ละ” ของจีน เป็นต้น

2) วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร จ.ลำพูน

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

	วัดพระธาตุหริภุญชัยมีกำแพง 2 ชั้น คือ กำแพงวัดชั้นนอกซึ่งโอบล้อมอาณาเขตของวัดทั้งหมดไว้ และก่อกำแพงเป็นศาลาบาตรรอบองค์พระธาตุหริภุญชัยเป็นกำแพงชั้นในอีกชั้นหนึ่ง โบราณสถานและเสนาสนะภายในเขตกำแพงวัดชั้นในประกอบด้วย
วิหารหลวง	ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน ลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่มีมุขด้านหน้า และหลัง และมีระเบียงล้อม วิหารหลังนี้ได้สร้างขึ้นแทนวิหารหลังเก่าซึ่งพังทลายลงเนื่องจากพายุพัดในปี พ.ศ. 2458 วิหารหลังนี้นอกจากจะใช้ประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนชาวลำพูนแล้ว ในช่วงที่รัฐบาลสยามเข้ามามีการจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นในมณฑลพายัพ ได้ใช้เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางการเมือง เช่น การถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ในปี พ.ศ.2440 และเป็นที่รับมอบพระแสงราชศาสตราประจำเมืองในปี พ.ศ. 2469 อีกด้วย
วิหารพระละโว้	ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่เรียก พระละโว้
วิหารพระพุทธ	ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทองประทับนั่งแสดงปางมารวิชัย เรียกว่า พระพุทธ

วิหารพระทันใจ

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่ทดแทนหลังเก่าที่ทรุดโทรมมาก และประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อโลหะศิลปะล้านนาขนาดใหญ่ เรียกว่า พระทันใจ นอกจากนี้วิหารทั้ง 4 รายล้อมรอบองค์พระธาตุเจดีย์หริภุญชัย ยังมีวิหารขนาดเล็กและอาคารเสนาสนะจำนวนมากรายล้อม ได้แก่ **วิหารพระบาทสี่รอย วิหารพระพันตน วิหารพระไสยาสน์ (พระนอน) วิหารพระเจ้าลักลือหรือพระเจ้าแดง เป็นต้น**

สุวรรณเจดีย์ หรือเจดีย์ปทุมวดี

ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย เจดีย์องค์นี้ตำนานกล่าวว่าพระนางปทุมวดีมเหสีของพระเจ้าอาทิตย์ราช ทรงโปรดให้สร้างขึ้นหลังจากพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงสร้างพระธาตุหริภุญชัยได้ 4 ปี โดยมีแผนผังอยู่ในฐานสี่เหลี่ยมก่อซ้อนเหลื่อมกัน 5 ชั้น ฐานแต่ละชั้นประดับด้วยซุ้มจระนำด้านละ 3 ซุ้ม รวมชั้นละ 12 ซุ้ม รวมทั้งสิ้น 60 ซุ้ม ภายในซุ้มพบร่องรอยการประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนในศิลปะหริภุญไชยในบางซุ้ม ปลียอดสี่เหลี่ยมหุ้มด้วยแผ่นทองจังโก เป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าที่หลงเหลืออยู่ให้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมรูปแบบศิลปะหริภุญชัย

นอกจากนี้ยังมี **หอกังสดาล** ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย หรือทางทิศเหนือของวิหารหลวง ลักษณะเป็นหอขนาดใหญ่สูง 2 ชั้น ชั้นบนแขวนระฆังที่หล่อขึ้นโดยเจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 7 เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ (พ.ศ. 2414-2431) ชั้นล่างแขวนฆ้องหรือกังสดาลขนาดใหญ่ หล่อในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 6 (พ.ศ.2399-2413) มี**หอพระไตรปิฎก** และ**รูปจำลองขนาดเล็กของเขาสีเนรุ หรือเขาพระสุเมรุ**

โบราณสถานและเสนาสนะภายในเขตกำแพงวัดชั้นนอก คือบริเวณพื้นที่ระหว่างกำแพงชั้นในและกำแพงวัด มีคณะสงฆ์ประจำทั้ง 4 มุม ทำหน้าที่ปฏิบัติบำรุงพระธาตุ ประกอบด้วย คณะหลวง คณะสวดือเมือง คณะเชียงยัน และคณะอัฐฐารส

พระธาตุหริภุญชัย

พระธาตุหริภุญชัยเป็นเจดีย์พระธาตุมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ

- (1) ส่วนฐาน ชั้นล่างสุดทำเป็นฐานเขียง มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมซ้อนขึ้นไป 3 ชั้น ถัดจากฐานเขียงเป็นฐานบัวลูกแก้ว หรือฐานปัทม์ เรียงประกอบกันเป็นแนวนอนซ้อนลดหลั่นกัน เรียกว่า “ลวดบัว หรือชุดลวดบัว” ส่วนกลางคือระนาบของแท่นสี่เหลี่ยมเรียกว่า “ท้องไม้”
- (2) ส่วนกลาง เป็นชั้นถัดจากบัวลูกแก้วทำเป็นฐานเขียงกลมซ้อนกัน 3 ชั้นถัดขึ้นไปเป็นฐานกลมมีลักษณะคล้ายมาลัยเถาซ้อนกัน 3 ชั้น รองรับองค์ระฆัง ส่วนกลางขององค์ระฆังทำเป็นลายตุลุนัน ดอกไม้สี่กลีบโดยรอบองค์ และระหว่างลายทำเป็นลายตุลุนันรูปพระพุทธรูป
- (3) ส่วนบน เป็นส่วนบัลลังก์ ก้านฉัตร ปล้องไฉน และปลียอด ส่วนบนสุดเป็นฉัตร 9 ชั้น

3) วัดพระยืน จ.ลำพูน

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เจดีย์วัดพระยืน

งานสถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัดพระยืน คือ เจดีย์วัดพระยืนที่เห็นในปัจจุบันมีรูปแบบศิลปกรรมแบบพม่า คล้ายกับเจดีย์วัดสัพพัญญูในเมืองพุกาม สร้างบนยกพื้นสูงเป็นชั้นลดหลั่น ลานประทักษิณชั้นบนมีเจดีย์ขนาดเล็กประจำมุม เรือนธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยม มีจระนำยื่นออกมาทั้งสี่ด้านเหนือเรือนธาตุเป็นหลังคาลาด รองรับชุดฐานซ้อนต่อยอดทรงระฆัง เจดีย์องค์ใหม่ที่สร้างครอบของเดิมนี้ เจ้าหลวงอินทยงยศเจ้าผู้ครองนครลำพูนได้ให้หนานปัญญาเมือง ชาวบ้านหนองแสง ช่างประจำคุ้มหลวงเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่แทนองค์เดิมที่เหนือซุ้มขึ้นไปได้พังทลายลง

เจดีย์วัดพระยืน เป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่รับอิทธิพลเจดีย์วิหารในศิลปะพุกาม เจดีย์ทรงปราสาทยอด หมายถึง เจดีย์ที่มีเรือนธาตุและมีส่วนยอดหรือเรือนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆัง จึงเรียกว่า “**เจดีย์ทรงปราสาทยอด**” หรือ “**ปราสาทยอดเจดีย์**” ลักษณะดังกล่าวเป็นเจดีย์รูปแบบเฉพาะลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในศิลปะล้านนา โดย

ได้รับอิทธิพลมาจากอาคารที่เรียกว่า “เจดีย์วิหาร หรือ กู่ปยา” ใน
ศิลปะพุกามของพม่า

4) วัดปงสนุกเหนือ จ.ลำปาง

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดปงสนุกตั้งอยู่ติดกำแพงเมืองเขลางค์ดำนในเป็นแนวคันดินและมี
คูล้อมรอบอีกชั้น คูเมืองด้านหลังวัดมีความลึกมากและเต็มไปด้วย
กอบัว มีธรรมเนียมการชุดดินไปถมที่วัดบนที่ตั้งของวิหารพระเจ้า
พันองค์ เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากไม่ชุดดินไปให้วัด น้ำจะท่วม
บ้าน สอดคล้องกับการชุดคันทางโบราณคดีในปี พ.ศ. 2551 ที่พบ
ชั้นทรายที่นำมาจากแม่น้ำถมอยู่ภายใต้พื้นซีเมนต์ย่นลานพระธาตุ
ลึกกว่า 30 เซนติเมตร แต่เมื่อชุดลงไปกลับพบว่าเป็นชั้นของอิฐที่
เรียงสลับกันลึกลงไปกว่า 7 เมตร ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างม่อน
ดอยด้วยอิฐในวัฒนธรรมล้านนาที่ค้นพบลักษณะดังกล่าวเป็นแห่ง
แรก

วิหารพระเจ้าพันองค์

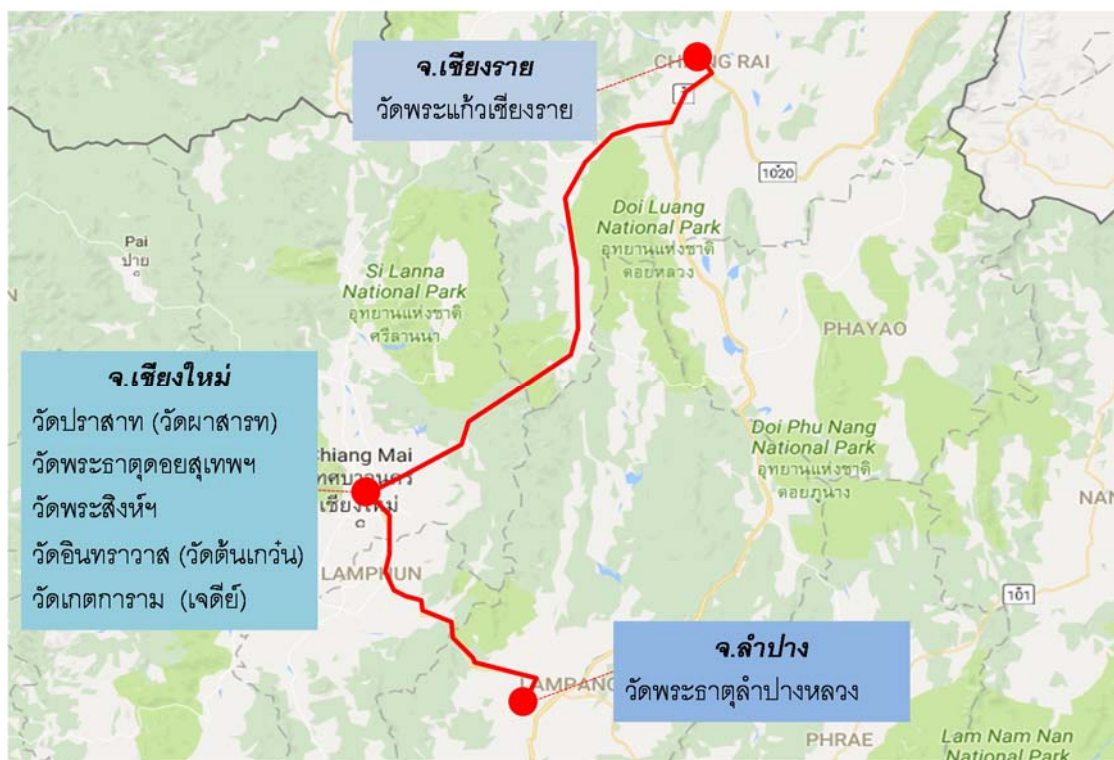
เป็นรูปแบบมีวิหารโถงจัตุรมุขทรงปราสาท ที่มีลักษณะพิเศษ
แตกต่างจากวิหารล้านนาที่นิยมทั่วไป เนื่องเป็นแบบจัตุรมุขเปิด
โถงทั้ง 4 ด้าน ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมพม่าในยุค
พุกาม เช่น ผังของวัดอนันดาเจดีย์ เมืองพุกาม หรือ วัดธรรมยันจี
เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านผังพื้นอาคาร และการประดิษฐาน
พระพุทธรูปทั้งสี่ทิศ

นอกจากนี้รูปแบบของซุ้มโขงของวัดปงสนุก ยังมีลักษณะที่
แสดงออกถึงความเฉพาะของสกุลช่างลำปาง ในแบบสกุลช่าง “ครู
บาโน” หรือ ครูบาอาโนชัยธรรมจินตามุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัด
ลำปาง และอดีตเจ้าอาวาสวัดปงสนุกเหนือ ในช่วง ปี พ.ศ.2389 -
2454 ท่านได้รับการยกย่องให้เป็นพหูสูตร ในศาสตร์ต่างๆ อันได้แก่
การปกครองและเผยแพร่ งานศิลปสถาปัตยกรรม จิตรกรรม อักษร
ศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ วรรณกรรม จนได้รับ
การขนานนามว่า ครูเมืองละกอน และเรียกสั้นๆว่า “ครูบาโน” ได้
ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างซุ้มโขงวัดปงสนุกเหนือ (ม่อน
ดอย) ในปี พ.ศ. 2430 พร้อมกับ ศาสนสถานอีกหลายหลังที่ถูก

สร้างและบูรณะในครั้งนั้น โดยใช้ช่างของท่านในการก่อสร้างซุ้มประตู ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากรูปทรงเดิม แต่ยังคงไว้ซึ่งแบบแผนซุ้มประตูโขงตามศิลปะล้านนา

2. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคอาณาจักรล้านนา ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดเชียงใหม่ : วัดปราสาท (วัดผาสารท) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) และวัดเกตการาม (เจดีย์)
- จังหวัดเชียงราย : วัดพระแก้วเชียงราย
- จังหวัดลำปาง : วัดพระธาตุลำปางหลวง

ภาพที่ ย่อย 2-30: เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคอาณาจักรล้านนา

การท่องเที่ยวตามเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคอาณาจักรล้านนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะจุดเด่นของคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ผู้ที่มาเยี่ยมชมควรรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้คือ

1) วัดเชียงมั่น จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วิหารหลวง	รูปทรงสถาปัตยกรรมแบบล้านนาด้านหน้าอุโบสถประดิษฐานศิลาจารึก หลักที่ 76 จารึกเมื่อปี พ.ศ. 2124 อุโบสถหลังนี้สร้างขึ้นพร้อมกับวิหารและหอไตร กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนพร้อมกันกับเจดีย์ วิหาร และหอไตร
เจดีย์ช้างล้อม	เป็นเจดีย์รูปทรงสถาปัตยกรรมล้านนาฐานช้างล้อม องค์เจดีย์ผสมสี่เหลี่ยมและทรงกลมเปิดทองจังโก สร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1840 ครั้งพญามังรายสถาปนาวัดเชียงมั่น และได้รับการบูรณะซ่อมแซมจากผู้ครองนครเชียงใหม่สืบมา กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้วเมื่อ พ.ศ. 2478
อุโบสถและศิลาจารึก	อุโบสถวัดเชียงมั่น อาคารสถาปัตยกรรมล้านนา ที่ตั้งของศิลาจารึกจารึกถึง พระนามของกษัตริย์สามพระองค์ คือ พญามังราย พญาจำเมือง และพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) ว่าทั้งสามพระองค์ทรงร่วมกันสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นการจารึก เกี่ยวกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ และการสร้างวัดเชียงมั่น ตลอดจนการทำนุบำรุงวัดนี้จากกษัตริย์และพระราชวงศ์ นับเป็นหลักฐาน ทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่า
หอครูบาศรีวิชัย	สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2505 ศิลปะสถาปัตยกรรมแบบล้านนา เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่ง ล้านนาไทย
หอไตร	เป็นอาคารสองชั้น ชั้นล่างก่ออิฐ ถือปูน ชั้นบนเป็นเครื่องไม้ตามสถาปัตยกรรมล้านนา

2) วัดปราสาท (วัดผาสารท) จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วิหาร	วิหารหลังนี้มีลักษณะการใช้พื้นที่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับวิหารที่มีการสร้างในช่วงก่อนหน้านี้ หากแต่รูปแบบวิหารมีการสร้างผนังปูนปิดทึบโดยรอบ ทำให้การใช้พื้นที่ในวิหาร
-------	--

จำกัดบริเวณเพียงในตัววิหารเท่านั้น แต่มีความแตกต่างไปจากวิหารอื่นที่มีการสร้างองค์ปราสาทเชื่อมต่อทางด้านท้ายวิหาร ทำให้พื้นที่ทั้งหมดของวิหารมีความยาวมาก และการที่สร้างพระประธานไว้ภายในองค์ปราสาท สันนิษฐานว่าผู้สร้างต้องการสื่อความไปถึง “มุลคันธกุฎี” ที่ประทับของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังพระชนม์ชีพอยู่ ซึ่งวิหารโถงอื่นไม่ปรากฏความคิดและการใช้พื้นที่ภายในวิหารในลักษณะเช่นนี้มาก่อน (วรลักษณ์ บุนนาค, 2543) สิ่งที่น่าสนใจของวัดปราสาทอยู่ที่พระวิหารซึ่งมีลักษณะศิลปะแบบล้านนาดั้งเดิม หน้าบันมีโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ คือลักษณะหลังคาและไม้ขึ้นคานมีลดหลั่นกันขึ้นไปเหมือนต่างบนหลังม้าสำหรับบรรทุกสิ่งของ ด้านหน้าตัวพระวิหารมีบันไดนาคเป็นลวดลายปูนปั้นสวยงาม ภายในผนังพระวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปเกี่ยวกับพุทธศาสนา และพุทธประวัติ และจุดเด่นที่แตกต่างจากวัดอื่นๆ นอกเหนือไปจากโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ ก็คือด้านหลังพระวิหารมีซุ้มประตูปราสาทแบบล้านนา และซุ้มประตูโขงเชื่อมเข้าสู่อาคารถัดไปที่มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ หรือกู่พระเจ้า ปัจจุบันไม่ค่อยพบเห็น เป็นที่ประดิษฐานพระประธานของพระวิหาร

นอกจากวิหารไม้และปราสาทจะนำท้ายวิหาร แล้ว ภายในวัดยังมีอุโบสถและเจดีย์ขนาดเล็กอีกองค์หนึ่งอยู่ด้านหน้าวิหาร ซึ่งคงสร้างขึ้นภายหลัง แต่ ส่วนที่เป็นจุดเด่นของวัดคือกำแพงแก้วเตี้ย ๆ และลานวัดกว้างขวางที่ถมด้วยทรายช่วยเสริมให้วิหาร และจะนำท้ายวิหารโดดเด่นเป็นสง่า

3) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พระธาตุดอยสุเทพ สร้างเมื่อ พ.ศ. 1926 สมัยพระเจ้ากือนาและบูรณะเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2068 สมัยพระเจ้าเกศเชษฐาธิราช (เกษเกล้า) พ.ศ. 2081 ภายหลังต่อมาได้ตีแผ่ทองจังโกหุ้มองค์พระเจดีย์ สมัยพระเจ้าชาวคำ จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การบูรณะองค์เจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพครั้งล่าสุดสมัยครุบาทวีริย์ พ.ศ. 2478

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

การสร้างพระเจดีย์ จะมีรูปทรงเป็นเหลี่ยมคล้ายกัน เกือบเหมือนกันในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน น่าน เป็นต้น องค์เจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นรูปแบบที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดของรูปแบบองค์เจดีย์ ในยุคพุทธศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้รูปแบบขององค์พระเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ ถือว่าเป็นแบบอย่างของเจดีย์ทางพระพุทธศาสนาที่มีมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ถือได้ว่าองค์เจดีย์เป็นตัวแทนของศาสนาหรือพระพุทธเจ้า ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

รูปแบบของพระธาตุดอยสุเทพแสดงให้เห็นถึงงานที่สืบทอดมาจากกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา โดยมีส่วนที่พัฒนาการเพิ่มขึ้น คือ ส่วนของชุดฐานบัวรองรับองค์ระฆังที่มีหลายชั้นและเหลือเฉพาะฐานบัวคว่ำในลักษณะของฐานบัวถลาแบบสุโขทัย และที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ ตั้งแต่เหนือชุดฐานยกเก็จขึ้นไปจนถึงบัลลังก์อยู่ในผังสี่เหลี่ยมทั้งหมด ซึ่งถือเป็นลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นอย่างใหม่ในช่วงเวลานี้ ดังนั้นรูปแบบของพระธาตุดอยสุเทพตามที่ปรากฏในปัจจุบันน่าจะเป็นงานที่สร้างขึ้นในสมัยของพระเมืองเกษเกล้าแล้ว เนื่องจากเจดีย์กลุ่มนี้เกิดขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 21 น่าจะมีต้นแบบที่สำคัญ คือ พระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งนับเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างขึ้นอย่างแพร่หลายในช่วงระยะเวลานี้ เพราะได้พบมากในเมืองเชียงใหม่ และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเจดีย์ที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก

นอกจากนั้นแล้ว องค์เจดีย์พระธาตุดอยสุเทพยังใช้เป็นสัญลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ ดังคำกล่าว ถ้ามาเชียงใหม่ ไม่ได้ไปกราบไหว้พระธาตุดอยสุเทพ ถือว่ามาไม่ถึงเมืองเชียงใหม่ องค์เจดีย์พระธาตุดอยสุเทพ นอกจากจะใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำเมืองแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ประจำปีเกิด โดยมีเหตุผลที่เชื่อกันตามความเชื่อคือ คนที่เกิดปีมะแม (ปีแพะ) พระธาตุประจำปีเกิดคือ พระธาตุดอยสุเทพ คนที่เกิดปีมะแมจะต้องไปบูชาพระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิดของตน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เพื่อให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุขตามหลักโหราศาสตร์ ทุกๆปีจะมีประเพณีขึ้นดอยสุเทพ

เพื่อบูชาสักการะองค์พระธาตุเจดีย์และมีการปฏิบัติธรรมเพื่อเป็น
พุทธบูชา ในวันวิสาขบูชาของทุกปี

4) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ได้แก่ วิหาร
ลายคำ อุโบสถสองสงฆ์ และหอไตรวัดพระสิงห์ ซึ่งเป็น
สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของวัดแห่งนี้ โดยที่วิหารลายคำมีคุณค่าที่
โดดเด่นอย่างมากโดยเฉพาะในด้านงานศิลปกรรม และจิตรกรรม
แบบล้านนาที่เรียกว่า “ลายคำ” ส่วนอุโบสถสองสงฆ์ เป็น
สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในเรื่องของการใช้สอยพื้นที่ภายในอุโบสถ
ที่มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน และมีซุ้มโขงพระเจ้าอยู่ตรง
กลาง ซึ่งมีความแตกต่างจากอุโบสถอื่นๆ ส่วนในด้านที่มีความ
งดงาม และโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนาอย่างมาก คือ
หอไตรวัดพระสิงห์

หอไตรวัดพระสิงห์

หอไตรในศิลปะล้านนาถือเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น
และมีลักษณะเฉพาะของศิลปะพื้นบ้านอย่างแท้จริง หอไตรใน
ศิลปะล้านนาแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มที่เป็นงานศิลปะ
พื้นบ้าน มักทำเป็นอาคารเครื่องไม้ทั้งหลังตั้งอยู่กลางสระน้ำแบบ
เดียวกับที่พบในภาคกลาง รูปแบบคล้ายกับวิหารแต่มีขนาดเล็ก
กว่าเท่านั้น

(2) หอไตรที่ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ในรุ่นหลัง โดยกลุ่ม
หนึ่งนิยมทำเป็นหอไตร 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นเครื่อง
ไม้มุงกระเบื้อง และกลุ่มที่รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกและศิลปะ
พม่าเข้ามาปะปน โดยมากจะเกิดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5

หอไตรวัดพระสิงห์จัดเป็นตัวอย่างของหอไตรที่ได้รับอิทธิพลศิลปะ
รัตนโกสินทร์ และได้รับการจัดว่าเป็นหอไตรที่งดงามมากที่สุดแห่ง
ของล้านนา อาคารส่วนล่างของหอไตรวัดพระสิงห์ มีลักษณะพิเศษ
คือ ฐานประดับลายปูนปั้นเป็นสัตว์ประหลาดผสมกันหลายชนิด
และมีปูนปั้นประดับผนัง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับวิหารวัดเจ็ดยอด ซึ่ง
กำหนดอายุการก่อสร้างหอไตรจากหลักฐานได้ครั้งสำคัญคือ ในปี

พ.ศ.2354 และงานประดับตกแต่งจากการบูรณะครั้งสำคัญในปี
พ.ศ.2469

5) วัดอินทราวาส (วัดต้นเกว๋น) จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

โครงสร้างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของวัดต้นเกว๋นใช้ไม้เป็นหลัก โดยเฉพาะวิหารมีสัดส่วนโครงสร้าง และรูปทรงตามแบบชนบ้่านนาโบราณที่ได้รับการยกย่องว่ามีความงดงาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศิลปกรรม และองค์ประกอบของวิหาร เช่น หน้าบัน ปีกนกและส่วนต่างๆของวิหารมีการแกะสลักอย่างอ่อนช้อยและงดงาม บันลมและหางหน้าบัน วิหารประดับตกแต่งด้วยกระจกแก้ว สีแบบฝาดาผ้าหรือฝาปะกน โถงค้ำจันทหลักไม้ลายเครือเถาสอดสลักรูปเศียรนาค มีลายปูนปั้นรูปเทพ

ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัย ประทับอยู่บนชั้่มบุษบก รูปพญานาคผาหึ่งด้านหลังพระประธานเป็นชั้่มและมีพระพิมพ์โลหะติดผาผนังซึ่งหล่อเป็นองค์เอาติดผาผนังเป็นรูปคล้ายชั้่มพระพิมพ์ มี 2 แบบคือ แบบใบโพธิ์ปางมารวิชัยขนาด 2x4 เซนติเมตร และแบบนาคปรกขนาด 3x5 เซนติเมตร แล้วยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วาดด้วยสีน้ำซึ่งหลงเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และด้านนอกวิหารยังมีศาลารายในเขตพุทธาวาสมณฑปจัตุรมุขเป็นมณฑปจัตุรมุขแบบพื้นเมืองล้านนาซึ่งพบเพียงหลังเดียวเท่านั้นในภาคเหนือ

ลักษณะเป็นศาลามีมุขยื่นออกมาทั้งสี่ด้าน ส่วนกลางของศาลามีจั่วซ้อนสองชั้นมุงด้วยกระเบื้องดินเผาที่เรียกว่ากระเบื้องดินขอ ส่วนข้อฟ้าของหลังคา มีความพิเศษตรงที่ช่างโบราณจะออกแบบให้มีความโค้งงอซึ่งนกสามารถมาเกาะได้ และที่กลางสันหลังคามีสั้่มมณฑปเล็กๆ ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่า ปราสาทเพ็้องลักษณะเดียวกับที่พบในภาคอีสานและลาว นอกจากนี้แล้วยังมีอาสนะสำหรับตั้งโกศพระบรมธาตุซึ่งยังอยู่ในสภาพดีมีฮางฮด หรือรางรินสำหรับรองน้ำสูกนธธราหรือน้ำอบน้ำหอมที่นำมาหยดหล่อพระธาตุมีเสลี่ยงสำหรับหามบังไฟจุดบูชาที่แกะสลักลวดลายดอก

สวยงาม

(แหล่งที่มาของข้อมูล : วารสารคัมภีร์กลางเวียง, จุลสาร ฉบับที่ 1
มกราคม 2558 - มีนาคม 2558 ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา

6) วัดเกตการาม (เจดีย์) จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เจดีย์ประธาน

พระเจดีย์ประธานหรือพระธาตุวัดเกต เป็นปูชนียสถานที่ใหญ่โต คือมีฐานกว้าง 82 วา ยาว 63 วา มีเจดีย์บริวาร 4 มุม สำหรับเจดีย์บริวารนี้ เดิมมีฉัตรแบบเดียวกับของวัดพระธาตุดอยสุเทพ แต่ปัจจุบันสูญหายไป ไม่ทราบว่าใครถอดออกเมื่อใดและด้วยเหตุผลใด ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า สมัยก่อนเคยเห็นพระธาตุออกมาเที่ยว โดยจะลอยไปทางทิศใต้เพื่อไปเยี่ยมเยือนพระธาตุจอมทอง มีลักษณะเป็นดวงไฟสีอู๋มอู๋ม (สีเขียวเข้มและเย็นแบบป่า) พระธาตุนี้เสมือนเป็นการจำลองพระเศศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมาไว้บนโลกมนุษย์ ดังนั้นการสร้างพระธาตุเศศแก้วจึงสร้างให้ยอดพระธาตุเอียงนิดหน่อย เพื่อมิให้ยอดชี้ขึ้นไปตรงกับพระเศศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์และเดิมองค์พระธาตุเป็นสี่ตะกั่วตัด เพิ่งมีการนำสีทองมาทาในยุคของท่านพระครูญาณลังการ เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง

7) วัดพระแก้วเชียงราย จ.เชียงราย

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระแก้วมีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาหลากหลายด้าน ดังนี้

อุโบสถ วิหารทรงเชียงแสน มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๓ ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมา เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ.๒๔๙๕ พระประธานในอุโบสถ (พระเจ้าล้านทอง) เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย นับเป็นพระพุทธรูปในสกุลช่างศิลปะปาละที่ใหญ่และสวยงามที่สุดในประเทศไทย

หอพระหยก

อาคารทรงล้านนาโบราณ เป็นที่ประดิษฐาน "พระพุทธรตนากร นฤดิวิสาณูสรณ์มงคล" หรือ "พระหยกเชียงราย" บนผนังอาคารแสดงกิจกรรม จากตำนานพระแก้วมรกต และภาพวาดการสร้าง

โองหลวงแสงแก้ว

และพิธีอัญเชิญพระหยกเชียงรายสู่พระอารามในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๔

อาคารทรงล้านนาประยุกต์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยมีคุณอมรา (แสงแก้ว) มุนิกานนท์ เป็นผู้อุปถัมภ์ ภายในเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญ รวมทั้ง ศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย

8) วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ภายในวัดพระธาตุลำปางหลวงมีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าต่อการศึกษ ได้แก่ วิหาร อุโบสถ เจดีย์ และองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ชุมโฆงและลวดลายประดับตกแต่ง

วิหารหลวง

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งพบข้อความปรากฏในศิลาจารึกที่วัดพระธาตุลำปางหลวงกล่าวว่าในปี พ.ศ. 2044 ได้มีการหล่อ “พระเจ้าล้านทอง” ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานในชุมโฆงและตั้งเป็นประธานอยู่ในวิหารหลวงแห่งนี้ จึงเป็นไปได้ว่ามีการก่อสร้างในสมัยเดียวกันกับการหล่อพระเจ้าล้านทอง หรือในช่วงใกล้เคียงกัน ต่อมาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดพระธาตุลำปางหลวง และวิหารหลวงได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ.2466 โดยพระธรรมจินดานายก เจ้าคณะจังหวัดลำปาง ในการบูรณะครั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วน เช่น เปลี่ยนเสาแปดเหลี่ยมที่รับโครงสร้างหลังคาส่วนบนตอนกลางวิหารมาเป็นเสากลม สร้างเพดานเป็นไม้แกะสลักประดับกระจกสีภาพ 12 ราศี ซึ่งแต่เดิมวิหารนี้ไม่มีเพดาน เป็นต้น

รูปแบบและแผนผังของวิหารหลวง

วิหารหลวงเป็นวิหารโถงเครื่องไม้ ผังพื้นของวิหารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 5 ห้อง ยาว 9 ห้อง ทุกห้องเป็นห้องโถงมาผนังไม้เพียงครึ่งเดียวจากด้านบน หลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีน้ำตาล ซ้อนผืนหลังคาจำนวน 3 ตับเนื่องจากเป็นวิหารขนาดใหญ่ มีการยกพื้นวิหารให้สูงขึ้นเพื่อแสดงความสำคัญของ

วิหาร ภายในมีซุ้มโขงปราสาทที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทองไว้ภายในซุ้มลงรักปิดทอง เพื่อเป็นจุดเด่นทางสายตาแก่ผู้เดินเข้ามาภายในวิหาร เนื้อที่ภายในเปิดโล่งตลอดและมีการแบ่งพื้นที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์โดยการสร้างอาสนสงฆ์ไว้ทางขวามือของพระประธานภายในวิหาร หลังอาสนสงฆ์เป็นที่ตั้งของธรรมาสน์เทศน์ทรงสูง ที่มีความงดงามอย่างยิ่ง

จุดเด่นสำคัญของอาคารอยู่ที่ซุ้มโขงปราสาทที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทอง ซึ่งเป็นลักษณะแผนผังอาคารที่มีการสร้างซุ้มโขงเพื่อเป็นประธานของอาคารที่สามารถพบได้ในวิหารที่มีการสร้างในยุคใกล้เคียงกัน

วิหารพระพุทธรูป

เป็นวิหารทิศ หมายถึงวิหารที่ตั้งอยู่ตามทิศสำคัญทางพุทธศาสนา แต่มีใช้วิหารประธานของวัด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุในตำแหน่งที่ขนานกับวิหารน้ำแต้ม ซึ่งเป็นวิหารทิศทางด้านทิศเหนือ สันนิษฐานว่าวิหารพระพุทธรูปเป็นวิหารโถง แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นวิหารปิดผนังทึบ ผังพื้นวิหารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 3 ห้อง ยาว 5 ห้อง ยกเก็จออกทางด้านหน้าและด้านหลังอย่างละ 1 ซด หลังคาวิหารมีการลดชั้นให้สอดคล้องกับการยกเก็จของผังพื้นวิหาร

ข้อสังเกตของวิหารพระพุทธรูป คือ มีรูปแบบผังพื้นที่ปรากฏน้อยมากในล้านนา พบว่ามีการจัดพื้นที่ภายในวิหารที่แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน พื้นที่ส่วนหน้าจะมีฐานชุกชีขนาดใหญ่และสูงตั้งปิดกั้นพื้นที่ส่วนหลังให้แยกออกจากกันเป็นห้องทำวิหาร มีประตูทางเข้าอยู่ด้านข้างทางทิศเหนืออีกส่วนหนึ่งต่างหาก และเป็นห้องว่างใช้เป็นที่พักของไม่มีร่องรอยของการประดับตกแต่งใดๆ

ฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระประธานมีพุทธลักษณะแบบศิลปะสุโขทัย จากแผนผังวิหารและพุทธลักษณะของพระพุทธรูปประธานมีลักษณะแบบศิลปะสุโขทัย ทำให้วิหารพระพุทธรูปมีการสร้างแผนผังพิเศษที่ไม่ค่อยพบมากในล้านนาและแต่เดิมอาจเป็นวิหารโถงมาก่อนแล้วจึงมีการปิดกั้นห้องวิหารขึ้น ตลอดจนพบส่วนหน้าแบบที่มีลวดลายแบบพม่าสมัยอังวะ ซึ่งร่วมสมัยกับรัตนโกสินทร์ของ

วิหารน้ำแต้ม

ไทย งานศิลปกรรมส่วนใหญ่เป็นรูปแบบในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นส่วนมาก

วิหารหลังนี้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด แต่มีข้อความปรากฏในตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวงว่าน่าจะมีการสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ชื่อของวิหารน้ำแต้มนี้ มาจากลักษณะการประดับตกแต่งวิหารที่มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่บริเวณคอสอง

วิหารน้ำแต้มเป็นวิหารโถงขนาดกว้าง 3 ห้อง ยาว 5 ห้อง แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จทางด้านหน้า 2 ช่วง หลังคาวิหารมีการซ้อนผืนหลังคาทำให้มองเห็นหลังคาด้านละ 2 ตับ มีการลดชั้นของสันหลังคาทางด้านหน้าวิหาร 2 ช่วง มีชายคลุมลงมาต่ำมากเพื่อกันน้ำฝนและแสงแดด ทำให้รูปทรงของวิหารดูค่อนข้างเตี้ย

วิหารหลังนี้มีความโดดเด่นทางด้านรูปทรงและสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมที่เป็นสัดส่วน “เตี้ยแจ้” ซึ่งเป็นสัดส่วนที่เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมล้านนา วิหารหลังนี้น่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่วัดพระธาตุลำปางหลวงได้รับการทำนุบำรุงจากเจ้านายในเชื้อสายตระกูลเจ้าเจ็ดตน

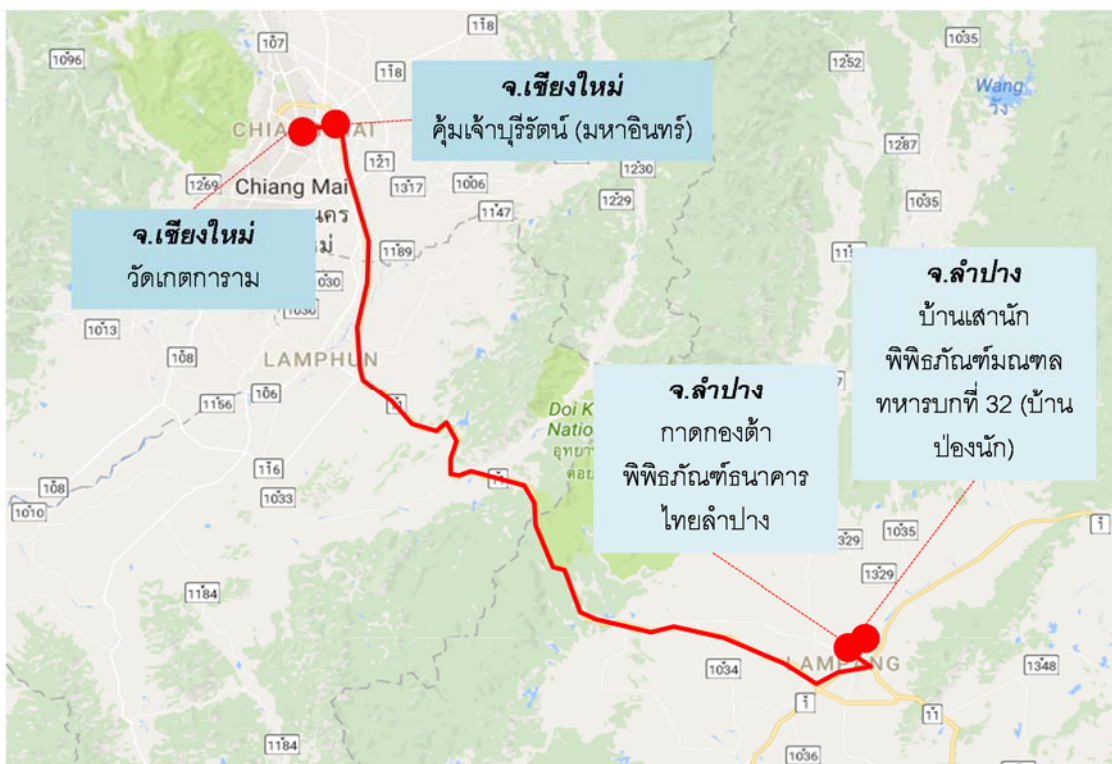
โขงพระเจ้า และโขงประตู

เป็นลักษณะร่วมของการสร้างเจดีย์ทรงปราสาทซึ่งพบมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 คือการทำส่วนยอดที่เป็นแบบเรือนชั้นซ้อนผสมกับแบบหลังคาลาด ปรากฏมากในงานเครื่องไม้ที่เป็นมณฑปหรือโขงพระเจ้า ธรรมมาสน์ และโขงประตูทางเข้าวัด ถือได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของศิลปะล้านนาและเป็นที่ยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างสำคัญคือ กุฏิพระเจ้าล้านทอง และโขงประตู วัดพระธาตุลำปางหลวง โดยความนิยมในการสร้างโขงพระเจ้า และโขงประตูทางเข้าวัด คือ สถาปัตยกรรมที่เป็นทรงปราสาทนั้น เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นฐานันดรสูง และโขงประตูแสดงถึงสัญลักษณ์ของความเป็นปราสาทมีนัยยะว่าวัดหรือศาสนสถานนั้นเปรียบเสมือนศูนย์กลางจักรวาล การผ่านเข้าไปภายในเปรียบได้กับการล่องเข้าสู่สรวงสวรรค์

3. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก

ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดเชียงใหม่ : คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) และ วัดเกตการาม (อุโบสถ, ศาลาบาตร , โรงเรียนนักรรณสำนักวัดสระเกษ, หอระฆัง, พิพิธภัณฑ)
- จังหวัดลำปาง : กาดกองต้า บ้านเสานัก พิพิธภัณฑธานาคารไทยลำปาง และพิพิธภัณฑ มณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านปองนัก)

ภาพที่ ย่อย 2-31: เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา

ยุครับอิทธิพลจากสยามและชาติตะวันตก

การท่องเที่ยวตามเส้นทางชื่นชมศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา ยุครับอิทธิพลจากสยามและชาติตะวันตก เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะจุดเด่นของคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ผู้ที่มาเยี่ยมชมควรรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้คือ

1) คຸ່ມเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม คຸ່ມเจ้าบุรีรัตน์ เป็นอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้แบบผสม สูงสองชั้นมีบันไดอยู่นอกบ้าน ชั้นล่างเสาก่ออิฐหนาก่อเป็นรูปโค้งฉาบปูนเรียบ มีระเบียงโดยรอบ เป็นรูปแบบผสมระหว่างเรือนมนิลากับสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล ซึ่งเป็นรูปแบบที่แพร่หลายในประเทศอาณานิคม ส่วนชั้นบนเป็นไม้มีระเบียงโดยรอบเช่นกัน หลังคาจั่วและหลังคาปั้นหยาคลุมระเบียงโดยรอบ เป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมบริติชในเชียงใหม่ยุคแรก สันนิษฐานว่าบริษัทป่าไม้ของชาวอังกฤษเป็นผู้เข้ามาก่อสร้างให้เจ้าบุรีรัตน์ น้อยมหาอินทร์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2432 – 2436

คຸ່ມเจ้าบุรีรัตน์ จึงเป็นตัวอย่างของงานสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างลักษณะพื้นถิ่นและอิทธิพลตะวันตกอย่างลงตัว เป็นอาคารสองชั้น หลังคาทรงมะนิลา มีระเบียงโดยรอบ เป็นแบบอย่างสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกที่สร้างในเมืองเชียงใหม่ยุคแรก อีกทั้งยังแสดงออกถึงอิทธิพลของการก่ออิฐ การแปรรูปไม้

อาคารคຸ່ມเจ้าบุรีรัตน์ แสดงถึงเทคนิคการเข้าไม้ที่เข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมของเมืองเชียงใหม่ ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ตัวอาคารเป็นเรือนครึ่งปูนครึ่งไม้สองชั้น บันไดอยู่ด้านนอก ชั้นล่างก่ออิฐหนาเป็นรูปโค้ง (Arch) ฉาบปูนเป็นระเบียงโดยรอบ ชั้นบนเป็นพื้นไม้สักมีระเบียงโดยรอบ หลังคาจั่วและหลังคาปั้นหยามุงด้วยกระเบื้องดินขอคลุมระเบียงโดยรอบ ปัจจุบันตัวอาคารยังอยู่ในสภาพดี แสดงถึงวิทยาการการก่อสร้างที่แข็งแกร่งทนในอดี

2) วัดเกตการาม (อุโบสถ, ศาลาบาตร, โรงเรียนนักธรรมสำนักวัดสระเกษ, หอระฆัง, พิพิธภัณฑฯ) จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พระวิหาร	สร้างสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 9 ห้อง มีเสาคู่ในรองรับหลังคาหน้าจั่วและเสาคู่นอกรับแนวหลังคาปีกนกย่อเก็จ 3 ตอน ในแนวตะวันออก - ตะวันตก หั้วเสาประดับด้วยแก้วอังวะ ตัวเสามีลายทอง มีประตูทางเข้าสามทาง หลังคาทรงจั่วเรียงซ้อนกัน 5 ชั้น (คำเมืองเรียกว่า ซด) 2 ตับ งดงามยากจะหาวัดใดมาเทียบได้ อุโบสถทรงเดียวกับพระวิหาร แต่มีขนาดเล็กกว่า
อาคารศาลาบาตร	มีอายุประมาณร้อยปี ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายแบบจีนเป็นรูปไก่ฟ้า ดอกบัว ดอกโบตั๋น ต้นสน และทิวทัศน์แบบจีน เดิมเคยมีศาลาหลังใหญ่ที่สร้างคู่กันกับศาลาบาตรนี้ อยู่ทางทิศตะวันออกของวัด ภายในมีลวดลายมังกรใหญ่โตสวยงามอลังการมาก แต่ถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้างอาคารโรงเรียนเทศบาลวัดเกตการาม ศาลานี้ชาวบ้านมักเรียกว่า "ศาลาเจ๊กอูย" เพราะสร้างโดยนายเหลียว เนียวอูบ บรรพบุรุษของตระกูล "เหลียวยงจ้วน"
อาคารโรงตุ้เจ้าหลวง	เป็นอาคารหลังใหญ่ มีลูกไม้ชายคา มีไม้กลึง (เคียนปั่นลม) ที่หน้าจั่ว ด้านหลังเป็นตึกทรงจีน ด้านหน้าเป็นไม้ระแนงโปร่งบุระณะโดยนายตันฉื่อพัง เมื่อประมาณร้อยปีมาแล้ว
อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเกต	เป็นศิลปะล้านนาประยุกต์ มีบันได 2 ข้าง หันหน้าเข้าหากัน บนจั่วหลังคามีไม้กลึง หน้าบันเป็นไม้ฉลุลวดลายสวยงาม ตัวอาคารเป็นไม้ เสาเป็นปูน สร้างถวายโดยจีนอินทร์และนางจิบภรรยาเมื่อปี พ.ศ. 2462 อาคารนี้มีความสวยงามกะทัดรัด จนสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศได้นำแบบไปสร้างจำลองไว้ อาคารทั้งสามหลังนี้นับว่ายังมีความสมบูรณ์อยู่มาก สามารถบูรณะให้ตึ๊งเดิมและใช้ประโยชน์ได้ ประกอบกับการบูรณะใช้เงินงบประมาณน้อยกว่ารื้อทิ้งแล้วสร้างใหม่ ที่สำคัญที่สุด เป็นการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมที่แสดงถึงรากเหง้าของความเจริญรุ่งเรืองที่มีมานานของย่านวัดเกต ทั้งยังเป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวของ

ภูมิภาคนี้ที่มีรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกลมกลืนของ
ฝีมือช่างพื้นเมืองกับช่างคนจีน

3) กาดกองต้า จ.ลำปาง

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ในย่านชุมชนตลาดจีนกาดกองต้า มักมีรูปแบบที่ผสมผสานหลากหลายวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ๆ มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน เช่น ไทยใหญ่ พม่า จีน ชาวข่า และชาวตะวันตก รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงมีความผสมปนเปไปตามความพึงพอใจของเจ้าของ และเป็นไปตามทักษะฝีมือช่างผู้ก่อสร้าง อาคารที่มีความโดดเด่นสำคัญของย่านชุมชนกาดกองต้า ยกตัวอย่างอาคารที่โดดเด่น ดังนี้

(1) อาคารฟองหลี

ก่อสร้างในช่วงปี พ.ศ.2434-2444 เป็นอาคารไม้สองชั้น ก่ออิฐถือปูนผสมผสานกับโครงสร้างไม้ ยกพื้นสูงจากถนนประมาณ ๑ เมตร กว้าง ๑๖ เมตร ลึกราว ๑๐ เมตร หลังคาจั่วตัดขวางแบบจีน ชั้นบนเป็นห้องนอนพร้อมกับมีระเบียงและชายคา ด้านหน้าถูกแต่งเติมเพิ่มเติมด้วยไม้สักกลุลวดลายโปร่ง เสาไม้รับระเบียงเรียงรายตรงทางเดินด้านล่างเป็นผลมาจากอิทธิพลตะวันตกที่แพร่หลายเข้ามาในสมัยนั้น

บานประตูชั้นบนและชั้นล่างก็กลับเป็นบานเฟี้ยมลูกฟักไม้สักแบบจีน การตกแต่งทางเข้าด้านหน้าทำอย่างวิจิตร เหนือประตูเป็นช่องประดับไม้ฉลุลวดลายพรรณพฤกษาอ่อนช้อยแปลกตารูปครึ่งวงกลม ค้ำยันระหว่างพื้นชั้นสองและเสารายระเบียงด้านหน้าฉลุประดับตกแต่งเสาเม็ดเล็กๆ ทแยงมุม โดยเฉพาะลายเท้าแขนตรงมุมหัวเสาและลายช่องลมโค้งของประตูซึ่งมีความงดงามแปลกตา ด้านผนังอาคารเป็นแบบผนังก่ออิฐรับน้ำหนัก หนาราว ๔๐ เซนติเมตร มีการเสริมบัวหงายแบบฝรั่งคาตระหว่างชั้นบนและชั้นบนล่างภายนอกอาคาร ขอบหน้าต่างมีการทำคิ้วก่อบัวเป็นลายปูนปั้นแบบตะวันตกไว้เหนือหน้าต่างเพื่อกันน้ำฝนตกไหลย้อนหน้าต่างมีบานเกล็ดไม้ให้ลมเข้า โดยสามารถเปิดบานกระทุ้งหรือเปิดทั้งหมดได้ตลอดแนวเหมือนบานประตู มีการใช้บานพับ กลอน

และเหล็กเส้นกับประตูหน้าต่างอันเป็นวัสดุที่นำมาใช้เป็นครั้งแรก
ในสมัยรัชกาลที่ ๕

ส่วนการยึดไม้ใช้ระบบเดือยและสลัก มีสำรวจพบว่ามี การนำตะปู
จีนมาใช้ด้วยนับเป็นการผสมกลมกลืนกันระหว่างวิทยาการ
ตะวันตกและตะวันออก เจ้าของอาคารหลังนี้เป็นชาวจีน เรียกขาน
ชื่อว่า “**จีนฟอง**” หรือเจ้าสัวฟอง ผู้ซึ่งได้รับสัมปทานป่าไม้ ทั้งยัง
เป็นเจ้าของนายอากรฝิ่นและสุราของเมืองลำปางนับเป็นชาวจีนที่
มีฐานะดีที่สุด เจ้าสัวฟองยังสนิทสนมกับเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต
เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้ายซึ่งได้ตั้งนามสกุลให้เจ้าสัวฟองว่า
“**ฟองอาภา**”

(2) บ้านคมสัน

ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2460 ผู้เป็นเจ้าของรุ่นแรกคนตลาดจีนรู้จักกันดี
ในชื่อ “**บ้านน้อย-ย่ากลางสาด คมสัน**” บ้านคมสันเป็นบ้านปูนหลัง
แรกในย่านนี้ สร้างขึ้นช่วงเวลาเดียวกับสะพานรัชฎาภิเศก คือในปี
พ.ศ. ๒๔๖๐ ซึ่งบ้านน้อยได้เพื่อนฝรั่งจากบริษัททำไม้ช่วยออกแบบ
ให้ แล้วใช้ช่างชาวเชียงไฮ้ที่ขึ้นชื่อเรื่องฝีมือทางเชิงช่างมาก่อสร้าง
ด้านวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างต่างๆ นำมาจากกรุงเทพฯ บรรทุกมากับ
รถไฟและเรือกลไฟ

บ้านคมสันเป็นอาคารปูนชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูง บางส่วนของใต้ถุนมี
การต่อเติมเป็นห้องทำงาน มีบันไดขึ้นสองทาง โดยจะมีขนาดเล็กๆ
ก่อนเข้าบ้าน การตกแต่งใช้เทคนิคปูนเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่มีการ
ประดับกระจกสี ผนังบ้านและเสาใช้วิธีหล่อคอนกรีตผสมกับหิน
กรวดจากแม่น้ำวัง จึงแข็งแรงทนทาน ส่วนที่เป็นไม้มีการนำมา
ตากผึ่งให้แห้งสนิทก่อนเพื่อให้อคงทน เนื่องจากบ้านถูกออกแบบให้
มีใต้ถุนสูงในระดับเดียวกับตัวสะพานรัชฎาภิเศก น้ำจึงไม่ท่วมถึง
ระดับตัวบ้าน

(3) อาคารหม่องไถ่ยั้ง

สร้างราวปี พ.ศ. 2451 อาคารหม่องไถ่ยั้งเป็นเรือนขนมปังขิง
หลังคาทรงมะนิลา สูงสองชั้นครึ่ง ลักษณะครึ่งปูนครึ่งไม้ห้อง
บนสุดคือห้องพระประดับด้วยกระจกสีขึ้นไปถึงได้โดยใช้บันไดลับที่
ซ่อนอยู่ในตู้แบบบิลด์อินบนชั้นสอง ความพิเศษของอาคารหม่อง
ไถ่ยั้งอยู่ที่ลายฉลุไม้ (Framework) ทาสีขาวแบบเรือนขนมปัง
ขิงทั่วไป โดยส่วนใหญ่เป็นลายพรรณพฤกษา ลายก้านขด ลาย

ประดิษฐ์ มีลายสัตว์และลายสัญลักษณ์ที่หน้าจั่วประดับตกแต่ง
แทบทุกส่วนของอาคาร คูหุหุรา พลิ้วไหว นอกจากนี้ หน้าจั่วมี
การประดับสระระโนยอันเป็นลักษณะเด่นของเรือนแบบมะนิลา ฝ้า
เพดานบุด้วยแผ่นดีบุกคุณลายอย่างวัดในพม่า ชุ่มโค้งเหนือประตู
ด้านในตกแต่งด้วยกระจกสี

ช่างจากพม่าเป็นออกแบบก่อสร้างอาคารหม่องง้อยซิน (Moung
ngwe zin)

หม่องง้อยซิน เป็นบุตรชายหม่องส่วยอ๊ตต์ ชาวพม่า หัวหน้า
แรงงานคนแรกของบริษัททำไม้ในลำปาง ซึ่งก็คือต้นตระกูล
สุวรรณอ๊ตต์ซึ่งร่ำรวยจากการค้าไม้

ปัจจุบันเป็นอาคารแห่งนี้อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว แต่ก็มีการใช้
ประโยชน์เพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากสภาพโดยทั่วไปของ
อาคารค่อนข้างเก่า ทั้งนี้ไม่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนใด
เลยยังคงสภาพเดิมทั้งหมด

4) บ้านเสานัก จ.ลำปาง

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม บ้านเสานัก เป็นเรือนไม้โบราณที่มีความโดดเด่นของจังหวัดลำปาง
เป็นเรือนพื้นถิ่นที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ตัวเรือนมีลักษณะของ
การผสมผสานระหว่างเรือนพื้นถิ่นล้านนา กับเรือนแบบพม่า-ไท
ใหญ่ ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2438 โดยหม่องจันโอง จันทรวิโรจน์ ชาว
พม่าที่มาตั้งรกรากในช่วงที่ลำปางเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมทำไม้
สักในภาคเหนือ ชื่อ “บ้านเสานัก” ตั้งโดย ม.ร.ว.ถนัดศรี สวัสดิ
วัตน์ เนื่องจากมีเสาไม้สักถึง ๑๑๖ ต้น

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านเสานัก เป็นรูปแบบเรือนพื้นถิ่น
แบบ “**สองหลังร่วมพื้น**” หรือมีลักษณะคล้ายกับเรือนแฝดวาง
ขนานคู่กันแล้วมีฐานเชื่อมต่อกัน ซึ่งลักษณะของเรือนพื้นถิ่น
ล้านนาที่สามารถพบได้ทั่วไปในอดีต แต่ลักษณะเด่นของบ้านเส
านัก คือ มีลักษณะคล้ายกับเรือนหมู่ มีเรือนหลายหลังแล้วเชื่อมต่
อกันด้วยฐานแดด และการที่มีเสาเรือนจำนวนมาก ก็เป็นลักษณะ
ทั่วไปของเรือนพื้นถิ่นล้านนา เนื่องจากเรือนล้านนามีระบบ

โครงสร้างแบบโครงกระดูก (Skeleton structure) โดยมีเสาที่ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างหลักรับโครงหลังคา ในขณะที่ผนังเรือนทำหน้าที่ห่อหุ้มแบบเปลือกอาคารไม่ได้มีหน้าที่รับน้ำหนักโครงสร้าง ดังนั้น เรือนที่ขนาดใหญ่ จึงจำเป็นที่จะต้องมียาวเสาเรือนจำนวนมากเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโครงสร้าง

นอกจากนี้ ผังบริเวณของบ้านแสนัก ก็ยังคงคุณลักษณะของแบบเรือนพื้นถิ่นล้านนา ที่ประกอบด้วย ยุ้งข้าว และส้วม ที่อยู่นอกตัวบ้าน มีช่อบ้าน หรือลานโล่งภายในอาณาบริเวณของบ้าน ซึ่งบริบทสภาพแวดล้อมทำให้ตัวอาคารมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ มิได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้เข้าเยี่ยมชมสามารถเรียนรู้ไม่เพียงแต่ลักษณะทางกายภาพของตัวเรือนเท่านั้น หากยังสามารถเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบเรือนพื้นถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศอีกด้วย ภายในเรือนมีการจัดนิทรรศการข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ของผู้คนในอดีต ให้สามารถเรียนรู้ และสัมผัสถึงการใช้ชีวิตของผู้คนในอดีตกับที่อยู่อาศัย

5) พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง จ.ลำปาง

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทย ลำปาง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น สถาปัตยกรรมโคโลเนียล ลักษณะเด่นคือมีมุขยื่นด้านหน้ารับด้วยเสาอลอยและซุ้มโค้ง พื้นที่ชั้นล่างเคยเป็นที่ทำการธนาคาร ส่วนชั้นบนเป็นที่พักของผู้จัดการสาขา โดยแบ่งพื้นที่เป็นห้องพัก มีผนังเกล็ดไม้โดยรอบเพื่อช่วยในการระบายอากาศและมีระเบียงรอบการนำเสนอเรื่องราวจะจัดในห้องต่างๆ คือ สำนักงาน(ชั้นล่าง) และที่พักผู้จัดการ (ชั้นบน) มีการนำเสนอโดยใช้ภาพถ่าย ภาพลายเส้น ภาพเขียน วัตถุของจริง ฯลฯ และมีคำบรรยายประกอบเนื้อหามี 8 เรื่อง คือ กำเนิดธนาคาร-สถานราชสถิติ-ไทยพาณิชย์พัฒนา-ลือชาเขลางค์-ลำปางสาขา-ปรัชญาบริการ-บริหารธุรกิจ และพิพิธธาปณ์ ลักษณะทางกายภาพของอาคาร เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบ

อังกฤษ หรือ British Colonial Style ซึ่งเป็นช่วงที่อิทธิพลตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยจนเกิดเป็นความนิยมแบบใหม่ในสังคม และเนื่องจากกิจการธนาคารเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากตะวันตก เป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย และล้านนา ดังนั้นอาคาร หรือสิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับความต้องการใช้สอยแบบใหม่จึงต้องรับเอารูปแบบอาคาร และการจัดการพื้นที่ที่ใช้สอยภายในแบบตะวันตกมาใช้ อย่างไรก็ตามการออกแบบก็ได้รับการผสมผสานกับรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เนื่องจากต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศของท้องถิ่นเป็นหลัก จึงทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่ในยุคสมัยนั้นขึ้นมา

6) พิพิธภัณฑ์มณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนก) จ.ลำปาง

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านป่องนก เป็นสถาปัตยกรรมยุโรปแบบคลาสสิกสมัยกรีก ราวศตวรรษที่ 13 ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบไทย ลักษณะหน้าต่าแบบปั้นเกล็ด จำนวน 250 บาน ช่องหน้าต่าง 469 ช่อง หลังคาเป็นทรงพีระมิด

สถาปัตยกรรมแบบอาณานิคม Colonial Style Architecture หรือ “ตึกฝรั่ง” ซึ่งรูปแบบของอาคารแบบโคโลเนียลนั้นจะมีความหลากหลายตามอิทธิพลที่มาจากต่างแหล่งกลุ่มชนกัน เนื่องจากในเบื้องต้นนั้น รูปแบบโคโลเนียล ก็คือ การนำเอาสถาปัตยกรรมของประเทศแม่ไปก่อสร้างในดินแดนอาณานิคม แล้วจึงค่อยปรับรูปแบบสู่ลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ตามสภาพอากาศในแต่ละพื้นที่ท้องที่ ดังนั้นอาคารรูปแบบนี้จึงสามารถเรียกอีกชื่อได้ว่า เป็น **“สถาปัตยกรรมอาณานิคม”** ดังตัวอย่างอาคารโคโลเนียลหลายหลังที่ยังคงมีลักษณะของอิทธิพลคลาสสิกอยู่ ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากกลุ่มโรมานติก เช่น อาคารที่มีการประดับด้วยลวดลายไม้ฉลุ ที่เรียกกันว่า “เรือนขนมปังขิง” ซึ่งรูปแบบโคโลเนียลนี้ในช่วงแรกได้เข้ามาพร้อมกับกลุ่มมิชชันนารี ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในดินแดนอาณานิคมและดินแดนใกล้เคียง

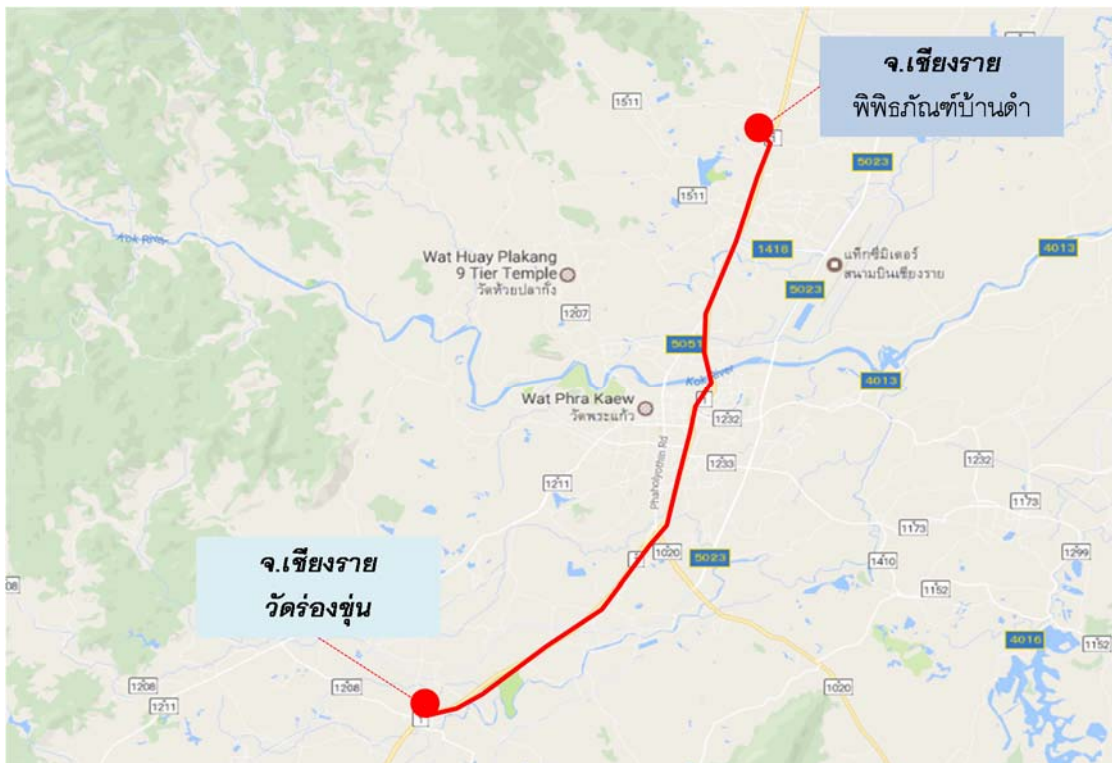
จึงสามารถจัดรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบมิชชันนารี (Mission Style) ให้เข้าใจในกลุ่มนี้ได้ด้วย

ลักษณะเด่นของรูปแบบสถาปัตยกรรมอาณานิคม

1. รูปทรงอาคารเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมแบบสมมาตร (square and symmetrical shape)
2. มีการเน้นประตูทางเข้าที่กึ่งกลางอาคาร (central door)
3. มีการใช้ชุดเสาสูงเป็นแนวรับชายคากว้าง (colonnade) ป้องกันแดด ลม ฝน และเป็นซุ้ม เพื่อเน้นบริเวณทางเข้า-ออก
4. มีการออกแบบแนวเส้นประตูหน้าต่างของบ้านให้เป็นระเบียบในแนวเดียวกัน ผนังส่วนใหญ่เป็นผนังไม้ตีซ้อนเกล็ด สลับไปกับโครงสร้างปูน อาจประดับตกแต่ง ด้วยบัวปูนปั้นรอบชายคา บัวหัวเสา หรือรอบกรอบหน้าต่าง
5. มีระเบียงโดยรอบ

4. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคร่วมสมัย ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

- จังหวัดเชียงราย : พิพิธภัณฑ์บ้านดำ วัดพระแก้วเชียงราย และวัดร่องขุน

ภาพที่ ย่อย 2-32: เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคร่วมสมัย

การท่องเที่ยวตามเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคร่วมสมัย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะจุดเด่นของคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ผู้ที่มาเยี่ยมชมควรรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้คือ

1) พิพิธภัณฑ์บ้านคำ จ.เชียงราย

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ภายในพื้นที่แบ่งออกเป็น สามเจนเนอเรชั่น คือเป็นเจนเนอเรชั่นไม้ ไม้ผสมปูน และบ้านคอนกรีต คอนเซ็ปต์ทั้งหมดเป็นงานสถาปัตยกรรมที่อาจารย์ออกแบบสร้างสรรค์ด้วยตัวเองโดยบ้านแต่ละหลังได้แรงบันดาลใจมาจากล้านช้างล้านนาและสุวรรณภูมิ ทั้งหมด ซึ่งจะประดับด้วยไม้แกะสลักที่มีลวดลายงดงาม เขาสัตว์ อาทิ เขาควาย เขากวาง ตลอดจนกระดุกช้าง

ภายในบริเวณบ้านเต็มไปด้วยแมกไม้พันธุ์หายาก มีบรรยากาศที่ร่มรื่นลมพัดเย็นสบาย ซึ่งในบริเวณประกอบไปด้วยบ้านทั้งหมด 40 หลัง แต่ละหลังจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป สิ่งของที่สะสมและจัดแสดงภายในบ้านก็จะมีคอนเซ็ปต์แนวคิดแตกต่างกันออกไป ซึ่งบ้านเหล่านี้ไม่ได้สร้างไว้สำหรับอยู่อาศัยแต่สร้างไว้สำหรับเก็บสิ่งของสะสมต่างๆ ของอาจารย์ถวัลย์

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

งานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นมีพื้นฐานของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรือนกาแล เรือนไทลื้อ เรือนชนเผ่าต่างๆ เป็นต้น แต่มีการปรับขนาด สัดส่วนต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อแนวคิดและการสร้างสรรค์ทางศิลปะโดยส่วนตัวของผู้เป็นเจ้าของ แต่พื้นฐานขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยังคงมีรากฐานจากสถาปัตยกรรมตามรูปแบบประเพณีท้องถิ่นนั่นเอง

2) วัดพระแก้วเชียงราย จ.เชียงราย

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัดพระแก้วมีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาหลากหลายด้าน ดังนี้

อุโบสถ วิหารทรงเชียงแสน

มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๓ ได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ.๒๔๙๕

	พระประธานในอุโบสถ (พระเจ้าล้านทอง) เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย นับเป็นพระพุทธรูปในสกุลช่างศิลปะปาละที่ใหญ่และสวยงามที่สุดในประเทศไทย
หอพระหยก	อาคารทรงล้านนาโบราณ เป็นที่ประดิษฐาน "พระพุทธรตนากร นวุติวัสสานุสรณ์มงคล" หรือ "พระหยกเชียงราย" บนผนังอาคารแสดงกิจกรรม จากตำนานพระแก้วมรกต และภาพวาดการสร้างและพิธีอัญเชิญพระหยกเชียงรายสู่พระอารามในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๔
โองหลวงแสงแก้ว	อาคารทรงล้านนาประยุกต์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยมีคุณอมรา (แสงแก้ว) มุนิกานนท์ เป็นผู้อุปถัมภ์ ภายในเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย
3) วัดร่องขุน จ.เชียงราย	
ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม	
การกำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่	เขตพุทธาวาส หรือเรียกว่าพุทธภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้า จะอยู่ด้านขวา มีเสนาบเรียงตั้งโปร่งๆ เป็นเขตแดนประกอบด้วยโบสถ์ หอพระธาตุ สะพานสุขาวดีข้ามน้ำไปสู่ยังหอพระอีกหลัง
ลักษณะเด่นของวัด	คือ พระอุโบสถที่ตกแต่งด้วยสีขาวเป็นพื้น ประดับด้วยกระจกแวววาววิจิตรงดงามแปลกตา บนปูนปั้นเป็นลายไทย โดยเฉพาะภาพพระพุทธรองค์หลังพระประธานซึ่งเป็นภาพที่ใหญ่งดงามมาก เหนืออุโบสถที่ประดับด้วยสัตว์ในเทพนิยาย เป็นรูปกิ้งก้างกิ้งกือเขียดงวงชูงา ดึงดงามแปลกตาน่าสนใจมาก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถก็เป็นฝีมือภาพเขียนของอาจารย์เอง
ความหมายของอุโบสถ	สีขาวของโบสถ์แทนพระบริสุทธิ์คุณของพระพุทธเจ้า กระจกขาวหมายถึง พระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่เปล่งประกายไปทั่วโลกมนุษย์และจักรวาล
เขตสังฆาวาส	อยู่ด้านซ้ายด้านเดียวกับเขตฆราวาส จะประกอบด้วยกุฏิพระและหอวิปัสสนา จุคนประมาณ 200 คน สำหรับบรรยายธรรมชั้นสูงและฝึกวิปัสสนากรรมฐาน

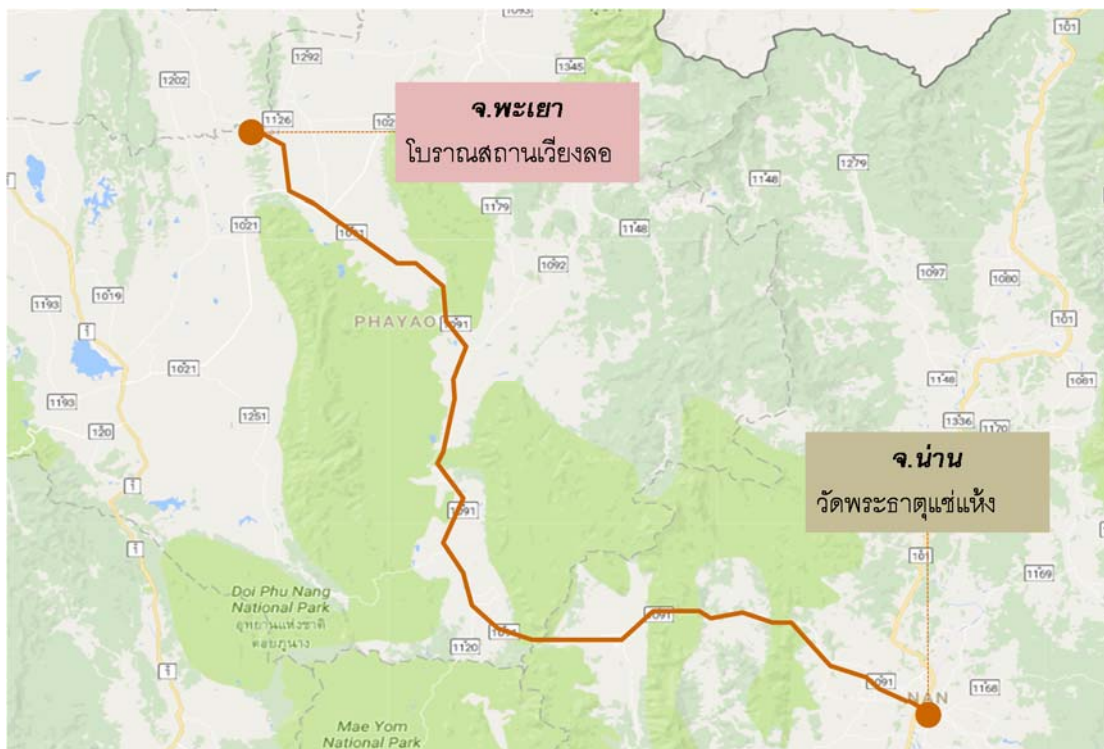
เขตมราวาส

อยู่ด้านซ้ายมือหลังแรก เป็นหอศิลป์ ข้างล่างห้องโถงใหญ่ใช้เป็นที่
จำหน่ายผลงานสิ่งพิมพ์ ของที่ระลึกต่างๆ ห้องวิดิทัศน์เพื่อบรรยาย
จุคนประมาณ 50 คน

2) เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวใน
จังหวัดแพร่ น่าน และพะเยา ซึ่งได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา-ล้านช้างแล้วในหน้า 85-
100 และเมื่อพิจารณาตามแนวคิดการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม 5 ยุค จะได้เส้นทางชื่น
ชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง 3 เส้นทาง ดังนี้คือ

1. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา ประกอบ
ไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง)
- จังหวัดพะเยา : โบราณสถานเวียงลอ

ภาพที่ ย่อย 2-33: เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา

การท่องเที่ยวตามเส้นทางชื่นชมศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะจุดเด่นของคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ผู้ที่มาเยี่ยมชมควรรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้คือ

1) วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง) จ.น่าน

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ตัวพระธาตุตั้งอยู่บนเชิงเนินปูด้วยอิฐ ลาดขึ้นไปยังยอดเนิน กว้างประมาณ 20 วา มีบันไดนาคนาบทั้งสองข้าง องค์พระเจดีย์เป็นแบบล้านนา ฐานเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไปจนสูงใช้แผ่นทองเหลืองบุรอบฐานแล้วลงรักปิดทอง จากพงศาวดารเมืองน่านกล่าวว่า **พระยาการเมือง** เจ้านครน่านได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจาก กรุงสุโขทัยมาประดิษฐานไว้ที่ **ดอยภูเพียงแช่แห้ง** และตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับสงฆ์ที่ริมฝั่ง แม่น้ำน่านทางทิศตะวันออก ที่บ้านห้วยไค้และเสวยผลสมอแห้ง ซึ่งพระยามลราชนํามาถวายแต่ผลสมอนั้นแห้งมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงนำผลสมอนั้นไปแช่น้ำก่อนเสวยและทรงพยากรณ์ว่า ต่อไปนี้จะมีผู้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐาน จึงเรียกพระสถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแห่งนี้ว่า **“พระธาตุแช่แห้ง”**

รูปแบบของเจดีย์ยังคงได้รับอิทธิพลจากเจดีย์พระธาตุหริภุญไชย หากมีการต่อเติมแก้ไขบางส่วนจากอิทธิพลศิลปะพม่า เช่น ฐานหน้ากระดานกลม แกะเป็นหน้ากระดานสี่เหลี่ยม และแปดเหลี่ยม และชั้นบัวคว่ำเหนือฐานแปดเหลี่ยมตกแต่งเป็นลายกลีบบัวแทน

องค์ประกอบภายในวัด ประกอบไปด้วย : **พระอุโบสถ พระธาตุขเวดากองจำลอง** สร้างสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ โปรดให้สร้างน้อยยอด คนเมืองลำพูนมาก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.2451 เป็นพระธาตุประจำปีเกิดปีมะเมีย **พระวิหารพุทธไสยาสน์** : สร้างเมื่อ พ.ศ.2129 โดยนางแสนพลัวชายาของพระยาหน่อเสถียรไชยสงครามเมืองน่าน (พ.ศ.2103-2134)

ศาลเจ้าหลวงท้าวขาก่าน : เป็นขุนนางที่พระเจ้าติโลกราชส่งมาปกครองเมืองน่าน เป็นขุนนางที่มีความสามารถในการรบ สามารถ

ขณะพวกแกที่มารุกรานเมืองน่านได้อย่างเด็ดขาด เป็นที่เคารพ
สักการะของชาวเมืองน่าน

บ่อน้ำทิพย์ : ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยมีเล่าต่อกันมาว่า
"ในสมัยก่อนมีพระธุดงค์มาปฏิบัติธรรมและไม่มีน้ำดื่ม พระธุดงค์จึง
ขุดบ่อน้ำขึ้น ซึ่งก่อนนั้น ชาวบ้านเรียกว่า "บ่อตุ๋ปา (ตุ๋ปา คือ พระ
ธุดงค์)

ต้นไม้สำคัญ : ต้นไม้สำคัญที่มีอายุนับร้อยปี ดังเช่นต้นโพธิ์ต้นใหญ่
ที่อยู่บริเวณลานหน้าวัด ต้นพิกุลที่อยู่บริเวณบันไดนาค ต้นมะม่วง
ต้นตาลและต้นไม้สำคัญอื่นๆ บริเวณด้านหลังของวัดยังปรากฏ
ร่องรอยของแนวคูน้ำคันดินลึกประมาณ 3 เมตร กว้างประมาณ 10
เมตร

2) โบราณสถานเวียงลอ จ.พะเยา

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

โบราณสถานในเขตเวียงลอที่ถูกค้นพบรวมทั้งได้ดำเนินการขุดแต่ง
ในช่วงปี พ.ศ.2547 และบูรณะใน พ.ศ.2549 ไปแล้ว เป็นศาสน
สถานหรือวัดทั้งสิ้น 16 แห่ง จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและ
ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนาและ
เครื่องถ้วยจีนที่ได้ค้นพบในทุกวัด กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่
21 - 22 และน่าจะใช้งานอยู่จนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 ปัจจุบันเป็น
เพียงซากโบราณสถานที่มีเนินดินปกคลุมเสียเป็นส่วนใหญ่ มีเพียง
บางวัดเท่านั้นที่ยังคงมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ โดย บริเวณเมือง
โบราณเวียงลอ พบโบราณสถานสำคัญที่เหลืออยู่ ได้แก่

(1) วัดศรีปิงเมือง :

โบราณสถานสำคัญได้แก่ เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ศิลปะล้านนา-
สุโขทัย ซึ่งกรมศิลปากรบูรณะไปเมื่อปี พ.ศ. 2536 จึงยังคงสภาพ
สมบูรณ์อยู่มากด้านตะวันออกของเจดีย์มีฐานวิหารขนาดใหญ่ก่อ
ด้วยอิฐ แต่เมื่อราว 50-60 ปีก่อน ชาวบ้านไม่มีสถานที่ประกอบ
ศาสนพิธีจึงสร้างวิหารหลังใหม่ขนาดเล็กกว่าฐานวิหารเดิมครอบ
ทับซากวิหารเดิม ด้านตะวันตกมีร่องรอยฐานวิหารปรากฏอยู่ แต่
ปัจจุบันยังไม่ได้มีการขุดแต่งนอกจากนี้ในวัดยังมีอุโบสถขนาดเล็ก
ศิลปะพื้นบ้านมีความงดงามแบบเรียบง่าย ภายในประดิษฐาน

“พระสามพี่น้อง” พระพุทธรูปหินทรายศิลปะล้านนาสกุลช่างพะเยาจำนวน 3 องค์ อีกทั้งยังเป็นที่ประดิษฐานประติมากรรมพระยาโลซึ่งจำลองมาจากองค์เทวรูปสำริดศิลปะเขมรสมัยบาเยนผสมศิลปะทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18

(2) วัดพระเจ้าเข้ากาด

จากการเคยมีผู้จุดพบชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายจำนวนมากที่วัดนี้ จนเปรียบเสมือนเป็นตลาดพระหรือที่ชุมนุมของพระ ชาวบ้านในท้องถิ่นจึงเรียกวัดแห่งนี้ว่า “วัดพระเจ้าเข้ากาด” วัดนี้ตั้งอยู่ใกล้แนวกำแพงด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงล่อฝ่งใต้ของแม่น้ำอิง แขนงของวัดวางตัวใน

แนวทิศตะวันออก-ตะวันตก โบราณสถานสำคัญคือวิหารก่ออิฐในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฐานเขียงยกสูง มีแท่นชุกชีขนาดใหญ่สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปในผังย่อเก็จก่ออยู่เต็มแนวนึงด้านหลังด้านขวามือของฐานชุกชีมีแท่นสงฆ์ตั้งอยู่ส่วนอุโบสถมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก ตั้งอยู่ด้านเหนือของวิหาร พบเพียงส่วนฐานในสภาพหักพัง มีร่องรอยของเสาเสมาปักอยู่รอบๆ เดิมคงมีครบ 8 หลัก แต่ชำรุดเสียหายไปบางส่วน นอกจากนั้นยังพบบ่อน้ำก่ออิฐ 1 บ่อในบริเวณวัด

(3) วัดพระธาตุหนองห้า

หรือวัดพระธาตุพวงพะยอม ตั้งอยู่บนที่ลาดเนินเขาทางทิศตะวันตกของตัวเมือง เป็นวัดขนาดใหญ่มีเจดีย์พระธาตุหนองห้าเป็นศาสนสถานสำคัญ ลักษณะเป็นเจดีย์แบบล้านนา องค์ระฆังแปดเหลี่ยม ที่มีรูปทรงคล้ายเรือนธาตุของพระเจดีย์หลวงเมืองเชียงแสน สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 21 โดยเจ้าหมื่นลอมมงคล หรือเจ้าหมื่นลอเทพศรีจุฬา ผู้ปกครองเมืองล่อโดยสร้างอุทิศถวายพระเมืองแก้วและพระมหาเทวีผู้เป็นพระราชมารดา เมื่อ จ.ศ. 859 หรือ พ.ศ. 2040 และสร้างเจดีย์เมื่อ พ.ศ. 2044 มีการขุดค้น พบว่าโครงสร้างฐานเจดีย์พระธาตุหนองห้าฝังจมอยู่ในดินลึกประมาณ 1.00 เมตร มีชั้นลูกกรังและดินปนศิลาแลงตามธรรมชาติรองรับฐานเจดีย์พระธาตุ การศึกษารูปลักษณะศิลปะสถาปัตยกรรมของเจดีย์พระธาตุหนองห้า พบว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบพื้นเมืองล้านนาที่นิยมสร้างกันในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยสันนิษฐานว่าเจดีย์พระธาตุหนองห้าสร้างขึ้นในระยะครั้งแรกของ

พุทธศตวรรษที่ 21 (พ.ศ.2001-2050) ประกอบด้วยฐานล่างเป็นฐานเชิงในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสองชั้นซ้อนลดหลั่นกัน ถัดขึ้นไปเป็นฐานในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกเก็จชนิดฐานบัวลูกแก้วอกไก่รองรับส่วนกลาง ส่วนบนตั้งแต่ช่วงเหนือทรงระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมรองรับปล้องไฉนที่ต่อเนื่องกับปลียอดคล้ายกับเจดีย์ประธานวัดพระยืนเมืองเชียงแสน และเจดีย์ประธานวัดลี เมืองพะเยา

(4) วัดมะม่วงแก้มแดง

ตั้งอยู่ห่างจากวัดพระแก้วไปทางใต้ ในกำแพงเวียงลอฝั่งทิศใต้แม่น้ำอิง เป็นฐานวิหารผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีร่องรอยการซ่อมแซมครั้งใหญ่ๆ หลายครั้งตัววิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางขึ้นขนาดเล็กอยู่ด้านหน้า ปูพื้นด้วยอิฐ ท้ายวิหารมีแนวซุกชีขนาดใหญ่ตั้งอยู่เต็มพื้นที่ ด้านขวาติดแนวผนังมีแท่นสงฆ์เดี่ยวๆ ตั้งอยู่ใกล้ๆ ซากปรักหักพังของวัดเคยมีมะม่วงต้นหนึ่งเมื่อลูกมะม่วงเริ่มสุกบริเวณใกล้ซุกชีที่ห้วมะม่วงจะกลายเป็นสีแดงเรื่อจึงเป็นที่มาให้ชาวบ้านเรียกชื่อวัดตาม “มะม่วงแก้มแดง” ต้นนี้

(5) วัดพระเจ้าแดง

วัดนี้ตั้งอยู่ในกำแพงเวียงลอ ทางทิศตะวันออกของวัดพระเจ้าเข้ากาด อยู่ฝั่งใต้ของแม่น้ำอิง เป็นกลุ่มโบราณสถานวางตัวในแนวทิศตะวันออก – ทิศตะวันตก เจดีย์ประธานคงเหลือเพียงฐานเชิง 2-3 ชั้น ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหารองค์ใหญ่ ปูพื้นด้วยอิฐ แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จ 1 ชั้น หันหน้าไปทางตะวันออกสันนิษฐานว่าเป็นโครงสร้างหลังคาแบบมั่วต่างใหม่ มุงด้วยกระเบื้องดินขอ ด้านหลังวิหารมีฐานซุกชี สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่เต็มพื้นที่ ติดแนวผนังด้านตะวันตกมีแท่นสงฆ์ด้านหลังวิหารเป็นเจดีย์คงเหลือแต่ฐานเชิงซ้อนลดหลั่นกันสองชั้นรองรับฐานเชิงในผนัง 4 เหลี่ยมย่อเก็จ เหนือขึ้นไปเป็นซากปรักหักพัง ส่วนอุโบสถและเจดีย์รายนั้นคงเหลือเพียงส่วนฐานเตี้ยๆ กำแพงแก้วและซุ้มประตูโขงจากหลักฐานซากอาคารที่พบแสดงถึงอาณาบริเวณใหญ่โตจึงน่าจะเป็นวัดสำคัญของเวียงลอ แต่ถูกทำลายลงมาก พบโบราณวัตถุที่สำคัญคือ พระพิมพ์ยอดขุนพลเมืองพะเยา

(6) วัดพระธาตุบุ๋นนา

ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ นอกเขตคูเมือง กำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงลอ ในเขตตำบลหงส์หินห่างจากกลุ่ม

โบราณสถานหมายเลข 3 - 5 ไปทางทิศเหนือไม่ไกล ชื่อวัดตั้งขึ้นโดยพระภิกษุซึ่งมาจำพรรษาในยุคหลังเจดีย์ตั้งอยู่บนลานประทักษิณขนาดเล็ก สภาพชำรุดเหลือเพียงฐานเชิง 1 ชั้นรองรับฐานเขียงย่อมุมไม้ 20 ซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ท้องไม้และฐานลูกแก้วอกไก่ย่อมุมไม้ 20 เหนือขึ้นไป

วิหารอยู่ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์แผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางตะวันออก ปูด้วยอิฐ มีแท่นสงฆ์ติดแนวผนังฝั่งทิศใต้ บริเวณส่วนท้ายวิหารเป็นฐานชุกชี พบว่ามีการก่อสร้างและบูรณะวิหารหลังนี้ถึง 2 ครั้ง บริเวณฐานชุกชี พบว่ามีการก่อสร้างและบูรณะไม่ต่ำกว่า 5 ครั้ง มีกำแพงล้อมรอบ 4 ด้าน มีบันไดทางขึ้นทางด้านทิศตะวันตกเชื่อมต่อกับบันไดทางเดินยาวกว่า 50 เมตร ลาดลงสู่ปลายเนินเขาด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นที่ตั้งของแม่น้ำอิงสายเก่าบริเวณเนินเขารอบวัดบุรณาคพบหลักฐานแนวคันดินขนาดใหญ่ จำนวน 3 ชั้น ล้อมรอบ คาดว่าสร้างขึ้นตามคติการใช้น้ำเป็นเครื่องกำหนดเขตสังฆกรรม หรือ “นทีสีมา” ซึ่งเป็นคติที่นิยมในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 อีกทั้งวัดบุรณาคนี้ยังตั้งอยู่บนพื้นที่สูงใกล้แม่น้ำอิง จึงอาจเป็นไปได้ว่าชาวเวียงลอโบราณสร้างคูน้ำคันดินที่ลึกและใหญ่ เพื่อใช้เป็นชัยภูมิสำคัญในการป้องกันข้าศึกก็เป็นได้

(7) วัดเวียงป่าสัก

ในช่วงหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมามีบริเวณคูเมือง - กำแพงเมืองลูกที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองเวียงลอฝั่งเหนือแม่น้ำอิง เขตตำบลหงส์หินนี้เต็มไปด้วยต้นสักขนาดใหญ่วัดร้างแห่งนี้จึงถูกเรียกชื่อว่า “วัดเวียงป่าสัก” โบราณสถานที่สำคัญคือ วิหารในผังสี่เหลี่ยมย่อเก็จด้านหน้า 2 ชั้น ด้านหลัง 1 ชั้น ปูพื้นวิหารด้วยอิฐ ฐานเสาวิหารเป็นหินทรายทรงสูงมีเดือยตรงกลาง น่าจะใช้รองรับเสาวิหารซึ่งเป็นเสาไม้ มีฐานชุกชีก่อด้วยอิฐเต็มพื้นที่ด้านหลังอาคาร บนฐานชุกชีพบร่องรอยคล้ายฐานของกรอบซุ้ม ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าส่วนท้ายของวิหารเป็นซุ้มโถงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป การขุดตรวจบนพื้นวิหารพบว่ามีฐานอาคารสมัยที่ 1 อยู่ใต้วิหารที่พบในปัจจุบันอีก 1 หลัง

(8) วัดท่าและ

จากตำแหน่งของโบราณสถานสามารถแบ่งอาคารออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ อาคารด้านทิศเหนือ ประกอบด้วยเจดีย์และวิหาร วิหารพบ

ร่องรอยการก่อสร้าง 2 สมัย ได้มีการขยายวิหารไปทางทิศตะวันออก ท้ายวิหารมีฐานชุกชีผนังสี่เหลี่ยมยกเก็จ เจดีย์ตั้งอยู่ทางตะวันตกของวิหาร คงสภาพเฉพาะฐานเชิงสี่เหลี่ยม ซ้อนกันลดหลั่น 3 ชั้น รองรับฐานเชิงในผนังสี่เหลี่ยมยกเก็จ ส่วนอาคารด้านทิศใต้เป็นวิหารขนาดใหญ่ 1 หลัง ด้านหลังวิหารมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป ปูนปั้นประทับนั่งปางมารวิชัยชำรุดเหลือเพียงส่วนพระเพลาโดยมีแนวกำแพงแก้วกั้นแบ่งระหว่างโบราณสถานทั้ง 2 กลุ่ม

(9) วัดกุ่มบก

ตั้งอยู่ถัดจากวัดหนองผำไปทางทิศตะวันตกใกล้แนวกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือ ในเขตตำบลหงส์หิน แต่เดิมบริเวณด้านเหนือของวัดมีหนองน้ำที่เต็มไปด้วยสมุนไพรรอบบ้านจึงเรียกว่า “บวกรยาแก้” และเรียกวัดนี้ว่า “วัดบวกร” ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น “กุ่มบก” โบราณสถานสำคัญคือ ฐานเจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส วิหารอุโบสถ และกำแพงแก้วล้อมรอบ โบราณสถานกลุ่มนี้ประกอบด้วยเจดีย์ซึ่งคงเหลือเพียงฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซ้อนเหลื่อมกัน 2-3 ชั้น มีแท่นบูชาขนาดเล็กตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ถัดจากแท่นบูชาเป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวทิศตะวันออก - ตะวันตก มีบันไดทางขึ้น 3 ทาง ปูพื้นด้วยอิฐสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ และ

อิฐสี่เหลี่ยมผืนผ้าเต็มพื้น อิฐบางก้อนมีจารึกอักษรธรรมล้านนาหรือไม่ว่าคาถาหลายเส้นคนและสัตว์ พบภาพสำคัญเป็นคนชนชั้นปกครองแต่งเครื่องทรงสวมมงกุฎบนหลังช้าง เป็นภาพวาดที่สื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตและบ้านเมืองที่สงบสุขในช่วงเวลานั้นมีหลักฐานว่าวิหารหลังนี้น่าจะบูรณะใหม่ไม่ต่ำกว่า 2 ครั้ง พบชิ้นส่วนเศียรพระพุทธรูปดินเผาทรงเครื่องซึ่งคล้ายคลึงกับศิลปะปูนปั้นผาผนังวิหารวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่ ที่สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21

ดังนั้นการบูรณะวิหารครั้งที่ 2 น่าจะอยู่ช่วงหลังการสร้างวิหารวัดเจ็ดยอดเล็กน้อยอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็กสภาพปรักหักพัง พบร่องรอยของอิฐพื้นปูนและฐานชุกชีขนาดเล็กอยู่ติดผนังด้านท้ายอาคาร ผลการขุดแต่งพบว่าการก่อสร้างและบูรณะ 2 ครั้งเช่นกัน โดยได้ขยาย

- อาคารออกไปด้านทิศเหนือ ทำให้พื้นที่อาคารในยุคนี้นี้ปิดทับใบเสมาของอุโบสถยุคที่ 1 ไว้ด้านใน
- (10) **กุ๋หนองผำ** ตั้งอยู่ทางใต้ของวัดศรีชุม ใกล้กันมีหนองน้ำขนาดใหญ่เรียกว่าหนองผำ จึงเป็นที่มาของชื่อวัด พบอาคาร 3 หลัง หลังแรกเป็นอาคารฝั่งสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวทิศตะวันออก - ตะวันตก ฐานตั้งรองรับตัวอาคารเป็นพื้นที่โล่ง ไม่พบร่องรอยอิฐปูพื้นและฐานชุกชีสันนิษฐานว่าเป็นที่ปักธง
- ชาวบ้านเล่าว่า เคยมีคนลักลอบขุดบริเวณอาคารหลังนี้แล้วพบว่ามีก้อนอิฐ เป็นกรอบเรียงตามแนวยาวคล้ายช่องเล็กๆ หลายช่อง ภายในพบเศษชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์จำนวนมาก อาคารหลังที่ 2 อยู่ทางตะวันออกลักษณะเป็นส่วนฐานของอาคารหลังเล็กซึ่งอาจเป็นแท่นบูชาหรือกุ๋ อาคารหลังที่ 3 เป็นเพียงส่วนฐานของอาคารเตี้ยๆ ในฝั่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า น่าจะเป็นอาคารเอนกประสงค์หรือศาลา กำหนดอายุจากรูปแบบจารึกบนก้อนอิฐและศิลปกรรมพระพุทธรูปที่พบวัดแห่งนี้จะมีอายุการใช้งาน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23
- (11) **วัดศรีชุม** โบราณสถานขนาดใหญ่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของกุ๋เกือกม้า ใกล้กับกำแพงเมืองเวียงลอด้านทิศเหนือ ผนังของวัดวางตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวัดสำคัญมากวัดหนึ่งของเวียงลอและน่าจะเป็นวัด
- ในจารึกหมื่นลอมงคล ปี พ.ศ. 2048 กล่าวถึงเจ้าเมืองลอชื่อหมื่นมงคล ซึ่งได้สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุไว้ในเขตเวียงลอ มีขุนนางและพระมหาเถระหลายองค์มาเป็นสักขีพยาน โดยปรากฏชื่อพระมหาเถระวัดศรีชุมร่วมอยู่ด้วยวิหารอยู่ด้านตะวันออกของเจดีย์ เป็นอาคารขนาดใหญ่ฐานปัทม์ส่วนฐานถูกยกยัดให้สูงขึ้นพบร่องรอยของแนวผนังลั้มนที่ด้านข้างวิหาร พื้นวิหาร ปูด้วยอิฐสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ บางก้อนมีร่องรอยของจารึกหรือไม่ก็ภาพลายเส้น ด้านหลังมีฐานชุกชีขนาดใหญ่ เจดีย์นั้นตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร เหลือเพียงฐานเชิงซ้อนเหลื่อม 2-3 ชั้น มีลานประทักษิณล้อมรอบนอกลานประทักษิณด้านตะวันตกมีฐานกุ๋บรรจุกระดูกขนาดเล็กตั้งอยู่เรียงราย 3 ฐาน ด้านเหนือเป็นกลุ่มโบราณสถานในฝั่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วย อุโบสถหันหน้าไปทางทิศใต้ มีแท่น

ชุกช้อยู่บริเวณส่วนท้ายปูพื้นด้วยอิฐ ด้านเหนือมีร่องรอยของบันไดเชื่อมระหว่างอุโบสถและอาคารเหล่านั้น ด้านตะวันตกของวัดมีซุ้มประตูโขงขนาดใหญ่เชื่อมต่อกับร่องคูเมืองเวียงลอ น่าจะเป็นประตูทางเข้าจากแม่น้ำอิงสายเก่า ใกล้ซุ้มประตูทางด้านทิศเหนือ มีแผงก่ออิฐขนาดใหญ่ก้ำบังประตูส่วนนี้ไว้ด้วย

(12) วัดสารภี

ตั้งอยู่ใกล้สะพานแขวนริมฝั่งแม่น้ำอิงด้านทิศเหนือ อยู่ห่างจากกุฏิเก่าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 100 เมตรในเขตตำบลหงส์หิน โบราณสถานที่พบคือฐานวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าลงทางทิศใต้ซึ่งเป็นตำแหน่งของแม่น้ำอิงปัจจุบัน ฐานวิหารมีลักษณะเป็นฐานเชิงประดับส่วนท้องไม้ด้วยแนวอิฐก่อทแยงแบบสลับฟันปลา คล้ายคลึงกับที่พบจากท้องไม้ของกุฏิอมธาตุ ฐานวิหารปูด้วยอิฐ

(13) กู่ชะจาว

ชื่อ “ชะจาว” นั้นมาจากต้น “ชะจาว” หรือ “กระเซา” ซึ่งเดิมเคยมีอยู่ที่โบราณสถานนี้โบราณสถานนี้ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านตะวันตกเฉียงใต้ห่างจากวัดศรีปิงเมืองประมาณ 350 เมตร พบเพียงฐานเจดีย์ผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสและร่องรอยอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ทางทิศเหนือ สันนิษฐานว่าเป็นส่วนฐานของวิหาร พบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทรายตุ๊กตารูปสัตว์ ดินเผาและเศษชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากเตาล้านนา

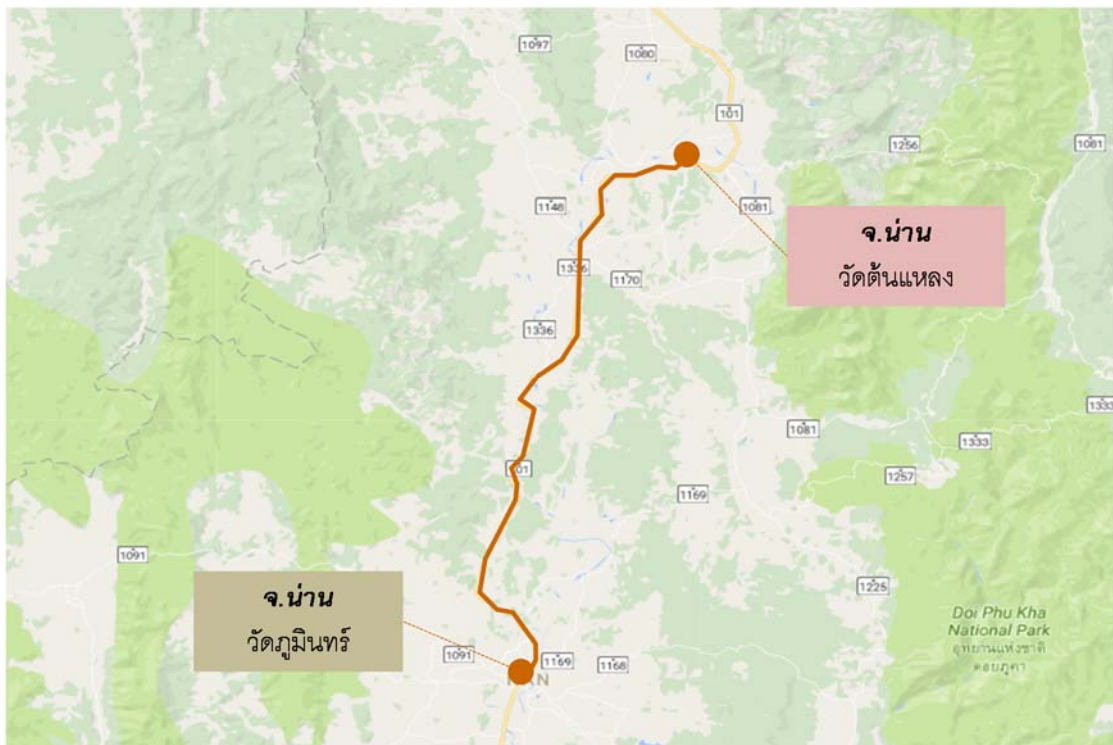
(14) กู่ลอมธาตุ

คลองชลประทานที่ตัดผ่านทำให้ส่วนหนึ่งของโบราณสถานนี้หายไปพบเพียงฐานองค์เจดีย์ฐานปัทม์ ลักษณะเป็นฐานใบบัว 8 เหลี่ยมฐานเฉียงซ้อนเหลื่อมกัน 3 ชั้น รองรับฐานบัวคว่ำเหนือขึ้นไปน่าจะเป็นส่วนของท้องไม้ประดับด้วยอิฐ ก่อแนวทแยงฟันปลารองรับอิฐก่อแบบฐานเชิงหน้ากระดานสี่เหลี่ยมซึ่งเหลือเพียง 1-2 ชั้น และชิ้นส่วนของปลียอดเจดีย์ รูปแบบศิลปะเดียวกันกับโบราณสถานบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส จังหวัดพะเยา และที่วิหารวัดสารภี เวียงลอ

จากการขุดค้นยังพบชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินเผาสมัยหริภุญไชย วัดนี้ตั้งอยู่นอกกำแพงทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ไม่ไกลจากวัดศรีปิงเมืองที่ชาวบ้านเรียกชื่อ “กู่ลอมธาตุ” น่าจะเพราะเป็นเนินดินรูปครึ่งวงกลมคล้ายลอมฟางตั้งอยู่กลางทุ่งนานั่นเอง

2. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคอาณาจักรล้านนา (ยุคหลังจากการย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรจากเมืองหลวงพระบาง ไปเมืองเวียงจันทน์) ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดต้นแหลง และวัดภูมินทร์

ภาพที่ ย่อย 2-34: เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคอาณาจักรล้านนา

การท่องเที่ยวตามเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคอาณาจักรล้านนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะจุดเด่นของคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ผู้ที่มาเยี่ยมชมควรรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้คือ

1) วัดต้นแหลง จ.น่าน

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ในบริเวณวัดต้นแหลง ประกอบด้วย วิหารสร้างในแนวแกนหันหน้าตะวันออกเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ภูมิสงฆ์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ หอกลอง หอเวทดาหรือเส้าวัด

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม	วิหารวัดต้นแหลงเป็นวิหารแบบปิดทึบ หลังคาซ้อนสามชั้นคลุมต่ำชั้นล่าง
วิหารแบบไทลื้อ :	และชั้นสองเป็นหลังคาปีกนกปิดสี่ด้านหรือทรงปั้นหยา หลังคาชั้นบนสุดเป็นจั่ว งานศิลปกรรมตกแต่งอาคารวิหารส่วนใหญ่ทำด้วยไม้แกะสลัก วาดประดับลวดลายเขียนสี และภายในวิหารมีแท่นพระประธานปูนปั้นประดับกระจกสี
องค์ประกอบทางโครงสร้าง :	ฐานวิหาร สร้างในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่ออิฐฉาบปูนขนาด 7 ห้อง ยกสูงจากพื้นประมาณ 120 เซนติเมตรในรูปแบบของฐานบัวคว่ำบัวหงายตกแต่งเป็นระดับซ้อนชั้นเหลื่อมกันแบบขั้นบันไดทอดแนวยาวต่อเนื่องระดับเดียวกันโดยรอบลดسوبเข้าหาผนังวิหาร ฐานวิหารประกอบด้วยบันไดขึ้นสู่วิหารด้านหน้าในทิศตะวันออกและด้านข้างวิหารในทิศใต้และทิศเหนือ ภายในวิหารประกอบด้วยแท่นอาสนะสงฆ์ อยู่ทางด้านใต้ซิดผนังในห้องที่ 5 และมีธรรมาสันทรงปราสาท มีแท่นที่ประดิษฐานพระประธานและสามารถเดินอ้อมหลังพระประธานได้ ผนังวิหาร และเสาวิหาร แนวผนังก่ออิฐขนาดใหญ่อฉาบปูนหนาสร้างจากฐาน สูงจรดชายคาทรงตะคุ่มทั้งสี่ด้าน ล้อมพื้นที่ภายในวิหารไม่ปรากฏเสาในแนวผนังดังกล่าว ซึ่งจะเป็นหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก ประตูทางเข้าหลักสู่ตัวอาคารทิศตะวันออกซึ่งไม่มีช่องหน้าต่าง แต่ผนังทิศตะวันตกด้านหลังพระประธานเจ้าหน้าต่างตรงกลางผนัง 1 ช่อง เสาไม้กลม จำนวน 6 ต้น แบ่งช่วงเสาออกเป็น 7 ห้อง ทำหน้าที่รับน้ำหนักโครงสร้างหลังคาถ่ายน้ำหนักไปสู่แนวผนังวิหาร หลังคา และโครงสร้างรับน้ำหนัก คือส่วนของหลังคาวิหาร หลังคาปีกนก 2 ชั้น คลุมที่สี่ด้านหลังคาชั้นที่ 3 เป็นหลังคาจั่วหันหน้าไปทิศตะวันออก หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด โครงสร้างหลังคาใช้เสาหลวงตั้งขึ้นมารับช่อหลวง ส่วนกลางของช่อหลวงตั้งเสาดั้ง 3 ต้นต้นหนึ่งเพื่อรับอกไก่ อีกสองต้นด้านข้างรับโครงสร้างจั่ว บริเวณช่องว่างระหว่างผืนดัดหลังคาเปิดโล่งแทนที่จะเป็นแผงคอสอง ใช้ชายคาคลุมต่ำป้องกันฝนและแดดไม่ให้สาตเข้ามาภายในวิหาร

อัตลักษณ์ของวิหารไทลื้อเมืองน่าน

วิหารไทลื้อเมืองน่าน เป็นลักษณะกลุ่มวิหารที่ยึดถือเหมือนวิหารต้นแบบ วิหารไทลื้อกลุ่มนี้มักพบมากในแถบจังหวัดน่าน และพะเยา ซึ่งอยู่ในช่วงการเข้าพื้นที่พม่าอาณาจักรล้านนา (พ.ศ.2339-พ.ศ.2436) รูปแบบของวิหารจะมีลักษณะของวิหารมีการวางตามแนวแกนของทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ผังวิหารเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังโดยรอบเป็นลักษณะของผนังหุ้มอาคาร มีการเจาะช่องแสงขนาดเล็ก หลังคาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นทรงโรง คือมีหลังคาทรงจั่วด้านบนและมีปีกนกล้อมรอบหลังคาทั้งสี่ด้าน อาจมีการซ้อนชั้นของหลังคา หรือการซ้อนชั้นบริเวณปีกนก ลักษณะเด่นอีกอย่าง คือ การยกคอสอง เพื่อนำแสงเข้าสู่ตัวอาคาร และเป็นส่วนเชื่อมหลังคาจั่วกับปีกนกเข้าด้วยกัน ตัวอย่างของวิหารกลุ่มนี้ได้แก่ วิหารวัดหนองแดง อ.เชียงกลาง วิหารวัดต้นแหลง อ.ปัว เป็นต้น

พัฒนาการรูปแบบของรูปแบบวิหารไทลื้อเมืองน่าน มีพัฒนาการทั้งแบบที่พัฒนาจากวิหารต้นแบบในแคว้นสิบสองปันนา และแบบวิหารที่มีความเรียบง่ายไปสู่วิหารที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือมีรูปทรงที่มีความซับซ้อนขึ้น รวมถึงปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อรูปแบบวิหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในไทย จากการศึกษาพบว่า วิหารแบบล้านนาและ วิหารแบบหลวงพระบาง มีอิทธิพลต่อรูปแบบของวิหารไทลื้อในเมืองน่านเป็นอย่างมาก

2) วัดภูมินทร์ จ.น่าน

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรม

วิหารวัดภูมินทร์เป็นโบราณสถานที่สำคัญ มีความโดดเด่นด้วยการออกแบบที่มีเอกลักษณ์ คือ มีแผนผังอาคารเป็นทรงจัตุรมุข ที่มีมุขทั้ง 4 ด้านมีความยาวไม่เท่ากัน คือ แกนทิศตะวันออก-ตะวันตก สั้นกว่าแกนทางทิศเหนือ-ใต้ตัวอาคารใช้เป็นทั้งพระวิหาร และพระอุโบสถอยู่ในอาคารเดียวกัน โดยส่วนที่เป็นอุโบสถใช้มุขทิศเหนือและทิศใต้ เนื่องจากพบแนวเสมา 8 จุดปักไว้ในแนวดังกล่าว และเสมาแต่ละหลักมีลักษณะเกือบจะจมมิดลงไปโดยเข้าใจว่าก่อนการ

ปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ได้มีการถมพื้นสูงทำให้พื้นมีระดับเกือบถึงยอดเสมาของเดิม ส่วนพระวิหารได้ใช้มุขตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยไม่ปรากฏใบเสมา ทำให้ทราบว่าสมัยล้านนาโบราณมักให้ความสำคัญกับวิหารมากกว่าอุโบสถ

วิหารทรงจัตุรมุข มีหลังคาซ้อนกัน 3 ชั้น 2 ตับ หลังคาปีกฉัตร 5 ชั้น ประดับหลังคาที่มุงกระเบื้องดินเผาไม่เคลือบ ช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ อาคารเจาะประตูแต่ละมุขที่มีซุ้มปั้นปูนประดับกระจกรวม 4 ประตู ประตูมีบานไม้สักสลักลายไม่ซ้ำแบบกัน มุขทั้งสี่ด้านเปิดตรงเข้าสู่พระพุทธรูปสี่องค์ที่ประดิษฐานอยู่กลางโบสถ์ ประตูทางเข้าทั้งสี่ด้านเป็นซุ้มที่เลียนแบบซุ้มเรือนยอดทรงมณฑปคล้ายกันกับซุ้มประตูโบสถ์วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

ลักษณะเด่นที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่น คือ ลักษณะตัวโง่งที่มีการย่อมุม และการประดับด้วยโค้งปากแฉล ลายปูนปั้นประดับกระจกเป็นลายลักษณะลายพื้นเมืองเกือบทั้งหมด มีลายปูนปั้นประดับกระจกเป็นลายแผงทรงพุ่มใบเทศ ด้านล่างสุดมีลายแบบกรุยเชิงเป็นรูปแบบศิลปรัตนโกสินทร์

โครงสร้างและพื้นที่ภายในวิหาร กึ่งกลางภายในวิหารมีเสาแกนกลาง ทำหน้าที่รับน้ำหนักหลังคา ประกอบด้วยฐานปัทมลูกแก้วอกไก่รับแท่งสี่เหลี่ยมยกเก็จ ถัดขึ้นไปเป็นทรงคล้ายองค์ระฆัง ลักษณะแผนผังที่มีแกนกลางรับน้ำหนักหลังคาแบบนี้ เป็นโครงสร้างอาคารที่นิยมสร้างกันมากในศิลปะพม่าที่เมืองพุกามที่เรียกว่า “*กุ้ พญา*” (Gu Hpaya) ซึ่งเป็นไปได้ว่าโครงสร้างของวิหารวัดภูมิรินทร์เดิมนั้นสร้างมาก่อนสมัยพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดชแล้ว แต่หลักฐานที่เหลืออยู่ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนได้

กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะด้วยวิธีสงวนรักษาสภาพเดิมไว้ทั้งหมดไม่เปลี่ยนแปลงสภาพใดๆ เพียงทำความสะอาดหรือป้องกันไม่ให้ชำรุดไปมากกว่าเดิม การซ่อมแซมจึงทำการถอดภาพจิตรกรรมตรงส่วนของเสาที่ผุออกก่อนจึงนำแกนเสาที่ผุออกใส่

จิตรกรรมฝาผนัง

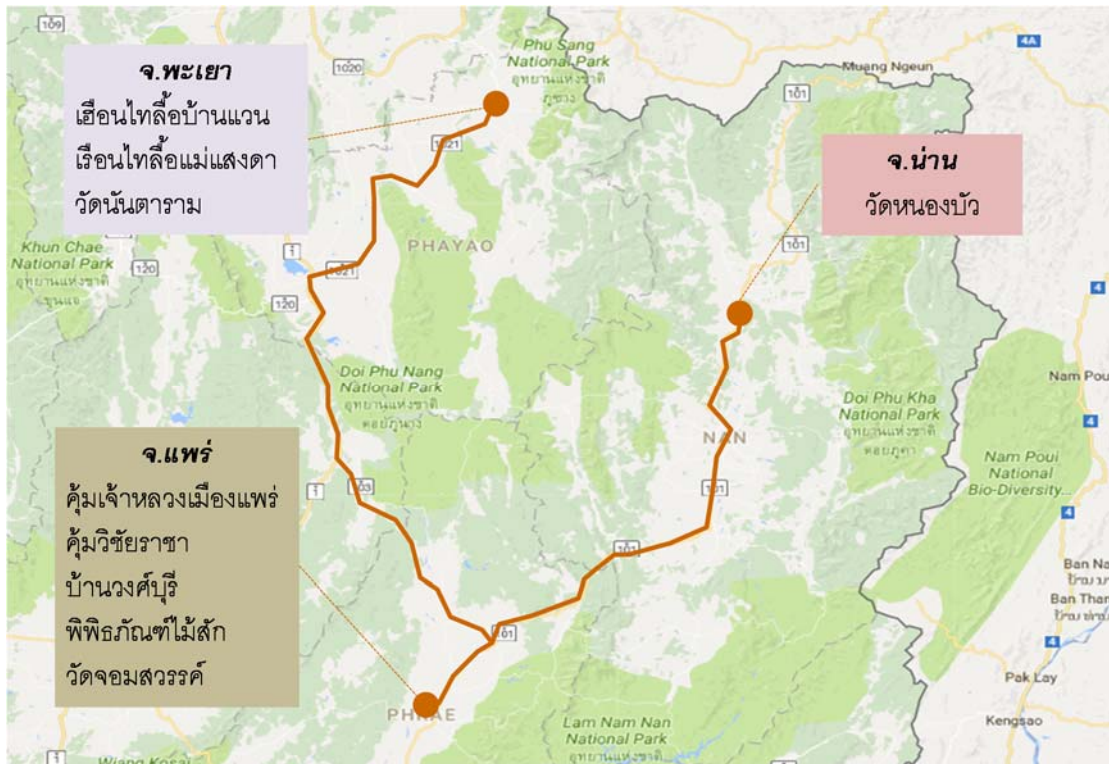
คอนกรีตเสริมเหล็กเข้าไปแทน จากนั้นจึงก่ออิฐฉาบปูนปิดลงไป แล้วจึงนำภาพที่ถอดออกติดลงไปตามตำแหน่งภาพเดิม

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์เขียนภาพพุทธประวัติและชาดกเรื่อง “คัณฑกุมาร” โดยสันนิษฐานว่านำเอาเค้าเรื่องจากชาดกเรื่องคัณฑกุมาร ฉบับเมืองน่าน เนื่องจากว่าได้พบชาดกเรื่องนี้ถึงสองฉบับ และฉบับที่พบจากเมืองน่านอาจจะมีความสัมพันธ์กับลาวอยู่บ้าง จิตรกรรมฝาผนังของวัดภูมินทร์วาดขึ้นตามลักษณะของอาคารที่มีลักษณะเป็นวิหารจัตุรมุข ซึ่งทำให้มีผนังเพิ่มขึ้นด้านละ 3 ผนัง คือ ผนังด้านซ้ายอยู่ตรงกันข้ามกับผนังด้านขวา และมีผนังด้านสกัด ทำให้มีการจัดวางผังองค์ประกอบจิตรกรรมฝาผนังให้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติเป็นภาพขนาดใหญ่อยู่ด้านบนสุดของฝาผนัง ด้านสกัดทั้งสองด้าน

ภาพจิตรกรรมส่วนด้านล่างถัดลงมาเขียนเล่าเรื่องตามชาดก เรื่อง “คัณฑะกุมาร” ในลักษณะเล่าภาพเหตุการณ์ไปจนจบ จากศึกษาพบว่าลักษณะการเขียนภาพของกลุ่มช่างเขียนน่าจะเป็นกลุ่มช่างชาวไทลื้อที่มีเอกลักษณ์ในการเขียนภาพจนอาจจัดเป็นสกุลช่างท้องถิ่นได้ และในภาพยังสอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองน่านเอาไว้ได้

3. เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดหนองบัว
- จังหวัดแพร่ : คู่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ คู่มวิชัยราชา บ้านวงศ์บุรี พิพิธภัณฑน์ไม้สัก และวัดจอมสวรรค์
- จังหวัดพะเยา : เขื่อนไถลื้อบ้านแวน เขื่อนไถลื้อแม่แสงดา และวัดนันทาราม

ภาพที่ ย่อย 2-35: เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง
ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก

การท่องเที่ยวตามเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวข้างต้นสามารถสรุปลักษณะจุดเด่นของคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่ผู้ที่มาเยี่ยมชมควรรู้ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้คือ

1) วัดหนองบัว จ.น่าน

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ในผังบริเวณวัดหนองบัว ประกอบด้วย วิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสร้างหันหน้าทิศตะวันออก ด้านใต้ของวิหารมีอุโบสถ กุฏิพระสังฆาณัติหรือ หอกลอง หอเทวดาหรือเสี้ยววัดในทิศตะวันออก ทางเข้าหลักของวัดอยู่ทางด้านตะวันออกและมีทางเข้าในด้านตะวันตกด้านทิศใต้ของแผนผัง

รูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตกแต่ง

วิหารวัดหนองบัวสร้างตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นวิหารแบบปิดทึบทรงโรง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา “ดินขอ” ซ้อนตับสองชั้นคลุมต่ำ ศิลปกรรมตกแต่งวิหารส่วนใหญ่เป็นงานปั้นปูนประดับหลังคาและแท่นธรรมาสน์ ชุ่มประตูประดับลวดลายเขียนสี ส่วนธรรมาสน์ทรงปราสาท แท่นเทียนหรือสัตตภัณฑ์แบบขึ้นบันไดตกแต่งด้วยการเขียนสีและลงรักปิดทอง

วิหารไทลื้อวัดหนองบัว:

ฐานวิหาร สร้างบนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าลดผังอาคารด้านหน้าเฉพาะส่วนที่เป็นมุขโถงคลุมบันไดในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก ฐานวิหารยกสูงจากพื้นฐานแบบบัวคว่ำก่ออิฐฉาบปูนลดสอบเข้าหาผนังวิหาร มีขนาด 7 ห้องเป็นมุขโถงคลุมบันได 2 ห้องรวมเป็น 9 ห้อง ภายในวิหารประกอบด้วยแท่นอาสนะสงฆ์ที่นั่งของพระภิกษุสงฆ์สร้างให้อยู่สูงกว่าพื้นวิหาร เพื่อแยกพื้นที่ระหว่างสงฆ์และฆราวาส มีธรรมาสน์ทรงปราสาท และแท่นที่ประดิษฐานพระประธานติดด้านผนังด้านสกัด

ผนังวิหาร และเสาวิหาร แนวผนังวิหารก่ออิฐขนาดใหญ่อฉาบปูนหนาผิวไม่เรียบสร้างจากฐานบัวคว่ำล้อมพื้นที่ภายในอาคารทำให้เป็นวิหารแบบทึบ ผนังแต่ละช่วงมีช่องแต่ละด้านมีความสูงไม่เท่ากัน แต่จะลดระดับตามการลดชั้นของหลังคา ผนังด้านหน้าสูงจรดช่อหลวงเจาะประตูเข้าหลักประดับชুমโงกลางผนัง มีช่องลมไม้กลึงแบบลูกมะหวดอยู่สองด้านของประตูแต่อยู่ด้านนอกมุขหลังคาคลุมด้านหน้า

ภายในวิหารมีเสาหลวง เป็นเสาไม้กลมสองแถว แถวละ 6 ต้นสูงจรดช่อหลวงและโครงสร้างหลังคา ทาสีแดงและดำรอบโคนเสาปิดทอง ปลายเสาตกแต่งเป็นกลีบบัวยาวซ้อนชั้น

หลังคา และโครงสร้างรับน้ำหนัก หลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องดินเผาตามแบบโบราณ ไม่เคลือบผิว หลังคาเป็นทรงจั่วหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังคาด้านหน้าลดสองชด ด้านหลังลดสองชด หลังคาที่มุงด้านหน้าลดสองชดแต่ละชดแบ่งเป็นสองตับ ช่องว่างระหว่างตับหลังคาที่ลดใช้แผ่นไม้ปิด

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

หลังคาทรงจั่วมีระบบโครงสร้างแบบ “โกม” หรือรูปแบบที่คล้ายกับระบบมั่วต่างใหม่ของล้านนา โดยตั้งเสาหลวงจากพื้นขึ้นไปรับช่อหลวงที่วางพาดบนหัวเสาแล้วตั้งเสาตึกตามรับช่อโทต่อชั้นกันขึ้นไปตามลำดับ และใช้เสาดั้งรับออกไถ่ในจุดที่สูงที่สุดของโครงสร้างหลังคาทรงจั่ว

โครงสร้างหลังคาปีกนกใช้ช่อหลวงเสียบเข้ากับเสาหลวงแล้วใช้เสาสะโก้นหรือเสานับแนบติดกับเสาหลวงยึดช่อหลวงอีกด้านโดยพาดกับผนังวิหาร แล้วตั้งเสาตึกตามรับช่อปีกใช้จันทันรับแฉวงทอดแนวโดยรอบพื้นที่หลังคา พื้นหลังภายในปิดผ้าเพดาน

การสืบประวัติจากรายละเอียดของจิตรกรรม ภาพเรือกลไฟและรูปทหารชาวฝรั่งที่ผนังด้านทิศเหนือเป็นสิ่งที่สามารถ นำมาประเมินอายุของจิตรกรรมได้ ตามประวัติของเรือกลไฟว่าเรือกลไฟมีแหล่งกำเนิดในยุโรปและอเมริกา ในประเทศไทยมีหลักฐานในจดหมายเหตุหลายแห่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีเรือกลไฟใช้ตั้งแต่ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงสันนิษฐานว่าช่างเขียนคงเห็นและนำแบบมาเขียนไว้ และยังมีรูปปืนยาวแบบฝรั่งคือมีดาบติดปลายปืนด้วย เดิมคนไทยรู้จักใช้ปืนมาตั้งแต่สมัยอยุธยา รูปแบบปืนมีปลายกระบอกยาวแต่ไม่ปรากฏว่ามีดาบปลายปืน ปืนที่ติดดาบปลายปืนเป็นแบบฝรั่งที่นำมาใช้แพร่หลายในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง รัชการที่ 5 เป็นต้นมา จึงประเมินอายุจิตรกรรมว่าคงอยู่ในราวสมัย รัชการที่ 4 ถึง รัชการที่ 5

เรื่องราวในจิตรกรรม ได้แก่เรื่อง **จันทาคารชาดก** และเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งเรื่องจันทาคารชาดกนี้ เป็นนิยายคติธรรมเก่าแก่อันดับที่ 11 ในหนังสือ ปัญญาสชาดกปัจฉิมภาค ชาวบ้านในภาคเหนือเรียกว่า ค่าวธรรม จันทาคารชาดก เป็นนิทานธรรมที่สอนให้กุลบุตรและกุลธิดาเอาแบบอย่างจริยธรรมที่ดีงามเช่น การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์สุจริต และความเมตตากรุณา เป็นต้น

สิ่งสะท้อนจากภาพจิตรกรรม จิตรกรรมฝาผนังทุกแห่งย่อมมีคุณค่าในแง่ของการเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่

เรือนไทลื้อวัดหนองบัว

ของผู้คนสมัยนั้น โดยเฉพาะความเป็นชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะเรียบง่าย โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัวแห่งนี้ได้ทำหน้าที่สะท้อนความเป็นอยู่ของผู้คนสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงเสมือนเปิดโอกาสให้คุณได้จินตนาการได้อย่างกว้างไกล ทำให้รู้สึกเพลิดเพลินสนุกสนาน สิ่งสะท้อนจากภาพเขียนที่เห็นได้ชัดคือการแต่งกาย โดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิงที่นุ่งผ้าซิ่นลายน้ำไหล หรือผ้าซิ่นตีนจกที่สวยงาม และปัจจุบันยังเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงของชาวไทลื้ออีกด้วย

เรือนไทลื้อโบราณด้านหลังวิหาร เป็นเรือนจำลองรูปแบบเรือนไทลื้อในอดีตประกอบด้วย เรือนหลัก เรือนครัว และยุ้งข้าว ก่อสร้างด้วยไม้จริง ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยกระเบื้องแป้นเกล็ด ตัวเรือนหลวงเชื่อมต่อกับเรือนครัวในแบบเรือน “สองหลังร่วมพื้น” และมีชานเล่นเชื่อมระหว่างตัวเรือนและยุ้งข้าว มี “ปะ” หลังคา หรือปีกนกยื่นยาวออกด้านข้างของตัวบ้านเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยให้มากขึ้น ใต้ถุนเรือนเป็นที่ทอผ้า หมู่บ้านหนองบัวผลิตผ้าทอไทลื้อจำหน่ายเป็นสินค้าพื้นเมืองของที่ระลึกของฝากให้แก่ผู้มาเยี่ยมชม (แหล่งที่มาของข้อมูล:

- <http://www.rd.go.th/nan/62.0.html> ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2559

- วุฒิชัย บุญอนันต์, วิหารไทลื้อเมืองน่าน : รูปแบบและคติความเชื่อ. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548

- ศิโรตม์ เสือคล้าย, การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของวิหารไทลื้อ ระหว่างกรณีศึกษาในเมืองน่าน ประเทศไทย กับกรณีศึกษาในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน, ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2558)

2) เจ้าหลวงเมืองแพร่ จ.แพร่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม คຸ້ມเจ้าหลวงเมืองแพร่ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงขนมปังขิงสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีรูปทรงแบบสถาปัตยกรรมไทยผสมยุโรป ตัวอาคารสร้างด้วยอิฐถือปูน มี 2 ชั้นหลังคามุงด้วยไม้แป้นเกล็ด ไม่มีหน้าจั่ว มีมุขสี่เหลี่ยมยื่นออกมาด้านหน้าของตัวอาคาร หลังคามุมมุขประดับทรงสามเหลี่ยมปั้นลมและชายคาน้ำรอบอาคาร ประดับด้วยไม้แกะสลักลวดลายอย่างประณีตงดงามโดยฝีมือช่างชาวจีน และช่างพื้นบ้าน อาคารหลังนี้ไม่มีการใช้เสาเข็มแต่ใช้ไม้ซุง ซึ่งไม้ที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นไม้แก่นและไม้เนื้อแข็ง รองรับฐานเสาทั้งหลังภายในตัวอาคารสูงจากพื้นดินประมาณ 2 เมตร คຸ້ມเจ้าหลวงหลังนี้มีประตูทั้งหมด 72 บาน ภายในคຸ້ມเจ้าหลวงมีการนำข้าวของเครื่องใช้เก่าแก่และภาพถ่ายที่หายากของเมืองแพร่มาจัดแสดงชั้นบนมี 3 ห้อง

ส่วนชั้นล่างมี 3 ห้องใต้ถุนอาคารมีห้องสำหรับชุมชังนักโทษและทาสที่กระทำความผิด ซึ่งห้องใต้ถุนนี้มีความน่าสนใจอีกจุดหนึ่งที่มีการแสดงภาพถ่ายเกี่ยวกับการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในอดีต คຸ້ມเจ้าหลวงหลังนี้ยังเคยใช้เป็นที่พักประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อคราวที่เสด็จมาเยี่ยมเยียนราษฎรจังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2501 อาคารหลังนี้ได้รับพระราชทานรางวัลอาคารอนุรักษ์จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทอาคารสถาบันและสาธารณะ ประจำปี พ.ศ. 2540

(แหล่งที่มาของข้อมูล : จุลสารคຸ້มกลางเวียง ฉบับที่ 1 มกราคม 2558 – มีนาคม 2558, ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา)

ปัจจุบันคຸ້ມเจ้าหลวงเมืองแพร่ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่ เปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่แสดงข้าวของเครื่องใช้ในอดีตร่วมสมัยกับตัวสถาปัตยกรรม มีการจัดแสดงเครื่องใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวันของเจ้าหลวงเมืองแพร่ และแม่เจ้าบัวไหล รวมทั้งมีการจัดแสดงภาพถ่ายโบราณต่างๆ เป็นต้น

3) คุ่มวิชัยราชา จ.แพร่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม คุ่มวิชัยราชา เป็นสถาปัตยกรรมประเภทเรือนที่พักอาศัยของชนชั้นปกครองของล้านนา รูปแบบเรือนเป็นแบบผสมผสานระหว่างเรือนไม้แบบมโนรา และเรือนขนมปังขิงร่วมกับสถาปัตยกรรมล้านนา มีการประดับตกแต่งลวดลายด้วยไม้ฉลุทั่วอาคาร เรือนแบบนี้เป็นที่นิยมกันในหมู่เจ้านาย ขุนนาง และคหบดี มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 5 และสิ้นสุดเอาปลายรัชกาลที่ 6 จะเห็นได้ว่าช่วงนั้นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประเทศไทยเป็นยุคเมืองขึ้น แข่งกันหาอาณานิคมของชาติตะวันตกบางคนจึงเรียกบ้านแบบนี้ว่า โคโรเนียล หรือบ้านสมัยอาณานิคม

แม้ว่าบ้านหลังนี้มีอายุเก่าแก่เกินร้อยปีแต่ยังมีโครงสร้างที่มั่นคงแข็งแรง ทั้งยังได้รับการออกแบบอย่างสวยงามเหมาะสมเจาะกลมกลืนมีความงามที่โดดเด่น พร้อมทั้งลวดลายฉลุที่สวยงามดูอ่อนช้อย ทั้งที่จั่วบ้าน บังลม ระเบียง ตลอดจนไม้ช่องลมเหนือบานประตูและหน้าต่างล้วนเป็นศิลปะสวยงามและหายาก ในการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างก็มีการพิจารณาอย่างดีถึงการใช้ทรัพยากรและงบประมาณ ถึงแม้ว่าเจ้าของคุ่มจะมีฐานะและได้รับสัมปทานทำป่าไม้ แต่ไม่ได้ใช้ไม้ฟุ่มเพื่อยกเว้นความจำเป็นของโครงสร้างและน้ำหนักที่รับแต่อย่างไร แม้แต่เสาที่รับน้ำหนักทั้งหมดยังใช้เสาไม้ขนาด 8 นิ้ว x 8 นิ้ว มิได้ใช้เสาใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงค่านิยมและภูมิปัญญาของชาวเมืองแพร่ในยุคสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี

4) บ้านวงศ์บุรี จ.แพร่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นเรือนไม้สักขนาดใหญ่ 2 ชั้นรูปทรงไทยผสมยุโรป ตกแต่งลวดลายแบบเรือนขนมปังขิงซึ่งได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกเป็นการประดับตกแต่งลวดลายฉลุที่สวยงามเหมือนขนมปังขิง

ตัวบ้านมีฐานเป็นอิฐและซีเมนต์สูงจากพื้น 1 เมตร หลังคาสูงทรงปั้นหยา 2 ชั้นจุดเด่นของอาคารนี้ คือลวดลายไม้แกะสลักที่หน้าจั่ว

ชายคาระเบียง ช่อลม ชายน้ำ หน้าต่าง และประตู ฐานรากของอาคารเป็นท่อนไม้ซุงเนื้อแข็งขนาดใหญ่วางเรียงกันก่อนจะก่ออิฐเทพูนทับลงไป เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของอาคาร วัสดุหลักในการก่อสร้างอาคารคือไม้สักทองคุณภาพดีที่สุดจากป่าห้วยขมิ้นซึ่งเป็นป่าของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยหนู มหายศปัญญา) บิดาเจ้าสุนันทา แต่เดิมตัวอาคารใช้เทคนิคการเข้าลิ้นสลักไม้ ไม่ตอกตะปูแต่เป็นการตอกลิ้นไม้แทน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเรือนเครื่องสับตามแบบงานช่างไทยโบราณ แต่เดิมหลังคาจะมุงด้วยแป้นไม้ไผ่กระด้างซึ่งมีลักษณะเป็นไม้แผ่นเล็กๆวางเรียงซ้อนกัน ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นสังกะสีตามสมัยนิยม และกระเบื้องว่าตามลำดับ อาคารด้านหลังเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงโล่งอันเป็นคัมภีร์เดิมของแม่เจ้าบัวถา มหายศปัญญา ระหว่างอาคารส่วนหน้าและส่วนหลังมีการเชื่อมต่อด้วย“ชาน” และมีการยกระดับพื้นขึ้นเรียกว่า“เดิน”ที่ใช้เป็นส่วนนั่งเล่นพักผ่อนอิริยาบถ และรับประทานอาหาร

ต่อมาได้มีการซ่อมแซมแต่ลวดลายแกะสลักยังคงเป็นของเดิม ที่ประตูด้านหน้าเป็นปูนปั้นรูปแพะซึ่งเป็นตัวแทนของหลวงพงษ์พิบูลย์และแม่เจ้าสุนันทาซึ่งเกิดในปีแพะ

ภายในบ้านจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตของบรรพบุรุษของเจ้าของบ้าน มีห้องอาหาร ห้องทำงาน และของตกแต่งในบ้านส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้เก่าแก่ของตระกูลที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุ เช่น เครื่องเงิน เครื่องปั้นดินเผาเครื่องเล่นแผ่นเสียง วิทยุโบราณ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเอกสารสำคัญหาได้ยาก เช่น สัญญาบัตรที่ได้รับโปรดเกล้าฯ จากรัชกาลที่ 5 เอกสารซื้อขายทาสอายุกว่าร้อยปี รวมทั้งภาพถ่ายของเจ้าของบ้านในอดีตจนถึงปัจจุบัน

(แหล่งที่มาข้อมูล : จุลสารคุ้มกลางเวียง ฉบับที่ 1 มกราคม 2558 - มีนาคม 2558 ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา และ คุ้มวงศ์บุรี . ประวัติคุ้มวงศ์บุรี .อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่)

5) พิพิธภัณฑน์ไม้สัก จ.แพร่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พิพิธภัณฑน์ไม้สัก

เดิมเป็นอาคารที่ทำการของบริษัท อีสต์เอเชียติก จำกัด และต่อมาใช้เป็นที่ทำการของโรงเรียนป่าไม้ ใช้เป็นที่ทำการและห้องประชุม

ของโรงเรียน เมื่อปีพ.ศ. 2541 ได้ใช้ชั้นบนเป็นพิพิธภัณฑ์ ลักษณะอาคารเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ มีรูปแบบที่เรียบง่ายที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบตะวันตก และอาคารพื้นถิ่นในเขตร้อนชื้นคาบสมุทรม โดยสร้างเป็นเรือนยกพื้น เพื่อป้องกันความชื้นและแมลงต่างๆ ทำลายอาคาร และรบกวนการใช้สอยภายในอาคาร ซึ่งการยกพื้นอาคารเป็นลักษณะสำคัญของเรือนไม้ในเขตอุทยานย์ปัจจุบันจัดแสดงประวัติการทำไม้สักของเมืองแพร่ ประดิษฐานกรรมจากไม้ และตัวอย่างไม้ชั้นล่างเป็นสำนักงานสนับสนุนการป้องกันและปราบปรามที่ 3 (ภาคเหนือ) มีการแสดงภาพการทำป่าไม้ในอดีตของประเทศไทย จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เกี่ยวกับการทำไม้ มีตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากไม้ เรือยาวของไม้สัก และตัวอย่างไม้ชนิดต่างๆ

(แหล่งที่มาข้อมูล : แผ่นพับประชาสัมพันธ์ พิพิธภัณฑ์การป่าไม้ ศูนย์ฝึกอบรมที่ 1 (แพร่) และ <http://www.dnp.go.th/>)

6) วัดจอมสวรรค์ จ.แพร่

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ตัวอาคารสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง มีหลังคาเล็กใหญ่ลดหลั่นกันเป็นชั้นรวม 9 ชั้น ฝาผนังแบ่งเป็นตอนๆ คล้ายซุ้มอ้อย ภายในแสดงให้เห็นฝีมือการตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจง เสาและเพดานประดับกระจกสีงดงาม มีบันไดขึ้นลงด้านหน้า 2 ข้าง ประดับด้วยทองเหลือง ดีและเจาะให้เป็นลวดลายแบบพม่า เสาไม้ในส่วนองอาคารที่เป็นโบสถ์ลงรักปิดทอง ตกแต่งลวดลายคล้ายสีทองน้ำ มีข้อความเป็นภาษาพม่า จารึกไว้รอบเสามีจำนวนทั้งสิ้น 35 ต้น เสาอื่นๆ อีก 14 ต้น ลงรักปิดทองและประดับกระจกสี เจดีย์มีรูปทรงแบบพม่า คือ มีเจดีย์ใหญ่อยู่กลางรายล้อมด้วยเจดีย์เล็กทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 3 องค์

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมวิหารใต้ – ไทใหญ่

รูปแบบสถาปัตยกรรมวิหารแบบใต้ หรือไทใหญ่ จะเรียกว่า “จกอง” เป็นคำศัพท์ที่ใช้ เรียกอาคารเอนกประสงค์ที่ผสมประโยชน์ใช้สอยที่ทำหน้าที่ทั้งเป็นดังวิหาร ศาลาการเปรียญ และ

กุฏิสงฆ์ ซึ่งคำดังกล่าวมาจากภาษาพม่าว่า “เจียง (Kyuang)” ได้เรียกอาคารนี้ว่า “วิหารอันเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์” โดยจะมีการแบ่งพื้นที่โดยการลดระดับของพื้นที่ออกเป็น 3 ระดับลดหลั่นกันไป โดยชั้นบนสุดจะเป็นตำแหน่งที่ตั้งฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระประธาน ถัดลงมาคือ ตำแหน่งอาสนสงฆ์ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่นั่งของพระสงฆ์ สตรีไม่สามารถขึ้นไปยังพื้นที่นั้นได้ แต่อนุโลมให้บุรุษสามารถขึ้นไปได้ และระดับพื้นที่ต่ำที่สุดคือ ตำแหน่งที่นั่งของพุทธบริษัทที่เข้ามาประกอบพิธีกรรม

“จก่อง” ของไทใหญ่จะมีการแบ่งพื้นที่พุทธาวาส และสังฆาวาส หรือพื้นที่กุฏิของพระอยู่ แต่ไม่ได้มีการแยกออกเป็นอาคารต่างหาก เป็นหลังชัดเจน แต่จะเป็นลักษณะของการแยกเป็นอาคารขนาดเล็ก แยกพื้นที่และหลังคาแยก แต่ “ร่วมพื้น” โดยมีลานเชื่อมหากัน แต่ในภาพรวมจะมองเห็นว่าเป็นอาคารเดียวกัน การออกแบบชุดหลังคาที่ครอบอยู่บนพื้นที่แต่ละส่วนที่จะแยกขาดออกจากกันเป็นชุดๆ และใช้รูปแบบของหลังคาที่หลากหลายแปรผันตามลำดับศักดิ์ของพื้นที่ที่หลังคานั้นครอบคลุมอยู่ เช่น หลังคาส่วนที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของอาคาร จะออกแบบเป็นหลังคาทรงปราสาทซ้อนชั้น (Pyathat) หรือหาเป็นหลังคาจั่วจะมีการซ้อนชั้นที่ซับซ้อนกว่าหลังคาส่วนอื่น เป็นต้น

ภายในบริเวณวัด จะมี “ธาตุเจดีย์” ซึ่งมีลักษณะของอิทธิพลไทใหญ่-พม่า ปรากฏอยู่คือ มีลักษณะของเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด คือ มีเจดีย์บริวารขนาดเล็กรายล้อมองค์เจดีย์ใหญ่ และปล้องไฉนปลียอดเป็นลักษณะวงกลมซ้อนชั้น ลักษณะของฉัตรเจดีย์ก็เป็นลักษณะที่ได้รับอิทธิพลพม่า

7) เือนไทลื้อบ้านแวน จ.พะเยา

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม บ้านธาตุสบแวน เป็นพื้นที่ๆ มีคุณค่าต่อการเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมไทลื้อ เนื่องจากมีการจำลองรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไท

ลื้อที่ถอดองค์ความรู้เรื่องเรือนจากชาวไทลื้อในชุมชน รวมทั้งมีการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวไทลื้อ ภายในบริเวณเดียวกันมีโรงทอผ้าไทลื้อ ซึ่งผลิตผ้าทอของชาวไทลื้อเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ผ้าทอไทลื้อ และรณรงค์ให้สวมใส่กันในชุมชน และให้ผู้สนใจสามารถเข้าเยี่ยมชมเรือน เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ตลอดจนเยี่ยมชม และเรียนรู้การทอผ้าของชาวไทลื้อได้อีกด้วย

8) เือนไทลื้อแม่แสงดา จ.พะเยา

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เรือนไทลื้อ เป็นเรือนที่อยู่อาศัยของชาวไทลื้อที่เป็นประชากรพื้นฐานอาศัยอยู่ในเขตเมืองสิบสองพินนา และอาณาบริเวณใกล้เคียงที่เป็นเขตอิทธิพลของวัฒนธรรมไทลื้อ เรือนที่อยู่ของชาวไทลื้อ จึงถูกเรียกว่า “เรือนไทลื้อ” ลักษณะสำคัญของเรือนไทลื้อ คือ การมีหลังคาคลุมดำโอบล้อมตัวเรือนเพื่อป้องกันลมและอากาศหนาวในฤดูหนาว และฝนที่ตกในปริมาณมากในฤดูฝน จนกลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญของเรือนไทลื้อที่มักเรียกว่า “เรือนหงส์” อันเป็นลักษณะของทรงหลังคาที่มีปีกคลุมต่ำลาดลงมา เรือนไทลื้อแม่แสงดามีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ คือ เรือนหลวง หรือเรือนประธาน เรือนครัวหรือครัวไฟ และชาน เป็นพื้นที่สามส่วนหลักที่สำคัญ

เรือนหลวง

เรือนหลวง หรือ เือนโหลง เป็นอาคารหลัก ภายในจะมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยหลักคือ พื้นที่ระเบียงด้านหน้าเรือน พื้นที่โถงกลางเรือน ซึ่งเป็นตัวเชื่อมพื้นที่อื่นๆ ภายในเรือน เช่นเชื่อมพื้นที่โถงกับส่วนห้องนอน และเชื่อมพื้นที่โถงกับเรือนครัว และส่วนของห้องนอน ในบริเวณพื้นที่ส่วนโถงจะมีพื้นที่พิเศษซึ่งกันไว้ใช้เป็นพื้นที่กราบไหว้บูชาพระ ซึ่งแต่เดิมเรือนไทลื้อจะไม่มีพื้นที่ส่วนนี้ที่ชัดเจน แต่เมื่อได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างถิ่น ก็ได้มีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยบางส่วนภายในเรือน

ค่อม

เป็นพื้นที่กึ่งเปิดโล่ง เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านระหว่างพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่รับแขก มีลักษณะคล้าย “เต็น” ของเรือนโยนล้านนา แต่

	ค่อมมีลักษณะพิเศษกว่าคือมักจะมีชายคาคลุมต่ำและเชื่อมต่อกับบันไดทางขึ้นเรือนที่มีพื้นที่ไว้เก็บของต่างๆ เรียกว่า “หัวค่อม” และพื้นที่ค่อมจะเชื่อมโยงเรือนหลวง และต่อเนื่องไปยังชานแดดที่สามารถเดินเข้าถึงเรือนครัวได้
เรือนครัว	เป็นเรือนที่ปลูกแยกออกมาจากเรือนหลวง มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประกอบอาหาร รับประทานอาหารและบางครั้งใช้เป็นที่พักเก็บข้าวเปลือก ข้าวสาร และเก็บข้าวของเครื่องใช้อีกด้วย
ชานแดด	ชานเรือนตามรูปแบบเรือนไทลื้อแบบประเพณี นิยมไว้ได้สกัดของตัวเรือนทางทิศใต้ ซึ่งมักจะเป็นทิศที่โดนแสงแดดตลอดวัน เรือนไทลื้อบางหลังจะมีชานแดดหลายแห่ง

9) วัดนันตาราม จ.พะเยา

ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะเด่นของงานสถาปัตยกรรมของวัดนันตาราม คือ วิหารไม้รูปทรงอิทธิพลศิลปะพม่า ที่สร้างขึ้นใน พ.ศ.2468 โดยพ่อเฒ่า จองตะก่านันนา (อู๋) วงศ์อนันต์ เจ้าภาพใหญ่ชาวปะโอ โดยจ้างช่างใหญ่มาจากเมืองลำปาง คือ พ่อเฒ่าสละตัน บ้านป่าขาม จังหวัดลำปาง มีลักษณะเป็นวิหารไม้ทั้งหลัง หลังคาทรงเจดุนัน ยกช่อชั้นลดหลั่นลงมา มุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ด ปานต่อและปานซอย (เครื่องประดับหลังคาที่แกะสลัก และฉลุลงลายต่างๆ) ภายนอกจะเป็น 3 จอง จองประธานสูงสุดเรียกว่า **จองพารา** เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป จองต่ำสุดด้านหน้ามุข เรียกว่า **จองตะก่า** **พะก่ามะ** เป็นที่นั่งของสงฆ์ ส่วนจองที่แยกออกไปทางทิศตะวันออกเรียกว่า **จองสังฆะ** คือตำแหน่งของกุฏิเจ้าอาวาส

ภายในวิหารยกเป็น 3 ชั้น ชั้นสูงสุด คือ ชั้นพุทธะ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ชั้นต่อมาคือ เป็นชั้นของสงฆ์ที่ตั้งอาสนสงฆ์ ชั้นสุดท้าย คือนั่งของอุบาสก อุบาสิกา ลดหลั่นลงมาตามระดับ เสาในวิหารมีทั้งหมด 68 ต้น เพดานมีการลงลวดลายประดับด้วยกระจกแบบศิลปะมณฑลพะเยา

สิ่งสำคัญภายในวัดนอกจากวิหารแล้ว ยังมีอุโบสถ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2515 เป็นศิลปะแบบผสมผสานล้านนา และสร้างขึ้นในปีที่

วัดนันทารามได้ขึ้นตรงต่อคณะสงฆ์ไทย ซึ่งจากเดิมขึ้นตรงต่อคณะสงฆ์พม่าวัดท่ามะโอ จ.ลำปาง เป็นต้น

2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด

● เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มสถาปัตยกรรมในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่มีกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และถูกจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่หลายแห่ง โดยมีพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง ในด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรม สิ่งบริการเพื่อการท่องเที่ยว อยู่จำนวนมากกระจุกตัวอยู่พื้นที่เขตเมืองเก่าเชียงใหม่ ได้แก่ วัดเชียงใหม่ วัดเจดีย์หลวง วัดพระสิงห์ วัดปราสาท คุ่มเจ้าบุรีรัตน์และหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ เมื่อพิจารณาร่วมกับข้อเสนอแนะจากการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาเชื่อมโยงกับ สปป.ลาว สหภาพเมียนมาร์ และสาธารณรัฐจีน (ตอนใต้) พบว่ามีการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เส้นทางสายสถาปัตยกรรมล้านนา ที่เชื่อมโยงกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวทางด้านสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงที่มีคุณค่า และความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม รวมทั้งหมด 12 แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่

ตารางที่ ย่อย2-11 เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง	
สายสถาปัตยกรรมล้านนา เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างทางศาสนา อาคาร บ้านเรือน ร้านค้า ฯ ที่สะท้อนคุณค่าความโดดเด่นของงาน สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของ อาณาจักรล้านนาในยุคต่างๆ	1.วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ 3.วัดเจดีย์หลวงฯ 5.วัดเชียงใหม่ 7.วัดสวนดอก 9.วัดปราสาท 11.วัดกู่เต้า	2.เวียงกุมกาม 4.วัดแสนฝาง 6.วัดเจ็ดยอด 8.วัดอุโมงค์ 10.วัดพระสิงห์ 12.วัดเกตการาม

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมของแผนงานวิจัยดังกล่าว ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ รวมถึงการวิเคราะห์จากค่าคะแนนการประเมินความพร้อมของชุมชน (ค่าคะแนนการประเมินในภาคผนวก ง) ในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแล้วพบว่ากลุ่ม

แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่จะพบว่าในเขตเวียงเก่าเมืองเชียงใหม่ ปรากฏแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศาสนสถาน ที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่า กระจุกวัดอยู่ในพื้นที่หัวเมือง ข่วงเมือง และพื้นที่ด้านทิศเหนือภายในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ทั้งสิ้น พื้นที่เขตเมืองเก่าเชียงใหม่ โดยเฉพาะในบริเวณหัวเมือง (พื้นที่ด้านทิศเหนือ) จึงมีความเหมาะสมในการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม และแนวทางพัฒนาเส้นทางในระดับพื้นที่ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับสูง คือ วัดเชียงมั่น วัดพระสิงห์ วัดปราสาท และคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ เป็นหมวดหลักของแหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา พร้อมเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ โดยรอบ ซึ่งพิจารณาจากความสำคัญประวัติศาสตร์ และบทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ผลิตเป็นเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมล้านนา

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่หัวเวียงเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่ามีแหล่งสำรวจอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และจัดทำข้อเสนอเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์โดย กรมการสถาปนิกล้านนา นำเสนอในงาน และนิตยสารอาสาครู (asa crew) ฉบับ เดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ 2560 วารสารของสถาปนิกล้านนา โดยในส่วนของเส้นทางท่องเที่ยวในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ จัดทำโดยกรมการสถาปนิกล้านนา นำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวทั้งหมด 6 เส้นทาง โดยมีเส้นทางที่ผ่าน พื้นที่หัวเมือง ข่วงเมือง ได้แก่

เส้นทางที่ 1 ภายในกำแพงเมืองเก่า ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

เริ่มจาก 1.หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ 2.คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) 3.ประตูท่าแพ 4.วัดดอกเอื้อง 5.คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (คำแก้ว) 6.วัดเชียงมั่น 7.วัดอุโมงค์เถรจันทร์

เส้นทางที่ 4 ภายในกำแพงเมืองเก่า ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

เริ่มจาก 1.หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ 2.คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) 3.วัดพระสิงห์ 4.วัดปราสาท 5.วัดป่าพัวโน 6.คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (คำแก้ว) 7.ประตูช้างเผือก 8.วัดหม้อคำตวง 9. ประตูสวนดอก

ภาพที่ ย่อย 2-36: แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ ภายในกำแพงเมืองเก่า
ที่มา: กรมการสถาปนิกล้านนา, 2560

จากการประชุมภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องร่วมกับพิจารณาเส้นทางการท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ฉบับ 2560 ร่วมกับการพิจารณาด้านความพร้อม และศักยภาพของชุมชนในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม จึงได้ข้อสรุปเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้คือ

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา (หัวเมืองเชียงใหม่ แฉ่งศรีภูมิ –แฉ่งหัวริน) ผ่านจุดสำคัญดังนี้ จุดที่ 1. วัดเชียงมั่น 2. วัดลุ่มช้าง, ชมตลาดมิ่งเมือง, 3.แฉ่งศรีภูมิ 4.วัดหัวข่วง (แสนเมืองมาหลวง) 5. ประตู่ช้างเผือก 6.วัดหม้อค่าตวง 7.วัดควรคำม้า 8.วัดมณเฑียร 9.วัดโลกโมฬี 10. แฉ่งหัวริน 11.วัดป่าพร้าวใน 12.วัดดับ 13.หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ 14.พิพิธภัณฑ์พื้นถิ่น 15. โรงช้างต้น ในร.ยุพราชฯ

ภาพที่ ย่อย 2-37: เส้นทางท่องเที่ยวทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดเชียงใหม่

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำพูน**

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมในพื้นที่จังหวัดลำพูน ซึ่งจังหวัดลำพูนเป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานชุมชนมากกว่าพันปี ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีที่ตั้งของแหล่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมากมาย รวมถึงมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า การนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เส้นทางสายสถาปัตยกรรมล้านนา ที่เชื่อมร้อยกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวทางด้านสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง ที่มีคุณค่า และความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม มีทั้งหมด 15 แหล่งดังนี้

ตารางที่ ย่อย2-12 เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลำพูน

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง	
สายสถาปัตยกรรมล้านนา เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างทางศาสนา อาคาร บ้านเรือน ร้านค้า ฯ ที่สะท้อนคุณค่าความโดดเด่นของงานสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาในยุคต่างๆ	1. วัดพระธาตุหริภุญชัย 3. วัดพระพุทบาทผาหนาม 5. วัดพระพุทบาทตากผ้า 7. วัดหนองเหือก 9. วัดจามเทวี 11. วัดมहांวัน 13. วัดพระคงฤาษี 15. วัดพระธาตุดวงเดียว	2. โบราณสถานกู่ช้างกู่มา 4. วัดพระยืน 6. วัดต้นแก้ว 8. โบราณสถานวัดเกาะกลาง 10. วัดบ้านปาง 12. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน 14. คุ่มเจ้ายอดเรือน

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่ากลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่จะพบว่าในเขตเวียงเก่าเมืองลำพูน ปรากฏแหล่งท่องเที่ยว ที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่า จึงมีความเหมาะสมในการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม และแนวทางพัฒนาเส้นทางในระดับพื้นที่ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และสูง คือ **วัดพระธาตุหริภุญชัย วัดจามเทวี วัดพระยืน และพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน** ซึ่งเป็นหมุดหลักของแหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา พร้อมเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมร้อยแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยรอบ ซึ่งพิจารณาจากความสำคัญประวัติศาสตร์ และบทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมล้านนา เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองลำพูน โดยเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเมืองลำพูนทั้งหมด โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา จุดที่ 1. วัดพระธาตุหริภุญชัย 2. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน 3. คุ่มเจ้ายอดเรือน 4. อนุสาวรีย์จามเทวี 5. วัดจามเทวี 6. วัดมहांวัน 7. วัดพระคงฤาษี 8. วัดสันป่ายางหลวง 9. โบราณสถานกู่ช้างกู่มา 10. วัดพระยืน 11. วัดต้นแก้ว

ภาพที่ ย่อย 2-38: เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดลำพูน

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง**

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาในพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ทำการประเมินคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ในโครงการแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาไว้ทั้งหมด 18 แห่ง ซึ่งจังหวัดลำปางเป็นเมืองที่มีความสำคัญเป็นศูนย์กลางแห่งการคมนาคมขนส่งของอาณาจักรล้านนา และภาคเหนือของประเทศไทย ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรมทั้งล้านนา พม่า และรัตนโกสินทร์ โดยแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีดังนี้

ตารางที่ ย่อย2-13 เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลำปาง

เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง	
สายสถาปัตยกรรมล้านนา เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างทางศาสนา อาคาร บ้านเรือน ร้านค้าฯ ที่สะท้อนคุณค่าความโดดเด่นของงานสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาในยุคต่างๆ	1. สะพานรัษฎาภิเศก/กาดกองต้า/ถนนตลาดเก่า	2. วัดศาสนโชติการาม 3. (วัดป่าฝาง)
	4. ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง	5. หลวงพ่อเกษม เขมโก
	6. วัดศรีชุม	7. วัดเจดีย์ขาวหลัง
	8. วัดศรีรองเมือง	9. วัดพระธาตุเสด็จ
	10. วัดบุญวาทย์	11. วัดม่อนพระยาแช่
	12. วัดประตูป่อง	13. วัดพระธาตุลำปางหลวง
	14. วัดพระแก้วดอนเต้า	15. วัดพระธาตุจอมปิง
	16. วัดปงสนุก	17. วัดไหล่หิน
	18. วัดไชยมงคล	19. สถานีรถไฟลำปาง

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่จะพบว่าเมืองลำปาง ปรากฏแหล่งท่องเที่ยว ที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่า จึงมีความเหมาะสมในการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม และแนวทางพัฒนาเส้นทางในระดับพื้นที่ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และสูง คือ **วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดปงสนุก วัดไหล่หิน** ซึ่งเป็นหมุดหลักของแหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา พร้อมเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมร้อยแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ โดยรอบ คือ **บ้านเสานัก บ้านป่องนัก พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทย และกลุ่มอาคารเก่าบริเวณกาดกองต้า** ซึ่งมีบทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมล้านนา เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองลำปาง โดยเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเมืองลำปาง โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. บ้านเสานัก 2. บ้านป่องนัก 3. พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทย 4. สะพานรัษฎาภิเศก และกลุ่มอาคารเก่าบริเวณกาดกองต้า 5. วัดศรีชุม 6. สถานีรถไฟลำปาง 7. วัดพระแก้วดอนเต้า 8. วัดพระธาตุลำปางหลวง 9. วัดปงสนุก 10. วัดไหล่หิน

ภาพที่ ย่อย 2-39: เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดลำปาง

• **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงราย**

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ทำการประเมินคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ในโครงการแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาไว้ทั้งหมด 43 แห่ง ซึ่งจังหวัดเชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะ มีศิลปินแห่งชาติหลายท่าน และยังเป็นเมืองประวัติศาสตร์สำคัญ แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีดังนี้

ตารางที่ ย่อย2-14 เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงราย

แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง	
1. วัดพระธาตุจอมแว่	2. วัดร่องขุน
3. วัดพระธาตุจอมคีรี	4. เครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง
5. วัดโบราณเวียงเดิม	6. เตาเผาโบราณทุ่งม่าน
7. หอนาฬิกาเฉลิมพระเกียรติ	8. วัดอรุณวิเวกคีรี (ม่อนจอมผ่อ)
9. โบราณสถานพระเจ้ากือนา	10. วัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว
11. อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช	12. วัดพระธาตุดอยจ้องสลัแสง
13. วัดพระธาตุดอยตุง	14. วัดพระธาตุจอมจ้อ
15. พระตำหนักดอยตุง/สวนแม่ฟ้าหลวง	16. วัดพระธาตุขุนตาล
17. วัดพระธาตุจอมจัน	18. คูเมือง และกำแพงเมืองเก่า
19. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ	20. โบราณสถานเวียงเชียงรุ้ง
21. วัดพระธาตุจอมสัก	22. คุ่มพญาเม็งราย
23. วัดพระสิงห์	24. วัดป่าสักน้อย
25. วัดพระแก้ว	26. วัดพระธาตุผาเงา
27. วัดมิ่งเมือง	28. วัดพระธาตุเจดีย์หลวง
29. พิพิธภัณฑ์อุบคำ	30. วัดพระบวช
31. ไร่แม่ฟ้าหลวง	32. วัดพระเจ้าล้านทอง
33. วัดเจ็ดยอด	34. วัดพระธาตุจอมกิตติ
35. วัดกลางเวียง	36. พระพุทธรูปล้านตื้อ
37. วัดพระธาตุจอมทอง	38. วัดพระธาตุดอยปู่เข้า
39. วัดจำเมือง	40. วัดพระธาตุดอยเวา
41. วัดศรีเกิด	42. ศูนย์พัฒนาศิลปกรรมเวียงกาหลง
43. วัดเซตวัน	

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่จะพบว่าเชียงราย ปรากฏแหล่งท่องเที่ยวสำคัญได้กระจายตัวอยู่ทั่วทุกพื้นที่ และมีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ขณะที่งานด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นพบใน เชียงรายจะเป็นงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่า จึงมีความเหมาะสมในการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม และแนวทางพัฒนา เส้นทางในระดับพื้นที่ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และสูง คือ **วัดพระ**

แก้ว วัดร่องขุ่น พิพิธภัณฑ์บ้านดำ ซึ่งมีบทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมล้านนา เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงราย โดยเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าของเมืองเชียงราย โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ 2. หอนาฬิกา 3.อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช 4. วัดพระแก้ว 5. อุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง 6. พิพิธภัณฑ์อูบคำ 7. ข้าวศิลปะ 8. ไร่เชิญตะวัน 9. วัดร่องขุ่น

ภาพที่ ย่อย 2-40: เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดเชียงราย

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดพะเยา**

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาในพื้นที่จังหวัดพะเยา ซึ่งการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ทำการประเมินคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ในโครงการแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาไว้ทั้งหมด 17 แห่ง

ซึ่งจังหวัดพะเยาเป็นเมืองที่มีความสำคัญเป็นเมืองศูนย์กลางอาณาจักรญากยาวในอดีต มีวัดที่มีลักษณะเฉพาะสวยงามหลายแห่ง และวัฒนธรรมของกลุ่มไทลื้อที่โดดเด่น โดยแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีดังนี้

ตารางที่ ย่อย2-15 เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพะเยา

แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง	
1. วัดโพธาราม	2. วัดหลวงราชสันฐาน
3. วัดสันป่าเหียง	4. วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)
5. โบราณสถานเวียงลอ (วัดศรีปิงเมือง)	6. วัดพระธาตุจอมทอง
7. วัดพระธาตุสบแวน	8. วัดป่าแดงบุญนา
9. วัดนันทาราม	10. วัดลี
11. อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง, กว๊านพะเยา	12. วัดศรีจอมเรือง
13. วัดศรีอุโมงค์คำ	14. พระตำหนักกว๊านพะเยา
15. วัดราชคฤห์	16. วัดอนาลโยทิพยาราม
17. วัดไชยอาวาส	

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่จะพบว่าเมืองพะเยา ปรากฏแหล่งท่องเที่ยว ที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่าส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงคำ ซึ่งมีความเหมาะสมในการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม และแนวทางพัฒนาเส้นทางในระดับพื้นที่ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง คือ โบราณสถานเวียงลอ วัดนันทาราม เรือนไทลื้อบ้านแม่แสงดา เรือนไทลื้อบ้านสบแวน ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. โบราณสถานเวียงลอ 2. วัดนันทาราม 3. เรือนไทลื้อบ้านแม่แสงดา 4. เรือนไทลื้อบ้านสบแวน

ภาพที่ ย่อย 2-41: เส้นทางท่องเที่ยวทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดพะเยา

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดแพร่**

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาในพื้นที่จังหวัดแพร่ ซึ่งการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ทำการประเมินคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ในแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาไว้ทั้งหมด 9 แห่ง ซึ่งจังหวัดแพร่เป็นเมืองที่มีความสำคัญเป็นศูนย์กลางแหล่งไม้สัก และมีสถานที่ที่น่าสนใจอยู่มาก แต่ทั้งนี้ในเรื่องของวัฒนธรรมไม่โดดเด่นมากนัก สถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงปรากฏไม่มากนักดังต่อไปนี้

ตารางที่ ย่อย 2-16 เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่

แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง	
1. วัดจอมสวรรค์	2. บ้านวงศ์บุรี
3. คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่	4. คุ่มวิชัยราชา
5. พิพิธภัณฑน์ไม้สัก	6. วัดพระธาตุช่อแฮ
7. วัดพระนอน	8. บ้านเสาร้อยต้น
9. ศาลหลักเมืองแพร่	

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่พบว่าเมืองแพร่ ปรากฏแหล่งท่องเที่ยว ที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่า ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมจัดได้ว่ามีลักษณะที่สวยงามและมีการดูแลเก็บรักษาได้เป็นอย่างดี จึงมีความเหมาะสมในการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยว ด้านสถาปัตยกรรม และแนวทางพัฒนาเส้นทางในระดับพื้นที่ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และสูง คือ วัดจอมสวรรค์ บ้านวงศ์บุรี คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ คุ่มวิชัยราชา พิพิธภัณฑน์ไม้สัก ซึ่งเป็นหมุดหลักของแหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม พร้อมเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมร้อยแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ โดยรอบ ซึ่งมีบทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิต เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรม เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองแพร่ โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. วัดพระธาตุช่อแฮ 2. วัดจอมสวรรค์ 3. คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ 4. บ้านวงศ์บุรี 5. พิพิธภัณฑน์ไม้สัก 6. คุ่มวิชัยราชา 7. วัดพระนอน 8. บ้านเสาร้อยต้น 9. ศาลหลักเมืองแพร่

ภาพที่ ย่อย 2-42: เส้นทางท่องเที่ยวทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดแพร่

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดน่าน**

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ทำการประเมินคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ในโครงการแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาไว้ทั้งหมด 8 แห่ง ซึ่งจังหวัดน่าน เป็นเมืองที่มีความสำคัญเป็นศูนย์กลางอาณาจักรน่านเจ้า มีลักษณะทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมหลากหลาย เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรใหญ่ ๆ โดยรอบ ทั้งสุโขทัย ล้านนา ล้านช้าง โดยแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีดังนี้

ตารางที่ ย่อย2-17 เส้นทางท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน

แหล่งท่องเที่ยวในเส้นทาง	
1. วัดพระธาตุช้างค้ำ	2. วัดสวนตาล
3. วัดพระธาตุแช่แห้ง	4. วัดพญาวัด
5. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดน่าน	6. วัดมิ่งเมือง
7. วัดภูมินทร์	8. แหล่งเตาเผาและเครื่องเคลือบบ่อสวก

หากพิจารณาตามข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบเข้ากับการประเมินศักยภาพด้านคุณค่าสถาปัตยกรรม และสิ่งบริการของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ที่จะพบว่าเมืองน่าน ปรากฏแหล่งท่องเที่ยว ที่มีงานสถาปัตยกรรมอันโดดเด่นและมีคุณค่า จึงมีความเหมาะสมในการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม และแนวทางพัฒนาเส้นทางในระดับพื้นที่ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง และสูง คือ **วัดพระธาตุแช่แห้ง วัดภูมินทร์** ซึ่งเป็นหมุดหลักของแหล่งท่องเที่ยว ด้านสถาปัตยกรรมล้านนา พร้อมเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ โดยรอบในเขตเมือง และนอกเมืองซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ สถาปัตยกรรมท้องถิ่นของจังหวัดที่สำคัญอีกหลายแห่ง คือ **วัดต้นแหลง วัดหนองบัว โฮงเจ้าฟองคำ** ซึ่งมีบทบาทในด้านกายภาพที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้สรุปเป็นผลผลิตเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรม เชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของเมืองน่าน โดยเส้นทางครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเมืองน่าน โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. วัดมหาโพธิ์ 2. วัดน้ำล้อม 3. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดน่าน 4. วัดสวนตาล 5. โฮงเจ้าฟองคำ 6. วัดภูมินทร์ 7. วัดพระธาตุช้างค้ำ 8. วัดมิ่งเมือง 9. วัดดอนแก้ว 10. พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านพระเกิด 11. วัดพระธาตุแช่แห้ง

ภาพที่ ย่อย 2-43: เส้นทางท่องเที่ยวทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนาของจังหวัดน่าน

จากโปรแกรมท่องเที่ยวเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่ได้กล่าวมาข้างต้นที่เกิดจากสร้างกระบวนการร่วมคิดร่วมคัดเลือกและจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกันทั้งชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้น ถือเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่อารยธรรมล้านนา ซึ่งชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความเห็นพ้องต้องกันว่าเส้นทางดังกล่าวนี้มีศักยภาพและความพร้อมที่จะสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนได้ โดยการนำเส้นทางที่เกิดขึ้นในการศึกษาในครั้งนี้ไปสู่การนำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมไปขายให้แก่นักท่องเที่ยว และนำไปจัดทำเป็นแผ่นพับประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งเผยแพร่ตามสื่อต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดและเกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่สำคัญร่วมกับมิติวัฒนธรรมอื่น ๆ ผ่านแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของพื้นที่อารยธรรมล้านนา

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการดำเนินโครงการ “การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ซึ่งเป็นการศึกษาประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา และนำมาสู่การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่ทุกภาคที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา พร้อมทั้งจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

จากการรวบรวมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรม ครอบคลุมพื้นที่อารยธรรมล้านนา ของโครงการของสถาบันวิจัยสังคม ในปี พ.ศ. 2559 เรื่อง “แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา” ทางโครงการวิจัยจึงทำการต่อยอดงานวิจัยเพื่อประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยทางโครงการวิจัยได้ดำเนินการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ใน 2 เส้นทาง คือ แบ่งออกเป็น 1) เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง 2) เส้นทางศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่านและพะเยา โดยการคัดกรองจะเลือกเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นในด้าน 1) ความเป็นมา 2) คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนา 3) ความเป็นไปได้ในการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อนำไปสู่การจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา และยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ดังนั้น ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา จึงมีรายละเอียดดังนี้คือ

ตารางที่ ย่อย 2-18 ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
เชียงใหม่	1. คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) 2. วัดเกตการาม 3. วัดปราสาท (วัดผาสารท) 4. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร 5. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร 6. วัดอินทราวาส (วัดต้นแก้ว) 7. วัดเชียงใหม่
เชียงราย	1. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ 2. วัดพระแก้วเชียงราย 3. วัดร่องขุน
ลำพูน	1. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน 2. วัดจามเทวี 3. วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร 4. วัดพระยืน
ลำปาง	1. กาดกองต้า 2. บ้านแสนรัก 3. พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทยลำปาง 4. พิพิธภัณฑ์มณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านป่องนัง) 5. วัดพระธาตุลำปางหลวง 6. วัดเสลารัตนปัพพะตาราม (วัดไหล่หินหลวง) 7. วัดปงสนุก
แพร่	1. คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ 2. คุ่มวิชัยราชา 3. บ้านวงศ์บุรี 4. พิพิธภัณฑ์ไม้สัก 5. วัดจอมสวรรค์
น่าน	1. วัดต้นแหลง

จังหวัด	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
	2. วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง) 3. วัดภูมินทร์ 4. วัดหนองบัว 5. โฮงเจ้าฟองคำ
พะเยา	1. โบราณสถานเวียงลอ 2. เือนไทลื้อบ้านแวน 3. เรือนไทลื้อแม่แสงดา 4. วัดนันทาราม

จากการคัดกรองข้างต้น จึงทำการศึกษาเชิงลึกถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยจะทำการศึกษาเจาะลึกในแต่ละแหล่งท่องเที่ยว โดยทำการลงพื้นที่ไปสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่ได้กล่าวมาข้างต้น พร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประกอบการ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อร่วมกันประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา มีตัวชี้วัดในการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม จำนวน 3 ปัจจัย คือ ศักยภาพทางด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว ศักยภาพด้านการบริหาร ดังนั้น ผลการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา พบว่า ภาพรวมของสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา เมื่อพิจารณาจากศักยภาพของปัจจัยทั้ง 3 ด้าน 1) ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2) ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว 3) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ พบว่า สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา อยู่ในระดับค่าคะแนน 64.1 ซึ่งอยู่ในระดับดี แต่ยังคงต้องมีการพัฒนาความพร้อมในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนาให้สูงขึ้นอยู่ในระดับดีมากและดีเยี่ยมตามลำดับ โดยเฉพาะความพร้อมในด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา จึงทำการเสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ดังนี้คือ

● การพัฒนาศักยภาพด้านการรองรับการท่องเที่ยว

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และแก้ไขข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก แหล่งท่องเที่ยวหรือชุมชนจะต้องมีการพัฒนาภาคีการทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นภายนอกเพื่อสามารถจะดำเนินการพัฒนาพื้นที่หรือรับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบายงบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

● การพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ จุดแข็งอยู่ที่ความเข้มแข็งของคณะทำงานชุมชน สิ่งที่จะต้องดำเนินต่อไป คือ การส่งต่องานให้กับคนรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างยากที่จะให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำงาน มีทัศนคติ และแนวคิดแบบที่คนวัยทำงานรุ่นก่อนเคยเป็น กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกการทำงาน รูปแบบการทำงาน พื้นที่ประเด็นในการทำงาน และอิสระในการออกแบบ และบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งและชุมชนท่องเที่ยว คือ ญุณแจสำคัญที่จะช่วยให้คนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทั้งวัยวุฒิ และคุณวุฒิสามารถทำงานร่วมกัน และส่งต่อสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต

จากผลดำเนินงานข้างต้น ได้นำข้อมูลมาจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา โดยการดำเนินการพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมได้มีการจัดประชุมเพื่อนำเสนอแนวคิด คุณค่าของงานสถาปัตยกรรมล้านนา แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมและโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่แต่ละจังหวัด และสร้างกระบวนการเพื่อพัฒนาโปรแกรมท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน ซึ่งในการประชุมได้พัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาได้ข้อสรุปใน 2 ลักษณะ คือ 1) การพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาตามยุคสมัย และ 2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด ซึ่งเส้นทางในลักษณะที่ 2 ชุมชน

และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเห็นว่าจะสามารถนำไปใช้ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวได้ เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดและเกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่สำคัญร่วมกับมิติวัฒนธรรมอื่น ๆ ผ่านแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของพื้นที่ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมล้านนาตามยุคสมัย

จากกระบวนการข้างต้นได้นำข้อมูลมาจัดทำโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ซึ่งการสร้างโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดในพื้นที่อารยธรรมล้านนา ในการศึกษาครั้งนี้ได้สร้างกรอบแนวคิดการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรมจากสถาปัตยกรรมที่พบในพื้นที่ นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้พบความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน และสามารถนำมาแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏบนเส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 2 เส้นทางออกเป็น 5 ยุคสมัย ดังนี้คือ

1. ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา คือ ช่วงเวลาก่อนการสร้างเมืองเชียงใหม่
2. ยุคอาณาจักรล้านนา คือ ช่วงเวลาตั้งแต่การสร้างเมืองเชียงใหม่ จนสิ้นสุดราชวงศ์มังราย และอาณาจักรล้านนา (พ.ศ.1839-2101)
3. ยุคพระเจ้ากาวิละ คือ ช่วงเวลาของการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่กลับมาภายหลังเมืองเชียงใหม่ถูกทัพพม่าทำลาย และปกครองเมือง ปรากฏกลุ่มสถาปัตยกรรมที่นำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาในยุครุ่งเรืองของอาณาจักร และสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมพม่า
4. ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก คือ ช่วงเวลาที่เมืองเชียงใหม่ผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ในยุคพระพุทธเจ้าหลวง (รัชกาลที่ 5) และมีการเข้ามาตั้งรกราก ทำการค้า และเผยแพร่ศาสนาของชาวตะวันตก
5. ยุคร่วมสมัย คือ ช่วงเวลาในปัจจุบัน ซึ่งมีงานสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ โดยช่างศิลป์ร่วมสมัยซึ่งอาจนำรูปแบบงานสถาปัตยกรรมล้านนา ล้านช้าง มาผลิตสร้างใหม่ ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของการรักษาขนบและองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเอาไว้ หรือนำรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม มาประยุกต์ และต่อยอด จนเกิดความงามที่เป็นเอกลักษณ์ใหม่

การแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นยุคสมัยตามประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมทั้ง 3 ยุค นอกจากจะช่วยในการแบ่งกลุ่ม และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นโปรแกรมเส้นทางท่องเที่ยวแล้ว การแบ่งกลุ่มยังช่วยสนับสนุนกระบวนการสร้างการสื่อสารเรื่องราว (Story telling)

คุณค่าและความหมายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม โดยเริ่มจากการพิจารณาคุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมนั้นๆ ซึ่งจากผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา และการจัดกลุ่มเส้นทางท่องเที่ยวเบื้องต้น ได้ดังนี้คือ

➤ **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา** ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ซึ่งได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาแล้ว ดังนั้น จากกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้สถาปัตยกรรมบนเส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา หากพิจารณาตามแนวคิวการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม 5 ยุค จะได้เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา 4 เส้นทาง ดังนี้คือ

1. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา** ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดลำพูน : วัดจามเทวี วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร และวัดพระยืน
- จังหวัดลำปาง : วัดปงสนุกเหนือ

2. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคอาณาจักรล้านนา** ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดเชียงใหม่ : วัดปราสาท (วัดผาสารท) วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดอินทราวาส (วัดต้นแก้ว) และวัดเกตการาม (เจดีย์)
- จังหวัดเชียงราย : วัดพระแก้วเชียงราย
- จังหวัดลำปาง : วัดพระธาตุลำปางหลวง

3. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก** ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดเชียงใหม่ : คัมเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) และ วัดเกตการาม (อุโบสถ, ศาลาบาตร, โรงเรียนนันทธรรมสำนักวัดสระเกษ, หอระฆัง, พิพิธภัณฑ)
- จังหวัดลำปาง : กาดกองต้า บ้านแสนัก พิพิธภัณฑธานาคารไทยลำปาง และ พิพิธภัณฑมณฑลทหารบกที่ 32 (บ้านปอแง)

4. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา ยุคร่วมสมัย** ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดเชียงราย : พิพิธภัณฑบ้านดำ วัดพระแก้วเชียงราย และวัดร่องขุน

➤ **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง** ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ น่าน และพะเยา ซึ่งได้กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา-ล้านช้างแล้วในหน้า 85-100 และเมื่อพิจารณาตามแนวคิวการแบ่งยุคสมัยของรูปแบบสถาปัตยกรรม 5 ยุค จะได้เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง 3 เส้นทาง ดังนี้คือ

1. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคก่อนอาณาจักรล้านนา** ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง)
- จังหวัดพะเยา : โบราณสถานเวียงลอ

2. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุคอาณาจักรล้านนา** (ยุคหลังจากการย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรจากเมืองหลวงพระบาง ไปเมืองเวียงจันทน์) ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดต้นแหลง และวัดภูมินทร์

3. **เส้นทางชื่นชมศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา-ล้านช้าง ยุครับอิทธิพลจากสยาม และชาติตะวันตก** ประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- จังหวัดน่าน : วัดหนองบัว
- จังหวัดแพร่ : คู่มือเจ้าหลวงเมืองแพร่ คู่มือวิชัยราชา บ้านวงศ์บุรี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและวัดจอมสวรรค์
- จังหวัดพะเยา : เขื่อนไถลื้อบ้านแวน เขื่อนไถลื้อแม่แสงดา และวัดนันทาราม

2) **การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนารายจังหวัด**

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงใหม่**

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา (หัวเมืองเชียงใหม่ แฉ่งศรีภูมิ – แฉ่งหัวริน) ผ่านจุดสำคัญดังนี้ จุดที่ 1. วัดเชียงมั่น 2. วัดล้ามช้าง, ชมตลาดมิ่งเมือง, 3. แฉ่งศรีภูมิ 4. วัดหัวขวง (แสนเมืองมาหลวง) 5. ประตูช้างเผือก 6. วัดหม้อคำตวง 7. วัดควรม้า 8. วัดมณเฑียร 9. วัดโลกโมฬี 10. แฉ่งหัวริน 11. วัดป่าพรวน 12. วัดด๊าบ 13. หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ 14. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 15. โรงช้างต้น ในรร.ยุพราชฯ

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำพูน**

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมล้านนา จุดที่ 1. วัดพระธาตุหริภุญชัย 2. พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน 3. คัมเจ้ายอดเรือน 4. อนุสาวรีย์จามเทวี 5. วัดจามเทวี 6. วัดมหาวัน 7. วัดพระคงฤาษี 8. วัดสันป่ายางหลวง 9. โบราณสถานกุช้างกูมา 10. วัดพระยืน 11. วัดต้นแก้ว

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดลำปาง**

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. บ้านเสานัก 2. บ้านป่องนั้ก 3. พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทย 4. สะพานรัชฎาภิเศก และกลุ่มอาคารเก่าบริเวณกาดกองต้า 5. วัดศรีชุม 6. สถานีรถไฟลำปาง 7. วัดพระแก้วดอนเต้า 8. วัดพระธาตุลำปางหลวง 9. วัดปงสนุก 10. วัดไหล่หิน

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดเชียงราย**

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. พิพิธภัณฑ์บ้านดำ 2. หอนาฬิกา 3. อนุสาวรีย์พ่อขุนเม็งรายมหาราช 4. วัดพระแก้ว 5. อุทยานศิลปะวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง 6. พิพิธภัณฑ์อุบคำ 7. ขัวศิลปะ 8. ไร่เชิญตะวัน 9. วัดร่องขุน

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดพะเยา**

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. โบราณสถานเวียงลอ 2. วัดนันทาราม 3. เรือนไถลื้อบ้านแม่แสงดา 4. เรือนไถลื้อบ้านสบแวน

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดแพร่**

ทางวัฒนธรรมของเมืองแพร่ โดยมีเส้นทางดังต่อไปนี้

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. วัดพระธาตุช่อแฮ 2. วัดจอมสวรรค์ 3. คัมเจ้าหลวงเมืองแพร่ 4. บ้านวงศ์บุรี 5. พิพิธภัณฑ์ไม้สัก 6. คัมวิชัยราชา 7. วัดพระนอน 8. บ้านเสาร้อยต้น 9. ศาลหลักเมืองแพร่

● **เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาจังหวัดน่าน**

เส้นทางท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรม จุดที่ 1. วัดมหาโพธิ์ 2. วัดน้ำล้อม 3. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดน่าน 4. วัดสวนตาล 5. โฮงเจ้าฟองคำ 6. วัดภูมินทร์ 7. วัดพระธาตุช้างค้ำ 8. วัดมิ่งเมือง 9. วัดดอนแก้ว 10. พิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านพระเกิด 11. วัดพระธาตุแช่แห้ง

5.2 ข้อเสนอแนะ

1. สนับสนุนการพัฒนาให้เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่สนใจในประเด็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อารยธรรมล้านนา เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสนับสนุนการดำเนินงานซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม

2. สนับสนุนให้เกิดโครงการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมให้แก่ชุมชน และผู้ประกอบการท้องถิ่น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริการด้านการท่องเที่ยว

3. สนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างชุมชนกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเมือง และการท่องเที่ยว เพื่อผลักดันให้เกิดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของชุมชน และก่อให้เกิดการสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวในชุมชน

4. ควรจัดให้มีการอบรมการพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว

5. ควรจัดให้มีการอบรมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดย (Community Based Tourism) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติการในพื้นที่จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

บรรณานุกรม

- Ciic of Icomos. (2008). **The Icomos Charter on Culture Routes**. [online]. Available: http://www.international.icomos.org/charters/culturalroutes_e.pdf (2011, November 22).
- Pizan, A.; & Mansfeld, Y. (1999). **Consumer Behavior in Travel and Tourism**. Oxford: The Haworth Press.
- Richards Greg. 1995. **Cultural Tourism in Europe**. UK: Biddles Ltd., Guildford.
- (2538). **ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- (2545). **สถาปัตยกรรมลำพูน**. เชียงใหม่ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- (2545). **รายงานการวิจัยเรื่องวิหารปราสาทในเขตภาคเหนือตอนบน**. เชียงใหม่ : ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กรวรรณ สังขกร. (2559). **การศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันทางการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา**. เชียงใหม่ : รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จิตตานันท์ ติกุลและคณะ. (2550). **ศักยภาพและความพร้อมของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. (2539). **พระเจดีย์เมืองเชียงแสน**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. (2539). **พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : วรณรักษ์.
- ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์. (2542). **การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชนนทร มั่นคง. (2550). **บทบทวนความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม แก่นความเป็นสากลของหลักจรรยาการอนุรักษ์เพื่อการปรับใช้กับบริบทวัฒนธรรมเฉพาะ**. หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่ 5 ปี 2550
- ชาวลิต สัยเจริญ. (2553). **พัฒนาการสถาปัตยกรรมล้านนา**. (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา: http://lannaarchchaowalid.blogspot.com/2010/06/blog-post_6622.html (สืบค้นวันที่ 24 มีนาคม 2559).
- ณิทย อ่องแสงชัย. (2556). **โครงการ การศึกษาทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองน่าน เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- เดชา บุญค้ำ และคณะ. (2531). **คู่มือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ :
ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2539). **การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมกับการพัฒนาแบบยั่งยืน**. คณะสถาปัตยกรรม.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2543). **สถาปัตยกรรมล้านนา : อีสานเบิ่งล้านนา**. ขอนแก่น : คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิคม จารุมณี. (2536). **การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ โอ.
เอส. พรินต์ติ้ง. เฮาส์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ศูนย์
วิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ปณิศา ลัญญานนท์. (2548). **หลักการตลาด**. กรุงเทพฯ : บิสิเนสเวิร์ด.
- ประกอบศิริ ภักดีพิณี. (2557). **รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่
ล้านนาตะวันออก**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ประกอบศิริ ภักดีพิณี. (2558). **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมในมณฑลวัฒนธรรม
สองฝั่งโขง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พยอม ธรรมบุตร. (2546). **เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องการวางแผนยุทธศาสตร์ด้านการ
ท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พยอม ธรรมบุตร. (2548). **เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**.
กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรพิษณุ พรหมศิวัชพัลลภ. (2548). **ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวของ
จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พัลลภ กฤตยานวัช.(2554). **การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ที่อยู่อาศัย และย่านชุมชน ที่มีคุณค่า
ทางศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ของชาติ**. วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์ ฉบับที่ 66 ปีที่
17 กรกฎาคม - กันยายน 2554.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2528). **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทยฉบับคู่มือนักศึกษา**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินต์ติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง.
- เพชรศรี นนทศิริ. (2555). **รูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตเหนือ
ล่าง**. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. 2(8): กรกฎาคม - ธันวาคม 2555.
- มนัส สุวรรณ. 2538. **นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- มาลินี ศรีสุวรรณ. **ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบอาคารสาธารณะประเภทต่างๆ**. นครปฐม : คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2539.

- รสิกา อังกร. (2549). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารการวิจัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 19(1): 79-88.
- ราณี อีสัยกุล. (2546). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว = Professional experience in tourism management. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วนิดา พึ่งสุนทร.(2554). การอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทย: ศาสนสถาน. วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์ ฉบับที่ 66 ปีที่ 17 กรกฎาคม - กันยายน 2554
- วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์. (2544). วิหารล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง สุจินดา พานิชกุล และ ปัทมา จันทรวโรจน์. (2547). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. (2545). สถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วีระพันธุ์ ชินวัตร.(2547). ปัญหาและแนวคิดในการดำเนินงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ. ฉบับที่ 1 ปีที่ 6 กรกฎาคม-ธันวาคม 2547
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). ศิลปะล้านนา. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2557). การท่องเที่ยวชุมชน. (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://thaicomunitybasedtourismnetwork.wordpress.com/cbt/> (สืบค้น 15 กรกฎาคม 2558).
- ไศรยา สิ่งชูวงศ์. (2546). วิวัฒนาการแหล่งท่องเที่ยว: กรณี เกาะช้าง จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สงศรี วงษ์เวช. (2545). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขา การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ. (2550). แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สันติ เล็กสุขุม. (2538). ศิลปะภาคเหนือ : ทริภุญไชย – ล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สันติชาติ ชัยภมรฤทธิ์. (2556). การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมในเขตวงเมืองเชียงใหม่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Development of Architectural Style in the Old City of Chiang Rai to Promote Cultural Tourism). วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สามารถ สุวรรณรัตน์. (2559). การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สินธุ์ สโรบล. (2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชนในแนวคิดและประสบการณ์ พื้นที่ภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุพาดา สิริกุดตา. (2557). แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวของจังหวัดสิงห์บุรี ประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 17: 215-230.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. (2544). เที่ยววัดเที่ยววา ชมปูนปั้นล้านนา. กรุงเทพฯ : สายธาร.
- สุรีย์ บุญญานุพงศ์. (2559). แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนา. เชียงใหม่ : รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรีย์ บุญญานุพงศ์. (2559). แผนงานวิจัย “การบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเส้นทางอารยธรรมล้านนาเชื่อมโยงกับ สปป.ลาว สหภาพเมียนมาร์และสาธารณรัฐประชาชนจีน(ตอนใต้)”. เชียงใหม่ : รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสนอ นิลเดช. (2538). ศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- อรศิริ ปาณินท์. (2538). มนุษย์กับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาคผนวก ก

แบบสำรวจคุณค่าสถาปัตยกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

หมายเลขแบบสำรวจ..... วันที่

ผู้สำรวจ

แบบสำรวจโครงการวิจัย

เรื่อง “การศึกษาเพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา”

คำชี้แจง

แบบสำรวจนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะทราบว่า ทราบสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา เพื่อนำไปสู่การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมแก่พหุภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อยกระดับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอารยธรรมล้านนา

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว

1. ชื่อแหล่งท่องเที่ยว.....
2. ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว.....
3. หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบ.....
4. สรุปผลการให้คะแนนการประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

ปัจจัย	คะแนนเต็ม	ผลการให้คะแนน
ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว	50	
ปัจจัยด้านการรองรับด้านการท่องเที่ยว	10	
ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ	40	
รวมคะแนน	100	

หมายเหตุ

ระดับคะแนนมาตรฐาน

☐ 81 คะแนนขึ้นไป	= ดีเยี่ยม
☐ 71 – 80 คะแนน	= ดีมาก
☐ 61 – 70 คะแนน	= ดี
☐ 51 – 60 คะแนน	= ปานกลาง
☐ 50 คะแนนหรือน้อยกว่า	= ต่ำ

ส่วนที่ 2 การประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม

1. ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว

1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	คะแนนเต็ม 35 คะแนน	รายละเอียดเพิ่มเติม
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ หมายเหตุ พิจารณาจากเอกลักษณ์เฉพาะตนทางวัฒนธรรม ความแตกต่างของวิถีชีวิตจากชุมชนอื่น และคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และสืบสานต่อไป เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย วิถีชีวิต ลักษณะของกิจกรรมประเพณี ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องมือใช้สอยในการชีวิตประจำวัน ลักษณะสิ่งประดิษฐ์ ระเบียบแบบแผนดำรงชีพร่วมกัน ฯลฯ		
ดัชนี	คะแนน	
มีเอกลักษณ์ระดับท้องถิ่น (สามารถพบเห็นทั่วไป เช่น การละเล่นพื้นบ้าน วิถีชีวิตของชาวเขา เป็นต้น)	1	
มีเอกลักษณ์ระดับจังหวัด (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นที่รู้จักในระดับจังหวัด)	2	
มีเอกลักษณ์ระดับภูมิภาค (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นที่รู้จักในระดับภาค เช่น บ้านทรงไทย ล้านนา การแสดงมโนราห์ หนังตะลุง และประเพณียี่เป็ง เป็นต้น)	3	
มีเอกลักษณ์ระดับชาติ (พบเห็นได้โดยมีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของประเทศ และมีการประชาสัมพันธ์ให้ชาวต่างประเทศรู้จัก เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ วิถีชีวิตของชุมชนตลาดน้ำ เป็นต้น)	4	
มีเอกลักษณ์ระดับโลก สามารถพบเห็นได้เพียงแห่งเดียว	5	
คะแนนที่ได้		
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม หมายเหตุ ความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรมและการสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น พิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นงานสถาปัตยกรรม อาทิเช่น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารงานศิลปะหรือศิลปกรรมงานจิตรกรรม หรืออื่นๆ ที่ประกอบทำให้เกิดความงดงามทางสถาปัตยกรรม		
ดัชนี	คะแนน	
มีความงดงาม ประทับใจ น้อยที่สุด	1	
มีความงดงาม ประทับใจ น้อย	2	
มีความงดงาม ประทับใจ ปานกลาง	3	
มีความงดงาม ประทับใจ มาก	4	

มีความงดงาม ประทับใจ มากที่สุด	5	
คะแนนที่ได้		
1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง หมายเหตุ พิจารณาความยาวนานของการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้มาตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยจะเห็นได้โดยจากการทำนุบำรุง การรักษา งานซ่อมแซม ซึ่งยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของอาคารอยู่ และยังมีชุมชนที่มีการสืบทอดด้านสถาปัตยกรรมเหล่านี้อยู่อย่างชัดเจน		
ดัชนี	คะแนน	
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ที่ยึดแบบแผนดั้งเดิม	1	
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิมและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมาก	2	
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงปานกลาง	3	
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงน้อย	4	
เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนดั้งเดิม และไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง	5	
คะแนนที่ได้		
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดได้ หมายเหตุ พิจารณาจากยุคสมัยที่ด้านสถาปัตยกรรม และองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นการมีประวัติศาสตร์สืบเนื่องอย่ายาวนานมาเป็นวัฒนธรรม ประเพณีจนถึงปัจจุบัน โดยมีหลักฐานที่สามารถสืบทอดได้		
ดัชนี	คะแนน	
ก่อสร้างหลังปี 2550	1	
ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี 2550- 2550	2	
ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี 2450- 2500	3	
ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี 2400- 2450	4	
ก่อสร้างขึ้นก่อนหลังปี 2400	5	
คะแนนที่ได้		

1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น		
หมายเหตุ พิจารณาจากความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น เช่น การมีประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต		
ดัชนี	คะแนน	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อยมาก โดยชุมชนไม่ได้ให้ความสนใจในงานสถาปัตยกรรมสิ่งดังกล่าว	1	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนน้อย มีเพียงบางส่วนที่ให้ความสนใจ	2	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนปานกลาง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม	3	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูง โดยมีการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และมีชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานหรือองค์กรในระดับท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม	4	
มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมสูงมาก โดยการจัดแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและมีชุมชนใกล้เคียง หน่วยงาน หรือองค์กรในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ เข้ามามีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดชื่อเสียงที่ดีในระดับชาติ	5	
คะแนนที่ได้		

1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์		
หมายเหตุ พิจารณาจากชุมชนท้องถิ่นมีความสนใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของตน รวมถึงการมี หน่วยงานและองค์กรจากภายนอกให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น		
ดัชนี	คะแนน	
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นขนาดเล็ก 1 กลุ่มโดยชุมชนแต่การดำเนินงานยังไม่ชัดเจน	1	
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 1 กลุ่มโดยชุมชน และมีการดำเนินงานที่ชัดเจน	2	
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 2 - 3 กลุ่มโดยชุมชน และมีการดำเนินงานที่ชัดเจน	3	
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 2 - 3 กลุ่มโดยชุมชน มีการดำเนินงานที่ชัดเจนและมีการเชื่อมโยง เครือข่ายกันระหว่างกลุ่ม	4	
มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น 2 - 3 กลุ่มโดยชุมชน มีการดำเนินงานที่ชัดเจนมีการเชื่อมโยง เครือข่ายกันระหว่างกลุ่ม และมีหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และนโยบาย	5	
คะแนนที่ได้		

คะแนนรวม 1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม (คะแนนเต็ม 35)		
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม	คะแนนเต็ม 15 คะแนน	รายละเอียดเพิ่มเติม
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว หมายเหตุ พิจารณาจากความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความยากลำบากของเส้นทางเข้าถึง ความลาดชัน ความคดเคี้ยวของถนน และความปลอดภัย		
ดัชนี	คะแนน	
มีทางเข้าถึงได้แต่ไม่สะดวก	1	
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รวดเร็วได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้ต่ำกว่า 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	2	
มีทางเข้าถึงได้สะดวก รวดเร็วได้ 2 ทาง แต่สามารถใช้ความเร็วได้เกิน 30 กิโลเมตร/ชั่วโมง	3	
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์	4	
มีทางเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถขนาดใหญ่ ได้แก่ รถโดยสารหรือรถทัศนาจร	5	
คะแนนที่ได้		
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว หมายเหตุ พิจารณาจากโอกาสที่เกิดอันตรายจากปัจจัยในตัวแหล่งท่องเที่ยวเองหรือจากปัจจัยภายนอก โดยวัดจากสถิติการเกิดอันตราย เช่น น้ำป่า ดินถล่ม การจมน้ำ กระแสธารน้ำเชี่ยว สัตว์ดุร้าย มลภาวะ ภัยจากโจรผู้ร้าย โรคระบาดอื่นๆ เป็นต้น		
ดัชนี	คะแนน	
มีเหตุอันตรายบ่อยตลอดปี	0	
มีเหตุอันตรายทุกปี แต่เกิดขึ้นในบางฤดูกาลหรือเพียงบางช่วงของปี	1	
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้งต่อปี	2	
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 3 ปี	3	
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 5 ปี	4	
มีเหตุอันตราย 1-2 ครั้ง ในรอบ 10 ปี หรือนานกว่า	5	
คะแนนที่ได้		

1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว หมายเหตุ พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถจัดได้ภายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการที่มีกิจกรรมหลากหลายจะทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเลือกทำกิจกรรมและเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมที่ตนพอใจได้มากขึ้น ทั้งนี้กิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อแหล่งท่องเที่ยว		
ดัชนี	คะแนน	
ไม่มีกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม	1	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม 1-2 ประเภท	2	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรม 1-2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น	3	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรมมากกว่า 2 ประเภท	4	
นอกเหนือจากการเที่ยวชมแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชนิดอื่นภายในแหล่งวัฒนธรรมมากกว่า 2 ประเภท และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น	5	
คะแนนที่ได้		
คะแนนรวม 1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดกิจกรรม (คะแนนเต็ม 15)		
คะแนนรวม ข้อ 1 ปัจจัยด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 50)		

2. ปัจจัยด้านการรองรับการท่องเที่ยว

2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน หมายเหตุ พิจารณาจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ได้แก่ น้ำ ไฟ ถนน ที่พัก ฯลฯ เพื่อการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และข้อจำกัดในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	คะแนนเต็ม 5 คะแนน	รายละเอียดเพิ่มเติม
ดัชนี	คะแนน	
ยังไม่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และมีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	1	
มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เป็นบางช่วงเวลา และมี	2	

ข้อจำกัดสูงในการพัฒนาต่อไปในอนาคต		
มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ปานกลาง แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต	3	
แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้ดี แต่มีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต	4	
แหล่งท่องเที่ยวในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้อีก	5	
คะแนนที่ได้		
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก หมายเหตุ พิจารณาจากการมีกลุ่มองค์กรทั้งภายในและภายนอกในระดับต่างๆ ให้การสนับสนุนด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มองค์กรท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน	คะแนนเต็ม 5 คะแนน	รายละเอียดเพิ่มเติม
ดัชนี	คะแนน	
มีการจัดตั้งกลุ่มโดยชุมชน เพื่อกำหนดนโยบาย วางแนวทางการจัดการท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีความชัดเจน	1	
มีกลุ่มองค์กรท้องถิ่นให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	2	
มีหน่วยงาน กลุ่มองค์กรท้องถิ่น และภาคเอกชนให้การสนับสนุน และให้คำปรึกษาด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	3	
มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	4	
มีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากรในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	5	
คะแนนที่ได้		
คะแนนรวม ข้อ 2 ปัจจัยด้านการรองรับการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 10)		

3. ปัจจัยด้านการบริหาร

3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	คะแนนเต็ม 15 คะแนน	รายละเอียดเพิ่มเติม
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม หมายเหตุ พิจารณาจากสภาพทั่วไปจากการดูแลรักษาปรับปรุงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในแหล่งท่องเที่ยว		
ดัชนี	คะแนน	
มีการดูแลรักษาน้อยมาก	1	
มีการดูแลรักษาน้อย	2	
มีการดูแลรักษาปานกลาง	3	
มีการดูแลรักษาดี	4	
มีการดูแลรักษาดีมาก	5	
คะแนนที่ได้		
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น หมายเหตุ พิจารณาจากดัชนี 3 ด้าน 1) การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว เช่น มีการแบ่งเขตพื้นที่สงวนพื้นที่นันทนาการและพื้นที่พักอาศัย 2) การกำหนดช่วงเวลาในการเข้าชมสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมตามช่วงเวลาของวัน และ/หรือฤดูกาล 3) การกําลังจัดจํานวนนักท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ		
ดัชนี	คะแนน	
ไม่มีการจำกัดการในข้อ 1) 2) และ 3)	0	
มีการจัดการในข้อ 1) 2) และ 3) น้อยมากและไม่เป็นระบบ	1	
มีการจัดการในข้อ 1) 2) และ 3) โดยมีระเบียบการปฏิบัติเป็นหลักฐานอยู่บ้าง แต่การปฏิบัติมีข้อบกพร่อง	2	
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 1 ข้อ	3	
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐาน 2 ข้อ	4	
มีการจัดการที่เป็นระบบหรือได้มาตรฐานครบ 3 ข้อ	5	
คะแนนที่ได้		
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว หมายเหตุ พิจารณาจากแผนการดำเนินงานติดตามและประเมินผลกระทบการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวมีการติดตามและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินงานปรับปรุงแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และความต่อเนื่องของการดำเนินงาน		

ดัชนี	คะแนน	
ไม่มีแผนการดำเนินงาน	0	
มีแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการติดตามวิเคราะห์ผล	1	
มีแผนการดำเนินงาน และมีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน แต่ไม่มีการดำเนินการอื่นๆ	2	
มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน และมีการวิเคราะห์ประเมินผล	3	
มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลและมีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว	4	
มีแผนการดำเนินงาน มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการประเมินผล มีการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทุกปี	5	
คะแนนที่ได้		
คะแนนรวม 3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 15)		
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	คะแนนเต็ม 25 คะแนน	รายละเอียดเพิ่มเติม
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว <u>หมายเหตุ</u> พิจารณาจากการดำเนินงานด้านการให้บริการขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว โดยมีการจัดการที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจที่ได้รับบริการที่คุ้มค่ากับการมาท่องเที่ยว หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน		
ดัชนี	คะแนน	
มีจำนวนบุคลากรด้านบริการเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว		
มีการจัดระบบเพื่อความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว		
มีการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น		
มีการจัดการด้านอาหารและโภชนาการที่พอเพียงและถูกสุขลักษณะ		
มีการจัดการด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เช่น มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อม		
คะแนนที่ได้		

3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว หมายเหตุ การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน		
ดัชนี	คะแนน	
กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นสภาพแวดล้อม แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์		
กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ไม่รบกวนความสงบสุขของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และไม่ขัดต่อกฎหมายศีลธรรมอันดี หรือวัฒนธรรมของชาติ		
มีการศึกษา วิจัยสถาปัตยกรรมท้องถิ่น สภาพแวดล้อมของพื้นที่และนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนทางที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น		
มีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และนำข้อมูลมาวางแผนทางการดำเนินการท่องเที่ยวที่ไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีของคนในท้องถิ่น		
กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรม เช่น ไม่ทำให้เกิดปริมาณขยะและของเสียที่ขัดต่อทัศนียภาพ		
คะแนนที่ได้		
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก หมายเหตุ พิจารณาจากกิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ที่ให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวพนักงานนำเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนที่อยู่โดยรอบ หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน		
ดัชนี	คะแนน	
มีศูนย์บริการหรือมีการกำหนดพื้นที่เพื่อเป็นศูนย์บริการอย่างชัดเจนและมีเจ้าหน้าที่ประจำ		
มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว และชุมชนโดยรอบ		
มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรมเพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว		
มีการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และการอนุรักษ์เป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสม		
มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และภาษาที่ใช้ในการ		

สื่อมีทั้งท้องถิ่นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ		
คะแนนที่ได้		
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น		
หมายเหตุ พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ		
ดัชนี	คะแนน	
ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ	1	
ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน	2	
ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	3	
ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการวางแผนหรือบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	4	
มีการก่อตั้งองค์กรหรือโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่เกิดจากท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทหลักต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว	5	
คะแนนที่ได้		
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น		
หมายเหตุ พิจารณาจากการที่ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์และรายได้จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม หากไม่มีคุณสมบัติตามที่ระบุ ให้ 0 คะแนน หากมีแต่ไม่ได้ดำเนินการหรือไม่มีประสิทธิภาพให้ 0.5 คะแนน และหากมีคุณสมบัติตรง ให้ 1 คะแนน		
ดัชนี	คะแนน	
ชุมชนมีรายได้หรือเงินเดือนจากการถูกจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น		
ชุมชนมีรายได้จากการนำเที่ยวและให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว		
ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง		
ชุมชนมีรายได้จากการให้บริการด้านที่พัก เช่น โฮมสเตย์		
ชุมชนมีรายได้จากการแสดง วิถีชีวิต ประเพณี ศิลปะพื้นเมือง		
คะแนนที่ได้		
คะแนนรวม 3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว (คะแนนเต็ม 25)		
คะแนนรวม ข้อ 3 ปัจจัยด้านการบริการ (คะแนนเต็ม 40)		

ภาคผนวก ข

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม
ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรม ในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 6 แห่ง ประกอบไปด้วย

- **คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์)**

1. ตำแหน่งที่ตั้ง 117, ถนนราชดำเนิน, ตำบลพระสิงค์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

2. ประวัติความเป็นมา อาคารคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ หรือบางท่านเรียกว่า คุ้มกลางเวียง เดิมเป็นของ เจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์ หลานของเจ้าหลวงคำฝั้น (เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่3) สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2432-2436 ต่อมาเจ้าน้อยชมชื่น ณ เชียงใหม่ บุตรชายเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์ ได้รับมรดกและเป็นผู้ครอบครองอาคารในระหว่างปี พ.ศ. 2437-2489

นางบัวผัน นิกรพันธ์ (ทิพยมณฑล) ได้ซื้อต่อจากเจ้าบุษบา ณ เชียงใหม่ (ภริยาเจ้าน้อยชมชื่น ณ เชียงใหม่) และเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงญาติคนปัจจุบันคือคุณเรียงพันธ์ ทิพยมณฑล (บุตรนางบัวผันและเป็นน้ำสาว ของอาจารย์จุลทัศน์ กิติบุตร) วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2544 ตระกูลกิติบุตรและทิพยมณฑล ได้มอบอาคารคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์ ให้กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ใช้เป็นที่พักการของศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา ภายใต้การดูแล และดำเนินงานของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ เป็นอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้แบบผสม สูงสองชั้นมีบันไดอยู่นอกบ้าน ชั้นล่างเสาก่ออิฐหนาก่อเป็นรูปโค้งฉาบปูนเรียบมีระเบียงโดยรอบ เป็นรูปแบบผสมระหว่างเรือนมนิลากับสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล ซึ่งเป็นรูปแบบที่แพร่หลายในประเทศอาณานิคม ส่วนชั้นบนเป็นไม้มีระเบียงโดยรอบเช่นกัน หลังคาจั่วและหลังคาปั้นหยาคลุมระเบียงโดยรอบ เป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมบริติชในเชียงใหม่ยุคแรก สันนิษฐานว่าบริษัทป่าไม้ของชาวอังกฤษเป็นผู้เข้ามาก่อสร้างให้เจ้าบุรีรัตน์ น้อยมหาอินทร์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2432 – 2436

คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ จึงเป็นตัวอย่างของงานสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างลักษณะพื้นถิ่นและอิทธิพลตะวันตกอย่างลงตัว เป็นอาคารสองชั้น หลังคาทรงมะนิลา มีระเบียงโดยรอบ เป็นแบบอย่างสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกที่สร้างในเมืองเชียงใหม่ยุคแรก อีกทั้งยังแสดงออกถึงอิทธิพลของการก่ออิฐ การแปรรูปไม้

อาคารคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ แสดงถึงเทคนิคการเข้าไม้ที่เข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมของเมืองเชียงใหม่ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ตัวอาคารเป็นเรือนครึ่งปูนครึ่งไม้สองชั้น บันไดอยู่ด้านนอก ชั้นล่างก่ออิฐหนาเป็นรูปโค้ง (Arch) ฉาบปูนเป็นระเบียงโดยรอบ ชั้นบนเป็นพื้นไม้สักมีระเบียงโดยรอบ หลังคาจั่วและหลังคาปั้นหยาคลุมด้วยกระเบื้องดินขอคลุมระเบียงโดยรอบ ปัจจุบันตัวอาคารยังอยู่ในสภาพดี แสดงถึงวิทยาการการก่อสร้างที่แข็งแกร่งทนในอดีต

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) เป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าต่อการเรียนรู้ศึกษาสถาปัตยกรรมประเภทเรือนที่พักอาศัยของชนชั้นสูงในล้านนา หรือ “คุ้มเจ้า” ซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่ได้กลายเป็นทรัพย์สินของทางเอกชน หรือหน่วยงานภาครัฐที่ไม่เปิดพื้นที่ให้เป็นที่สาธารณะที่สามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ ในขณะที่คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ได้เปิดให้เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมล้านนาให้แก่ประชาชนทั่วไป และนักเรียนนักศึกษา จึงทำให้คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ภายใต้การดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หรือ ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา เป็นพื้นที่สำคัญของการเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาของเชียงใหม่

● วัดเกตการาม – ชุมชนย่านวัดเกต

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ตั้งอยู่เลขที่ 96 บ้านวัดเกต ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ทั้งหมด 6 ไร่ 1 งาน 51 ตารางวา

อาณาเขตทิศเหนือติดทางเดินสาธารณะและที่ดินราษฎร์ ทิศใต้จดที่ดินราษฎร์ (สมัย 80 ปีก่อน เป็นทางเดินสาธารณะ) ทิศตะวันออกติดถนนหน้าวัดเกต ทิศตะวันตกจดที่ดินราษฎร์ และถนนเจริญราษฎร์

บริเวณที่เป็นศูนย์กลางความเจริญดั้งเดิมคือบริเวณรอบๆ วัด ตามแนวถนนเจริญราษฎร์ หน้าวัดเกต เจริญเมือง ซอย 2 หรือเรียกแบบเดิมว่า บ้านหลัง

วัด บ้านน้ำท่า ค้อเหนือ ค้อใต้ บ้านโน บ้านหลายเหมือง บ้านสวนหอ บ้านหน้าวัด

2. ประวัติความเป็นมา

: วัดเกตการาม

วัดเกตการาม หรือวัดเกตแก้ว เดิมชื่อวัดสระเกตุ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1971 สร้างขึ้นโดยพระเจ้าสามฝั่งแกน (พ.ศ. 1954-1985) พระราชบิดาของพระเจ้าติโลกราช ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ. 1981 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย โดยมีพระยาเมือง พระยาคำ พร้อมบริวารกว่า 200 คนเป็นผู้ดำเนินการในการก่อสร้าง แต่พระเจดีย์ได้พังทลายลงในปี พ.ศ. 2121 พระสุทโธรับสั่งให้สร้างขึ้นใหม่ให้เป็น เจดีย์ทรงลังกา แบบล้านนา

เจดีย์วัดเกตการาม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ถูกกำหนดให้เป็นองค์แทนเจดีย์จุฬามณีอีกองค์หนึ่ง ซึ่งนอกจากจะเป็น การสะดวกในการเดินทางเพื่อกราบไหว้แล้ว อีกเหตุผลหนึ่งก็คือ ชื่อของวัดเสียงเหมือนคำว่า "เกศ" แก้วจุฬามณี

สำหรับผู้ที่เกิดปีจอ พระธาตุประจำปีเกิดคือพระเกศแก้วจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งตามพุทธประวัติ กล่าวไว้ว่า ประดิษฐานพระทันตธาตุที่พระอินทร์นำมาจากพระบรมธาตุ ที่โทณพราหมณ์ได้แอบซ่อนไว้ เมื่อครั้งมีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าแก่เจ้าเมืองต่างๆ ด้วยเหตุที่พระธาตุเจดีย์องค์นี้มีมนุษย์ ไม่สามารถเดินทางไปถึงได้ ดังนั้นนอกจากมนัสการด้วยการ บูชารูปแล้ว ยังสามารถบูชาพระเจดีย์ที่วัดเกตการาม เชียงใหม่ ซึ่งมีชื่อพ้องกับพระเกศแก้วจุฬามณีเจดีย์

ย่านชุมชนวัดเกต

มีหลักฐานว่าชุมชนวัดเกตตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ที่นี้อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปลายสมัยการปกครองของพม่า (หรืออาจจะก่อนหน้านั้น) เนื่องจากมีการกล่าวถึงการใช้ท่าเรือวัดเกตมาตั้งแต่ช่วงเวลาดังกล่าวต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น เมื่อพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2317-2325) เสด็จกลับจากการเดินทางไปเข้าเฝ้ารัชกาลที่ 1 ที่กรุงเทพฯ พระองค์เสด็จมาขึ้นที่ท่าวัดเกต ย่านนี้เริ่มมีความคึกคักมากมาตั้งแต่ช่วงปลายรัชกาลที่ 3- ต้นรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เมื่อการค้าทางเรือระหว่างเชียงใหม่และกรุงเทพฯ เติบโตมากขึ้น ท่าวัดเกตกลายเป็นท่าเทียบเรือสำคัญของเรือสินค้าจากที่ต่างๆ จนส่งผลให้ย่านวัดเกตกลายเป็นแหล่งพำนักของพ่อค้าหลากหลายเชื้อชาติ เช่นชาวอังกฤษเข้ามาตั้งบริษัทบอร์เนียวค้าไม้สัก กลุ่มหมอสอนศาสนาเข้ามาตั้งโรงพยาบาลแมคคอมมิค โรงเรียนปรีณสรอแยลวิทยาลัย และโรงเรียนดารา

วิทยาลัย ชาวจีนเปิดร้านค้าขาย เช่น ร้านกวงเอี้ย ของนายเซ่งโอก แซ่ฉิม ขายผ้าฝ้าย ร้านค้าส่งของแปะอูย และร้านของจีนฮู่ที่ขายสินค้าจาก กรุงเทพฯ เช่น ผ้า ปลาทุเค็ม และน้ำมันปื๊บเป็นต้น ในขณะที่คนเมืองส่วนหนึ่งยังทำไร่ทำนาอยู่ ศรัทธาย่านวัดเกตเล่าให้ฟังว่า ด้านหลังวัดเกตเคยเป็นที่นา เพิ่งจะมาเลิกทำในปี พ.ศ.2504 ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของลุง แจ็ค (จรินทร์ เบน) ซึ่งในขณะนี้มีอายุ 80 ปีแล้ว เล่าว่าเขามีที่ดินอยู่หลังวัดเกตให้ชาวบ้านเช่าทำนา แบ่งข้าวคนละครึ่ง (ทำนาแบบผ่ากึ่ง)

ความเจริญรุ่งเรืองย่านวัดเกตยังคงปรากฏหลักฐานให้เห็นจนทุกวันนี้ จากอาคารที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยและบริษัทห้างร้านของชุมชนชาติต่างๆ ทุกวันนี้ หากเราเดินเข้าไปในย่านนี้ เราจะพบศาสนสถานทั้งของชาวพุทธ ชาวคริสต์ อิสลาม และชาวซิกข์ พบบ้านเรือนที่ยังคงรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่อายุร่วม 100 ปี ทั้งบ้านเรือนที่ทำด้วยไม้สักอย่างดีและอาคารก่ออิฐถือปูน บางแห่งถูกนำมาดัดแปลงเป็นร้านอาหาร เช่น เดอะ แกลเลอรี เป็นอาคารที่สร้างโดยชาวจีน ปัจจุบันด้านหน้าเปิดเป็นแกลเลอรีแสดงภาพเขียน และด้านหลังเป็นร้านอาหาร

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เจดีย์ประธาน

พระเจดีย์ประธานหรือพระธาตุวัดเกต เป็นปูชนียสถานที่ใหญ่โต คือมีฐานกว้าง 82 วา ยาว 63 วา มีเจดีย์บริวาร 4 มุม สำหรับเจดีย์บริวารนี้ เดิมมีฉัตรแบบเดียวกับของวัดพระธาตุดอยสุเทพ แต่ปัจจุบันสูญหายไป ไม่ทราบว่ามีใครถอดออกเมื่อใดและด้วยเหตุผลใด ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า สมัยก่อนเคยเห็นพระธาตุออกมาเที่ยว โดยจะลอยไปทางทิศใต้เพื่อไปเยี่ยมเยือนพระธาตุจอมทอง มีลักษณะเป็นดวงไฟสีอู๋มอู๋ม (สีเขียวเข้มและเย็นแบบป่า) พระธาตุนี้เสมือนเป็นการจำลองพระเศศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมาไว้บนโลกมนุษย์ ดังนั้นการสร้างพระธาตุเศศแก้วจึงสร้างให้ยอดพระธาตุเอียงนิดหน่อย เพื่อมิให้ยอดชี้ขึ้นไปตรงกับพระเศศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ และเดิมองค์พระธาตุเป็นสีตะกั่วดัด เพิ่งมีการนำสีทองมาทาในยุคของท่านพระครูญาณลังการ เมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง

พระวิหาร

สร้างสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 9 ห้อง มีเสาคู่ในรองรับหลังคาหน้าจั่วและเสาคู่นอกรับแนวหลังคาปีกนกย่อเก็จ 3 ตอน ในแนวตะวันออก - ตะวันตก หั้วเสาประดับด้วยแก้วอังวะ ตัวเสามีลายทอง มีประตูทางเข้าสามทาง หลังคาทรงจั่วเรียงซ้อนกัน 5 ชั้น (คำเมืองเรียกว่า

	ชุด) 2 ตับ งดงามยากจะหาวัดใดมาเทียบได้ อุโบสถทรงเดียวกับพระวิหาร แต่มีขนาดเล็กกว่า
อาคารศาลาบาตร	มีอายุประมาณร้อยปี ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายแบบจีนเป็นรูปไผ่ฟ้า ดอกบัว ดอกโบตั๋น ต้นสน และทิวทัศน์แบบจีน เดิมเคยมีศาลาหลังใหญ่ที่สร้างคู่กันกับศาลาบาตรนี้ อยู่ทางทิศตะวันออกของวัด ภายในมีลวดลายมังกรใหญ่โตสวยงามอลังการมาก แต่ถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้างอาคารโรงเรียนเทศบาลวัดเกตการาม ศาลานี้ชาวบ้านมักเรียกว่า "ศาลาเจ๊กอูย" เพราะสร้างโดยนายเหลียว เนียวอูบ บรรพบุรุษของตระกูล "เหลียวย่งวัน" เป็นอาคารหลังใหญ่ มีลูกไม้ชายคา มีไม้กลิ้ง (เคียนปั่นลม) ที่หน้าจั่ว ด้านหลังเป็นตึกทรงจีน ด้านหน้าเป็นไม้ระแนงโปร่งบุระณะโดย นายตันฉือพัง เมื่อประมาณร้อยปีมาแล้ว
อาคารโรงตุ้เจ้าหลวง	
อาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเกต	เป็นศิลปะล้านนาประยุกต์ มีบันได 2 ข้าง หันหน้าเข้าหากัน บนจั่วหลังคามีไม้กลิ้ง หน้าบันเป็นไม้ฉลุลวดลายสวยงาม ตัวอาคารเป็นไม้เสาเป็นปูน สร้างถวายโดยจีนอินทร์และนางจิบภรรยาเมื่อปี พ.ศ. 2462 อาคารนี้มีความสวยงามกะทัดรัด จนสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช วัดบวรนิเวศได้นำแบบไปสร้างจำลองไว้ อาคารทั้งสามหลังนี้นับว่ายังมีความสมบูรณ์อยู่มาก สามารถบูรณะให้ดั้งเดิมและใช้ประโยชน์ได้ ประกอบกับการบูรณะใช้เงินงบประมาณน้อยกว่ารื้อทิ้งแล้วสร้างใหม่ ที่สำคัญที่สุด เป็นการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมที่แสดงถึงรากเหง้าของความเจริญรุ่งเรืองที่มีมานานของย่านวัดเกต ทั้งยังเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของภูมิภาคนี้ที่มีรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกลมกลืนของฝีมือช่างพื้นเมืองกับช่างคนจีน

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดเกตการาม และชุมชนย่านวัดเกต เป็นพื้นที่ๆ มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของเชียงใหม่มาช้านาน และเป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ถึงความร่ำรวยของชุมชนท่าหน้าในอดีต สถาปัตยกรรมเรือนร้านค้าและที่พักอาศัยเรียงรายอยู่เต็มพื้นที่สองข้างทางในย่านวัดเกต ขณะเดียวกันภายในวัดก็มีแหล่งเรียนรู้สำคัญๆ เช่น การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ภายในวัด และยังสามารถเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ จากผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นการจัดกระบวนการพิพิธภัณฑ์โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐาน จึงเป็นพื้นที่ที่มี

คุณค่าทางสถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และการปรับตัวของชุมชนกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

● วัดปราสาท

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ถนนอินทวโรรส ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนด ขอบเขตวิหารวัดปราสาทในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 96 ตอนที่ 167 ลงวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2522

2. ประวัติความเป็นมา

ชื่อของวัดปราสาทคงสืบเนื่องมาจากลักษณะของงานสถาปัตยกรรมในวัดคือตัวโขงปราสาทที่เป็นสิ่งสำคัญของวัด ในภาษาพื้นเมืองอาจเรียกว่า “ผาสาท” หมายถึง เรือนยอดเป็นชั้นๆ สำหรับเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินหรือเป็นที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิหารวัดปราสาทนี้เป็นศิลปกรรมท้องถิ่นที่ยังได้รับการซ่อมแซมดัดแปลง จึงยังคงมีคุณค่าด้านศิลปกรรมอยู่สำหรับ “ปราสาท” เป็นลักษณะเฉพาะของล้านนา ถือเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของวัด

ตามหลักฐานที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกของวัดตะโปธารามได้จารึกไว้ว่า วัดปราสาทมีมาตั้งแต่ครั้งที่อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรืองเมื่อปี พ.ศ. 2035 ในสมัยที่พระยาอดิเชยราชยนั้นครองเมืองเชียงใหม่ ด้วยเหตุที่วัดนี้ตั้งอยู่ในเขตที่ประทับของเจ้านายและฝ่ายขุนนางทำให้ได้รับการทำนุบำรุงสืบต่อกันมา แม้กระทั่งในสมัยที่เชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า นั้น พระยาหลวงแสนคำก็ยังได้หล่อพระเจ้าหมีนทอง พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางมารวิชัยถวายไว้ที่วัดปราสาทในปี พ.ศ 2133 และได้จารึกข้อความไว้ที่ฐานพระองค์นี้ด้วย

ในสมัย เจ้าหลวงธรรมลังกา เมื่อปี พ.ศ. 2366 ได้มีการบูรณะวัดปราสาทโดยโปรดฯ ให้ พระยาหลวงสามล้านสร้างพระวิหารขึ้น ซึ่งเป็นพระวิหารที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วิหารหลังนี้มีลักษณะการใช้พื้นที่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับวิหารที่มีการสร้างในช่วงก่อนหน้านี้ หากแต่รูปแบบวิหารมีการสร้างผนังปูนปิดทึบโดยรอบ ทำให้การใช้พื้นที่ในวิหารจำกัดบริเวณเพียงในตัววิหารเท่านั้น แต่มีความแตกต่างไปจากวิหารอื่นที่มีการสร้างองค์ปราสาทเชื่อมต่อทางด้านท้ายวิหาร ทำให้พื้นที่ทั้งหมดของวิหารมีความยาวมาก และการที่สร้างพระประธานไว้ภายในองค์ปราสาท สันนิษฐานว่าผู้สร้างต้องการสื่อ

ความไปถึง “มูลคันธกุฎี” ที่ประทับของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังพระชนม์ชีพอยู่ ซึ่งวิหารโถงอื่นไม่ปรากฏความคิดและการใช้พื้นที่ภายในวิหารในลักษณะเช่นนี้มาก่อน (วรลัญจก์ บุญญสุรัตน์, 2543)

สิ่งที่น่าสนใจของวัดปราสาทอยู่ที่พระวิหารซึ่งมีลักษณะศิลปะแบบล้านนาดั้งเดิม หน้าบันมีโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ คือลักษณะหลังคาและไม้ขึ้นคานมีลวดหลั่นกันขึ้นไปเหมือนต่างบนหลังม้าสำหรับบรรทุกสิ่งของ ด้านหน้าตัวพระวิหารมีบันไดนาคเป็นลวดลายปูนปั้นสวยงาม ภายในผนังพระวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปเกี่ยวกับพุทธศาสนา และพุทธประวัติ และจุดเด่นที่แตกต่างจากวัดอื่นๆ นอกเหนือไปจากโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ ก็คือด้านหลังพระวิหารมีซุ้มประตูปราสาทแบบล้านนา และซุ้มประตูโขงเชื่อมเข้าสู่อาคารถัดไปที่มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์ หรือกู่พระเจ้า ปัจจุบันไม่ค่อยพบเห็น เป็นที่ประดิษฐานพระประธานของพระวิหาร

นอกจากวิหารไม้และปราสาทจะนำท้ายวิหาร แล้ว ภายในวัดยังมีอุโบสถและเจดีย์ขนาดเล็กอีกองค์หนึ่งอยู่ด้านหน้าวิหาร ซึ่งคงสร้างขึ้นภายหลัง แต่ส่วนที่เป็นจุดเด่นของวัดคือกำแพงแก้วเตี้ย ๆ และ ลานวัดกว้างขวางที่ถมด้วยทรายช่วยเสริมให้วิหาร และจะนำท้ายวิหารโดดเด่นเป็นสง่า

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดปราสาทมีความโดดเด่นและทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม พระวิหารซึ่งมีลักษณะแบบล้านนาดั้งเดิมที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดี มีโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ คือลักษณะหลังคาและไม้ขึ้นคานมีลวดหลั่นกันขึ้นไปเหมือนต่างบนหลังม้าสำหรับบรรทุกสิ่งของ มีบันไดนาคนำขึ้นสู่ตัวอาคารด้านหน้าวิหารมีลวดลายปูนปั้นประดับกระจกลืออย่างวิจิตร ภายในพระวิหารมีจิตรกรรมฝาผนังลายคำบนพื้นรักสีแดงอย่างล้านนา ว่าด้วยเรื่องพระพุทธประวัติ และซุ้มปราสาทที่ประดิษฐานพระประธานซึ่งหลงเหลืออยู่ไม่กี่แห่งในปัจจุบัน จึงนับว่าเป็นวัดที่สำคัญทางพุทธศาสนา ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของคนรุ่นหลังสืบไป

นอกจากนี้ลักษณะสำคัญของวัดปราสาท คือ การสร้างปราสาทเชื่อมต่อท้ายวิหาร อันเป็นลักษณะวิหารแบบหนึ่งของล้านนาที่ค่อนข้างหาได้ยากในปัจจุบัน จึงทำให้วัดปราสาทแห่งนี้มีคุณค่าต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมล้านนาอีกแห่งหนึ่ง

● วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

1. ตำแหน่งที่ตั้ง เลขที่ 124 บนดอยสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อที่ 36 ไร่
2. ประวัติความเป็นมา

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.1962 เป็นวัดที่ตั้งขึ้นในสมัยโบราณด้วยเหตุที่พญากือนา กษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์มังราย ได้อาราธนาพระสมณะเถระจากสุโขทัยมาอยู่ที่เชียงใหม่ โดยพระสมณะเถระมีพระบรมสารีริกธาตุองค์หนึ่งที่ขุดได้จากเจดีย์ร้างเมืองศรีสัชนาลัย มีสัญญาณเท่าเมล็ดถั่วเขียวเป็นสีทอง จึงได้ถวายแด่พญากือนา พระองค์ได้กระทำการสักการบูชา และสร้งด้วยน้ำหอมแล้วจึงคิดประดิษฐานไว้ ณ ที่อันควร พญากือนาโปรดให้เชิญผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นข้างมณฑล แล้วอธิษฐานให้ช้างนำไป เมื่อช้างมณฑลเดินไปจนถึงดอยสุเทพจึงหยุด พญากือนารับสั่งให้ขุดดอยลึก 3 ศอก ให้ทำหีบหินใหญ่บรรจุไว้ในหินอัญเชิญผอบพระบรมสารีริกธาตุไว้ในหิน ถมด้วยศิลาจนเรียบร้อย แล้วก่อเจดีย์สูง 5 วา ครอบไว้ตั้งแต่พ.ศ. 1982 ซึ่งเป็นไปได้ว่าการสร้างวัดจะมีมาตั้งแต่ครั้งนั้น แต่ไม่มีพระภิกษุจำพรรษาจึงเป็นวัดแบบพุทธาวาส

ได้รับการบูรณะใหม่โดยเสริมให้ใหญ่ขึ้นกว่าเดิมในสมัยของพระเมืองเกษเกล้าในปี พ.ศ. 2081 และในสมัยของพระเมกุฎในปี พ.ศ. 2100 ได้มีการหุ้มทองจังโกตลอดทั้งองค์ ประมาณ พ.ศ.2081-2100 พระญาณมณฑลโพธิเถระจากลำพูน สมัครจำพรรษาอยู่บนดอยสุเทพเพื่อดูแลรักษาพระบรมธาตุพร้อมสานุศิษย์ ท่านได้ช่วยกันทำบันไดจากฐานขึ้นไปถึงองค์พระธาตุเป็นบันไดหิน ต่อมาได้สร้างก่ออิฐโอบปูนทำเป็นบันไดนาค สมัยพระเจ้ากาวิละโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุตั้งแต่ พ.ศ.2348 สร้างวิหาร 2 หลังทางทิศตะวันตกและตะวันออกของพระบรมธาตุ สร้างฉัตรโลหะปักไว้ที่มุมและสร้างรั้วเหล็กล้อมรอบองค์พระธาตุ และเริ่มมีงานประเพณีในวันเพ็ญเดือนแปดเหือน พ.ศ.2478 ครูบาศรีวิชัย กับสานุศิษย์และประชาชนช่วยกันสร้างทางขึ้นดอยยาวกว่า 12 กิโลเมตร แล้วเสร็จภายในเวลา 4 เดือน 22 วัน ทำให้คนขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุได้สะดวกมากขึ้น

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พระธาตุดอยสุเทพ สร้างเมื่อ พ.ศ. 1926 สมัยพระเจ้ากือนาและบูรณะเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2068 สมัยพระเจ้าเกศเชษฐราชา (เกษเกล้า) พ.ศ. 2081 ภายหลังต่อมาได้ตีแผ่ทองจังโกหุ้มองค์พระเจดีย์สมัยพระเจ้าชาวคำ จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การบูรณะองค์เจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพครั้งล่าสุด

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

สมัยกรุงศรีวิชัย พ.ศ. 2478 การสร้างพระเจดีย์ จะมีรูปทรงเป็นเหลี่ยมคล้ายกัน เกือบเหมือนกันในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน น่าน เป็นต้น องค์เจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นรูปแบบที่เจริญรุ่งเรืองที่สุดของรูปแบบองค์เจดีย์ ในยุคพุทธศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้รูปแบบขององค์พระเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ ถือว่าเป็นแบบอย่างของเจดีย์ทางพระพุทธศาสนาที่มีมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ถือได้ว่าองค์เจดีย์เป็นตัวแทนของศาสนาหรือพระพุทธเจ้า ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

รูปแบบของพระธาตุดอยสุเทพแสดงให้เห็นถึงงานที่สืบทอดมาจากกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา โดยมีส่วนที่พัฒนาการเพิ่มขึ้น คือ ส่วนของชุดฐานบัวรองรับองค์ระฆังที่มีหลายชั้นและเหลือเฉพาะฐานบัวคว่ำในลักษณะของฐานบัวกลาแบบสุโขทัย และที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ ตั้งแต่เหนือชุดฐานยกเก็จขึ้นไปจนถึงบัลลังก์อยู่ในผังสิบสองเหลี่ยมทั้งหมด ซึ่งถือเป็นลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นอย่างใหม่ในช่วงเวลานี้ ดังนั้นรูปแบบของพระธาตุดอยสุเทพตามที่ปรากฏในปัจจุบันน่าจะเป็นงานที่สร้างขึ้นในสมัยของพระเมืองเกษเกล้าแล้ว

เนื่องจากเจดีย์กลุ่มนี้เกิดขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 21 น่าจะมีต้นแบบที่สำคัญ คือ พระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งนับเป็นแบบอย่างที่ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างขึ้นอย่างแพร่หลายในช่วงระยะเวลานี้ เพราะได้พบมากในเมืองเชียงใหม่ และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเจดีย์ที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก

นอกจากนั้นแล้ว องค์เจดีย์พระธาตุดอยสุเทพยังใช้เป็นสัญลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ ดังคำกล่าว ถ้ามาเชียงใหม่ ไม่ได้ไปกราบไหว้พระธาตุดอยสุเทพ ถือว่ามาไม่ถึงเมืองเชียงใหม่ องค์เจดีย์พระธาตุดอยสุเทพ นอกจากจะใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำเมืองแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ประจำปีเกิด โดยมีเหตุผลที่เชื่อถือกันตามความเชื่อคือ คนที่เกิดปีมะแม (ปีแพะ) พระธาตุประจำปีเกิดคือ พระธาตุดอยสุเทพ คนที่เกิดปีมะแมจะต้องไปบูชาพระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิดของตน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เพื่อให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุขตามหลักโหราศาสตร์ ทุกๆปีจะมีประเพณีขึ้นดอยสุเทพเพื่อบูชาสักการะองค์พระธาตุเจดีย์และมีการปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพุทธบูชาในวันวิสาขของทุกปี

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร เป็นสถานที่สำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งนอกจากจะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มา

อย่างยาวนานแล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับคุณค่าและพัฒนาการของสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์รูปแบบล้านนา เนื่องจากเจดีย์พระธาตุดอยสุเทพเป็นต้นแบบสำคัญของเจดีย์ในล้านนาที่ก่อสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา หรือเรียกว่าเป็นต้นแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาระยะหลัง โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการที่สำคัญ คือ การมีส่วนรองรับกระชังที่มีจำนวนชั้นมากกว่า 3 ชั้นบนผังหลายเหลี่ยม

วัดพระธาตุดอยสุเทพจึงมีคุณค่าอย่างมากในการเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ในหลายมิติ ทั้งด้านความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ด้านการเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ และด้านวิวัฒนาการทางสถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์ในล้านนา

● วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
วัดพระสิงห์ได้รับพระกรุณาโปรดให้ยกเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร ในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483

2. ประวัติความเป็นมา

พญาผายู กษัตริย์เชียงใหม่ราชวงศ์มังราย โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1888 ขึ้นแรกให้ก่อสร้างเจดีย์สูง 23 วา เพื่อบรรจุพระอัฐิของพญาคำฟู พระราชบิดา ต่อมาอีก 2 ปี จึงได้สร้างพระอาราม เสนาสนวิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร และกุฏิสงฆ์ เมื่อเสร็จเรียบร้อยทรงตั้งชื่อว่า **"วัดลีเชียงพระ"** สมัยพระเจ้าแสนเมืองมาขึ้นครองนครเชียงใหม่โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปหิงค์มาจากเมืองเชียงรายได้มาประดิษฐาน

ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่า พญาพรหมแห่งเชียงรายได้เป็นพุทธมิตรและขอพระพุทธรูปหิงค์ขึ้นไปเชียงใหม่ เพื่อที่จะนำไปประดิษฐานไว้ที่มุมด้านทิศใต้ของพระเจดีย์หลวง แต่เนื่องจากขุมพระธาตุนายังสร้างไม่เสร็จจึงอัญเชิญไปไว้ที่เชียงรายได้ก่อน ต่อมาในสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมาได้ทำสงครามกับพญาพรหม เมื่อรบชนะจึงได้นำพระพุทธรูปหิงค์มาประดิษฐาน ณ คูหาที่พระเจ้ากือนาสร้างไว้ที่เจดีย์หลวง และมีหลักฐานอีกหลากหลายที่อาจไม่ตรงกันแต่สามารถพิจารณาได้ว่า การประดิษฐานของพระพุทธรูปหิงค์ เป็นเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายสีลหที่มีต่อ

ดินแดนล้านนา โดยเฉพาะในแถบเชียงใหม่ ซึ่งในขณะนั้นเกิดการแตกแยกของสงฆ์ออกเป็นสามนิกาย

วัดพระสิงห์ที่ได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยครุบาศรีวิชัยเมื่อราว พ.ศ.2463 นอกจากการบูรณะโบราณสถานต่างๆ แล้ว ยังพบหลักฐานชิ้นสำคัญ คือ แผ่นทองจารึกเหตุการณ์การสร้างวัดใต้ฐานรากพระวิหารองค์เดิม และแผ่นเงินจารึกจากกรุเจดีย์บรรจุอัฐิของพญาคำฟู แต่โบราณวัตถุเหล่านั้นได้สูญหายไปตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ได้แก่ วิหารลายคำ อุโบสถสองสงฆ์ และหอไตรวัดพระสิงห์ ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของวัดแห่งนี้ โดยที่วิหารลายคำมีคุณค่าที่โดดเด่นอย่างมากโดยเฉพาะในด้านงานศิลปกรรม และจิตรกรรมแบบล้านนาที่เรียกว่า “ลายคำ” ส่วนอุโบสถสองสงฆ์ เป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในเรื่องของการใช้สอยพื้นที่ภายในอุโบสถที่มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน และมีซุ้มโขงพระเจ้าอยู่ตรงกลาง ซึ่งมีความแตกต่างจากอุโบสถอื่นๆ ส่วนในด้านที่มีความงดงาม และโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมล้านนาอย่างมาก คือ หอไตรวัดพระสิงห์

หอไตรวัดพระสิงห์

หอไตรในศิลปะล้านนาถือเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นและมีลักษณะเฉพาะของศิลปะพื้นบ้านอย่างแท้จริง หอไตรในศิลปะล้านนาแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มที่เป็นงานศิลปะพื้นบ้าน มักทำเป็นอาคารเครื่องไม้ทั้งหลังตั้งอยู่กลางสระน้ำแบบเดียวกับที่พบในภาคกลาง รูปแบบคล้ายกับวิหารแต่มีขนาดเล็กกว่าเท่านั้น

(2) หอไตรที่ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ในรุ่นหลัง โดยกลุ่มหนึ่งนิยมทำเป็นหอไตร 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้อง และกลุ่มที่รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกและศิลปะพม่าเข้ามาปะปน โดยมากจะเกิดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 5

หอไตรวัดพระสิงห์จัดเป็นตัวอย่างของหอไตรที่ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ และได้รับการจัดว่าเป็นหอไตรที่งดงามมากที่สุดแห่งของล้านนา อาคารส่วนล่างของหอไตรวัดพระสิงห์ มีลักษณะพิเศษ คือ ฐานประดับลายปูนปั้นเป็นสัตว์ประหลาดผสมกันหลายชนิด และมีปูนปั้นประดับผนัง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับวิหารวัดเจ็ดยอด ซึ่งกำหนดอายุการก่อสร้างหอไตรจากหลักฐานได้ครั้งสำคัญคือ ในปีพ.ศ.2354 และงานประดับตกแต่งจากการบูรณะครั้งสำคัญในปี พ.ศ.2469

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระสิงห์เป็นสถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์ทางพุทธศาสนาของล้านนา และเป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับดินแดนใกล้เคียง เช่น เชียงราย เป็นต้น จึงทำให้วัดแห่งนี้ปรากฏในเอกสารโบราณหลายแหล่ง นอกจากนี้ สิ่งก่อสร้างของวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธสถาปัตยกรรมมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ด้านศิลปสถาปัตยกรรมของล้านนาอย่างมาก เนื่องจากสถาปัตยกรรมหลายหลังในวัดล้วนเป็นต้นแบบ หรือตัวอย่างที่สมบูรณ์แบบเท่าที่ค้นพบได้ในล้านนา เช่น วิหารลายคำ และหอไตรวัดพระสิงห์ เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้วัดพระสิงห์เป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญยิ่งของดินแดนล้านนา และจังหวัดเชียงใหม่

● วัดต้นแก้ว (วัดอินทราวาส)

1. ตำแหน่งที่ตั้ง บ้านต้นแก้ว ซอย 3 ตำบล หนองควาย อำเภอ หางดง เชียงใหม่
 2. ประวัติความเป็นมา สร้างขึ้นสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์หรือประมาณ จ.ศ. 1218 (พ.ศ. 2399-2412) เป็นเจ้าหลวงปกครองนครเชียงใหม่ คำว่า “ต้นแก้ว” คือ ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งตามภาษาพื้นเมืองล้านนา ซึ่งมีอยู่ในบริเวณที่สร้างวิหารในปัจจุบัน จึงได้ชื่อวัดครั้งแรกว่า “วัดต้นแก้ว” ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดอินทราวาส” มาจากชื่อของเจ้าอาวาสที่สร้างวัดผสมกับคำว่าเจ้าอาวาส (อินทร์ + อาวาส) เป็นวัดที่ใช้เป็นสถานที่พักขบวนแห่พระบรมสารีริกธาตุจาก อำเภอจอมทองมาเชียงใหม่ในสมัยก่อน ซึ่งถือเป็นประเพณีของเจ้าหลวงเชียงใหม่ วัดต้นแก้วเป็นเส้นทางสายเดินขบวนแห่ฯ ต้องแวะพักประดิษฐาน ณ ศาลาจัตุรมุขเพื่อให้ประชาชนสรงน้ำสมโภชก่อนที่จะอัญเชิญเข้าเมืองเชียงใหม่ หลังจากนั้นก็อัญเชิญไปที่วัดสวนดอก 3 วัน 7 วัน แล้วก็ขึ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นประจำทุกปี
- ในปี พ.ศ. 2532 วัดต้นแก้วได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ในฐานะที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ที่สุดและเป็นวัดที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย นอกจากนี้ สถาปัตยกรรมจากวัดต้นแก้วแห่งนี้เองได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้สถาปนิกใช้เป็นต้นแบบ ในการออกแบบหอคำหลวงซึ่งตั้งตระหง่านอยู่กลางอุทยานหลวงราชพฤกษ์

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

โครงสร้างและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของวัดต้นเกว๋นใช้ไม้เป็นหลัก โดยเฉพาะวิหารมีสัดส่วนโครงสร้าง และรูปทรงตามแบบชนบ้่านนาโบราณที่ได้รับการยกย่องว่ามีความงดงาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศิลปกรรม และองค์ประกอบของวิหาร เช่น หน้าบัน ปีกนกและส่วนต่างๆของวิหารมีการแกะสลักอย่างอ่อนช้อยและงดงาม ปั้นลมและหางหน้าบัน วิหารประดับตกแต่งด้วยกระจกแก้วสีแบบฝาดำหรือฝาดำปะกน โถงค้ำจันทหลักไม้ลายเครือเถาสอดสลักรูปเศียรนาค มีลายปูนปั้นรูปเทพ

ภายในวิหารประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัย ประทับอยู่บนซุ้มบุษบก รูปพญานาคผาหิ้งด้านหลังพระประธานเป็นซุ้มและมีพระพิมพ์โลหะติดผาผนังซึ่งหล่อเป็นองค์เอาติดผาผนังเป็นรูปคล้ายซุ้มพระพิมพ์ มี 2 แบบคือแบบใบโพธิ์ปางมารวิชัยขนาด 2x4 เซนติเมตร และแบบนาคปรกขนาด 3x5 เซนติเมตร แล้วยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วาดด้วยสีน้ำซึ่งหลงเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และด้านนอกวิหารยังมีศาลารายในเขตพุทธาวาส มณฑปจัตุรมุขเป็นมณฑปจัตุรมุขแบบพื้นเมืองล้านนาซึ่งพบเพียงหลังเดียวเท่านั้นในภาคเหนือ

ลักษณะเป็นศาลามีมุขยื่นออกมาทั้งสี่ด้าน ส่วนกลางของศาลามีจั่วซ้อนสองชั้นมุงด้วยกระเบื้องดินเผาที่เรียกว่ากระเบื้องดินขอ ส่วนช่อฟ้าของหลังคา มีความพิเศษตรงที่ช่างโบราณจะออกแบบให้มีความโค้งงอซึ่งนกสามารถมาเกาะได้ และที่กลางสันหลังคามีสุ้มมณฑปเล็กๆ ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่าปราสาทเพื่องลักษณะเดียวกับที่พบในภาคอีสานและลาว นอกจากนี้แล้วยังมีอาสนะสำหรับตั้งโกศพระบรมธาตุซึ่งยังอยู่ในสภาพดีมีฮางฮอด หรือรางรินสำหรับรองน้ำสุคนธธารหรือน้ำอบน้ำหอมที่นำมาหยดหล่อพระธาตุมีเสลี่ยงสำหรับหามบังไฟจุดบูชาที่แกะสลักลวดลายดอกสวยงาม

(แหล่งที่มาของข้อมูล : วารสารคุ้มกลางเวียง, จุลสาร ฉบับที่ 1 มกราคม 2558 - มีนาคม 2558 ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา)

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดต้นเกว๋นเป็นแหล่งทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ทั้งในด้านการรักษารูปแบบ รูปทรงของสถาปัตยกรรมล้านนา ตลอดจนงานศิลปกรรมต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก เป็นเพียงการรักษาสภาพเดิมให้คงอยู่และไม่ทรุดโทรมลงไป จึงทำ

ให้วัดต้นเกว๋นแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมวิหาร
ล้านนาที่โดดเด่นและสำคัญอย่างยิ่งของจังหวัดเชียงใหม่

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ในจังหวัดเชียงราย

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรม
ล้านนาในจังหวัดเชียงราย มีจำนวน 3 แห่ง ประกอบไปด้วย

● พิพิธภัณฑ์บ้านดำ

1. ตำแหน่งที่ตั้ง 414 หมู่ 13 ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
2. ประวัติความเป็นมา เป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะพื้นบ้านขนาดใหญ่บนเนื้อที่กว่า 100 ไร่ สร้างขึ้นโดย
อ.ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์(จิตรกรรม) ที่มีฝีมือทางด้าน
จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม อาจารย์ได้สร้างงานด้านศิลปะไว้
มากมาย ทั้งทางด้านภาพเขียนและด้านประติมากรรมหลายชิ้น ลักษณะของ
บ้านดำจะเป็นกลุ่มบ้านศิลปะแบบล้านนาทุกหลังทาสีดำซึ่งเป็นที่มา
ของคำว่า“บ้านดำ” ที่คนในท้องถิ่นเรียกกันว่า “**บ้านดำนางแล**” เป็นบ้าน
ส่วนบุคคล ตัวบ้านจะมีทั้งหมด 32 หลัง ในพื้นที่ 39 ไร่ ซึ่งได้ทำการสร้าง
มาเรื่อยๆ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2518 จนถึงปัจจุบันซึ่งอาจารย์ถวัลย์ ดัชนีเป็นผู้คิด
และออกแบบเองว่าจะสร้างแบบไหน ทำให้เป็นเอกลักษณ์ โดยการทาสีบ้าน
ทั้งหมดเป็นสีดำ ประดับตกแต่งด้วยไม้แกะสลัก เขาควายเป็นหนึ่งสัตว์
ต่างๆ
บ้านดำ เปิดให้บุคคลทั่วไปได้ชมสถาปัตยกรรมอันงดงามเหล่านี้ตั้งแต่ครั้งที่
อาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ โดยชื่อบ้านดำนั้นมาจากอาคารที่มีลักษณะเป็นสีดำ
โดยเฉพาะจากมหาวิหารที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้า บ้านดำจึงเป็นสถานที่
ท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายที่นิยมทั้งคนไทยและต่างประเทศ

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ภายในพื้นที่แบ่งออกเป็น สามเจเนอเรชั่น คือเป็นเจเนอเรชั่นไม้ ไม้ผสม
ปูน และบ้านคอนกรีต คอนเซ็ปต์ทั้งหมดเป็นงานสถาปัตยกรรมที่อาจารย์
ออกแบบสร้างสรรค์ด้วยตัวเองโดยบ้านแต่ละหลังได้แรงบันดาลใจจาก
ล้านช้างล้านนาและสุวรรณภูมิทั้งหมด ซึ่งจะประดับด้วยไม้แกะสลักที่มี
ลวดลายงดงาม เขาสัตว์ อาทิ เขาควายเป็นหนึ่งสัตว์ เขากวาง ตลอดจนกระดูกช้าง

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ภายในบริเวณบ้านเต็มไปด้วยแมกไม้มีกลิ่นหอม มีบรรยากาศที่ร่มรื่นลมพัดเย็นสบาย ซึ่งในบริเวณประกอบไปด้วยบ้านทั้งหมด 40 หลัง แต่ละหลังจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป สิ่งของที่สะสมและจัดแสดงภายในบ้านก็จะมีคอนเซ็ปต์แนวคิดแตกต่างกันออกไป ซึ่งบ้านเหล่านี้ไม่ได้สร้างไว้สำหรับอยู่อาศัย แต่สร้างไว้สำหรับเก็บสิ่งของสะสมต่างๆ ของอาจารย์ถวัลย์

งานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นมีพื้นฐานของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรือนกาแล เรือนไทลื้อ เรือนชนเผ่าต่างๆ เป็นต้น แต่มีการปรับขนาด สัดส่วนต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อแนวคิด และการสร้างสรรค์ทางศิลปะโดยส่วนตัวของผู้เป็นเจ้าของ แต่พื้นฐานขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยังคงมีรากฐานจากสถาปัตยกรรมตามรูปแบบประเพณีท้องถิ่นนั่นเอง

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พิพิธภัณฑ์บ้านดำเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะกลางแจ้งขนาดใหญ่ มีสิ่งปลูกสร้างมากมายที่น่าสนใจในรูปแบบของงานศิลปะ หรือประติมากรรมลอยตัว ซึ่งทำให้ผู้เข้าเยี่ยมชมเกิดประสบการณ์ในอีกมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้งานสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมในอีกรูปแบบหนึ่ง จึงเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีรากเหง้าจากศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา

● วัดพระแก้ว (เชียงใหม่)

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ตั้งอยู่ที่ 19 หมู่ 1 ถ.ไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2. ประวัติความเป็นมา

วัดพระแก้วเดิมเป็นวัดเก่าแก่สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บริเวณนี้มีกอไผ่ชนิดหนึ่งคล้ายไผ่สีสุก แต่ไม่มีหนาม ชาวบ้านนิยมนำไปทำคันธนู และหน้าไม้ คงจะมีมากในบริเวณนี้ ชาวเชียงใหม่จึงเรียกว่า “วัดป่าเยี้ยะ หรือวัดป่าญะ” คำว่า ปาญะ หรือป่าเยี้ยะ หมายถึงป่าไผ่ชนิดหนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 1977 เกิดฟ้าผ่าลงที่องค์พระเจดีย์จนพังทลายลง ทำให้พบพระแก้วมรกตซ่อนไว้ในพระเจดีย์ เนื่องจากรักซึ่งทาบลายพระนาสิกกะเทาะออกจึงเห็นเป็นแก้ว เจ้าอาวาสจึงได้ขุดสีเฮอร์กและทองที่ปิดออกหมด จึงได้ปรากฏว่าเป็นพระพุทธรูปที่สีลักษณะสีเขียวเข้ม สร้างด้วยหยกแก้วมรกตทั้งองค์ ซึ่งนั่นก็คือ พระแก้วมรกต และนั่นเองจึงเป็นชื่อที่มาของวัดนี้ว่า “วัดพระแก้ว”

เจ้าสามฝั่งแกนทราบข่าวจึงอัญเชิญไปเชียงใหม่ แต่ขบวนช้างที่อัญเชิญพระแก้วมรกตไปทางเชียงใหม่ กลับตื่นวิ่งไปนครลำปาง หมื่นโลกนครจึงขอรับ

ไปประดิษฐานที่นครลำปางถึง 32 ปี ก่อนที่จะอัญเชิญไปเมืองเชียงใหม่ หลังจากนั้นได้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐาน ณ เมืองต่างๆ คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ กรุงธนบุรี และกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ ต่อมากรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนองค์พระเจดีย์ เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อ พ.ศ. 2478 และได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวง เมื่อปี พ.ศ. 2521

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระแก้วมีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางสถาปัตยกรรมล้านนาหลากหลายด้าน ดังนี้

อุโบสถ วิหารทรงเชียงแสน

มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมา เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ พระประธานในอุโบสถ (พระเจ้าล้านทอง) เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย นับเป็นพระพุทธรูปในสกุลช่างศิลปะปาละที่ใหญ่ และสวยงามที่สุดในประเทศไทย

หอพระหยก

อาคารทรงล้านนาโบราณ เป็นที่ประดิษฐาน "พระพุทธรตนากร นวุติวัสสานุสรณ์มิ่งมงคล" หรือ "พระหยกเชียงราย" บนผนังอาคาร แสดงกิจกรรมจากตำนานพระแก้วมรกต และภาพวาดการสร้าง และพิธีอัญเชิญพระหยกเชียงรายสู่พระอารามในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๔

โองหลวงแสงแก้ว

อาคารทรงล้านนาประยุกต์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยมีคุณอมรา (แสงแก้ว) มุนิกานนท์ เป็นผู้อุปถัมภ์ ภายในเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระแก้วเป็นวัดที่สำคัญอย่างยิ่งของเมืองเชียงราย เนื่องจากเป็นวัดที่ค้นพบพระแก้วมรกตองค์สำคัญยิ่งของประเทศไทย และมีศิลปะสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจหลากหลายทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนา ประเพณี และสถาปัตยกรรมแบบล้านนาร่วมสมัย วัดพระแก้วเป็นวัดที่มีคุณค่าต่อการศึกษาศาปัตยกรรมล้านนา โดยเฉพาะวิหารทรงเชียงแสนและอุโบสถ เป็นต้น

● วัดร่องขุ่น

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

2. ประวัติความเป็นมา

วัดร่องขุ่น เริ่มก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2540 โดยท่านอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ จิตรกรชั้นแนวหน้าของไทย ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างมาจาก 3 สิ่งต่อไปนี้คือ

1. **ชาติ:** ด้วยความรักบ้านเมือง รักงานศิลป์ จึงหวังสร้างงานศิลปะที่ยิ่งใหญ่ไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน

2. **ศาสนา:** ธรรมะได้เปลี่ยนชีวิตของอาจารย์เฉลิมชัยจากจิตที่ร้อนกลายเป็นเย็น จึงขออุทิศตนให้แก่พระพุทธศาสนา

3. **พระมหากษัตริย์:** จากการเข้าเฝ้าฯ ถวายงานพระองค์ท่านหลายครั้ง ทำให้อาจารย์เฉลิมชัยรักพระองค์ท่านมาก จากการพบเห็นพระอัจฉริยภาพทางศิลปะและพระเมตตาของพระองค์ท่าน จนบังเกิดความตื่นตันและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เวลา 18.05 น. เกิดแผ่นดินไหวขนาด 6.3 มีศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย และแผ่นดินไหวตามหลายครั้ง สร้างความเสียหายให้กับวัดร่องขุ่นเป็นอย่างมาก เช่น ผนังโบสถ์ปูนกะเทาะออก กระเบื้องหลุด ยอดพระธาตุหัก ภาพเขียนเสียหายหมด ทำให้ต้องปิดวัดเพื่อซ่อมแซมตั้งแต่วันที่ 6 พฤษภาคม ปีเดียวกัน

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

การกำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่ เขตพุทธาวาส หรือเรียกว่าพุทธภูมิ เป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้า จะอยู่ด้านขวามือเสนาางเรียกตั้งโปรงๆ เป็นเขตแดนประกอบด้วยโบสถ์ หอพระธาตุ สะพานสีขาวดีข้ามน้ำไปสู่ยังหอพระอีกหลัง

ลักษณะเด่นของวัด

คือ พระอุโบสถที่ตกแต่งด้วยสีขาวเป็นพื้น ประดับด้วยกระจกแวววาววิจิตรงดงามแปลกตา บนปูนปั้นเป็นลายไทย โดยเฉพาะภาพพระพุทธรองค์หลังพระประธานซึ่งเป็นภาพที่ใหญ่งดงามมาก เหนืออุโบสถที่ประดับด้วยสัตว์ในเทพนิยาย เป็นรูปกิ้งก้างกิ้งวิหคเขื่องวงซุงา ดุงดงามแปลกตาน่าสนใจมาก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถก็เป็นฝีมือภาพเขียนของอาจารย์เอง

ความหมายของอุโบสถ

สีขาวของโบสถ์แทนพระบริสุทธิ์คุณของพระพุทธเจ้า กระจกขาวหมายถึงพระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่เปล่งประกายไปทั่วโลกมนุษย์และจักรวาล

เขตสังขาวาส	อยู่ด้านซ้ายด้านเดียวกับเขตมราวาส จะประกอบด้วยกุฏิพระและหอวิปัสสนา จุคนประมาณ 200 คน สำหรับบรรยายธรรมชั้นสูงและฝึกวิปัสสนากรรมฐาน
เขตมราวาส	อยู่ด้านซ้ายมือหลังแรก เป็นหอศิลป์ ข้างล่างห้องโถงใหญ่ใช้เป็นที่พักน่ายผลงานสิ่งพิมพ์ ของที่ระลึกต่างๆ ห้องวิดิทัศน์เพื่อบรรยายจุคนประมาณ 50 คน

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดร่องขุน มีการสร้างวัดที่ออกแบบเป็นไปในลักษณะของจิตรกรรม และประติมากรรมที่น่าสนใจ

เรียนรู้เกี่ยวกับการออกแบบสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาในความหมายคุณค่า และการออกแบบใหม่โดยศิลปินร่วมสมัย วัดร่องขุนได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ในประเด็นของการออกแบบศิลปะสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่มีการผสมผสานแนวคิดทางในการออกแบบสร้างสรรค์งานศิลปะแบบใหม่ที่น่ายิน

3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดลำพูน

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดลำพูน มีจำนวน 4 แห่ง ประกอบไปด้วย

● พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน

1. สถานที่ตั้ง เลขที่ 10 ถนนวังซ้าย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน.
2. ประวัติความเป็นมา แต่เดิมเป็นคุ้มเจ้าราชสัมพันธ์ธวัชลำพูน (พุทธรังษี ณ เชียงใหม่) กับเจ้าหญิงสอหล้า สัมพันธ์ธวัช ธิดาของเจ้าอินททยงยศโชติ เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 9 ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2455 ในสมัยที่เจ้าหลวงจักรคำจรงค์ดี ผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 10 (ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6)
ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 กลุ่มพ่อค้าชาวจีนได้ซื้อที่ดินและตัวอาคารจากบุตรธิดาของเจ้าหญิงสอหล้า และเจ้าราชสัมพันธ์ธวัช แล้วใช้สถานที่แห่งนี้เป็นที่พปะกันของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนในจังหวัดลำพูน ต่อมาในปี พ.ศ.2489 กลุ่มพ่อค้าชาวจีนได้ใช้อาคารสถานที่คุ้มเจ้าราชสัมพันธ์ธวัชลำพูน เปิดสอนภาษาจีน ตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ 1-4 โดยใช้ชื่อว่า **โรงเรียนหวุ่นเจิ้ง** (เจริญและเที่ยงธรรม) นอกจากจะมีการสอนภาษาจีนเป็นหลักแล้ว ยังเปิดสอนใน

วิชาอื่น ๆ เช่น วิชาคำนวณ เป็นต้น โรงเรียนหุ่นเจิ้ง เปิดสอนได้ประมาณ 4 ปี จนถึงปี พ.ศ.2492 จึงได้ปิดกิจการลงด้วยเหตุผลทางการเมือง ซึ่งในขณะนั้นรัฐบาลได้มีการเพ่งเล็งสมาคมชาวจีน รวมทั้งกิจการของคนจีน เนื่องจากเป็นที่สงสัยและเกรงถึงเรื่องลัทธิคอมมิวนิสต์ ที่มีการขยายตัวของลัทธิดังกล่าวในยุคนั้น

ในปี พ.ศ.2495 ได้มีการเปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนหุ่นเจิ้ง เป็น โรงเรียนมงคลวิทยา รวมถึงการเปลี่ยนหลักสูตรการสอนตามแบบกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงการเลิกสอนภาษาจีนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในช่วงเวลาแรกที่**โรงเรียนมงคลวิทยา**

ปี พ.ศ.2529 โรงเรียนมงคลวิทยาได้ย้ายไปทำการเปิดสอนยังโรงเรียนแห่งใหม่บนพื้นที่บริเวณดังกล่าว ทำให้สถานที่และตัวอาคารคัมเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ลำพูน ถูกทิ้งให้รกร้าง กระทั่งได้มีนักธุรกิจได้มาขอเช่าอาคารเปิดเป็นร้านอาหารชื่อ **คุ้มตันแก้ว** ก่อนที่จะปิดกิจการไปในเวลาต่อมา สถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. ลำพูน ได้มาขอเช่าพื้นที่คัมเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ เป็นสถานที่จัดรายการวิทยุ จนกระทั่งหมดสัญญาลงในปี พ.ศ.2548 ปัจจุบันเทศบาลจังหวัดลำพูน ได้เข้ามาช่วยดูแลและจัดให้เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน

คุ้มแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในคุ้มเจ้าเมืองลำพูนที่เหลืออยู่เพียงไม่กี่แห่ง สะท้อนให้เห็นสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า และสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของลำพูนเป็นอย่างยิ่งเทศบาลเมืองลำพูนและกลุ่มวงแหวนหละปุ่น จึงได้จัดตั้งโครงการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน ในปี 2550 เพื่ออนุรักษ์อาคารเก่าที่อยู่ในเขตเมืองไว้ และจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ผ่านทางรูปภาพ และสิ่งของเครื่องใช้ในอดีต เพื่อแสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และสังคมเมืองลำพูนในอดีต และมีการโยงกับพิพิธภัณฑ์ภายในเมืองที่เป็นอาคารโบราณ เช่น พิพิธภัณฑ์ปัมน้ำมันสามทหาร พิพิธภัณฑ์ร้านค้าโบราณเมืองลำพูน พิพิธภัณฑ์สถานีตำรวจเมืองลำพูน พิพิธภัณฑ์รถไฟลำพูน พิพิธภัณฑ์คุ้มเจ้าลำพูน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาของเยาวชน และสามารถคงสภาพของเมืองเก่าของลำพูนต่อไปได้ในอนาคต (ที่มาของข้อมูล : <https://www.museumsiam.org> ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2559)

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุ้มเจ้า เป็นสถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยที่มีฐานะ หรือฐานันดรศักดิ์สูงกว่าเรือนพักอาศัยทั่วไป คุ้มเจ้าจึงมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีการใช้

เรือนสระระไน

เทคโนโลยีสูงกว่า และมีการใช้วัสดุการก่อสร้างที่สูงกว่า ลักษณะของตัวอาคารเป็นเรือนสระระไน ขนาดใหญ่ 2 ชั้น ซึ่งชั้นล่างก่อด้วยอิฐถือปูน ส่วนชั้นบนทึบประกอบด้วยไม้สัก หลังคาทรงมนิลา เป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก และเรือนไม้พื้นถิ่นล้านนา เป็นรูปแบบเรือนที่พักอาศัยที่เป็นรูปแบบนิยมของสถาปัตยกรรมประเภทคุ้มเจ้า เรือนสระระไนเป็นเรือนไม้แบบประเพณีแบบหนึ่งของล้านนา ที่เรียกว่า “เฮือนสมัยกลาง” พบมากที่จังหวัดลำพูน จนเรียก ได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเรือนไม้ลำพูน ได้รับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งแพร่หลายเข้า มายังล้านนาในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 -6

ระบบโครงสร้างหลังคา

ลักษณะเป็นเรือนไม้ยกใต้ถุนสูง ผังเรือนพัฒนาไปจากแบบแผนประเพณีเดิม เนื่องจากพัฒนาการของระบบโครงสร้างหลังคาที่ล้านนาได้รับองค์ความรู้จากชาวตะวันตก ทำให้สามารถออกแบบทรงหลังคาที่สามารถแก้ไข ปัญหาเรื่องระบบการระบายน้ำจากหลังคา และสามารถขยายปรับผังพื้นเรือนให้สามารถมีรูปแบบที่หลากหลายตามความต้องการใช้งานที่เพิ่มขึ้นได้ ด้วย

กล่าวคือ ระบบโครงสร้างหลังคาเดิมของเรือนพื้นถิ่นล้านนา คือ ระบบจั่ว โดยมี “ป๊ะ” หรือปีกหลังคาด้านสกัดหัวท้ายเพื่อป้องกันน้ำฝนสาดเข้าสู่ตัวเรือน หากผังพื้นขยายออกกระบบโครงสร้างหลังคาจะต้องขยายออกไปในลักษณะของการมี “จั่วแฝด” และจุดเชื่อมต่อของชายคาหลังคาทั้งสองคือ “รางริน” รอยต่อของหลังคาและระบบรางรินนี้เอง ที่ทำให้พัฒนาการของระบบโครงสร้างหลังคาของเรือนล้านนาไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำรั่วซึมจากรางรินสู่ภายในเรือนได้ ระบบโครงสร้างหลังคาแบบตะวันตกจะมีระบบ “ตะเฆ่สัน” และ “ตะเฆ่ราง” ที่เป็นโครงสร้างช่วยแบ่งระบบโครงสร้างหลังคาออกจากกัน เมื่อโครงสร้างหลังคาสามารถแยกออกจากกัน ได้ ผังพื้นเรือนจึงสามารถขยายและเชื่อมต่อกันด้วยระบบโครงสร้างหลังคาชุดใหม่

เครื่องประดับหลังคา

หลังคาทรงจั่วหรือปั้นหยา แต่ที่พบมากคือ ทรงจั่วผสมปั้นหยา (มนิลา) ลักษณะเด่นคือมีไม้ประดับหลังคา เรียกว่า “สระระไน” อันเป็นที่มาของชื่อเรียกเรือนประเภทนี้ ติดประดับ อยู่ที่ยอดจั่ว ปลายปั้นลมของหลังคาจั่ว และที่มุมชายคาตรงที่ เเชิงชาย มาบรรจบกันของหลังคาปั้นหยา หรือหลังคา มนิลาบางหลัง ก็ใช้ไม้ฉลุลายแบบล้านนา ประกอบเข้าด้วยกันกับไม้ สระระไนที่ยอดจั่ว คล้ายกับเรือนขนมปังขิง แต่ไม่ได้ประดับไม้ฉลุลายจนทั่วเรือน

เหมือนเรือนขนมปังขิง คงมีเฉพาะที่ยอด จัวกับการตกแต่งด้านหน้า เรือน
เพียงบางส่วนเท่านั้น

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พิพิธภัณฑสถานเมืองลำพูน เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านสถาปัตยกรรม
ประเภทคุ้มเจ้าที่ปรากฏในเมืองลำพูนที่มีสภาพอาคารค่อนข้างสมบูรณ์
สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเรือนที่พักอาศัยในดินแดนล้านนาได้
เป็นอย่างดี เพราะเป็นเรือนพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาผสมผสาน
ทำให้รูปแบบผังพื้นอาคาร และรูปแบบหลังคามีพัฒนาการก้าวหน้าขึ้น
กว่าเดิม นอกจากนี้ยังสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันภายในคุ้มเจ้า
ได้จากการจัดนิทรรศการเครื่องใช้เครื่องเรือนต่างๆ

● วัดจามเทวี

1. สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่บนถนนจามเทวี หมู่ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็น
วัดที่มีความเก่าแก่มากวัดหนึ่งในจังหวัดลำพูน มีเนื้อที่หมดประมาณ 12 ไร่
1 งาน 5 ตารางวา โดยทั่วไปมักเรียกว่าวัดกู่กุด

2. ประวัติความเป็นมา

ยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าสร้างตั้งแต่สมัยใด ส่วนใหญ่เป็นการ
สันนิษฐานจากเอกสารชั้นหลังประกอบกับตำนานต่างๆ กล่าวว่า พระราช
โอรสของพระนางจามเทวี คือ พระเจ้ามหันตยส และพระเจ้าอนันตยศ
โปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้นเพื่อถวายพระเพลิง แล้วโปรดให้สร้างเจดีย์เหลี่ยมมี
ยอดหุ้มด้วยทอง เรียกว่า สุวรรณจังโกฏ แต่จากการค้นพบศิลาจารึกวัดกู่กุด
บริเวณเชิงพระธาตุเจดีย์กู่กุด ได้กล่าวถึงการปฏิสังขรณ์รัตนเจดีย์กู่กุด ที่ได้
หักพังลงเนื่องจากแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในสมัยนั้น

ลักษณะทางศิลปกรรมของพระเจดีย์ที่วัดกู่กุดนี้จะอยู่ในสมัยของพระเจ้า
สรรพสิทธิ ราวพุทธศตวรรษที่ 17 และไม่เกินรัชกาลพระเจ้าสวาวริสิทธิ
หลังจากนั้นถูกปล่อยทิ้งร้างจนกระทั่ง พ.ศ.2479 เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ได้
อาราธนาครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนามาช่วยก่อสร้างโบสถ์ วิหาร
กุฏิ ตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่สำคัญภายในวัด และสถาปนา
วัดจามเทวีขึ้นใหม่ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 2 กันยายน
พ.ศ. 2490 มีชื่อว่า “วัดจามเทวี”

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เจดีย์กู่กุด

เป็นโบราณสถานสำคัญของวัดจามเทวี มีเจดีย์ที่มีลักษณะพิเศษเช่นเดียวกับ
สุวรรณเจดีย์ วัดพระธาตุหริภุญชัย คือ เป็นเจดีย์ทรงปราสาทบนฐาน

รัตนเจดีย์

สี่เหลี่ยม เรือนธาตุทำซ้อนกันเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นประดิษฐานพระพุทธรูปในจระนำขุ่ม ด้านละ 3 องค์ ชั้นละ 12 องค์ ทั้งหมด 5 ชั้น รวม 60 องค์ ที่สื่อถึง อดีตพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสรู้แล้วในโลกมนุษย์ในอดีต หรืออาจหมายถึง พระปัจเจกพุทธเจ้าจำนวนมากนับไม่ถ้วน นอกจากนี้รูปแบบเจดีย์ที่มีความสัมพันธ์กับสัตตมหาปราสาทในศิลปะโปโลนนารูวะของลังกา และอิทธิพลศิลปะพุกามที่ปรากฏทั้งในด้านรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม และรูปแบบงานศิลปกรรม เช่น พระพุทธรูปที่ประดับในขุ่มจระนำ และรูปปั้นเทพพนม ตลอดจนลวดลายกระหนกรุ่นเก่าที่พบในสมัยทวารวดี ที่เรียกว่า “กระหนกผักกูด” ก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะคุปตะ

ตั้งอยู่บริเวณวัดจามเทวีด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์กู่กุด เจดีย์องค์นี้จัดเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่มีเรือนธาตุอยู่ในผังแปดเหลี่ยม เริ่มตั้งแต่ฐานถึงส่วนเรือนธาตุและส่วนรองรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยม ส่วนของเรือนธาตุที่ประดับจระนำขุ่มประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ทั้ง 8 ด้าน ลักษณะเป็นขุ่มเพาแบบพม่า (Clec) เหนือส่วนเรือนธาตุเป็นชั้นคล้ายกับชั้นของหลังคาลาดเอน

รัตนเจดีย์น่าจะพัฒนามาจากเจดีย์แบบปาละในศิลปะอินเดีย พบสรุปจำลองสำริดขนาดเล็กที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดมีเรือนธาตุแปดเหลี่ยมประดับจระนำขุ่ม ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆัง พบที่เมืองลพบุรีและเมืองสุโขทัย เจดีย์ลักษณะดังกล่าวน่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี ในภาคกลางของประเทศไทย

อย่างไรก็ตามมีข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบของเจดีย์ในศิลปะหริภุญไชย โดย ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม (2550) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับทฤษฎีข้อสันนิษฐานใหม่ว่าเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ประยุกต์ปรับเปลี่ยนจากลักษณะของทรงปราสาทยอดในศิลปะพุกาม ศิลปะจีน หรือศิลปะลังกา มีข้อสันนิษฐานว่าได้รับแรงบันดาลใจในการก่อสร้างองค์เจดีย์จากรูปแบบ “เจดีย์-วิหาร” หรือ “ละ” ของจีน ซึ่งแพร่หลายมากและมีมาก่อนยาวนาน สร้างด้วยรูปทรงแปดเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ตลอดจนทรงกลม เจดีย์กู่กุดมีรูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนชั้นปลายสอบขึ้นเพื่อตอนอดเป็นทรงกรวยเหลี่ยม ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่ไม่พบในงานศิลปะข้างเคียงอื่นใด โดยเฉพาะศิลปะพุกามที่มีส่วนใกล้ชิดกับศิลปะหริภุญไชยก็ไม่พบ จึงอนุมานว่าส่วนหนึ่งอาจได้แรงบันดาลใจจาก “ละ” ของจีน เป็นต้น

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดจามเทวี หรือวัดกุฎี นี้เป็นวัดที่มีโบราณสถานที่สำคัญและมีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และเป็นแหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะหรือมรดกที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมากให้ศึกษาอยู่ในปัจจุบัน เจดีย์กุฎี และรัตนเจดีย์ที่พบในวัดจามเทวีเป็นประจักษ์พยานถึงความสัมพันธ์ระหว่างอารยธรรมจากหลายแหล่ง และการผสมผสานกลมกลืน แลกเปลี่ยนปรับเปลี่ยนของผู้คนในอดีตไม่ว่าจะเป็นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางของไทยที่แพร่ขึ้นมาสูงสุดที่แคว้นหรือมอญ การผสมผสานศิลปะแบบพุกามของพม่าที่ปรากฏร่องรอยผ่านงานศิลปกรรม พระพุทธรูป และงานปูนปั้นต่างๆ และยังทำให้การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะสถาปัตยกรรมขยายขอบเขตความรู้เพิ่มเติมไปอีกเมื่อมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการรับอิทธิพลของจีนที่สะท้อนผ่านรูปแบบ รูปทรงของงานสถาปัตยกรรม เป็นต้น

วัดจามเทวีจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งของจังหวัดลำพูน และของประเทศ เพื่อเรียนรู้รากเหง้าตัวตน ความผสมกลมกลืนและการหลอมหล่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในดินแดนล้านนาแห่งนี้

● วัดพระธาตุหริภุญชัย

1. สถานที่ตั้ง

วัดพระธาตุหริภุญชัยรวมหาวิหาร ดำรงตำแหน่งพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 335 ถนนอินทยงยศ หมู่ที่ 1 ตำบลในเมือง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน บริเวณใจกลางเมืองลำพูนห่างจากศาลากลางจังหวัดลำพูนประมาณ 150 เมตร มีถนนล้อมรอบสี่ด้าน ได้แก่ ถนนอัฐฐารสทางทิศเหนือ ถนนชัยมงคลทางทิศใต้ ถนนรอบเมืองทางทิศตะวันออก และถนนอินทยงยศทางทิศตะวันตก

2. ประวัติความเป็นมา

สร้างขึ้นราว พ.ศ.1440 สมัยพระเจ้าอาทิตยราชเป็นกษัตริย์ครองเมืองหริภุญไชย ถือว่าป็นวัดหลวงและชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “**วัดหลวงลำพูน**” พระเจ้าอาทิตยราช กษัตริย์วงศ์รามัญได้สร้าง มณฑปครอบโกศทองคำบรรจุพระบรมธาตุไว้ภายในเจดีย์และมีการสร้างเสริมต่อกันมาอีกหลายสมัย ต่อมาในปี พ.ศ. 1986 พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์นครเชียงใหม่ได้ทรงกระทำ การปฏิสังขรณ์ เสริมองค์พระเจดีย์ขึ้นใหม่ โดยให้เป็นโครงสร้างใหม่รูปแบบ

ลังกา ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากในสมัยพระเจ้าติโลกราชมีความสัมพันธ์กับลังกาอยู่มาก

ตำนานการก่อสร้างพระธาตุหริภุญไชย

พระเจ้าอาทิตย์ราชกษัตริย์แห่งนครหริภุญไชยองค์ที่ 30 ได้ขึ้นเสวยครองราชย์ตรงกับปีวอก เดือนเพ็ญบุษยมาส จุลศักราช 238 มีพระราชดำริให้สร้างพระราชมณเฑียรใหม่ โดยกำหนดพื้นที่กลางพระนครที่มีฐานะเป็นรูปเปลือกหอยสังข์ เมื่อสร้างแล้วเสร็จทรงเสด็จขึ้นไปยังห้องพระบัคน (ห้องส่วนส่วนพระองค์) พบว่าเป็นชัยภูมิแห่งนั้นตรงกับตำแหน่งของแท่นศิลาที่มีพระเกสธาตุของพระพุทธองค์ประดิษฐานอยู่ใต้ผืนปฐพีอันพญากาเผือกได้ให้กาผู้หลายเฝ้ารักษาไว้ พระเจ้าอาทิตย์ราชพยายามจะเสด็จสู่वलัญชนะสถานเพื่อปฏิบัติพระสรีริก กากีบินโฉบไปมาแสดงอาการกีดกันมิให้พระองค์เข้าไป และปรากฏเหตุการณ์อัศจรรย์มากมายจึงโปรดให้สร้างพระมณฑปเจดีย์ทรงปราสาทเป็นซุ้มโค้งภายในโถงตลอดถึงกัน 4 ด้าน สูง 12 ศอก ครอบฐานชุกชีที่ประดิษฐานโกสพระบรมสารีริกธาตุ พระมณฑปปราสาทก่อด้วยอิฐดิน อิฐเงินและอิฐทองคำแต่ละก้อนหนัก 1,500 ปอนด์ ด้วยรัตน 7 ประการ กษัตริย์แห่งนครหริภุญไชยได้ทำนุบำรุงรักษาร่องพระธาตุเจดีย์ไว้โดยสวัสดิ์ตลอดมา จนกระทั่ง ปีระกา จุลศักราช 636 พระญามังรายกรีธาทัพบุกยึดครองนครหริภุญไชย และให้กษัตริย์องค์ต่อๆมามีหน้าที่ในการบูรณะและดูแลพระธาตุหริภุญไชย และเมืองหริภุญไชยในฐานะเมืองสำคัญทางศาสนาของอาณาจักรล้านนา

พญาแสนเมืองมา กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ได้บูรณะพระธาตุโดยทรงให้หุ้มพระธาตุหริภุญไชยด้วยแผ่นทองคำหนักสองแสนหนึ่งหมื่น หรือ 252 กิโลกรัม ต่อมาในรัชสมัยพญาติโลกราช ได้บูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุ และอาราธนาพระสังฆมหาเถระเมธังกรเป็นผู้ควบคุมการบูรณะ และเสริมสร้างองค์พระบรมธาตุ โดยปรับปรุงโครงสร้างพระธาตุจากทรงปราสาทเป็นทรงระฆังแบบลังกา ตามแบบพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ของเมืองเชียงใหม่ จนกระทั่งถึงสมัยของพระเจ้ากาวิละ พร้อมด้วยขัตติยะลูกหลานพร้อมกันตั้งฉัตรหลวง 4 มุม รวมทั้งฉัตรพระบรมธาตุเจ้ากับบูรณะรั้วลำเวียงเหล็กทองที่ล้อมองค์พระธาตุเจ้า และในปี พ.ศ. 2334 พระเจ้ากาวิละได้ร่วมกับน้องทุกคนสร้าง “หอยอ” คือวิหารทิศประจำทิศทั้ง 4 ด้าน และได้หล่อพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรไว้ ให้ชื่อว่าพระละโว้

ต่อมาในปี พ.ศ.2472 เจ้าจักรคำขจรศักดิ์เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ 10 ได้อาราธนาครูบาธรรมชัย จากวัดประตูปามาทำการรื้อทองจังโกที่ห่มองค์พระธาตุตั้งแต่เดิมออก และทำการบูรณะใหม่โดยการห่มแผ่นทองเหลืององค์พระธาตุตลอดทั้งองค์ มีการบูรณะสืบเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งการบูรณะครั้งล่าสุด เมื่อปี พ.ศ. 2525 ฉลองครบรอบ 200 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ รัฐบาลให้งบประมาณสนับสนุนจำนวน 11 ล้านบาท บูรณะห่มทองจังโกใหม่ที่ชำรุดและเสริมใหม่ จนมีสภาพดังที่เห็นในปัจจุบัน

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

	วัดพระธาตุหริภุญชัยมีกำแพง 2 ชั้น คือ กำแพงวัดชั้นนอกซึ่งโอบล้อมอาณาเขตของวัดทั้งหมดไว้ และก่อกำแพงเป็นศาลาบาตรรอบองค์พระธาตุหริภุญชัยเป็นกำแพงชั้นในอีกชั้นหนึ่ง
วิหารหลวง	โบราณสถานและเสนาสนะภายในเขตกำแพงวัดชั้นใน ประกอบด้วย ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ประธาน ลักษณะเป็นอาคารขนาดใหญ่มีมุขด้านหน้า และหลัง และมีระเบียงล้อม วิหารหลังนี้ได้สร้างขึ้นแทนวิหารหลังเก่าซึ่งพังทลายลงเนื่องจากพายุพัดในปี พ.ศ. 2458 วิหารหลังนี้นอกจากจะใช้ประกอบศาสนกิจของพุทธศาสนิกชนชาวลำพูนแล้ว ในช่วงที่รัฐบาลสยามเข้ามาจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นในมณฑลพายัพ ได้ใช้เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางการเมือง เช่น การถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ในปี พ.ศ.2440 และเป็นที่รับมอบพระแสงราชศาสตราประจำเมือง ในปี พ.ศ. 2469 อีกด้วย
วิหารพระละโว้	ตั้งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ เรียก พระละโว้
วิหารพระพุท	ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นวิหารที่สร้างใหม่แทนหลังเก่า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง ประทับนั่งแสดงปางมารวิชัย เรียกว่า พระพุท
วิหารพระทันใจ	ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์พระธาตุหริภุญชัย เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่ทดแทนหลังเก่าที่ทรุดโทรมมาก และประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อโลหะ ศิลปะล้านนาขนาดใหญ่ เรียกว่า พระทันใจ นอกจากวิหารทั้ง 4 รายล้อมรอบองค์พระธาตุเจดีย์หริภุญชัย ยังมีวิหารขนาดเล็กและอาคารเสนาสนะจำนวนมากรายล้อม ได้แก่ วิหารพระบาทสี่

รอย วิหารพระพันตน วิหารพระไสยาสน์ (พระนอน) วิหารพระเจ้ากั๊ก เกลือหรือพระเจ้าแดง เป็นต้น

สุวรรณเจดีย์ หรือเจดีย์ปทุมวดี ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย เจดีย์องค์นี้ตำนานกล่าวว่าพระนางปทุมวดีมีเชื้อของพระเจ้าอาทิตย์ราช ทรงโปรดให้สร้างขึ้น หลังจากพระเจ้าอาทิตย์ราชทรงสร้างพระธาตุหริภุญชัยได้ 4 ปี โดยมีแผนผังอยู่ในฐานสี่เหลี่ยมก่อซ้อนเหลื่อมกัน 5 ชั้น ฐานแต่ละชั้นประดับด้วย ชุ่มจรณะนาด้านละ 3 ชุ่ม รวมชั้นละ 12 ชุ่ม รวมทั้งสิ้น 60 ชุ่ม ภายในชุมพบ ร่องรอยการประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนในศิลปะหริภุญชัยในบาง ชุ่ม ปลียอดสี่เหลี่ยมหุ้มด้วยแผ่นทองจังโก เป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าที่หลงเหลืออยู่ให้ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมรูปแบบศิลปะหริภุญชัย นอกจากนี้ยังมี **หอกังสดาล** ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุหริภุญชัย หรือทางทิศเหนือของวิหารหลวง ลักษณะเป็นหอขนาดใหญ่สูง 2 ชั้น ชั้นบนแขวนระฆังที่หล่อขึ้นโดยเจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 7 เจ้าดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ (พ.ศ.2414-2431) ชั้นล่างแขวนฆ้องหรือกังสดาลขนาดใหญ่ หล่อในสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 6 (พ.ศ.2399-2413) มี**หอพระไตรปิฎก** และ**รูปจำลองขนาดเล็กของเขาสิเนรุ หรือเขาพระสุเมรุ** โบราณสถานและเสนาสนะภายในเขตกำแพงวัดชั้นนอก คือ บริเวณพื้นที่ระหว่างกำแพงชั้นในและกำแพงวัด มีคณะสงฆ์ประจำทั้ง 4 มุม ทำหน้าที่ปฏิบัติบำรุงพระธาตุ ประกอบด้วย คณะหลวง คณะสะดือเมือง คณะเชียงยืน และคณะอัฐารส

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระธาตุหริภุญชัย

พระธาตุหริภุญชัยเป็นเจดีย์พระธาตุมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ

- (1) ส่วนฐาน ชั้นล่างสุดทำเป็นฐานเขียง มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมซ้อนขึ้นไป 3 ชั้น ถัดจากฐานเขียงเป็นฐานบัวลูกแก้ว หรือฐานปัทม์ เรียงประกอบกันเป็นแนวนอนซ้อนลดหลั่นกัน เรียกว่า “ลวดบัวหรือชุดลวดบัว” ส่วนกลางคือระนาบของแท่นสี่เหลี่ยมเรียกว่า “ท้องไม้”
- (2) ส่วนกลาง เป็นชั้นถัดจากบัวลูกแก้วทำเป็นฐานเขียงกลมซ้อนกัน 3 ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานกลมมีลักษณะคล้ายมาลัยเถาซ้อนกัน 3 ชั้น รองรับองค์ระฆัง ส่วนกลางขององค์ระฆังทำเป็นลายตุลุนดอกไม้สี่กลีบโดยรอบองค์ และระหว่างลายทำเป็นลายตุลุนรูปพระพุทธรูป

(3) ส่วนบน เป็นส่วนบัลลังก์ ก้านฉัตร ปล้องไฉน และปลียอด ส่วนบนสุดเป็นฉัตร 9 ชั้น

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Intangible Heritage) ที่มีคุณค่ายิ่งของจังหวัดลำพูน และของประเทศไทย เนื่องจากมีศิลปสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าให้เรียนรู้เกี่ยวกับอารยธรรมของนครหริภุญชัยที่รุ่งเรืองอย่างมากในดินแดนอนุชาคเนย์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-18 ซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่ยังคงปรากฏอยู่ให้เห็นนี้หลงเหลืออยู่น้อยมาก การศึกษาจึงจำเป็นต้องศึกษาผ่านสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่จะหาได้ คือ เจดีย์ในวัดพระธาตุหริภุญชัยมืองค์เจดีย์ที่เก่าแก่ และยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมเอาไว้โดยไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปทรงดั้งเดิม คือ สุวรรณเจดีย์ หรือเจดีย์ปทุมมา ซึ่งเป็นเจดีย์ที่มีลักษณะพิเศษ คือเป็นทรงปราสาทที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเรือนธาตุทำซ้อนชั้น และประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ในซุ้มจระนำรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทนี้มีความเป็นไปได้ที่จะสัมพันธ์กับสัตตมหาปราสาทในศิลปะสมัยโปโลนนารูวะของลังกา ซึ่งมีรูปแบบและระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันอย่างมาก และเจดีย์ทรงปราสาทนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของเจดีย์สมัยทวารวดีที่ยังหลงเหลือปรากฏอยู่ นอกจากนี้ยังปรากฏรูปแบบศิลปกรรมของเจดีย์ที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะพุกาม ได้แก่ ส่วนฐานของเจดีย์ที่เป็นฐานบัวคว่ำอย่างเดี่ยวที่ไม่มีบังหงาย มีท้องไม้ทำเป็นช่องๆ ซึ่งเป็นลักษณะของฐานบัวที่พบในประเทศไทยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 สันนิษฐานว่าอิทธิพลศิลปะพุกามที่ได้รับคาดว่าชาวหริภุญชัยอพยพหนีโรคห่าไปอยู่ยังเมืองมอญตอนใต้ของพม่าในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 17

● วัดพระยืน

1. สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่บนถนนจามเทวี หมู่ 5 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

2. ประวัติความเป็นมา

ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี ปฐมกษัตริย์องค์แรกของนครหริภุญชัย

วัดพระยืนเป็นวัดสำคัญทางทิศตะวันออกของเมืองซึ่งสร้างโดยพระนางจามเทวีเมื่อทรงครองราชย์ได้ 7 ปี ในปีพ.ศ. 1213 พระองค์ได้สร้างวัดแห่งนี้ขึ้นสร้างพระวิหาร พระพุทธรูปและเสนาสนะให้เป็นที่อยู่ของพระสังฆเถระเรียกชื่อวัดนี้ว่า “**อรัญญิการาม**” มีบ้านเรือนครุฑธำมัญญ์ประมาณ 70 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ทำนาพระภิกษุส่วนใหญ่

เดินทางมาจากถิ่นอื่นมาพำนักเพื่อศึกษาเล่าเรียน สถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัดพระยืน คือ เจดีย์วัดพระยืน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1606 ในสมัยของพระเจ้าอาทิตยราช กษัตริย์องค์ที่ 32 แห่งนครหริภุญชัย หลังจากที่ได้ทรงสร้างพระบรมธาตุหริภุญชัยแล้ว ทรงหล่อพระมหาปฐุมิกรทองสัมฤทธิ์สูง 18 ศอก แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ที่วิหารวัดอรุณญารามและสร้างปราสาทสุปเป็นที่ประดิษฐานพระมหาปฐุมิกร (พระพุทธรูปยืน) นั้นแล้วให้ชื่อว่า **“วัดพุทธอาราม”**

ในปี พ.ศ.1912 พระยาเกีอานาและพระมหาสุมนะเถระได้สร้างพระพุทธรูปยืนด้านตะวันออกด้วยศิลาแลงเมื่อปีระกา เดือนยี่ออก 3 ค่ำ วันอังคาร โดยพระยาเกีอานาได้นิมนต์พระสุมนะเถระจากเมืองสุโขทัยมาจำพรรษาที่วัดพระยืน แล้วจึงก่อสร้างพระพุทธรูปยืนเป็นศิลาแลงขนาดเท่าองค์เดิมขึ้นอีก 3 องค์ รวมเป็น 4 องค์ ต่อมาในปี พ.ศ.2447 พระคันธวงศ์เถระ เจ้าคณะจังหวัดลำพูนพร้อมด้วยเจ้าหลวงอินทยงยศ เจ้าผู้ครองนครได้ก่อสร้างสุปที่พังทลายแล้วใหม่ก่อหุ้มพระปฐุมิกร 4 องค์เดิมไว้ภายในและก่อสร้างพระพุทธรูปใหม่อีก 4 องค์

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เจดีย์วัดพระยืน

งานสถาปัตยกรรมที่สำคัญของวัดพระยืน คือ เจดีย์วัดพระยืนที่เห็นในปัจจุบันมีรูปแบบศิลปกรรมแบบพม่า คล้ายกับเจดีย์วัดสัพพัญญูในเมืองพุกาม สร้างบนยกพื้นสูงเป็นชั้นลดหลั่น ลานประทักษิณชั้นบนมีเจดีย์ขนาดเล็กประจำมุม เรือนธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยม มีจระนำยื่นออกมาทั้งสี่ด้านเหนือเรือนธาตุเป็นหลังคาลาด รองรับชุตฐานซ้อนต่อยอดทรงระฆัง เจดีย์องค์ใหม่ที่สร้างครอบของเดิมนี้นี้ เจ้าหลวงอินทยงยศเจ้าผู้ครองนครลำพูนได้ให้หนานปัญญาเมือง ชาวบ้านหนองแสง ช่างประจำคุ้มหลวงเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่แทนองค์เดิมที่เหนือซุ่มขึ้นไปได้พังทลายลง

เจดีย์วัดพระยืน เป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่รับอิทธิพลเจตติยวิหารในศิลปะพุกาม เจดีย์ทรงปราสาทยอด หมายถึง เจดีย์ที่มีเรือนธาตุและมีส่วนยอดหรือเรือนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆัง จึงเรียกว่า **“เจดีย์ทรงปราสาทยอด”** หรือ **“ปราสาทยอดเจดีย์”** ลักษณะดังกล่าวเป็นเจดีย์รูปแบบเฉพาะลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นในศิลปะล้านนา โดยได้รับอิทธิพลมาจากอาคารที่เรียกว่า “เจตติยวิหาร หรือ กุเปยา” ในศิลปะพุกามของพม่า

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระยืนเป็นวัดเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานนับพันปี และมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ต่ำกว่า 6 ศตวรรษ สถาปัตยกรรมสำคัญที่ควรค่าแก่การศึกษา คือ เจดีย์วัดพระยืน เป็นงานสถาปัตยกรรมที่ลักษณะเฉพาะพิเศษที่โดดเด่น สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์และการรับอิทธิพลของศิลปะพุกามซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญที่อยู่ใกล้เคียงกับอาณาจักรล้านนา ลักษณะของ “เจดีย์วิหาร” เป็นการหลอมรวมของรูปทรงปราสาทและเจดีย์ผสมผสานเข้าไว้ด้วยกัน โดยเฉพาะรูปแบบเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอดที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดีชัฏตอนปลายและเป็นหลักฐานสำคัญในช่วงสืบเนื่องทางวัฒนธรรมจากสมัยทวารวดีสู่สมัยล้านนา

วัดพระยืนจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในดินแดนล้านนาที่มีคุณค่าอย่างมากแก่ผู้สนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมล้านนา

4) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา ในจังหวัดลำปาง

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดลำปาง มีจำนวน 7 แห่ง ประกอบไปด้วย

- กาดกองต้า

1. ตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งอยู่ ณ ชุมชนกาดกองต้า ถนนตลาดเก่า ตำบล สวนดอก อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

2. ประวัติความเป็นมา ชุมชนกาดกองต้า ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญของเมืองลำปางมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ลำปางเป็นเมืองท่าที่สำคัญเชื่อมต่อศูนย์กลางการค้าเมืองปากน้ำโพ (นครสวรรค์) กับภาคเหนือตอนบน เป็นแหล่งกระจายสินค้าเข้าออก แหล่งชุมชนเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองว่า “ตลาดจีนหรือ ตลาดเก่า” แม่น้ำวังเป็นเส้นแม่น้ำสายสำคัญของประวัติศาสตร์ เป็นท่าล่องซุงไม้สักของคนต่างชาติที่ได้รับสัมปทานทำกิจการป่าไม้ และเป็นแหล่งสะสมทุนหลักของพ่อค้าในลำปาง

การก่อรูปของชุมชนการค้าจีน ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2420 เส้นทางการค้าได้เปลี่ยนจาก ทางบกซึ่งเป็นระบบการค้าทางไกลด้วยวัวต่าง ม้าต่างมาเป็นการค้าระหว่างกรุงเทพฯ-เชียงใหม่ โดยอาศัยทางน้ำ มีศูนย์กลางการค้าอยู่ที่เมืองปากน้ำโพ เนื่องจาก

การทำป่าไม้สักส่งออกได้เปลี่ยนจากเส้นทางแม่น้ำสาละวินมาเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เส้นทางบกค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไป แม่น้ำวังจึงเป็นแม่น้ำสายประวัติศาสตร์แห่งการล่องซุงไม้สักออกจากลำปางเพื่อรวมกันที่ปากน้ำโพผูกเป็นแพซุงล่องสู่กรุงเทพฯ อย่างต่อเนื่องหลายสิบปีของบริษัททำไม้ฝรั่ง

การก่อตัวของชุมชนตลาดจีน เกิดขึ้นเนื่องจากเป็นพื้นที่รวมตัวของแรงงานที่มารับจ้างบริษัทฝรั่งที่ทำการค้าและสัมปทานไม้สัก ส่วนใหญ่จะมารวมตัวอยู่บริเวณตลาดจีนเพราะเป็นแหล่งจอดท่าเรือ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศบริเวณแม่น้ำวังมีเกาะกลางแม่น้ำ (ที่ตั้งบริเวณวัดเกาะในปัจจุบัน) กั้นแบ่งแม่น้ำวังออกเป็นสองสาย ด้านที่ติดต่อกับฝั่งชุมชนตลาดจีนเป็นช่องแคบและตื้นเหมาะเป็นที่จอดเรือจึงกลายเป็นแหล่งชุมชนมีคนมาขนถ่ายสินค้าขึ้นลง และยังเป็นที่ยอดกองคาราวาน (กองเกวียน) จากต่างแดนมาจอดเพื่อรอรับสินค้านำไปขายอีกต่อหนึ่ง

นอกจากนี้ยังเป็นท่าน้ำที่รวบรวมซุงจากป่าไม้ต่าง ๆ ที่จะนำล่องปากน้ำโพต่อไป จากปัจจัยดังกล่าวทำให้ตลาดจีนกลายเป็นท่าจอดเรือขนถ่ายสินค้าและเป็นท่าล่องซุง พ่อค้าส่วนใหญ่จะขึ้นล่องกับเรือ และอาศัยเพิงปลูกค้าขายเพื่อนอนพักชั่วคราว ทำให้บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของสำนักงานป่าไม้บริษัทตะวันตกต่าง ๆ ส่วนชาวพม่าที่เป็นหัวหน้าแรงงานต้องทำการควบคุมการล่องซุง ดูแลกิจการจึงมีการปลูกสร้างอาคารขึ้นมาเพื่อเป็นสำนักงานเป็นที่อยู่อาศัยของตนเอง และใช้เป็นที่พักอาศัยรับรองตัวแทนบริษัททำไม้ของชาวต่างชาติมาตรวจงานป่าไม้ พร้อมทั้งต้องอำนวยความสะดวกมีสินค้าฝรั่งต่าง ๆ ขายให้ จึงเป็นแหล่งการค้าขายในตัวเอง ช่วงแรก ๆ พ่อค้ามักจะเป็นชาวไทยใหญ่ พม่า เงี้ยว และพ่อค้าวัวต่าง ซึ่งมีฐานะจากการทำงานให้บริษัทป่าไม้ฝรั่งพร้อมกับการค้าขาย

ต่อมาเมื่อการคมนาคมทางน้ำเริ่ม มีความสำคัญพ่อค้าคนจีนเริ่มเดินทางเข้ามาพร้อมเรือสินค้า เป็นกุลีรับจ้าง มาพบทำเลที่เหมาะสม ประกอบกับความขยันขันแข็ง มีหัวการค้าที่ดีกว่าจึงเริ่มเข้าครอบงำ มีบทบาททางการค้า แย่งเบียดเบียดชนชาวไทยใหญ่ พม่าออกไปจากตลาดการค้า

พ่อค้าจีนส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีนไหหลำและจีนแคะนิยมถักผมเปียยาวเป็นคนจีนอพยพจากจีนแผ่นดินใหญ่ เมื่อมีช่องทางทำมาหากินได้ชักชวนกันมาอยู่มากขึ้น และครอบงำคนพื้นเมืองดั้งเดิมเกือบหมด มองไปทางไหนก็มีแต่คนจีนทำการค้าขายจึงเรียกว่า ตลาดจีน หรือเปลี่ยนเป็นตลาดเก่า

สมัยนิยมไทยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็น ยุคทองของชาวจีนอีกครั้ง เมื่อบทบาททางการเดินทางรถไฟมาถึงลำปางครั้งแรก เมื่อ 1 เมษายน 2459 เป็นการเปิดด่านเชื่อมระหว่างลำปางกับเมืองเหนือผนวกควบกับส่วนกลางกรุงเทพฯเป็นผลกระทบต่องสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตของคนลำปางที่เปลี่ยนแปลง ไปอย่างมากและต่อเนื่องจวบจนปัจจุบันกาดกองต้าย้อนอดีตตลาดจีนลำปาง

ลำปางในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำที่รุ่งเรือง เป็นเมืองท่าที่สำคัญเชื่อมต่อ ศูนย์กลางการค้าเมืองปากน้ำโพ (นครสวรรค์)กับภาคเหนือตอนบน เป็นแหล่งกระจายสินค้าเข้าออก แหล่งชุมชนเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองว่าตลาดจีนหรือ ตลาดเก่า แม่น้ำวังเป็นเส้นแม่น้ำสายสำคัญของประวัติศาสตร์ เป็นท่าล่องซุงไม้สักของคนต่างชาติที่ได้รับสัมปทานทำกิจการป่าไม้ทำรายได้มากมายเป็นแหล่งสะสม ทุนหลักของพ่อค้าในลำปางอดีตการคมนาคมไม่สะดวก การทำมาหากินของคนชาวลำปางอยู่ในระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง ผลผลิตส่วนใหญ่เป็นพืชไร่ ผลผลิตจากป่า การค้าระหว่างเมืองในเขตภาคเหนือด้วยกันเป็นการค้าโดย พ่อค้าวัวต่าง ซึ่งเป็นชาวไร่ชาวนาในหมู่บ้านรวบรวมผลผลิต เช่นเมี่ยง ยาเส้น ครั่งของป่า ฯลฯ ขายให้แก่พ่อค้าในเมือง ขากลับนำสินค้าที่ต้องการมาขายในหมู่บ้าน เช่นเกลือ เครื่องเหล็ก ปลาแห้ง ฯลฯ

เมื่อทางรถไฟสายเหนือมาถึงลำปางและขยายต่อไปถึงเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2464 การคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น ทางน้ำค่อย ๆ ลดบทบาทหมดความสำคัญลงตามลำดับ เป็นเหตุให้แหล่งชุมชนการค้าย่อย ๆ ย้ายไปบริเวณสถานีรถไฟลำปาง สบตุย ในเวลาต่อมาประจวบกับการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 กองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดลำปาง เพื่อเป็นทางผ่านไปพม่าเข้ายึดบริเวณต่าง ๆ โดยเฉพาะย่านการค้าตลาดจีน ด้วยเหตุต้องการยึดยุทธปัจจัยทำให้ห้างสรรพสินค้า ร้านค้า ในชุมชนตลาดจีนของคนเชื้อสายจีน พม่า และฝรั่งต้องอพยพหนีภัยสงคราม การไม่ต้องยุติลงโดยปริยายชุมชนตลาดจีนจากเดิมเป็นแหล่งศูนย์กลาง การค้าทางเรือที่เจริญค่อย ๆ ลดบทบาททางการค้าและกลายมาเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ในย่านชุมชนตลาดจีนกาดกองต้า มักมีรูปแบบที่ผสมผสานหลากหลายวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ๆ มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน เช่น ไทยใหญ่ พม่า จีน ชาวข่าม และชาวตะวันตก รูปแบบ

สถาปัตยกรรมจึงมีความผสมปนเปไปตามความพึงพอใจของเจ้าของ และเป็นไปตามทักษะฝีมือช่างผู้ก่อสร้าง อาคารที่มีความโดดเด่นสำคัญของย่านชุมชนกาดกองต้า ยกตัวอย่างอาคารที่โดดเด่น ดังนี้

(1) อาคารฟองหลี

ก่อสร้างในช่วงปี พ.ศ.2434-2444 เป็นอาคารไม้สองชั้น ก่ออิฐถือปูนผสมผสานกับโครงสร้างไม้ ยกพื้นสูงจากถนนประมาณ 1 เมตร กว้าง 16 เมตร ลึกราว 10 เมตร หลังคาจั่วตัดขวางแบบจีน ชั้นบนเป็นห้องนอนพร้อมกับมีระเบียงและชายคายด้านหน้าถูกแต่งเติมเพิ่มเติมด้วยไม้สักฉลุลวดลายโปร่ง เสาไม้รับระเบียงเรียงรายตรงทางเดินด้านล่างเป็นผลมาจากอิทธิพลตะวันตกที่แพร่หลายเข้ามาในสมัยนั้น

บานประตูชั้นบนและชั้นล่างก็กลับเป็นบานเฟี้ยมลูกฟักไม้สักแบบจีน การตกแต่งทางเข้าด้านหน้าทำอย่างวิจิตร เหนือประตูเป็นช่องประดับไม้ฉลุลวดลายพรรณพฤกษาอ่อนช้อยแปลกตารูปครึ่งวงกลม ค้ำยันระหว่างพื้นชั้นสองและเสารายระเบียงด้านหน้าฉลุประดับตกแต่งเสาเม็ดเล็กๆ ทแยงมุม โดยเฉพาะลายเท้าแขนตรงมุมหัวเสาและลายช่องลมโค้งของประตูซึ่งมีความงดงามแปลกตา

ด้านผนังอาคารเป็นแบบผนังก่ออิฐรับน้ำหนัก หนาราว 40 เซนติเมตร มีการเสริมบัวหงายแบบฝรั่งคาตราระหว่างชั้นบนและชั้นบนล่างภายนอกอาคารขอบหน้าต่างมีการทำคิ้วก่อบัวเป็นลายปูนปั้นแบบตะวันตกไว้เหนือหน้าต่างเพื่อกันน้ำฝนตกไหลย้อน หน้าต่างมีบานเกล็ดไม้ให้ลมเข้า โดยสามารถเปิดบานกระทุ้งหรือเปิดทั้งหมดได้ตลอดแนวเหมือนบานประตู มีการใช้บานพับ กลอน และเหล็กเส้นกับประตูหน้าต่างอันเป็นวัสดุที่นำมาใช้เป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5

ส่วนการยึดไม้ใช้ระบบเดือยและสลัก มีสำรวจพบว่ามีมีการนำตะปูจีนมาใช้ด้วยนับเป็นการผสมกลมกลืนกันระหว่างวิทยาการตะวันตกและตะวันออก เจ้าของอาคารหลังนี้เป็นชาวจีน เรียกขานชื่อว่า “**จีนฟอง**” หรือเจ้าสัวฟอง ผู้ซึ่งได้รับสัมปทานป่าไม้ ทั้งยังเป็นเจ้าภานุยาอากรฝิ่นและสุราของเมืองลำปางนับเป็นชาวจีนที่มีฐานะดีที่สุด เจ้าสัวฟองยังสนิทสนมกับเจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้ายซึ่งได้ตั้งนามสกุลให้เจ้าสัวฟองว่า “**ฟองอาภา**”

(2) บ้านคมสัน

ก่อสร้างในปี พ.ศ. 2460 ผู้เป็นเจ้าของรุ่นแรกคนตลาดจีนรู้จักกันดีในชื่อ “**บ้านน้อย-ย่ากลางสาด คมสัน**” บ้านคมสันเป็นบ้านปูนหลังแรกในย่านนี้สร้างขึ้นช่วงเวลาเดียวกับสะพานรัชฎาภิเศก คือในปี พ.ศ. 2460 ซึ่งป่า

น้อยได้เพื่อนฝรั่งจากบริษัททำไม้ช่วยออกแบบให้ แล้วใช้ช่างชาวเชียงใหม่ที่ขึ้นชื่อเรื่องฝีมือทางเชิงช่างมาก่อสร้าง ด้านวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างต่างๆ นำมาจากกรุงเทพฯ บรรทุกมากับรถไฟและเรือกลไฟ

บ้านคนสันเป็นอาคารปูนชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูง บางส่วนของใต้ถุนมีการต่อเติมเป็นห้องทำงาน มีบันไดขึ้นสองทาง โดยจะมีชานเล็กๆ ก่อนเข้าบ้าน การตกแต่งใช้เทคนิคปูนเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่มีการประดับกระจกสี ผนังบ้านและเสาใช้วิธีหล่อคอนกรีตผสมกับหินกรวดจากแม่น้ำวัง จึงแข็งแรงทนทาน ส่วนที่เป็นไม้มีการนำมาตากผึ่งให้แห้งสนิทก่อนเพื่อให้คงทน เนื่องจากบ้านถูกออกแบบให้มีใต้ถุนสูงในระดับเดียวกับตัวสะพานรัชฎาภิเชก น้ำจึงไม่ท่วมถึงระดับตัวบ้าน

(3) อาคารหม่องโง่ยซีน

สร้างราวปี พ.ศ. 2451 อาคารหม่องโง่ยซีนเป็นเรือนขนมปังขิงหลังคาทรงมะนิลา สูงสองชั้นครึ่ง ลักษณะครึ่งปูนครึ่งไม้ห้องบนสุดคือห้องพระประดับด้วยกระจกสีขึ้นไปถึงได้โดยใช้บันไดลับที่ซ่อนอยู่ในตู้แบบบิลด์อินบนชั้นสอง ความพิเศษของอาคารหม่องโง่ยซีนอยู่ที่ลายฉลุไม้ (Framework) ทาสีขาวแบบเรือนขนมปังขิงทั่วไป โดยส่วนใหญ่เป็นลายพรรณพฤกษา ลายก้านขด ลายประดิษฐ์ มีลายสัตว์และลายสัญลักษณ์ที่หน้าจั่วประดับตกแต่งแทบทุกส่วนของอาคาร ดูหรูหรา พลั้วไหว นอกจากนี้ หน้าจั่วมีการประดับสระไนอันเป็นลักษณะเด่นของเรือนแบบมะนิลา ฝาเพดานบุด้วยแผ่นดีบุกคุนลายอย่างวัดในพม่า ชุมโค้งเหนือประตูด้านในตกแต่งด้วยกระจกสี

ช่างจากพม่าเป็นออกแบบก่อสร้างอาคารหม่องโง่ยซีน (Moung ngwe zin) หม่องโง่ยซีน เป็นบุตรชายหม่องส่วยอ๊ตล์ ชาวพม่า หัวหน้าแรงงานคนแรกของบริษัททำไม้ในลำปาง ซึ่งก็คือต้นตระกูลสุวรรณอ๊ตล์ซึ่งร่ำรวยจากการค้าไม้ ปัจจุบันเป็นอาคารแห่งนี้ที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว แต่ก็มีการใช้ประโยชน์เพียงบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากสภาพโดยทั่วไปของอาคารค่อนข้างเก่า ทั้งนี้ไม่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนใดเลยยังคงสภาพเดิมทั้งหมด

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ชุมชนกาดกองต้าเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจอย่างยิ่งเนื่องจากมีความหลากหลายของตัวอาคารที่ตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่ชุมชนการค้าที่คึกคักมีสีสันที่สุดแห่งหนึ่งของภาคเหนือ ด้วยความที่เป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ บ้านเรือนร้านค้า และสิ่งปลูกสร้างจึงมีรูปแบบที่หลากหลาย

ของทั้งอิทธิพลจีน พม่า ล้านนา และตะวันตกผสมผสานกัน ทั้งยังมีการใช้วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างที่หลากหลายและมีความก้าวหน้าในสมัยนั้น เพื่อแสดงออกถึงความมั่งคั่งของเจ้าของอาคาร

อาคารสิ่งปลูกสร้างในย่านกาตองต้าจึงเป็นหลักฐานประจักษ์พยานของความเจริญรุ่งเรืองของพื้นที่การค้าของเมืองลำปางในอดีต จนกระทั่งปัจจุบันแม้ว่าการค้าทางน้ำได้เลือนหายไปแล้ว แต่การค้าในรูปแบบใหม่สมัยปัจจุบันยังคงดำเนินอยู่อย่างมีสีสันตามแบบฉบับของกาตองต้า

แหล่งที่มาของข้อมูล : <http://www.lampang.go.th/> (ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2559)

● บ้านเสานัก

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

2. ประวัติความเป็นมา

ตั้งอยู่ที่เลขที่ 6 ถนนป่าไม้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ.2438 โดย หม่อมจันโอง ชาวพม่า (ต้นตระกูลจันทรวิโรจน์) ลักษณะการก่อสร้างเป็นแบบศิลปะพม่าผสมล้านนา บ้านเสานักตกทอดมาถึงสมัยของคุณหญิงวลัย ลีลานุช อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนลำปางกัลยาณี ซึ่งเป็นหลานตาของหม่อมจันโอง ท่านได้ทำการซ่อมแซมปรับปรุงบ้านเสานักเพื่อเป็นที่อยู่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยต้องการอนุรักษ์บ้านให้อยู่ในสภาพคงเดิมให้มากที่สุด และภายหลังจากที่คุณหญิงวลัย ลีลานุช ถึงแก่อนิจกรรม ในปี พ.ศ. 2535 บ้านเสานักจึงไม่มีผู้อาศัยอยู่ คุณณาดา ชิวรักษ์ได้สืบทอดเจตนารมณ์โดยดูแลบ้านเสานักให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

ปี พ.ศ. 2539 สยามสมาคมได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเสานักไว้ในหนังสือ Heritage Homes of Thailand รวมทั้งมีนิตยสารจากต่างประเทศหลายฉบับนำเรื่องราวและประวัติของบ้านเสานักไปเผยแพร่ทั่วโลก

ในปี พ.ศ.2540 ได้รับคัดเลือกโดยสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ได้รับพระราชทาน “รางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทเคหสถานและบ้านเรือนเอกชน” จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี

ปัจจุบันบ้านเสานัก มีคุณพิมพ์จักร ชิวรักษ์ เป็นทายาทผู้ดูแลบ้านคนปัจจุบัน และเปิดบ้านเสานักเป็นพิพิธภัณฑ์ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดลำปาง ซึ่งภายในบ้านจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ เช่น แหียงข้างของเจ้าหลวงลำปาง หีบโบราณ เครื่องอัดกลีบผ้าม่วง กำปั้นเหล็ก เครื่องเงิน

เครื่องเงิน ที่ผนังติดภาพเจ้าดารารัศมี และภาพของเจ้าของบ้านรุ่นแรก และภายนอกบริเวณใกล้เคียงกับตัวบ้านยังมีอุ้งข้าว(ยุ้งข้าว)เสาหลาย ที่มีเสา ถึง 24 ต้น และต้นสารภีที่มีอายุกว่า 130 ปี (แหล่งที่มา : <http://www.manager.co.th/> ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2559)

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

บ้านแสนัก เป็นเรือนไม้โบราณที่มีความโดดเด่นของจังหวัดลำปาง เป็น เรือนพื้นถิ่นที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ตัวเรือนมีลักษณะของการผสมผสาน ระหว่างเรือนพื้นถิ่นล้านนา กับเรือนแบบพม่า-ไทใหญ่ ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2438 โดยหม่องจันโอง จันทรวิโรจน์ ชาวพม่าที่มาตั้งรกรากในช่วงที่ลำปาง เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมทำไม้สักในภาคเหนือ ชื่อ “บ้านแสนัก” ตั้งโดย ม.ร.ว.ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ เนื่องจากมีเสาไม้สักถึง 116 ต้น

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านแสนัก เป็นรูปแบบเรือนพื้นถิ่นแบบ “สองหลังร่วมพื้น” หรือมีลักษณะคล้ายกับเรือนแฝดวางขนานคู่กันแล้วมี ฐานเชื่อมต่อกัน ซึ่งลักษณะของเรือนพื้นถิ่นล้านนาที่สามารถพบได้ทั่วไปใน อดีต แต่ลักษณะเด่นของบ้านแสนัก คือ มีลักษณะคล้ายกับเรือนหมู่ มีเรือน หลายหลังแล้วเชื่อมต่อกันด้วยฐานแดด และการที่มีเสาเรือนจำนวนมาก ก็ เป็นลักษณะทั่วไปของเรือนพื้นถิ่นล้านนา เนื่องจากเรือนล้านนามีระบบ โครงสร้างแบบโครงกระดูก (Skeleton structure) โดยมีเสาที่ทำหน้าที่ เป็นโครงสร้างหลักรับโครงหลังคา ในขณะที่ผนังเรือนทำหน้าที่ห่อหุ้มแบบ เปลือกอาคารไม่ได้มีหน้าที่รับน้ำหนักโครงสร้าง ดังนั้น เรือนที่ขนาดใหญ่ จึงจำเป็นต้องมีเสาเรือนจำนวนมากเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของ โครงสร้าง

นอกจากนี้ ผังบริเวณของบ้านแสนัก ก็ยังคงคุณลักษณะของแบบเรือนพื้น ถิ่นล้านนา ที่ประกอบด้วย ยุ้งข้าว และส้วม ที่อยู่นอกตัวบ้าน มีชั้บ้าน หรือลานโล่งภายในอาณาบริเวณของบ้าน ซึ่งบริบทสภาพแวดล้อมทำให้ตัว อาคารมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ ที่ได้ตั้งอยู่อย่างโดดเด่นในสภาพแวดล้อมที่ เปลี่ยนไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้เข้าเยี่ยมชมสามารถเรียนรู้ไม่เพียงแค่ลักษณะ ทางกายภาพของตัวเรือนเท่านั้น หากยังสามารถเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการ ออกแบบเรือนพื้นถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศอีก ด้วย ภายในเรือนมีการจัดนิทรรศการข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ของผู้คนใน

อดีต ให้สามารถเรียนรู้ และสัมผัสถึงการใช้ชีวิตของผู้คนในอดีตกับที่อยู่อาศัย

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

บ้านเสานักเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประเภท เรือนที่อยู่อาศัย แบบล้านนาที่มีความสมบูรณ์ของลักษณะทางกายภาพของตัวเรือนตลอดจนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวล้านนาในอดีตผ่านนิทรรศการและการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ภายในเรือน อาทิเช่น เครื่องปั้นดินเผา, โบราณวัตถุ, เครื่องมือการเกษตร, เครื่องมือทอผ้า, เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน, เครื่องแต่งกายและผ้าทอ, เครื่องทองเครื่องเงิน, เครื่องเงิน, เครื่องไม้, เครื่องดนตรี, เครื่องจักสาน, เงินตรา (ธนบัตร / เหรียญกษาปณ์), เครื่องใช้ในการศาสนา, หนังสือ, ภาพถ่าย และเอกสารโบราณ (คัมภีร์ใบลาน) จึงทำให้บ้านเสานักไม่เพียงแต่เป็นสถานที่เรียนรู้เฉพาะทางสถาปัตยกรรมเรือนล้านนาเพียงอย่างเดียว

● พิพิธภัณฑสถานไทย ลำปาง

1. ตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่ ถนนฉัตรไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.
 2. ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นธนาคารแห่งแรกในจังหวัดลำปาง และเป็นธนาคารแบงค์สยามกัมมาจล ทุนจำกัต (ปัจจุบันคือธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขาที่ 3 ในประเทศไทย ต่อจากสาขาทุ่งสงและสาขาเชียงใหม่ ก่อตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยดำริของคณะกรรมการการธนาคารดังกล่าว มีพระยาไชยยศสมบัติ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เล็งเห็นว่านครลำปางมีความเจริญรุ่งเรืองทางธุรกิจทั้งด้านการค้าและการป่าไม้ แต่ยังขาดแคลนเงินบาทและเงินเหรียญไทย ประชาชนต้องใช้เงินรูปของพม่าซึ่งอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ ทำให้เกิดการเสียดุล ธนาคารจึงได้ก่อสร้างที่ทำการสาขานครลำปางเมื่อ ปี พ.ศ. 2473 ได้ใช้เป็นที่พักทำการมาโดยตลอด
- นอกจากนี้ยังเคยเป็นที่พักของอดีตผู้จัดการสาขา บางท่านเป็นบุคคลสำคัญที่เป็นที่รู้จักกันดี โดยเฉพาะ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ก็เคยพำนักที่นี้ระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้จัดการธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาลำปาง ในปี พ.ศ. 2540 ธนาคารได้ก่อสร้างที่ทำการใหม่ในบริเวณด้านข้างของอาคาร ส่วนอาคารนี้ก็ได้ปรับเป็นพิพิธภัณฑสถานไทย มีการจัดแสดงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเงิน การธนาคาร จำลองห้อง

ทำการธนาคาร ห้างพักผู้จัดการในอดีต และโดยเฉพาะตัวอาคารเอง ก็เป็นอาคารประวัติศาสตร์เช่นกัน สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้คัดเลือกให้อาคารนี้เป็นอาคารอนุรักษ์ดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2540

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พิพิธภัณฑสถานาคารไทย ลำปาง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น สถาปัตยกรรมโคโลเนียล ลักษณะเด่นคือมีมุขยื่นด้านหน้ารับด้วยเสาอลอย และซุ้มโค้ง พื้นที่ชั้นล่างเคยเป็นที่ทำการธนาคาร ส่วนชั้นบนเป็นที่พักของผู้จัดการสาขา โดยแบ่งพื้นที่เป็นห้องพัก มีผนังเกล็ดไม้โดยรอบเพื่อช่วยในการระบายอากาศและมีระเบียงรอบ การนำเสนอเรื่องราวจะจัดในห้องต่างๆ คือ สำนักงาน(ชั้นล่าง) และที่พักผู้จัดการ (ชั้นบน) มีการนำเสนอโดยใช้ภาพถ่าย ภาพลายเส้น ภาพเขียนวัตถุของจริง ฯลฯ และมีคำบรรยายประกอบเนื้อหา 8 เรื่อง คือ กำเนิดธนาคาร-สถานราชสถิติ-ไทยพาณิชย์ วัฒนา-ลือชาเขลางค์- ลำปางสาขา-ปรัชญาบริการ-บริหารธุรกิจ และ พิพิธสถาปณ์ ลักษณะทางกายภาพของอาคาร เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกแบบอังกฤษ หรือ British Colonial Style ซึ่งเป็นช่วงที่อิทธิพลตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยจนเกิดเป็นความนิยมแบบใหม่ในสังคม และเนื่องจากกิจการธนาคารเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากตะวันตก เป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย และล้านนา ดังนั้นอาคาร หรือ สิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับความต้องการใช้สอยแบบใหม่จึงต้องรับเอารูปแบบอาคาร และการจัดการพื้นที่ใช้สอยภายในแบบตะวันตกมาใช้ อย่างไรก็ตามการออกแบบก็ได้รับการผสมผสานกับรูปแบบของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เนื่องจากต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศของท้องถิ่นเป็นหลัก จึงทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบใหม่ในยุคสมัยนั้นขึ้นมา

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พิพิธภัณฑสถานาคารไทย ลำปาง เป็นอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการธนาคารของประเทศไทย และจังหวัดลำปาง ในด้านงานสถาปัตยกรรม มีความโดดเด่นในด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกที่ปรากฏในดินแดนล้านนา ที่ผสมผสานระหว่างงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ตะวันตก และสยาม เกิดเป็นอาคารที่มีคุณค่าการเรียนรู้ทั้งในด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์สังคมเมืองลำปาง

● **พิพิธภัณฑสถานทหารบกที่ 32 (บ้านปองนัก)**

1. **ตำแหน่งที่ตั้ง** ตั้งอยู่ ณ มณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี, ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. **ประวัติความเป็นมา**

พิพิธภัณฑสถานทหารบกที่ 32 เป็นบ้านในค่ายสุรศักดิ์มนตรี สร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2468 โดยกรมยุทธการทหารบก และควบคุมการก่อสร้างโดยพันโท พระมหาณรงค์เรืองเดช ผู้บังคับกองทัพบกที่ 1 กรมทหารราบที่ 17 ซึ่งใช้งบประมาณในการก่อสร้างไปกว่า 16,000 บาท เป็นบ้านที่มีหน้าต่างจำนวนมากถึง 469 บาน หน้าต่างในภาษาคำเมืองเรียกว่า “ปอง” บ้านหลังนี้จึงถูกเรียกว่าบ้านปองนัก

บ้านปองนักเคยใช้เป็นพลับพลาที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินมณฑลพายัพ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2469 และต่อมาเดือนมีนาคม พ.ศ. 2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมราษฎรในภาคเหนือได้จัดให้เป็นพลับพลาที่ประทับอีกครั้ง ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของมณฑลทหารบกที่ 32 ค่ายสุรศักดิ์มนตรี (แหล่งที่มา : <http://www.lampangnews.com/> ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2559)

3. **ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม**

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของบ้านปองนัก เป็นสถาปัตยกรรมยุโรปแบบคลาสสิกสมัยกรีก ราวศตวรรษที่ 13 ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบไทย ลักษณะหน้าต่างแบบแป้นเกล็ด จำนวน 250 บาน ช่องหน้าต่าง 469 ช่อง หลังคาเป็นทรงพีระมิด

สถาปัตยกรรมแบบอาณานิคม Colonial Style Architecture หรือ “ตึกฝรั่ง” ซึ่งรูปแบบของอาคารแบบโคโลเนียลนั้นจะมีความหลากหลายตามอิทธิพลที่มาจากต่างแหล่งกลุ่มชนกัน เนื่องจากในเบื้องต้นนั้น รูปแบบโคโลเนียล ก็คือ การนำเอาสถาปัตยกรรมของประเทศแม่ไปก่อสร้างในดินแดนอาณานิคม แล้วจึงค่อยปรับปรุงแบบสู่ลักษณะที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ตามสภาพอากาศในแต่ละพื้นที่นั้นท้องที่ ดังนั้นอาคารรูปแบบนี้จึงสามารถเรียกอีกชื่อได้ว่า เป็น **"สถาปัตยกรรมอาณานิคม "** ดังตัวอย่างอาคารโคโลเนียลหลายหลังที่ยังคงมีลักษณะของอิทธิพลคลาสสิกอยู่ ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากกลุ่มโรมานติก เช่น อาคารที่มีการประดับด้วยลวดลายไม้ฉลุ ที่เรียกกันว่า "เรือนขนมปังขิง" ซึ่งรูปแบบโคโลเนียลในช่วงแรกได้เข้ามาพร้อมกับ

กลุ่มมิชชันนารี ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในดินแดนอาณานิคมและดินแดนใกล้เคียง จึงสามารถจัดรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบมิชชันนารี (Mission Style) ให้เข้าไว้ในกลุ่มนี้ได้ด้วย

ลักษณะเด่นของรูปแบบสถาปัตยกรรมอาณานิคม

1. รูปทรงอาคารเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมแบบสมมาตร (square and symmetrical shape)
2. มีการเน้นประตูทางเข้าที่กึ่งกลางอาคาร (central door)
3. มีการใช้ชุดเสาสูงเป็นแนวรับชายคากว้าง (colonnade) ป้องกันแดด ลม ฝน และเป็นซุ้ม เพื่อเน้นบริเวณทางเข้า-ออก
4. มีการออกแบบแนวเส้นประตูหน้าต่างของบ้านให้เป็นระเบียบในแนวเดียวกัน ผนังส่วนใหญ่เป็นผนังไม้ตีซ้อนเกล็ด สลับไปกับโครงสร้างปูน อาจประดับตกแต่ง ด้วยบัวปูนปั้นรอบชายคา บัวหัวเสา หรือรอบกรอบหน้าต่าง
5. มีระเบียงโดยรอบ

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พิพิธภัณฑสถานทหารบกที่ 32 หรือบ้านปองนัก เป็นตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมอิทธิพลอาณานิคมที่มีความสมบูรณ์และงดงาม ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมตะวันตกที่แพร่หลายในดินแดนล้านนา และยังเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองลำปางที่สะท้อนให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในช่วงของการเปลี่ยนแปลงระบบมณฑลเทศาภิบาล โดยสยามได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองในล้านนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีการแพร่ในสยาม และสยามได้นำรูปแบบอาคารลักษณะดังกล่าวมาก่อสร้างในล้านนา อันเป็นเครื่องยืนยันประการหนึ่งถึงการเข้ามาควบคุม หรือมีอิทธิพลเหนือดินแดนล้านนาในช่วงเวลานั้น อาคารหลังนี้จึงไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่ให้เรียนรู้คุณค่าในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมเท่านั้น หากยังเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองลำปาง ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม – ลำปาง และครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ประทับของกษัตริย์ไทยในการเสด็จประพาสเยือนหัวเมืองฝ่ายเหนือ หรือภาคเหนือในอดีต

• วัดพระธาตุลำปางหลวง

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

เลขที่ 541 บ้านลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ราว 16 กิโลเมตร วัดตั้งอยู่บนเนินดินสูง ภายในเมืองโบราณเวียงพระธาตุลำปางหลวงมีลักษณะเป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกำแพงล้อมรอบ 3 ชั้น คูน้ำ 2 ชั้น มีประตูเมืองหลายประตู ประตูดอกไม้ทางด้านใต้ของเมืองเป็นทางเข้าสู่บริเวณวัดพระธาตุลำปางหลวง

2. ประวัติความเป็นมา

ความเป็นมาของวัดพระธาตุลำปางหลวงปรากฏอยู่ในตำนานพื้นเมือง ได้แก่ ตำนานพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธองค์เสด็จมาเยือนยังสถานที่แห่งนี้พร้อมด้วยพระอานนท์ และพระเถระเจ้า รวม 4 พระองค์ ได้พบกับผู้ที่อาศัยในบริเวณนี้ได้แก่ *ลัวะอ้ายกอน* ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นชาวลัวะที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน พระพุทธองค์ได้มีพุทธทำนายถึงอนาคตและการเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา ณ บริเวณแห่งนี้ จะมีผู้มาสร้างเมืองชื่อ “ลัมพะกะปปะนคร” หรือนครลำปาง และจะมีผู้นำพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์มาประดิษฐานไว้ที่แห่งนี้ ทรงมอบพระเกศาให้แก่ลัวะอ้ายกอนรักษาไว้ ณ สถานที่แห่งนี้จนกระทั่งเกิดสิ่งก่อสร้างสำคัญต่างๆ ในเวลาต่อมา พงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงว่าในสมัยหริภุญชัยมีการมานมัสการพระธาตุของพระนางจามเทวีและได้ทรงอธิษฐานให้เกิดบ่อน้ำเลี้ยงขึ้นเพื่อเลี้ยงประชาชน ต่อจากนั้นในช่วงพ.ศ.1956 เจ้าแม่มหาเทวีพระราชมารดาของพระเจ้าสามฝั่งแกน กษัตริย์แห่งเชียงใหม่ได้เสด็จมากราบพระบรมธาตุและได้ขุดบ่อน้ำเลี้ยงขึ้นอีก เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน

ปรากฏหลักฐานศิลาจารึกที่กล่าวถึงวัดแห่งนี้หลายยุคหลายสมัย เนื่องจากวัดแห่งนี้มีความสำคัญอย่างมากจึงได้มีทำนุบำรุงมาโดยตลอด แม้แต่สมัยที่พม่าปกครองล้านนา วัดแห่งนี้ยังเป็นที่ตั้งของกองทัพลำพูนที่สวามิภักดิ์ต่อพม่า นอกจากนี้ยังมีการค้นพบว่าการก่อสร้างกำแพงเมืองและคูเมืองซ้อนกันถึง 3 ชั้นในรูปสี่เหลี่ยมมุมมน ขนาดกว้าง 500 เมตร ยาว 700 เมตร เรียกว่า “**เวียงพระธาตุลำปางหลวง**” ซึ่งมีวัดพระธาตุลำปางหลวงอยู่ทางทิศใต้ของเวียง

วัดพระธาตุลำปางหลวง มีบทบาทสำคัญต่อการต่อสู้เพื่อแยกตัวจากอำนาจของพม่าของชาวลำปาง เป็นที่หลบภัยของตนบุญนายาง และเป็นที่ตั้งทัพของท้าวมหายศ เมื่อหนานทิพย์ช้าง (ต้นราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน) ได้ต่อสู้กับกองทัพม่าท้าวมหายศที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจนได้รับชัยชนะ ต่อมาพระยาจำบ้าน และเจ้ากาวิละ (บุตรเจ้าชายแก้ว) สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าตากสินได้

สำเร็จในปี พ.ศ.2317 นับแต่นั้นเป็นต้นมา ลำปางได้กลายเป็นแหล่งที่มั่นของฝ่ายไทยในการต่อสู้กับพม่า วัดแห่งนี้จึงเป็นวัดสำคัญที่ได้รับการทำนุบำรุงดูแลอยู่เสมอ เนื่องจากเป็นวัดที่มีความสำคัญต่อเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ภายในวัดพระธาตุลำปางหลวงมีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าต่อการศึกษา ได้แก่ วิหาร อุโบสถ เจดีย์ และองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ชุมโขงและลวดลายประดับตกแต่ง

วิหารหลวง

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งพบข้อความปรากฏในศิลาจารึกที่วัดพระธาตุลำปางหลวงกล่าวว่าในปี พ.ศ.2044 ได้มีการหล่อ “พระเจ้าล้านทอง” ซึ่งปัจจุบันประดิษฐานในชุมโขงและตั้งเป็นประธานอยู่ในวิหารหลวงแห่งนี้ จึงเป็นไปได้ว่ามีการก่อสร้างในสมัยเดียวกันกับการหล่อพระเจ้าล้านทอง หรือในช่วงใกล้เคียงกัน ต่อมาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดพระธาตุลำปางหลวง และวิหารหลวงได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อปี พ.ศ.2466 โดยพระธรรมจินดานายก เจ้าคณะจังหวัดลำปาง ในการบูรณะครั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงบางส่วน เช่น เปลี่ยนเสาแปดเหลี่ยมที่รับโครงสร้างหลังคาส่วนบนตอนกลางวิหารมาเป็นเสากลม สร้างเพดานเป็นไม้แกะสลักประดับกระจกสีภาพ 12 ราศี ซึ่งแต่เดิมวิหารนี้ไม่มีเพดาน เป็นต้น

รูปแบบและแผนผังของวิหารหลวง

วิหารหลวงเป็นวิหารโถงเครื่องไม้ ผังพื้นของวิหารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 5 ห้อง ยาว 9 ห้อง ทุกห้องเป็นห้องโถง มาผนังไม้เพียงครึ่งเดียวจากด้านบน หลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีน้ำตาล ซ้อนชั้นหลังคาจำนวน 3 ชั้นเนื่องจากเป็นวิหารขนาดใหญ่ มีการยกพื้นวิหารให้สูงขึ้นเพื่อแสดงความสำคัญของวิหาร ภายในมีชุมโขงปราสาทที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทองไว้ภายในชุมโขงรักปิดทอง เพื่อเป็นจุดเด่นทางสายตาแก่ผู้เดินเข้ามาภายในวิหาร เนื้อที่ภายในเปิดโล่งตลอดและมีการแบ่งพื้นที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์โดยการสร้างอาสนสงฆ์ไว้ทางขวามือของพระประธานภายในวิหาร หลังอาสนสงฆ์เป็นที่ตั้งของธรรมาสน์เทศน์ทรงสูง ที่มีความงดงามอย่างยิ่ง

วิหารพระพุทธรูป

จุดเด่นสำคัญของอาคารอยู่ที่ซุ้มโขงปราสาทที่ประดิษฐานพระเจ้าล้านทอง ซึ่งเป็นลักษณะแผนผังอาคารที่มีการสร้างซุ้มโขงเพื่อเป็นประธานของอาคารที่สามารถพบได้ในวิหารที่มีการสร้างในยุคใกล้เคียงกัน

เป็นวิหารทิศ หมายถึงวิหารที่ตั้งอยู่ตามทิศสำคัญทางพุทธศาสนา แต่มีใช้วิหารประธานของวัด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ขององค์พระธาตุในตำแหน่งที่ขนานกับวิหารน้ำแต้ม ซึ่งเป็นวิหารทิศทางด้านทิศเหนือ สันนิษฐานว่าวิหารพระพุทธรูปเป็นวิหารโถง แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นวิหารปิดผนังทึบ ผังพื้นวิหารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 3 ห้อง ยาว 5 ห้อง ยกเก็จออกทางด้านหน้าและด้านหลังอย่างละ 1 ซด หลังคาวิหารมีการลดชั้นให้สอดคล้องกับการยกเก็จของผังพื้นวิหาร

ข้อสังเกตของวิหารพระพุทธรูป คือ มีรูปแบบผังพื้นที่ปรากฏน้อยมากในล้านนา พบว่ามีการจัดพื้นที่ภายในวิหารที่แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน พื้นที่ส่วนหน้าจะมีฐานชุกชีขนาดใหญ่และสูงตั้งปิดกั้นพื้นที่ส่วนหลังให้แยกออกจากกันเป็นห้องท้ายวิหาร มีประตูทางเข้าอยู่ด้านข้างทางทิศเหนืออีกส่วนหนึ่งต่างหาก และเป็นห้องว่างใช้เป็นที่เก็บของไม่มีร่องรอยของการประดับตกแต่งใดๆ

ฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระประธานมีพุทธลักษณะแบบศิลปะสุโขทัย จากแผนผังวิหารและพุทธลักษณะของพระพุทธรูปประธานมีลักษณะแบบศิลปะสุโขทัย ทำให้วิหารพระพุทธรูปมีการสร้างแผนผังพิเศษที่ไม่ค่อยพบมากในล้านนาและแต่เดิมอาจเป็นวิหารโถงมาก่อนแล้วจึงมีการปิดกั้นห้องวิหารขึ้น ตลอดจนพบส่วนหน้าแบบที่มีลวดลายแบบพม่าสมัยอังวะ ซึ่งร่วมสมัยกับรัตนโกสินทร์ของไทย งานศิลปกรรมส่วนใหญ่เป็นรูปแบบในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นส่วนมาก

วิหารน้ำแต้ม

วิหารหลังนี้ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่แน่ชัด แต่มีข้อความปรากฏในตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวงว่าน่าจะมีการสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ชื่อของวิหารน้ำแต้มนี้ มาจากลักษณะการประดับตกแต่งวิหารที่มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่บริเวณคอซอง

วิหารน้ำแต้มเป็นวิหารโถงขนาดกว้าง 3 ห้อง ยาว 5 ห้อง แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จทางด้านหน้า 2 ช่วง หลังคาวิหารมีการซ้อนชั้นหลังคาทำให้มองเห็นหลังคาด้านละ 2 ตับ มีการลดชั้นของสันหลังคาทางด้านหน้าวิหาร 2 ช่วง มีชายคูลงมาต่ำมากเพื่อกันน้ำฝนและแสงแดดทำให้รูปทรงของวิหารดูค่อนข้างเตี้ย

วิหารหลังนี้มีความโดดเด่นทางด้านรูปทรงและสัดส่วนทางสถาปัตยกรรมที่เป็นสัดส่วน “เตี้ยแจ้” ซึ่งเป็นสัดส่วนที่เอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมล้านนาวิหารหลังนี้น่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่วัดพระธาตุลำปางหลวงได้รับการทำนุบำรุงจากเจ้านายในเชื้อสายตระกูลเจ้าเจ็ดตน

โขงพระเจ้า และโขงประตู

เป็นลักษณะร่วมของการสร้างเจดีย์ทรงปราสาทซึ่งพบมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 คือการทำส่วนยอดที่เป็นแบบเรือนชั้นซ้อนผสมกับแบบหลังคาลาดปรากฏมากในงานเครื่องไม้ที่เป็นมณฑปหรือโขงพระเจ้า ธรรมาสน์ และโขงประตูทางเข้าวัด ถือได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของศิลปะล้านนาและเป็นที่ยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างสำคัญคือ กู่พระเจ้าล้านทอง และโขงประตู วัดพระธาตุลำปางหลวง โดยความนิยมในการสร้างโขงพระเจ้า และโขงประตูทางเข้าวัด คือ สถาปัตยกรรมที่เป็นทรงปราสาทนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นฐานันดรสูง และโขงประตูแสดงถึงสัญลักษณ์ของความเป็นปราสาทมีนัยยะว่าวัดหรือศาสนสถานนั้นเปรียบเสมือนศูนย์กลางจักรวาล การผ่านเข้าไปภายในเปรียบได้กับการล่วงเข้าสู่สรวงสวรรค์

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นแหล่งรวบรวมงานสถาปัตยกรรมล้านนาที่ทรงคุณค่ายิ่ง เพราะสิ่งปลูกสร้าง และโบราณสถานภายในวัดได้รับการทำนุบำรุง อนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมไว้ค่อนข้างมาก อีกทั้งยังเป็นหลักฐานของร่องรอยอารยธรรมล้านนาที่ได้รับการผสมผสานกับอิทธิพลศิลปะสุโขทัยอีกด้วย สถาปัตยกรรมวิหาร อุโบสถ ชุมโขง และงานศิลปะสถาปัตยกรรมจิตรกรรมอื่นๆ ของวัดพระธาตุลำปางหลวงล้วนเป็นผลงานการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมล้านนาที่โดดเด่น เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานสถาปัตยกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นศิลปะล้านนาในระยะหลัง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 21-23) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างโขงพระเจ้า และโขงประตูซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะสถาปัตยกรรมแบบล้านนาที่มีความโดดเด่น และเป็นต้นแบบของการออกแบบสิ่งก่อสร้างภายในวัดในปัจจุบัน

• วัดไหล่หิน

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ตั้งอยู่ที่ตำบลไหล่หิน อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

สภาพทางภูมิประเทศและตำแหน่งที่ตั้งของวัดไหล่หินจะสัมพันธ์กับตัวเวียงพระธาตุลำปางหลวง กล่าวคือ สภาพแวดล้อมในอดีตบริเวณวัดตั้งอยู่บนเนิน ด้านหลังเนินลงไปทางด้านตะวันตกเป็นพื้นที่ลาดชันลึกลงมาเรื่อยๆ ไหล่หินมาจาก “เมืองยาว” ไหล่เขี้ยวตลอดปี ด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือเป็นแนวป่าที่กว้างใหญ่ ส่วนด้านทิศใต้ลงมาจากเนินประมาณ 500 เมตร คือหมู่บ้านไหล่หินดั้งเดิมที่อยู่อาศัยมาแต่ครั้งสร้างเวียงพระธาตุลำปางหลวงและก่อนการสร้างเวียงได้มีสภาพเป็นหมู่บ้านเก่าแก่อยู่แล้ว

2. ประวัติความเป็นมา

วัดไหล่หินเป็นวัดเก่าแก่ มีชื่อเรียกดั้งเดิมว่า “วัดไหล่หินแก้วช้างยืน” และมีชื่อเป็นทางการว่า “วัดเสลารัตนปัพพตาราม” แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “วัดไหล่หิน” เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งอยู่บนเนินเตี้ยๆ เหนือหมู่บ้านไหล่หิน ประวัติการก่อสร้างวัดไหล่หินไม่ปรากฏแน่ชัด แต่จากจารึกใบลานเมื่อ พ.ศ. 2093 เรื่องอัฐฐนิบาตชาดก มีลายมือของมหาปา (พระที่อาศัยอยู่คงควัตรเป็นสำคัญ ปัจจุบันเรียกว่า พระป่าหรือพระธุดงค์) องค์แรกของวัด จึงมีความเป็นไปได้ที่วัดนี้มีมานานแล้วตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 แต่การสร้างวิหารนั้นอาศัยหลักฐานจากแผ่นไม้เขียนอักษรธรรมล้านนา ปรากฏศักราชคือ พ.ศ.2226 ได้ปรากฏชื่อของวัดเสลารัตนปัพพตาราม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2459 เจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิตย์ เจ้าผู้ครองนครลำปางได้เป็นประธานสร้างพระอุโบสถในวัดแห่งนี้ขึ้น คาดว่าทำให้มีการเปลี่ยนแปลงซ่อมแซมวิหารวัดไหล่หินด้วย เนื่องจากพบร่องรอยของการเปลี่ยนข้อฟ้า ปานลม ใบระกา หางหงส์ที่เป็นปูนซีเมนต์หรือไม่ในลักษณะแบบภาคกลาง

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

หากพิจารณาจากทรวดทรงของอาคารและการวางผัง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมทั้งหมดจะพบว่ามีบางส่วนซึ่งเป็นฝีมือช่างชาวไทยใหญ่ หรือชาวเชียงตุงได้สร้างทำขึ้นมา เช่น ลวดลายปูนปั้นปิดทองไม้ หน้าบันมีลวดลายสยาย (ปูน) ซึ่งเป็นการปั้นแบบไทใหญ่ผสมพื้นเมืองตลอดทั้งหน้าบัน

วิหารวัดไหล่หิน

วิหารมีการตั้งอยู่ในตำแหน่งสำคัญของวัด ในระเบียบของการตั้งอาคารของล้านนา คือในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก จะพบซุ้มประตูโขง วิหารหลวงเจดีย์ ตามลำดับ และมีอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวิหาร วิหารวัดไหล่หินเป็นวิหารโถงขนาดเล็ก จำนวน 5 ห้อง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จออกทางด้านหน้าหนึ่งช่วง ด้านหลังตัดตรงมีผนังปิดทึบเฉพาะช่วงท้ายวิหาร วิหารวัดไหล่หินมีลักษณะ

พิเศษที่แตกต่างจากวิหารที่ปรากฏในเขตพื้นที่เชียงใหม่-ลำปางทั่วไป คือ จะพบว่ามีความคล้ายคลึงของแผนผังวิหารร้างที่พบเป็นส่วนมากในเขตเมืองเชียงใหม่

เนื่องจากเป็นวิหารโถง จึงสามารถใช้พื้นที่ทั้งหมดเพื่อการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ได้ และยังมีการแบ่งพื้นที่ในวิหาร ขวามือของพระประธานจะเป็นธรรมาสน์เทศน์ และอาสนสงฆ์เพื่อแบ่งพื้นที่ระหว่างฆราวาสกับพระสงฆ์ นอกจากนี้งานศิลปะกรรมแบบลายคำที่ประดับตกแต่งในวัดนี้ยังคงอยู่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงแต่บางส่วนหนึ่งยังคงเป็นของดั้งเดิมที่อยู่ในช่วงเวลาเดียวกับที่สร้างวิหารหลังนี้

พระธาตุเจดีย์

ในอดีตแต่เดิมมีขบวนแห่พระธาตุจากเวียงพระธาตุลำปางหลวงเดินทางผ่านมาตามทางจะไปเมืองยาว โดยผ่านเส้นทางสายนี้ แต่เมื่อช้างที่ร่วมขบวนแห่นำพระธาตุไปนั้นกำลังจะผ่านเนินลูกนี้ ช้างในขบวนแห่เกิดหยุดยืนยังอยู่บริเวณนั้น และบังเกิดเหตุอัศจรรย์ ณ บริเวณดังกล่าวซึ่งเป็นที่ตั้งพระธาตุเจดีย์ปัจจุบันนี้ จึงทำให้ศรัทธาชาวบ้านร่วมใจกันสร้างพระธาตุขึ้น และนำพระธาตุมาบรรจุที่องค์เจดีย์นี้ จึงเรียกว่าพระธาตุเจดีย์

กุ๋ช้างยืน

ส่วนช้างที่ยืนนิ่งถวายบูชาพระธาตุนั้น ศรัทธาทั้งหลายมีความประทับใจคารวะและความเคารพนบถที่ช้างมีต่อพระธาตุ จึงสร้างกุให้ที่หน้าวิหารด้านขวามือ จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของวัดไหล่หิน เวลาที่ชาวบ้านเรียกขานชื่อวัดจึงมักมีชื่อพ่วงท้ายว่า “วัดไหล่หินแก้วช้างยืน”

ซุ้มประตูโขง

ซุ้มประตูโขง เป็นซุ้มประตูบริเวณด้านหน้าวิหารลักษณะเป็นซุ้มทรงปราสาทสกุลช่างลำปางตกแต่งด้วยลายปูนปั้นที่ตัวอาคารเป็นลายบัวคอเสื้อลายประจายามและลายบัวเชิงล่าง ชั้นหลังคาตกแต่งปูนปั้นด้วยลายพญานาครูปหงส์ตัวเหงาและลายพันธุ์พฤกษาด้านข้างประตูทั้งสองมีรูปกินนรีแบบปูนต่ำประดับอยู่ส่วนหน้าบนทำเป็นลายปูนปั้นแบบปูนต่ำตกแต่งภาพเขียนสี ลักษณะเด่นของซุ้มประตูโขงวัดไหล่หินที่แปลกกว่าวัดอื่นก็คือการประดับชั้นหลังคาด้วยรูปสัตว์ที่ทำด้วยดินเผาเคลือบ

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดไหล่หินมีรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาอันทรงคุณค่า และมีความงดงามตามแบบประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็น “สกุลช่างลำปาง” ที่ปรากฏผ่านการออกแบบสัดส่วน รูปทรง และการประดับตกแต่งพุทธสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นพิเศษที่มีการผสมผสานระหว่างรูปแบบล้านนากับแบบไทใหญ่ หรือแบบพื้นถิ่นเชียงตุง เนื่องจากมีร่องรอยของการ

ช่างฝีมือที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปกรรมแบบเชียงตุงปรากฏให้เห็น วัดไหล่หินจึงเป็นแหล่งเรียนรู้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมล้านนาที่โดดเด่น และนำศึกษาเรียนรู้

● วัดปงสนุก

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ตั้งอยู่ในเขต ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

2. ประวัติความเป็นมา

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยที่เจ้าอนันตยศ ราชบุตรของพระนางจามเทวี แห่งหริภุญไชย (ลำพูน) เสด็จมาสร้างเขลางค์นคร (ลำปาง) เมื่อ พ.ศ.1223 หรือ 1,328 ปีก่อน

วัดปงสนุกถือเป็นวัดศูนย์กลางเมืองเขลางค์ยุคที่ 2 ในสมัยล้านนา หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดที่กล่าวถึงวัดปงสนุกเมื่อราวปี พ.ศ.1929 ในขณะนั้นใช้ชื่อว่า “**วัดเชียงภูมิ**” ซึ่งเป็นสถานที่ที่หมื่นโลกนครผู้รักษาเมืองเขลางค์ใช้ตั้งรับทัพอยุธยาที่ยกขึ้นมาตีล้านนา จนต่อมาในปี พ.ศ. 2329 วัดนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “**วัดปงสนุก**” โดยมีการแบ่งด้านเหนือและด้านใต้ โดยมีการกล่าวถึงเรื่องนี้ในหลักฐานคัมภีร์ใบลานของวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน กล่าวถึงการฉลอง “วัดปงสนุกใต้” ในปี พ.ศ. 2352 และมีการกล่าวถึงการบูรณะภูเขาจำลอง วัดปงสนุกเหนือ ในปี พ.ศ. 2402

ต่อมาในปี พ.ศ.2429 ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดปงสนุกครั้งใหญ่ โดยทำการซ่อมพระเจดีย์ สร้างฉัตร ก่อซุ้มประตูโขงวิหารหลังมียอดหรือวิหารพระเจ้าพันองค์ เป็นต้น

ชื่อเดิมของวัดปงสนุกมีหลายชื่อ จากหลักฐานที่พบ ได้แก่ วัดศรีจอมไคล, วัดเชียงภูมิ, วัดดอนแก้ว และวัดพะยาว (พะเยา) ส่วนชื่อ “ปงสนุก” เป็นชื่อในปัจจุบันที่พบเก่าแก่ที่สุดอย่างน้อยในปี พ.ศ.2352 วัดปงสนุกเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การอพยพผู้คนในเหตุการณ์ช่วงปี พ.ศ.2346 เมื่อครั้งที่พระเจ้ากาวิละได้ยกทัพเข้าโจมตีเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นที่ตั้งมั่นของพม่าในสมัยนั้นและได้กวาดต้อนชาวเชียงแสน ซึ่งมีชาวบ้านปงสนุกลงมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในเมืองลำปางรวมอยู่ด้วย รวมไปถึงมีการอพยพคนเมืองพะยาวที่หนีศึกพมามายังเมืองลำปาง ชาวปงสนุกเชียงแสนและชาวพะยาวได้มาก่อตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำวังแถบบริเวณวัดเชียงภูมิ และนำชื่อถิ่นฐานเดิมมาเรียกขานชุมชนแห่งใหม่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2369 เจ้าหลวงมหาวงศ์ได้ไปฟื้นฟูเมืองพะเยา และอพยพชาวพะเยากลับคืนถิ่น แต่ยังคงเหลือเพียงบางส่วนที่ไม่ยอมกลับและรวมกันอยู่กับชาวบ้านปงสนุกจนถึงปัจจุบันนี้

ในปีพ.ศ.2551 พระครูโสภิตขันตยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดปงสนุกด้านเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง พึงรับมอบรางวัลดี (Award of Merit) ด้านการอนุรักษ์มรดกทางด้านวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ตามโครงการ 2008 Asia-Pacific Heritage Award for Cultural Heritage Conservation จากองค์การ UNESCO โดยมีดร.ริชาร์ด อิงเกิลฮาร์ท ที่ปรึกษาอาวุโสในผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ด้านวัฒนธรรมประจำองค์การยูเนสโก เป็นผู้ถวายรางวัล

ปัจจุบัน “วัดปงสนุก” ได้กลายเป็นแหล่งรวมของสิ่งสำคัญหลายอย่างที่ทรงคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม มากมาย อาทิ พระพุทธรูปไม้ เสาหงส์ ชุ่มประตู่โขง ภาพพระบฏ เขียนเรื่องพระเวณสันตรบนผ้าและกระดาดสา หีบธรรมโบราณ และธงช้างเผือกขนาดใหญ่ในสมัยรัชกาลที่6 ซึ่งทางวัดได้นำมารวมไว้เป็นพิพิธภัณฑ์

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดปงสนุกตั้งอยู่ติดกำแพงเมืองเขลางค์ด้านในเป็นแนวคันดินและมีคูล้อมรอบอีกชั้น คูเมืองด้านหลังวัดมีความลึกมากและเต็มไปด้วยกอบัว มีธรรมเนียมการขุดดินไปถมที่วัดบนที่ตั้งของวิหารพระเจ้าพันองค์ เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากไม่ขุดดินไปให้วัด น้ำจะท่วมบ้าน สอดคล้องกับการขุดค้นทางโบราณคดีในปี พ.ศ. 2551 ที่พบชั้นทรายที่นำมาจากแม่น้ำถมอยู่ภายใต้พื้นซีเมนต์ย่นลานพระธาตุลึกลงกว่า 30 เซนติเมตร แต่เมื่อขุดลงไปกลับพบว่า เป็นชั้นของอิฐที่เรียงสลับกันลึกลงไปกว่า 7 เมตร ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างม่อนดอยด้วยอิฐในวัฒนธรรมล้านนาที่ค้นพบลักษณะดังกล่าวเป็นแห่งแรก

วิหารพระเจ้าพันองค์

เป็นรูปแบบมีวิหารโถงจัตุรมุขทรงปราสาท ที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากวิหารล้านนาที่นิยมทั่วไป เนื่องเป็นรูปแบบจัตุรมุขเปิดโล่งทั้ง 4 ด้าน ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมพม่าในยุคพุกาม เช่น ผังของวัดอนันดาเจติย์ เมืองพุกาม หรือ วัดธรรมยันจี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านผังพื้นอาคาร และการประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ทิศ

นอกจากนี้รูปแบบของชุ่มโขงของวัดปงสนุก ยังมีลักษณะที่แสดงออกถึงความเฉพาะของสกุลช่างลำปาง ในแบบสกุลช่าง “ครูบาโน” หรือ ครูบาอา

โนชยธรรมจินตามณี อดีตเจ้าคณะจังหวัดลำปาง และอดีตเจ้าอาวาสวัดปงสนุกเหนือ ในช่วง ปี พ.ศ.2389 -2454 ท่านได้รับการยกย่องให้เป็นพหูสูตรในศาสตร์ต่างๆ อันได้แก่ การปกครองและเผยแพร่ งานศิลปสถาปัตยกรรม จิตรกรรม อักษรศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ วรรณกรรม จนได้รับการขนานนามว่า ครูเมืองละกอน และเรียกสั้นๆว่า “ครูบาโน” ได้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างซุ้มโขงวัดปงสนุกเหนือ (ม่อนดอย) ในปี พ.ศ. 2430 พร้อมกับ ศาสนสถานอีกหลายหลังที่ถูกสร้างและบูรณะในครั้งนั้น โดยใช้ช่างของท่านในการก่อสร้างซุ้มประตู ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากรูปทรงเดิม แต่ยังคงไว้ซึ่งแบบแผนซุ้มประตูโขงตามศิลปะล้านนา

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดปงสนุกเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนาในบริบทร่วมสมัยโดยมีชุมชนเป็นพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เนื่องจากการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของชุมชนโดยกระบวนการชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และยิ่งยากไปกว่านั้นคือการอนุรักษ์ที่ต้องตามหลักวิชาการเพื่อให้สามารถรักษารูปแบบ ความสมบูรณ์ครบถ้วนของโบราณสถาน ในขณะที่ต้องสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบันได้ เพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนที่ไม่เพียงเป็นแค่โบราณสถาน หากแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ของชุมชน และสามารถใช้อย่างได้จริง วัดปงสนุกจึงเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าและความหมายของความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนในบทบาทของการเป็นสถาปัตยกรรม

5) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดแพร่ มีจำนวน 5 แห่ง ประกอบไปด้วย

● คຸ່ມเจ้าหลวงเมืองแพร่

1. ตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งอยู่บนถนนคุ้มเดิม อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
2. ประวัติความเป็นมา คຸ່ມเจ้าหลวงเมืองแพร่ สร้างขึ้นใน ปี พ.ศ. 2435 โดยเจ้าหลวงพิริยะเทพวงศ์ ผู้ครองนครแพร่องค์สุดท้าย ก่อนที่จะมีกบฏเงี้ยวปล้นเมืองแพร่

หลังจากนั้นเจ้าหลวงได้ลี้ภัยไปอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง คຸ່ມเจ้าหลวงก็ได้กลายมาเป็นที่ตั้งของกองทหารม้าที่ทางกรุงเทพฯ ได้ส่งมารักษาความสงบต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้มีการให้ก่อตั้งโรงเรียนชายประจำจังหวัด ปัจจุบันคือ โรงเรียนพิริยาลัย จังหวัดแพร่ และได้ย้ายไปอยู่บริเวณถนนยันตรกิจโกศล และในวันที่ 5 ธันวาคม 2547 จังหวัดแพร่ได้มอบคຸ່ມเจ้าหลวงเมืองแพร่ ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดูแล และเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์เมืองแพร่ “คຸ່ມเจ้าหลวง” เพื่อให้ประชาชนและนักเรียนนักศึกษาได้ศึกษาเรื่องราวในอดีตของเมืองแพร่

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คຸ່ມเจ้าหลวงเมืองแพร่ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงขนมปังขิงสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีรูปทรงแบบสถาปัตยกรรมไทยผสมยุโรป ตัวอาคารสร้างด้วยอิฐถือปูน มี 2 ชั้นหลังคามุงด้วยไม้แป้นเกล็ด ไม่มีหน้าจั่ว มีมุขสี่เหลี่ยมยื่นออกมาด้านหน้าของตัวอาคาร หลังคามิวนุขประดับทรงสามเหลี่ยมปั้นลมและชายคาน้ำรอบอาคาร ประดับด้วยไม้แกะฉลุสลักลวดลายอย่างประณีตงดงามโดยฝีมือช่างชาวจีนและช่างพื้นบ้าน อาคารหลังนี้ไม่มีการใช้เสาเข็มแต่ใช้ไม้ซุง ซึ่งไม้ที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นไม้แก่นและไม้เนื้อแข็ง รองรับฐานเสาทั้งหลัง ภายในตัวอาคารสูงจากพื้นดินประมาณ 2 เมตร คຸ່ມเจ้าหลวงหลังนี้มีประตูทั้งหมด 72 บาน ภายในคຸ່ມเจ้าหลวงมีการนำข้าวของเครื่องใช้เก่าแก่และภาพถ่ายที่หายากของเมืองแพร่มาจัดแสดงชั้นบนมี 3 ห้อง ส่วนชั้นล่างมี 3 ห้องใต้ถุนอาคารมีห้องสำหรับชุมนุมชนนักโทษและทาสที่กระทำความผิด ซึ่งห้องใต้ถุนนี้มีความน่าสนใจอีกจุดหนึ่งที่มีการแสดงภาพถ่ายเกี่ยวกับการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดในอดีต คຸ່ມเจ้าหลวงหลังนี้ยังเคยใช้เป็นที่ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อคราวที่เสด็จมาเยี่ยมเยียนราษฎรจังหวัดแพร่ ในปี พ.ศ. 2501 อาคารหลังนี้ได้รับพระราชทานรางวัลอาคารอนุรักษ์จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สถาปัตยกรรมดีเด่นประเภทอาคารสถาบันและสาธารณะ ประจำปี พ.ศ. 2540

(แหล่งที่มาของข้อมูล : จุลสารคຸ່มกลางเวียง ฉบับที่ 1 มกราคม 2558 – มีนาคม 2558, ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา)

ปัจจุบันคຸ່ມเจ้าหลวงเมืองแพร่ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่ เปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่แสดงข้าวของเครื่องใช้ในอดีตร่วมสมัยกับตัวสถาปัตยกรรม มีการจัดแสดงเครื่องใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวันของเจ้า

หลวงเมืองแพร่ และแม่เจ้าบัวไหล รวมทั้งมีการจัดแสดงภาพถ่ายโบราณ
ต่างๆ เป็นต้น

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่ เป็นสถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยของชนชั้นสูง
ในล้านนา ที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ทันสมัยอย่างมากในอดีต โดยรับ
อิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก หรือที่เรียกว่า “เรือนขนมปังขิง”
เนื่องจากการประดับตกแต่งด้วยลวดลายฉลุอ่อนช้อยลักษณะคล้ายกับ
กระดาษฉลุลายที่ใช้ตกแต่งขนมปังขิง กับน้ำชาอังกฤษในยามบ่าย โดยตัว
สถาปัตยกรรมคุ้มเจ้าหลวงมีการผสมผสานความเป็นลักษณะของคุ้มเจ้า
ดั้งเดิมเข้ากับสถาปัตยกรรมตะวันตก เช่น ให้มีพื้นที่จำคุกใต้ถุนคุ้มเจ้า ซึ่งใน
อดีตเป็นพื้นที่ๆ ใช้กักขังข้าทาสที่กระทำความผิด ส่วนด้านบนของคุ้มแบ่ง
ออกเป็นสองชั้น และมีห้องต่างๆ อย่างเป็นสัดส่วน พร้อมจัดแสดงข้าวของ
เครื่องใช้ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านคุณค่า
สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของเมืองแพร่

● คุ้มวิชัยราชา

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

วิชัยราชา ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

2. ประวัติความเป็นมา

เป็นคุ้มของพระวิไชยราชา (เจ้าหนานขัติ แสนศิริพันธุ์) พระวิไชยราชานคร
แพร่องค์สุดท้าย และอดีตเสนาคลังเมืองนครแพร่ บุตรในเจ้าแสนเสมอใจ
เครือญาติเจ้าหลวงเทพวงศ์ลั่นตอง เจ้าผู้ครองนครแพร่ องค์ที่ 19 ตั้งอยู่ใน
เขตกำแพงเมืองเก่าแพร่ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ไม่มี
หลักฐานแน่ชัดว่าสร้างคุ้มนี้เมื่อใด แต่เป็นที่แน่นอนว่าได้สร้างขึ้นก่อนปี
พ.ศ. 2441 ซึ่งเป็นปีที่เจ้าวงศ์ แสนศิริพันธุ์ บุตรของท่านเกิด ณ ที่บ้านหลัง
นี้ สันนิษฐานว่า เดิมคงเป็นคุ้มของพระยาแสนศรีขวามาก่อนแต่ในอดีต
และสืบทอดกันมาจนถึงยุคสมัยของพระวิชัยราชา และแม่เจ้าคำป้อ ที่ได้
สร้างคุ้มวิชัยราชา เรือนไม้สัก ทรงมะนิลา หลังงาขึ้นมาเป็นที่พักอาศัยแทน
หลังเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา จากข้อมูลเหล่านี้คาดว่า บ้านหลัง
นี้คงสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2434 – 2438

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุ้มวิชัยราชา เป็นสถาปัตยกรรมประเภทเรือนที่พักอาศัยของชนชั้นปกครอง
ของล้านนา รูปแบบเรือนเป็นแบบผสมผสานระหว่างเรือนไม้แบบมนิลา
และเรือนขนมปังขิงร่วมกับสถาปัตยกรรมล้านนา มีการประดับตกแต่ง

ลวดลายด้วยไม้ฉลุทั่วอาคาร เรือนแบบนี้เป็นที่นิยมกันในหมู่เจ้านาย ขุนนาง และคหบดี มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 5 และสิ้นสุดเอาปลายรัชกาลที่ 6 จะเห็นได้ว่าช่วงนั้นเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของประเทศไทยเป็นยุคเมืองขึ้นแข่งกันหาอาณานิคมของชาติตะวันตกบางคนจึงเรียกบ้านแบบนี้ว่า โคโรเนียล หรือบ้านสมัยอาณานิคม

แม้ว่าบ้านหลังนี้มีอายุเก่าแก่เกินร้อยปีแต่ยังมีโครงสร้างที่มั่นคงแข็งแรง ทั้งยังได้รับการออกแบบอย่างสวยงามเหมาะสมเจาะกลมกลืนมีความงามที่โดดเด่น พร้อมทั้งลวดลายฉลุที่สวยงามดูอ่อนช้อย ทั้งที่จั่วบ้าน บังลม ระเบียง ตลอดจนไม้ช่องลมเหนือบานประตูและหน้าต่างล้วนเป็นศิลปะสวยงามและหายาก ในการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างก็มีการพิจารณาอย่างดีถึงการใช้ทรัพยากร และงบประมาณ ถึงแม้ว่าเจ้าของคัมจะมีฐานะและได้รับสัมปทานทำป่าไม้ แต่ไม่ได้ใช้ไม้ฟุ่มเพื่อยเกินความจำเป็นของโครงสร้างและน้ำหนักที่รับแต่อย่างใด แม้แต่เสาที่รับน้ำหนักทั้งหมดยังใช้เสาไม้ขนาด 8 นิ้ว x 8 นิ้ว มิได้ใช้เสาใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงค่านิยมและภูมิปัญญาของชาวเมืองแพร่ในยุคสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุ้มวิชัยราชา เป็นสถาปัตยกรรมประเภทคุ้ม หรือเรือนที่พักอาศัยของชนชั้นปกครองในล้านนาที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมตะวันตกผสมผสานกับการเป็นเรือนเครื่องไม้โบราณ มีการประดับลวดลายฉลุจากไม้ที่มีความละเอียดเป็นลักษณะพิเศษที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรมในล้านนา ปัจจุบันแม้ว่าตัวอาคารจะได้รับการปรับปรุงอาคารแล้ว แต่ยังไม่มีการจัดพื้นที่ให้สามารถเข้าเยี่ยมชมได้อย่างทั่วถึง ทำให้ไม่สามารถเรียนรู้ในบางส่วน แต่กระนั้นอาคารหลังนี้มีความสมดุลทั้งในรูปแบบ รูปทรงและสัดส่วนอาคารจึงเป็นตัวอย่างของการออกแบบสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกในดินแดนล้านนาที่งดงามอีกแห่งหนึ่ง

● บ้านวงศ์บุรี

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ตั้งอยู่เลขที่ 50 ถนนคำลือ (ถนนหลังจวนผู้ว่า สี่แยกพระนอนเหนือ ใกล้กับวัดพงษ์สุนันท์) อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

2. ประวัติความเป็นมา

บ้านวงศ์บุรีเป็นบ้านของเจ้านายเมืองแพร่ในอดีต สร้างในปี พ.ศ. 2440 (ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5) โดยเจ้าแม่บัวถา มหายศปัญญา ชายาคนแรกของเจ้าหลวงพิริยเทพวงศ์(เจ้าหลวงเมืองแพร่องค์สุดท้าย) และเป็นพี่สาวของพระ

ยาบุรีรัตน์ต่อมาม้านวงศ์บุรีตทอด ไปถึงเจ้าพรหม (หลวงพงษ์พิบูลย์) และเจ้าสุนันดา วงศ์บุรี ธิดาเจ้าพระยาบุรีรัตน์ ปัจจุบันบ้านวงศ์บุรีมีคุณสมบัติวงศ์บุรี ทายาทรุ่นที่ 5 เป็นผู้สืบทอดดูแล

คุ้มวงศ์บุรีสร้างขึ้นตามคำริของแม่เจ้าบัวถา มหายศปัญญา ซายองค์แรกในเจ้าหลวงพิริยเทพวงศ์ เจ้าผู้ครองนครแพร่องค์สุดท้าย เพื่อเป็นของกำนัลในการเสกสมรสระหว่างเจ้าสุนันดา ผู้เป็นบุตรเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยหนู มหายศปัญญา) (เชษฐา) ที่ท่านรับมาเป็นบุตรบุญธรรม และหลวงพงษ์พิบูลย์ (เจ้าพรหม วงศ์พระถาง) โดยท่านทั้งสองได้ใช้เรือนหลังนี้เป็นเรือนหอในพิธีเสกสมรสด้วย คุ้มวงศ์บุรีเริ่มก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2440 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2443 โดยได้ช่างชาวจีนจากมณฑลกว๋างตุ้ง ประเทศจีน มาควบคุมการก่อสร้างโดยมีช่างพื้นเมืองเป็นผู้ช่วยจนเสร็จสมบูรณ์

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นเรือนไม้สักขนาดใหญ่ 2 ชั้นรูปทรงไทยผสมยุโรป ตกแต่งลวดลายแบบเรือนขนมปังขิงซึ่งได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกเป็นการประดับตกแต่งลวดลายฉลุที่สวยงามเหมือนขนมปังขิง

ตัวบ้านมีฐานเป็นอิฐและซีเมนต์สูงจากพื้น 1 เมตร หลังคาสูงทรงปั้นหยา 2 ชั้นจุดเด่นของอาคารนี้ คือลวดลายไม้แกะสลักที่หน้าจั่ว ชายคากระเบื้องช่องลม ชายน้ำ หน้าต่าง และประตู ฐานรากของอาคารเป็นท่อนไม้ขึงเนื้อแข็งขนาดใหญ่วางเรียงกันก่อนจะก่ออิฐเทพูนทับลงไป เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของอาคาร วัสดุหลักในการก่อสร้างอาคารคือไม้สักทองคุณภาพดีที่สุดจากป่าห้วยขมิ้นซึ่งเป็นป่าของเจ้าบุรีรัตน์ (น้อยหนู มหายศปัญญา) บิดาเจ้าสุนันดา แต่เดิมตัวอาคารใช้เทคนิคการเข้าลิ้นสลักไม้ ไม่ตอกตะปูแต่เป็นการตอกลิ้นไม้แทน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเรือนเครื่องสับตามแบบงานช่างไทยโบราณ แต่เดิมหลังคาจะมุงด้วยแป้นไม้เกร็ดซึ่งมีลักษณะเป็นไม้แผ่นเล็กๆวางเรียงซ้อนกัน ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นสังกะสีตามสมัยนิยม และกระเบื้องว่าวตามลำดับ อาคารด้านหลังเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงโล่งอันเป็นคุ้มหลังเดิมของแม่เจ้าบัวถา มหายศปัญญา ระหว่างอาคารส่วนหน้าและส่วนหลังมีการเชื่อมต่อด้วย“ชาน” และมีการยกระดับพื้นขึ้นเรียกว่า“เต็น”ที่ใช้เป็นส่วนนั่งเล่นพักผ่อนอิริยาบถ และรับประทานอาหาร

ต่อมาได้มีการซ่อมแซมแต่ลวดลายแกะสลักยังคงเป็นของเดิม ที่ประตูด้านหน้าเป็นปูนปั้นรูปแพะซึ่งเป็นตัวแทนของหลวงพงษ์พิบูลย์และแม่เจ้าสุนันทาซึ่งเกิดในปีแพะ

ภายในบ้านจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ในอดีตของบรรพบุรุษของเจ้าของบ้าน มีห้องอาหาร ห้องทำงาน และของตกแต่งในบ้านส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้เก่าแก่ของตระกูลที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุ เช่น เครื่องเงิน เครื่องปั้นดินเผาเครื่องเล่นแผ่นเสียง วิทยุโบราณ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเอกสารสำคัญหายาก เช่น สัญญาบัตรที่ได้รับโปรดเกล้า ฯ จากรัชกาลที่ 5 เอกสารซื้อขายทาสอายุกว่าร้อยปี รวมทั้งภาพถ่ายของเจ้าของบ้านในอดีตจนถึงปัจจุบัน

(แหล่งที่มาข้อมูล : จุลสารคุ้มกลางเวียง ฉบับที่ 1 มกราคม 2558 - มีนาคม 2558 ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา และ คุ้มวงศ์บุรี .ประวัติคุ้มวงศ์บุรี .อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่)

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

บ้านวงศ์บุรีเป็นสถาปัตยกรรมที่อาคารอนุรักษ์ตัวอย่างที่สำคัญของการอนุรักษ์อาคารเก่าในจังหวัดแพร่ บ้านวงศ์บุรีได้รับรางวัลบ้านอนุรักษ์ดีเด่นประจำปี พ.ศ.2536 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ถือเป็นหนึ่งในสถานที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตของเจ้านายเมืองแพร่ ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้อย่างยิ่ง

● พิพิธภัณฑน์ไม้สัก

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

33 ถนนคุ้มเดิม ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ศูนย์ฝึกอบรมที่ 1 (จังหวัดแพร่) สังกัดส่วนฝึกอบรม สำนักบริหารงานกลาง กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

2. ประวัติความเป็นมา

พิพิธภัณฑน์ไม้สัก เป็นอาคารหนึ่งในสามหลังของพิพิธภัณฑน์การป่าไม้ ซึ่งเดิมอาคารทั้ง 3 หลังเป็นของบริษัทอีสต์ เอเชียติก (East Asiatic Co.Ltd.) ประเทศเดนมาร์ก ซึ่งได้รับสัมปทานทำไม้สัก บริเวณแม่น้ำยมฝั่งขวาในจังหวัดแพร่ โดยเช่าพื้นที่จากรัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ.2449 บนเนื้อที่ 6 ไร่ เพื่อใช้เป็นที่ทำการ และที่พักผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของบริษัท

เมื่อบริษัทหมดสัญญาสัมปทานไม้สัก รัฐบาลโดยกรมป่าไม้ ได้ตั้งกองโรงเรียนป่าไม้ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2478 ในยุคที่ 1 ได้เปิดสอนวิชาการป่าไม้ จนถึง

ปี พ.ศ. 2499 ได้ยกฐานะไปเปิดการสอนเป็นคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ยุคที่ 2 เปิดทำการสอนในระดับประกาศนียบัตร วิชาการป่าไม้หลักสูตร 2 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2499-2537 เริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานเมื่อปี พ.ศ. 2541 โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ (นายวิเชียร ชมแดง) เป็นประธานและคณะทำงาน และนายสนธิ บุญพิทักษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนการป่าไม้ในสมัยนั้นเป็นคณะทำงานและเลขานุการพิจารณารายละเอียดในการจัดตั้ง

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม พิพิธภัณฑสถานไม้สัก

เดิมเป็นอาคารที่ทำการของบริษัท อีสต์เอเชียติก จำกัด และต่อมาใช้เป็นทำการของโรงเรียนป่าไม้ ใช้เป็นทำการและห้องประชุมของโรงเรียน เมื่อปีพ.ศ. 2541 ได้ใช้ชั้นบนเป็นพิพิธภัณฑสถาน ลักษณะอาคารเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ มีรูปแบบที่เรียบง่ายที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบตะวันตก และอาคารพื้นถิ่นในเขตร้อนชื้นคาบสมุทรมลายู โดยสร้างเป็นเรือนยกพื้น เพื่อป้องกันความชื้นและแมลงต่างๆ ทำลายอาคาร และรบกวนการใช้สอยภายในอาคาร ซึ่งการยกพื้นอาคารเป็นลักษณะสำคัญของเรือนไม้ในเขตอุษาคเนย์ ปัจจุบันจัดแสดงประวัติการทำไม้สักของเมืองแพร่ ประดิษฐานจากไม้และตัวอย่างไม้ชั้นล่างเป็นสำนักงานสนับสนุนการป้องกันและปราบปรามที่ 3 (ภาคเหนือ) มีการแสดงภาพการทำป่าไม้ในอดีตของประเทศไทย จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เกี่ยวกับการทำไม้ มีตัวอย่างผลิตภัณฑ์จากไม้ เรือยาวของไม้สัก และตัวอย่างไม้ชนิดต่างๆ

(แหล่งที่มาข้อมูล : แผ่นพับประชาสัมพันธ์ พิพิธภัณฑสถานการป่าไม้ ศูนย์ฝึกอบรมที่ 1 (แพร่) และ <http://www.dnp.go.th/>)

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

พิพิธภัณฑสถานไม้สัก เป็นอาคารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการทำป่าไม้ในจังหวัดแพร่ ถือว่าเป็นอาคารที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในมิติคุณค่าสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑสถานไม้สัก คือ การเป็นอาคารเดิมของบริษัทอีสต์ เอเชียติก ซึ่งเป็นบริษัทสัมปทานป่าไม้ของประเทศเดนมาร์ก ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวตะวันตกเข้ามาออกแบบอาคารที่ตนเองจะต้องใช้จริง ซึ่งอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศที่ไม่คุ้นเคย จะต้องมีการออกแบบและปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นๆ ได้อย่างไม่ลำบากมากนัก

ลักษณะการสร้างอาคารแบบยกพื้น มีช่องเปิดมาก และมีความลาดชันของหลังคาที่สูง เป็นหลักการและการออกแบบเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะสภาพภูมิอากาศมากที่สุด กล่าวคือ การสร้างเรือนยกพื้น เพื่อป้องกันความชื้นและน้ำที่อาจท่วมได้จากภาวะฝนตกชุกของพื้นที่ รวมทั้งป้องกันสัตว์ต่างๆ เข้ามารบกวน การออกแบบให้มีช่องเปิดมากเพื่อการระบายอากาศ โดยเฉพาะในเวลากลางวันที่อากาศร้อนอบอ้าว ช่องเปิดจำนวนมากจะช่วยระบายอากาศร้อน และนำลมเย็นพัดพาเข้ามา หลังคาที่สูง เพื่อให้มวลอากาศร้อนลอยตัวขึ้นสูงกว่าระดับความสูงที่ใช้งาน หรือสัมผัสความร้อนได้ และระบายออกไปทางช่องเปิด ส่วนหลังคาที่ออกแบบให้มีความลาดชันมากๆ เพื่อให้สามารถระบายน้ำฝนได้อย่างรวดเร็ว ไม่ให้เกิดการไหลย้อนของน้ำซึ่งจะทำให้หลังคารั่ว หรือน้ำซึมเข้าสู่ภายในอาคารได้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าที่จะสามารถศึกษาได้จากเรือนไม้ของชาวตะวันตกที่สร้างขึ้นในจังหวัดแพร่แห่งนี้

● วัดจอมสวรรค์

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ตั้งอยู่บนถนนยันตรกิจโกศล ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัด 1 กิโลเมตร

2. ประวัติความเป็นมา

สร้างสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2437 โดยชาวเงี้ยว ซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในพม่าและเดินทางมาค้าขายที่เมืองแพร่ เมื่อเกิดเหตุการณ์เงี้ยวปล้นเมืองแพร่ วัดจึงถูกปล่อยให้ทรุดโทรม ต่อมาได้รับการบูรณะจากชาวไทยใหญ่ ภายในวัดมีโบราณวัตถุที่มีคุณค่า หลายอย่างของเมืองแพร่และชาติไทยเป็นศิลปะอันล้ำค่าของพระพุทธ ศาสนา กรมศิลปากรได้เล็งเห็นความสำคัญของโบราณสถานและ โบราณวัตถุอันล้ำค่า จึงได้จดทะเบียนไว้ เป็นสมบัติของชาติ เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2533 เพื่อจะได้อนุรักษ์ ไว้ให้ลูกหลาน

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ตัวอาคารสร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง มีหลังคาเล็กใหญ่ลดหลั่นกันเป็นชั้นรวม 9 ชั้น ฝาผนังแบ่งเป็นตอนๆ คล้ายข้ออ้อย ภายในแสดงให้เห็นฝีมือการตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจง เสาและเพดานประดับกระจกสีงดงาม มีบันไดขึ้นลงด้านหน้า 2 ข้าง ประดับด้วยทองเหลือง ดีและเจาะให้เป็นลวดลายแบบพม่า เสาไม้ในส่วนของอาคารที่เป็นโบสถ์ลงรักปิดทอง ตกแต่งลวดลายคล้ายสีทองน้ำ มีข้อความเป็นภาษาพม่า จารึกไว้รอบเสามีจำนวนทั้งสิ้น 35 ต้น เสาอื่นๆ อีก 14 ต้น ลงรักปิดทองและประดับกระจกสี เจดีย์มีรูปทรง

แบบพม่า คือ มีเจดีย์ใหญ่อยู่กลางรายล้อมด้วยเจดีย์เล็กทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 3 องค์

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมวิหารไต - ไทใหญ่

รูปแบบสถาปัตยกรรมวิหารแบบไต หรือไทใหญ่ จะเรียกว่า “จกอง” เป็นคำศัพท์ที่ใช้เรียกอาคารเอนกประสงค์ที่ผสมผสานประโยชน์ใช้สอยที่ทำหน้าที่ทั้งเป็นตักวิหาร ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ ซึ่งคำดังกล่าวมาจากภาษาพม่าว่า “เจียง (Kyuang)” ได้เรียกอาคารนี้ว่า “วิหารอันเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์” โดยจะมีการแบ่งพื้นที่โดยการลดระดับของพื้นออกเป็น 3 ระดับลดหลั่นกันไป โดยชั้นบนสุดจะเป็นตำแหน่งที่ตั้งฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระประธาน ถัดลงมาคือ ตำแหน่งอาสนสงฆ์ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่นั่งของพระสังฆะ สตรีไม่สามารถขึ้นไปยังพื้นที่นั้นได้ แต่อนุโลมให้บุรุษสามารถขึ้นไปได้ และระดับพื้นต่ำที่สุดคือ ตำแหน่งที่นั่งของพุทธบริษัทที่เข้ามาประกอบพิธีกรรม “จกอง” ของไทใหญ่จะมีการแบ่งพื้นที่พุทธาวาส และสังฆาวาส หรือพื้นที่กุฏิของพระอยู่ แต่ไม่ได้มีการแยกออกเป็นอาคารต่างหากเป็นหลังชัดเจน แต่จะเป็นลักษณะของการแยกเป็นอาคารขนาดเล็ก แยกพื้นที่และหลังคาแยก แต่ “ร่วมพื้น” โดยมีลานเชื่อมหากัน แต่ในภาพรวมจะมองเห็นว่าเป็นอาคารเดียวกัน การออกแบบชุดหลังคาที่ครอบอยู่บนพื้นที่แต่ละส่วนที่จะแยกขาดออกจากกันเป็นชุดๆ และใช้รูปแบบของหลังคาที่หลากหลายแปรผันตามลำดับศักดิ์ของพื้นที่ที่หลังคานั้นครอบคลุมอยู่ เช่น หลังคาส่วนที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของอาคาร จะออกแบบเป็นหลังคาทรงปราสาทซ้อนชั้น (Pyathat) หรือหาเป็นหลังคาจั่วจะมีการซ้อนชั้นที่ซับซ้อนกว่าหลังคาส่วนอื่น เป็นต้น

ภายในบริเวณวัด จะมี “ธาตุเจดีย์” ซึ่งมีลักษณะของอิทธิพลไทใหญ่-พม่า ปรากฏอยู่คือ มีลักษณะของเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด คือ มีเจดีย์บิหารขนาดเล็กรายล้อมองค์เจดีย์ใหญ่ และปล้องไฉน ปลียอดเป็นลักษณะวงกลมซ้อนชั้น ลักษณะของฉัตรเจดีย์ก็เป็นลักษณะที่ได้รับอิทธิพลพม่า

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดจอมสวรรค์เป็นตัวอย่างของงานพุทธสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ที่ปรากฏในดินแดนล้านนา เนื่องจากประวัติศาสตร์เมืองแพร่ล้วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่มาก ดังนั้นจึงทำให้สถาปัตยกรรม หรืองานศิลปกรรม อิทธิพลไทใหญ่จึงมีความสำคัญกับเมืองแพร่ วัดแห่งนี้จึงเป็นแหล่งเรียนรู้

คุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญในด้านศาสนสถานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในเมืองแพร่

6) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดน่าน

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดน่าน มีจำนวน 5 แห่ง ประกอบไปด้วย

● วิหารไทลื้อ วัดต้นแหลง

1. ตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่ หมู่ ๒ บ้านต้นแหลง ตำบลไชยวัฒนา อำเภอปัว จังหวัดน่าน
2. ประวัติความเป็นมา ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าได้ก่อสร้างในปีใดแน่ชัด แต่ประเมินจากคำบอกได้ว่าเดิมสร้างเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2127 และในหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร ระบุว่าวัดนี้สร้างเมื่อ พ.ศ.2390 แล้วได้ย้ายวัดจากที่ตั้งริมฝั่งแม่น้ำทิดตะวันตกของหมู่บ้านมาตั้งอยู่ในหมู่บ้านดังปัจจุบัน ส่วนวิหารสันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2425 มีการบูรณะวิหาร ในปี พ.ศ.2469 โดยมีการสร้างแท่นแก้วและพระประธานองค์ใหญ่ ในปี พ.ศ.2493 แล้วรื้อผนังวิหารที่เป็นไม้และก่ออิฐถือปูนแทนผนังเดิมพร้อมทั้งซ่อมแซมหลังคาวิหารแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2500 ต่อมากรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 ตอนที่ 123 ลงวันที่ 12 สิงหาคม 2533

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ในบริเวณวัดต้นแหลง ประกอบด้วย วิหารสร้างในแนวแกนหันหน้าตะวันออกเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ภูมิสงฆ์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ หอกลอง หอเวดาดหรือเสี้ยววัด

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม
วิหารแบบไทลื้อ : วิหารวัดต้นแหลงเป็นวิหารแบบปิดทึบ หลังคาซ้อนสามชั้นคลุมต่ำ ชั้นล่างและชั้นสองเป็นหลังคาปีกนกปิดสี่ด้านหรือทรงปั้นหยา หลังคาชั้นบนสุดเป็นจั่ว งานศิลปกรรมตกแต่งอาคารวิหารส่วนใหญ่ทำด้วยไม้แกะสลัก वादประดับลวดลายเขียนสี และภายในวิหารมีแท่นพระประธานปูนปั้นประดับกระจกสี

องค์ประกอบทางโครงสร้าง : ฐานวิหาร สร้างในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่ออิฐฉาบปูนขนาด 7 ห้อง ยกสูงจากพื้นประมาณ 120 เซนติเมตรในรูปแบบของฐานบัวคว่ำบัวหงายตกแต่งเป็นระดับซ้อนขึ้นเหลื่อมกันแบบขั้นบันไดทอดแนวยาวต่อเนื่องระดับเดียวกัน โดยรอบลดสอปเข้าหาผนังวิหาร ฐานวิหารประกอบด้วยบันไดขึ้นสู่วิหาร

ด้านหน้าในทิศตะวันออกและด้านข้างวิหารในทิศใต้และทิศเหนือ ภายในวิหารประกอบด้วยแท่นอาสนะสงฆ์ อยู่ทางด้านใต้ซิดผนังในห้องที่ 5 และมีธรรมาสันทรงปราสาท มีแท่นที่ประดิษฐานพระประธานและสามารถเดินอ้อมหลังพระประธานได้

ผนังวิหาร และเสาวิหาร แนวผนังก่ออิฐขนาดใหญ่ฉาบปูนหนาสร้างจากฐาน สูงจรดชายคาทรงตะคุ่มทั้งสี่ด้าน ล้อมพื้นที่ภายในวิหารไม่ปรากฏเสา ในแนวผนังดังกล่าว ซึ่งเจาะเป็นหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็ก ประตูทางเข้าหลักสู่ตัวอาคารทิศตะวันออกซึ่งไม่มีช่องหน้าต่าง แต่ผนังทิศตะวันตกด้านหลังพระประธานเจาะหน้าต่างตรงกลางผนัง 1 ช่อง เสาไม้กลม จำนวน 6 ต้น แบ่งช่วงเสาออกเป็น 7 ห้อง ทำหน้าที่รับน้ำหนักโครงสร้างหลังคา ถ้าย่น้ำหนักไปสู่แนวผนังวิหาร

หลังคา และโครงสร้างรับน้ำหนัก คือส่วนของหลังคาวิหาร หลังคาปีกนก 2 ตับ คลุมที่สี่ด้านหลังคาตบที่ 3 เป็นหลังคาจั่วหันหน้าไปทิศตะวันออก หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด โครงสร้างหลังคาใช้เสาหลวงตั้งขึ้นมารับชื่อหลวง ส่วนกลางของชื่อหลวงตั้งเสาตั้ง 3 ต้นต้นหนึ่งเพื่อรับอกไก่ อีกสองต้นด้านข้างรับโครงสร้างจั่ว บริเวณช่องว่างระหว่างพื้นดับหลังคาเปิดโล่งแทนที่จะเป็นแผงคอสอง ใช้ชายคาคลุมต่ำป้องกันฝนและแดดไม่ให้สาดเข้ามาภายในวิหาร

อัตลักษณ์ของวิหารไทลื้อเมืองน่าน

วิหารไทลื้อเมืองน่าน เป็นลักษณะกลุ่มวิหารที่ยึดถือเหมือนวิหารต้นแบบ วิหารไทลื้อกลุ่มนี้มักพบมากในแถบจังหวัดน่าน และพะเยา ซึ่งอยู่ในช่วงการเข้าพื้นที่อาณาจักรล้านนา (พ.ศ.2339-พ.ศ.2436) รูปแบบของวิหารจะมีลักษณะของวิหารมีการวางตามแนวแกนของทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ผังวิหารเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผนังโดยรอบเป็นลักษณะของผนังหุ้มอาคาร มีการเจาะช่องแสงขนาดเล็ก หลังคาที่พบส่วนใหญ่จะเป็นทรงโรง คือมีหลังคาทรงจั่วด้านบนและมีปีกนกล้อมรอบหลังคาทั้งสี่ด้าน อาจมีการซ้อนชั้นของหลังคา หรือการซ้อนชั้นบริเวณปีกนก ลักษณะเด่นอีกอย่าง คือ การยกคอสอง เพื่อนำแสงเข้าสู่ตัวอาคาร และเป็นส่วนเชื่อมหลังคาจั่วกับปีกนกเข้าด้วยกัน ตัวอย่างของวิหารกลุ่มนี้ได้แก่ วิหารวัดหนองแดง อ.เชียงกลาง วิหารวัดตันตแลง อ.ปัว เป็นต้น

พัฒนาการรูปแบบของรูปแบบวิหารไทลื้อเมืองน่าน มีพัฒนาการทั้งแบบที่พัฒนาจากวิหารต้นแบบในแคว้นสิบสองปันนา และแบบวิหารที่มีความ

เรียบง่ายไปสู่วิหารที่มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือมีรูปทรงที่มีความซับซ้อนขึ้น รวมถึงปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครอง ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อรูปแบบวิหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในไทย จากการศึกษาพบว่า วิหารแบบล้านนา และ วิหารแบบหลวงพระบาง มีอิทธิพลต่อรูปแบบของวิหารไทลื้อในเมืองน่านเป็นอย่างมาก

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดต้นแหลงเป็นวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมาแต่ดั้งเดิม จากหลักฐานที่ปรากฏชัดเจนคือ วิหารรูปแบบไทลื้อที่มีความใกล้เคียงกับวิหารไทลื้อในสิบสองปันนาซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ดั้งเดิมของชาวไทลื้อก่อนที่จะอพยพเข้าสู่เมืองน่าน วิหารวัดต้นแหลงจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทลื้อที่น่าสนใจ และมีรายละเอียดให้ศึกษาเกี่ยวกับการออกแบบก่อสร้างวิหารแบบไทลื้อ ทั้งในด้านสัดส่วน รูปแบบรูปทรง และการจัดองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรม

นอกจากนี้ วิหารไทลื้อวัดต้นแหลง ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และมรดกวัฒนธรรมของชุมชน วัดต้นแหลงและชุมชนบ้านต้นแหลงมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง จึงทำให้วัดต้นแหลงเป็นหนึ่งในแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นเมืองน่านที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง

● วัดพระธาตุแช่แห้ง

1. ตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
2. ประวัติความเป็นมา เดิมเป็นวัดราษฎร์ ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวง ประดิษฐานอยู่ ณ อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านอยู่ห่างจากตัวเมืองออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร องค์พระธาตุตั้งอยู่บนเนินเขาสูงเตี้ยๆ เป็นสีทองสุกปลั่ง สามารถมองเห็นได้แต่ไกล เนื่องจากสูงถึง 2 เส้น เป็นอนุสรณ์ของความรักและความสัมพันธ์ระหว่างเมืองน่านกับเมืองสุโขทัยในอดีต เนื่องด้วยในสมัยเจ้าพระยาการเมืองครองเมืองน่านอยู่ ก็ได้มี “พระยาโสปัตตกันทิ” เจ้าเมืองสุโขทัย ได้มาเชิญพระยาการเมืองไปสร้างวัดหลวงอุทัยถึงสุโขทัยซึ่งพระยาการเมืองก็ไปช่วยจนเสร็จสมบูรณ์ด้วยความดีความชอบ ที่พระยาการเมืองได้ช่วยพระยาโสปัตตกันทิ สร้างวัดหลวงอุทัย ทำให้พระยาโสปัตตกันทิมีความชื่นชอบพระยาการเมืองเป็นอันมาก ก่อนจะกลับเมืองน่านก็ได้มอบพระธาตุเจ้า 7 องค์

เพื่อตอบแทนที่พระยาการเมืองได้มาสร้างคุณงามความดีให้แก่สุโขทัย ซึ่งเป็นที่มาของการสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้น

เจ้าผู้ครองนครน่านผ่านมามากหลายองค์ได้ปฏิสังขรณ์บูรณะพระธาตุแช่แห้ง ต่อๆ กันมาเป็นลำดับทั้งที่มีการบันทึกและไม่มีการบันทึกไว้ จนถึงสมัยของเจ้าผู้ครองนครน่าน พระนามว่า “ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทน์ บรมหาราชวงศาธิบดี สุจริตจารราชานุกาวิรักษ์ วิบูลย์ศักดิ์กิติไพศาล ภูบาลพิตร สถิตนันทราชวงษ์” พระเจ้านครน่านเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้บริจาคทรัพย์ก่อสร้างสิ่งถาวรวัตถุมีจารึกไว้ในศิลาที่วัดแช่แห้ง

พ.ศ. 2549 พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน ได้รับพระราชทานยกฐานะเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ “**วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง**” พระธาตุแช่แห้งในปัจจุบัน ตั้งอยู่วัดพระธาตุแช่แห้งทางทิศตะวันออกของเมืองน่าน เป็นปูชนียสถานสำคัญอันศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองน่าน มีอายุนานกว่า 600 ปี องค์พระธาตุเป็นสลับแบบพื้นเมืองเดิมเป็นสลับทรงลังกา แต่ได้หักพังและมีการปฏิสังขรณ์สืบกันมาหลายครั้งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่างฝีมือและคตินิยมของแต่ละยุคสมัย

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ตัวพระธาตุตั้งอยู่บนเชิงเนินปูด้วยอิฐ ลาดขึ้นไปยังยอดเนิน กว้างประมาณ 20 วา มีบันไดนาคนาบทั้งสองข้าง องค์พระเจดีย์เป็นแบบล้านนา ฐานเป็นสี่เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไปจนสูงใช้แผ่นทองเหลืองบุรอบฐานแล้วลงรักปิดทอง จากพงศาวดารเมืองน่านกล่าวว่า **พระยาการเมือง** เจ้านครน่านได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจาก กรุงสุโขทัยมาประดิษฐานไว้ที่**ดอยภูเพียงแช่แห้ง** และตามตำนานกล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับสงฆ์ที่ริมฝั่ง แม่น้ำน่านทางทิศตะวันออก ที่บ้านห้วยไค้และเสวยผลสมอแห้ง ซึ่งพระยามลราชนารถถวายแต่ผลสมอนั้นแห้งมาก พระพุทธเจ้าจึงทรงนำผลสมอนั้นไปแช่น้ำก่อนเสวยและทรงพยากรณ์ว่า ต่อไปที่นี้จะมีผู้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐาน จึงเรียกพระสถูปที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแห่งนี้ว่า “**พระธาตุแช่แห้ง**”

รูปแบบของเจดีย์ยังคงได้รับอิทธิพลจากเจดีย์พระธาตุหริภุญไชย หากมีการต่อเติมก็คล้ายบางส่วนจากอิทธิพลศิลปะพม่า เช่น ฐานหน้ากระดานกลม แก่เป็นหน้ากระดานสี่เหลี่ยม และแปดเหลี่ยม และชั้นบัวคว่ำเหินฐานแปดเหลี่ยมตกแต่งเป็นลายกลีบบัวแทน

องค์ประกอบภายในวัด

ประกอบไปด้วย : **พระอุโบสถ พระธาตุชเวตาทองจำลอง** สร้างสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ โปรดให้สลัสน้อยยอด คนเมืองลำพูนมาก่อสร้างเมื่อ พ.ศ.2451 เป็นพระธาตุประจำปีเกิดปีมะเมีย

พระวิหารพุทธไสยาสน์ : สร้างเมื่อ พ.ศ.2129 โดยนางแสตพลัว ขายาของพระยาหน่อเสถียรไชยสงครามเมืองน่าน (พ.ศ.2103-2134)

ศาลเจ้าหลวงท้าวขาก่าน : เป็นขุนนางที่พระเจ้าติโลกราชส่งมาปกครองเมืองน่าน เป็นขุนนางที่มีความสามารถในการรบ สามารถชนะพวกแควที่มารุกรานเมืองน่านได้อย่างเด็ดขาด เป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองน่าน

บ่อน้ำทิพย์ : ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยมีเล่าต่อกันมาว่า "ในสมัยก่อนมีพระจุลจอมเกล้าฯ มาปฏิบัติธรรมและไม่มีน้ำดื่ม พระจุลจอมเกล้าฯ จึงขุดบ่อน้ำขึ้น ซึ่งก่อนนั้น ชาวบ้านเรียกว่า "บ่อตุ๋ป้า (ตุ๋ป้า คือ พระจุลจอมเกล้าฯ)"

ต้นไม้สำคัญ : ต้นไม้สำคัญที่มีอายุนับร้อยปี ดังเช่นต้นโพธิ์ต้นใหญ่ที่อยู่บริเวณลานหน้าวัด ต้นพิกุลที่อยู่บริเวณบันไดนาค ต้นมะม่วง ต้นตาลและต้นไม้สำคัญอื่นๆ บริเวณด้านหลังของวัดยังปรากฏร่องรอยของแนวคูน้ำคันดินลึกประมาณ 3 เมตร กว้างประมาณ 10 เมตร

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดพระธาตุแช่แห้งเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวน่านมาแต่โบราณกาล เป็นพื้นที่สำคัญของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของเมืองน่านและเรียนรู้ด้านคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของเมืองน่านที่มีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยมาแต่อดีต โดยเฉพาะรูปแบบของเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากศิลปะทวารวดี และศิลปะสุโขทัย วัดพระธาตุแช่แห้งจึงเป็นพื้นที่ๆ มีคุณค่าอย่างยิ่งในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมล้านนา

● วัดภูมินทร์

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

ตั้งอยู่เลขที่ 33 บ้านภูมินทร์ ถนนสุริยพงษ์ ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ขึ้นทะเบียนเป็นอาคารพระวิหาร 1 หลัง โดยประกาศและกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 ตอนที่ 10 วันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2523

2. ประวัติความเป็นมา

เป็นวัดที่ไม่ทราบประวัติการก่อสร้างที่แน่นอน แต่มีหลักฐานปรากฏเป็นเอกสารประมาณ พ.ศ.2146 โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเนื่องในสมัยครั้ง

เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ (พ.ศ.2137-2146) รบกับมังนรธาช่อ จากเชียงใหม่ เอกสารกล่าวว่าทัพพม่าจากเชียงใหม่สามารถเข้าตีเมืองน่านได้และจับเอา เจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ไปเชียงใหม่ ส่วนเจ้าน้ำบ่ออนุชาถูกพม่าทรมานจนตาย พม่าจึงได้นำศพเจ้าน้ำบ่อไปทิ้งในน้ำบ่อ **วัดภูมินทร์** ทำให้สันนิษฐานได้ว่าวัดภูมินทร์สร้างขึ้นช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 ในสมัยที่พุกามหรือพม่าปกครองเมืองน่าน จนกระทั่งในสมัยพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดช วัดภูมินทร์ปรากฏชื่ออีกครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ.2410 ระบุว่าพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดชให้ช่างหลวงดำเนินการก่อสร้างวิหารหลวงวัดภูมินทร์ใช้เวลา 8 ปี จึงแล้วเสร็จ (พ.ศ.2410-2418) และปรากฏหลักฐานการบูรณะอีกครั้งในปี พ.ศ.2547-2549 ปรากฏว่า วิหารวัดภูมินทร์น่าจะเป็นต้นแบบของวิหารทรงจัตุรมุขในประเทศไทยด้วยอายุกว่า 400 ปี

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรม

วิหารวัดภูมินทร์เป็นโบราณสถานที่สำคัญ มีความโดดเด่นด้วยการออกแบบที่มีเอกลักษณ์ คือ มีแผนผังอาคารเป็นทรงจัตุรมุข ที่มีมุขทั้ง 4 ด้านมีความยาวไม่เท่ากัน คือ แกนทิศตะวันออก-ตะวันตก สั้นกว่าแกนทางทิศเหนือ-ใต้ ตัวอาคารใช้เป็นทั้งพระวิหาร และพระอุโบสถอยู่ในอาคารเดียวกัน โดยส่วนที่เป็นอุโบสถใช้มุขทิศเหนือและทิศใต้ เนื่องจากพบแนวเสมา 8 จุดปักไว้ในแนวดังกล่าว และเสมาแต่ละหลักมีลักษณะเกือบจะจมมิดลงไปโดยเข้าใจว่า ก่อนการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ได้มีการถมพื้นสูงทำให้พื้นมีระดับเกือบถึงยอดเสมาของเดิม ส่วนพระวิหารได้ใช้มุขตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก โดยไม่ปรากฏใบเสมา ทำให้ทราบว่าสมัยล้านนาโบราณมักให้ความสำคัญกับวิหารมากกว่าอุโบสถ

วิหารทรงจัตุรมุข มีหลังคาซ้อนกัน 3 ชั้น 2 ตับ หลังคาปีกฉัตร 5 ชั้น ประดับหลังคาที่มุงกระเบื้องดินเผาไม่เคลือบ ช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ อาคารเจาะประตูแต่ละมุขที่มีซุ้มปั้นปูนประดับกระจกรวม 4 ประตู ประตุมีย่านไม้สักสลักลายไม่ซ้ำแบบกัน มุขทั้งสี่ด้านเปิดตรงเข้าสู่พระพุทธรูปสื่อองค์ที่ประดิษฐานอยู่กลางโบสถ์ ประตูทางเข้าทั้งสี่ด้านเป็นซุ้มที่เลียนแบบซุ้มเรือนยอดทรงมณฑปคล้ายกันกับซุ้มประตูโบสถ์วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

ลักษณะเด่นที่แสดงถึงความเป็นท้องถิ่น คือ ลักษณะตัวโง่งที่มีการย่อมุมและการประดับด้วยโค้งปากแล ลายปูนปั้นประดับกระจกเป็นลายลักษณะลายพื้นเมืองเกือบทั้งหมด มีลายปูนปั้นประดับกระจกเป็นลายแผงทรงพุ่มไบเทศ ด้านล่างสุดมีลายแบบกรุยเชิงเป็นรูปแบบศิลปะรัตนโกสินทร์

โครงสร้างและพื้นที่ภายในวิหาร กึ่งกลางภายในวิหารมีเสาแกนกลาง ทำหน้าที่รับน้ำหนักหลังคาประกอบด้วยฐานปัทม์ลูกแก้วก่อรับแท่งสี่เหลี่ยมยกเก็จ ถัดขึ้นไปเป็นทรงคล้ายองค์ระฆัง ลักษณะแผนผังที่มีแกนกลางรับน้ำหนักหลังคาแบบนี้ เป็นโครงสร้างอาคารที่นิยมสร้างกันมากในศิลปะพม่าที่เมืองพุกามที่เรียกว่า “**กูพญา**” (Gu Hpya) ซึ่งเป็นไปได้ว่าโครงสร้างของวิหารวัดภูมินทร์เดิมนั้นสร้างมาก่อนสมัยพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดชแล้ว แต่หลักฐานที่เหลืออยู่ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนได้

กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะด้วยวิธีสงวนรักษาสภาพเดิมไว้ทั้งหมดไม่เปลี่ยนแปลงสภาพใดๆ เพียงทำความสะอาดหรือป้องกันไม่ให้ชำรุดไปมากกว่าเดิม การซ่อมแซมจึงทำการถอดภาพจิตรกรรมตรงส่วนของเสาที่ผุออกก่อนจึงนำแกนเสาที่ผุออกใส่คอนกรีตเสริมเหล็กเข้าไปแทน จากนั้นจึงก่ออิฐฉาบปูนปิดลงไปแล้วจึงนำภาพที่ถอดออกติดลงไปตามตำแหน่งภาพเดิม

จิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์เขียนภาพพุทธประวัติและชาดกเรื่อง “**คัทรณกุมาร**” โดยสันนิษฐานว่านำเอาเค้าเรื่องจากชาดกเรื่องคัทรณกุมาร ฉบับเมืองน่าน เนื่องจากว่าได้พบชาดกเรื่องนี้ถึงสองฉบับ และฉบับที่พบจากเมืองน่านอาจมีความสัมพันธ์กับลาวอยู่บ้าง

จิตรกรรมฝาผนังของวัดภูมินทร์วาดขึ้นตามลักษณะของอาคารที่มีลักษณะเป็นวิหารจัตุรมุข ซึ่งทำให้มีผนังเพิ่มขึ้นด้านละ 3 ผนัง คือผนังด้านซ้ายอยู่ตรงกันข้ามกับผนังด้านขวา และมีผนังด้านสกัด ทำให้มีการจัดวางผังองค์ประกอบจิตรกรรมฝาผนังให้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติเป็นภาพขนาดใหญ่อยู่ด้านบนสุดของฝาผนังด้านสกัดทั้งสองด้าน

ภาพจิตรกรรมส่วนด้านล่างถัดลงมาเขียนเล่าเรื่องตามชาดก เรื่อง “**คัทรณกุมาร**” ในลักษณะเล่าภาพเหตุการณ์ไปจนจบ จากศึกษาพบว่าลักษณะการเขียนภาพของกลุ่มช่างเขียนน่าจะเป็นกลุ่มช่างชาวไทลื้อที่มีเอกลักษณ์ใน

การเขียนภาพจนอาจจัดเป็นสกุลช่างท้องถิ่นได้ และในภาพยังสอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนเมืองน่านเอาไว้ได้

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดภูมินทร์เป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และงานจิตรกรรมท้องถิ่นเมืองน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นพิเศษของการเป็นอาคารที่มีผังแบบจัตุรมุข และผสมผสานพระวิหาร และอุโบสถภายในอาคารหลังเดียวกันซึ่งพบได้น้อยมาก จึงนำศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการออกแบบและการจัดการพื้นที่ของวิหารวัดภูมินทร์แห่งนี้ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าจิตรกรรมฝาผนังที่สะท้อนให้เห็นถึง “สกุลช่างน่าน” ที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น และยังสอดแทรกเรื่องราววิถีชีวิต ความคิดความเชื่อ และเหตุการณ์ในอดีตซึ่งสามารถเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ผ่านงานศิลปกรรม

● วัดหนองบัว: วิหารไทลื้อ และเรือนโบราณไทลื้อ

1. ตำแหน่งที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่เลขที่ 106 หมู่ที่ 5 บ้านหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน
 2. ประวัติความเป็นมา ประวัติการก่อสร้างวัด คาดว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ.2315 ต่อมาในปี พ.ศ.2415 ได้มีการอพยพย้ายวัดจากกลางทุ่งนาท้ายหมู่บ้านมาสร้างวัดประจำหมู่บ้านในพื้นที่ปัจจุบัน โดยการนำของครูบาทหลวงสุนันตะ จากคำบอกเล่าไว้เดิมวัดหนองบัวตั้งอยู่ที่ริมหนองบัว (หนองน้ำประจำหมู่บ้าน) ซึ่งอยู่ห่างจากที่ตั้งวัดปัจจุบันไปทางทิศตะวันตกประมาณ 500 เมตร ปัจจุบันไม่มีซากโบราณสถานเหลืออยู่เลย
- ท่านพระครูมานิตยบุญการ หรือ ครูบาปัญญา ผู้เป็นชาวบ้านหนองบัวโดยกำเนิดถือว่าเป็นผู้รู้ท่านหนึ่งได้เล่าไว้ว่านายเทพผู้เป็นบิดาของท่านได้เป็นทหารของเจ้านันทะยศ เจ้าผู้ครองนครน่านในขณะนั้น(เจ้านันทะยศ ครองเมืองน่านเมื่อ พ.ศ.2395 –2434)ต่อมานายเทพได้ติดตามทัพไปรบที่เมืองพวนซึ่งเป็นเมืองในแคว้นหลวงพระบาง หลังจัดการศึกเรียบร้อยแล้วจึงยกทัพกลับเมืองน่าน นายเทพได้นำช่างเขียนลาวพวนชื่อว่า ทิดบัวผัน มาเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหนองบัวแห่งนี้ โดยมีพระภิกษุวัดหนองบัวชื่อ แสนพิจิตร และนายเทพเป็นผู้ช่วยเขียนเสร็จ

ในปี พ.ศ. 2479 มีการบูรณะวิหาร โดยพระจันสุริโยดำเนินการซ่อมแซม และดัดแปลงประตูใหม่ รื้อซ่อมแซมหลังคาวิหาร โดยกรมศิลปากรในปี พ.ศ.2538 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 ตอนที่ 159 ลงวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2523

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ในผังบริเวณวัดหนองบัว ประกอบด้วย วิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสร้างหันหน้าทิศตะวันออก ด้านใต้ของวิหารมีอุโบสถ กุฏิพระสังฆาติกะหรือ หอกลอง หอเวทดาหรือเสื่อวัดในทิศตะวันออก ทางเข้าหลักของวัดอยู่ทางด้านตะวันออกและมีทางเข้าในด้านตะวันตกด้านทิศใต้ของแผนผัง

รูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตกแต่ง

วิหารวัดหนองบัวสร้างตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นวิหารแบบปิดทึบทรงโรง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา “ดินขอ” ซ้อนดับสองชั้นคลุมต่ำ ศิลปกรรมตกแต่งวิหารส่วนใหญ่เป็นงานปั้นปูนประดับหลังคาและแท่นธรรมมาสน์ ชุ่มประตูประดับลวดลายเขียนสี ส่วนธรรมมาสน์ทรงปราสาท แท่นเทียนหรือสัตตภัณฑ์แบบชั้นบันได ตกแต่งด้วยการเขียนสีและลงรักปิดทอง

วิหารไทลื้อวัดหนองบัว:

ฐานวิหาร สร้างบนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าลดผังอาคารด้านหน้าเฉพาะส่วนที่เป็นมุขโถงคลุมบันไดในแนวแกนตะวันออก-ตะวันตก ฐานวิหารยกสูงจากพื้นฐานแบบบัวคว่ำก่ออิฐฉาบปูนลดسوبเข้าหาผนังวิหาร มีขนาด 7 ห้องเป็นมุขโถงคลุมบันได 2 ห้องรวมเป็น 9 ห้อง ภายในวิหารประกอบด้วยแท่นอาสนะสงฆ์ที่นั่งของพระภิกษุสงฆ์ สร้างให้อยู่สูงกว่าพื้นวิหาร เพื่อแยกพื้นที่ระหว่างสงฆ์และฆราวาส มีธรรมมาสน์ทรงปราสาท และแท่นที่ประดิษฐานพระประธานติดด้านผนังด้านสกัด

ผนังวิหาร และเสาวิหาร แนวผนังวิหารก่ออิฐขนาดใหญ่ฉาบปูนหนาผิวไม่เรียบสร้างจากฐานบัวคว่ำล้อมพื้นที่ภายในอาคารทำให้เป็นวิหารแบบทึบผนังแต่ละช่วงมีช่องแต่ละด้านมีความสูงไม่เท่ากัน แต่จะลดระดับตามการลดชั้นของหลังคา ผนังด้านหน้าสูงจรดช่อหลังคาเจาะประตูเข้าหลักประดับชুমโฆกลางผนัง มีช่องลมไม้กลึงแบบลูกมะหวดอยู่สองด้านของประตูแต่อยู่ด้านนอกมุขหลังคาคลุมด้านหน้า

ภายในวิหารมีเสาลอง เป็นเสาไม้กลมสองแถว แถวละ 6 ต้นสูงจรดช่อหลังคาและโครงสร้างหลังคา ทาสีแดงและด้ารอบโคนเสาปิดทอง ปลายเสาตกแต่งเป็นกลีบบัวยาวซ้อนขึ้น

หลังคา และโครงสร้างรับน้ำหนัก หลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องดินเผาตามแบบโบราณ ไม่เคลือบผิว หลังคาเป็นทรงจั่วหันหน้าไปในทิศตะวันออก หลังคาด้านหน้าลดสองชด ด้านหลังลดสองชด หลังคาที่มุงด้านหน้าลดสองชดแต่ละชดแบ่งเป็นสองตับ ช่องว่างระหว่างตับหลังคาที่ลดใช้แผ่นไม้ปิด หลังคาทรงจั่วมีระบบโครงสร้างแบบ “โกม” หรือรูปแบบที่คล้ายกับระบบมั่วต่างไหมของล้านนา โดยตั้งเสาหลวงจากพื้นขึ้นไปรับช่อหลวงที่วางพาดบนหัวเสาแล้วตั้งเสาตุ๊กตามารับช่อโทต่อขึ้นกันขึ้นไปตามลำดับ และใช้เสาดั้งรับอกไกในจุดที่สูงที่สุดของโครงสร้างหลังคาทรงจั่ว โครงสร้างหลังคาปีกนกใช้ช่อหลวงเสียบเข้ากับเสาหลวงแล้วใช้เสาสะโก้นหรือเสานบนแนบติดกับเสาหลวงยึดช่อหลวงอีกด้านโดยพาดกับผนังวิหาร แล้วตั้งเสาตุ๊กตาารับช่อปอกใช้จันทันรับแปวางทอดแนวโดยรอบพื้นที่หลังคาพื้นหลังภายในปิดผ้าเพดาน

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

การสืบประวัติจากรายละเอียดของจิตรกรรม ภาพเรือกลไฟและรูปทหารชาวฝรั่งที่ผนังด้านทิศเหนือเป็นสิ่งที่สามารถ นำมาประเมินอายุของจิตรกรรมได้ ตามประวัติของเรือกลไฟว่าเรือกลไฟมีแหล่งกำเนิดในยุโรปและอเมริกา ในประเทศไทยมีหลักฐานในจดหมายเหตุหลายแห่งแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีเรือกลไฟใช้ตั้งแต่ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงสันนิษฐานว่าช่างเขียนคงเห็นและนำแบบมาเขียนไว้ และยังมีรูปปืนยาวแบบฝรั่งคือมีดาบติดปลายปืนด้วย เดิมคนไทยรู้จักใช้ปืนมาตั้งแต่สมัยอยุธยา รูปแบบปืนมีปลายกระบอกยาวแต่ไม่ปรากฏว่ามีดาบติดปลายปืน ปืนที่ติดดาบปลายปืนเป็นแบบฝรั่งที่นำมาใช้แพร่หลายในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา จึงประเมินอายุจิตรกรรมว่าคงอยู่ในราวสมัย รัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 5

เรื่องราวในจิตรกรรม ได้แก่เรื่อง **จันทคาธชาดก** และเรื่องพุทธประวัติ ซึ่งเรื่องจันทคาธชาดกนี้ เป็นนิยายคติธรรมเก่าแก่อันดับที่ 11 ในหนังสือปัญญาสชาดกปจฉิมภาค ชาวบ้านในภาคเหนือเรียกว่า ค่าวธรรม จันทคาธชาดก เป็นนิทานธรรมที่สอนให้กุลบุตรและกุลธิดาเอาแบบอย่างจริยธรรมที่ดีงามเช่น การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์สุจริต และความเมตตากรุณา เป็นต้น

สิ่งสะท้อนจากภาพจิตรกรรม จิตรกรรมฝาผนังทุกแห่งย่อมมีคุณค่าในแง่ของการเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนสมัยนั้น โดยเฉพาะความเป็นชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะเรียบง่าย โดยเฉพาะจิตรกรรมฝา

ผนังวัดหนองบัวแห่งนี้ได้ทำหน้าที่สะท้อนความเป็นอยู่ของผู้คนสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงเสมือนเปิดโอกาสให้คนดูได้จินตนาการได้อย่างกว้างไกลทำให้รู้สึกเพลิดเพลินสนุกสนาน สิ่งสะท้อนจากภาพเขียนที่เห็นได้ชัดคือการแต่งกาย โดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิงที่นุ่งผ้าซิ่นลายน้ำไหล หรือผ้าซิ่นตีนจกที่สวยงาม และปัจจุบันยังเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงของชาวไทลื้ออีกด้วย

เรือนไทลื้อวัดหนองบัว

เรือนไทลื้อโบราณด้านหลังวิหาร เป็นเรือนจำลองรูปแบบเรือนไทลื้อในอดีต ประกอบด้วย เรือนหลัก เรือนครัว และยุ้งข้าว ก่อสร้างด้วยไม้จริง ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยกระเบื้องแป้นเกล็ด ตัวเรือนหลวงเชื่อมต่อกับเรือนครัวในแบบเรือน “สองหลังร่วมพื้น” และมีชานแล่นเชื่อมระหว่างตัวเรือนและยุ้งข้าว มี “ป๊ะ” หลังคา หรือปีกนกยื่นยาวออกด้านข้างของตัวบ้านเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยให้มากขึ้น ใต้ถุนเรือนเป็นที่ทอผ้า หมู่บ้านหนองบัวผลิตผ้าทอไทลื้อจำหน่ายเป็นสินค้าพื้นเมืองของที่ระลึกของฝากให้แก่ผู้มาเยี่ยมชม (แหล่งที่มาของข้อมูล:

- <http://www.rd.go.th/nan/62.0.html> ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2559
- วุฒิชัย บุญอนันต์, วิหารไทลื้อเมืองน่าน : รูปแบบและคติความเชื่อ. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548
- ศิโรตม์ เสือคล้าย, การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของวิหารไทลื้อระหว่างกรณีศึกษาในเมืองน่าน ประเทศไทย กับกรณีศึกษาในแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน, ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2558)

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

วัดหนองบัวเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าสถาปัตยกรรมวิหารแบบไทลื้อในเขตภาคเหนือของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่จังหวัดน่าน วิหารไทลื้อวัดหนองบัวเป็นกลุ่มวิหารที่มีพัฒนาการทางรูปแบบ และมีลักษณะเฉพาะตน วิหารกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลทางด้านสถาปัตยกรรมผ่านสถาปัตยกรรมในเมืองศูนย์กลางของท้องถิ่นเป็นต้นแบบ ผสมกับวัฒนธรรมล้านนาซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปวัฒนธรรมหลักของผู้คนในพื้นที่บริเวณนี้ ณ ในเวลานั้น ทำให้รูปแบบของวิหารกลุ่มนี้ ได้รับการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม หรือลดทอนบางส่วนให้มีลักษณะผสมผสานกับความ

เป็นท้องถิ่นนั้น ๆ วิหารไทลื้อวัดหนองบัวจึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพัฒนาการ และการปรับเปลี่ยนทางสถาปัตยกรรมไทลื้อในเขตพื้นที่ภาคเหนือ

● โสงเจ้าฟองคำ

1. ตำแหน่งที่ตั้ง

2. ประวัติความเป็นมา

เลขที่ 8 ซอย 2 ถนนสุมนเทวราช ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน โสงเจ้าฟองคำสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2468 เดิมอยู่ติดกับคุ้มแก้วซึ่งเป็นที่พักของเจ้าผู้ครองนครน่านในเวียงเหนือ โสงหลังนี้เป็นบ้านพักของเจ้าศรีตุมมาซึ่งเป็นหลานของเจ้ามหาวงศ์ เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ที่ 11 กับเจ้ามะโน ซึ่งเป็นน้องของเจ้าสุริยพงศ์ผริตเดช ต่อมายกที่ดินให้กับทางการไทยเพื่อสร้างค่ายทหาร จากนั้นจึงรื้อตัวโรงออกมาสร้างใหม่ในปัจจุบัน จนกระทั่งตกทอดมาถึงเจ้าฟองคำ ธิดาของเจ้าบุญยืนกับเจ้าอินตะ ตัวโสนี้ ย้ายมาจากคุ้มแก้ว หลังคามุงด้วยแป้นเกล็ด(หรือไม้เกล็ด) ต่อมาในปี พ.ศ. 2467 ได้มีการรื้อและสร้างขึ้นใหม่โดยใช้กระเบื้องดินขอแทนแป้นเกล็ด และใช้วัสดุเดิมเป็นส่วนใหญ่ แต่เดิมนั้นไม้ที่ถูกนำมาเป็นวัสดุสร้างตัวบ้านนั้นเป็นไม้สักผ่าและซ่อมฉากด้วยขวานและมิด เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีเลื่อย และวัสดุก่อสร้างเหมือนเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นการประกอบตัวเรือนจึงไม่ได้ใช้ตะปู แต่จะใช้วิธีเจาะไม้และเข้าไม้โดยใช้สลักไม้ซึ่งจะสามารถมองเห็นร่องรอยที่มีเหลืออยู่ในส่วนต่างๆของตัวบ้าน ตัวโสนี้ได้รับการซ่อมแซมอีกหลายครั้ง และมีการดัดแปลงไปจากลักษณะเดิมเพื่อความเหมาะสม เช่น ยุงข้าวและเรือนขวางถูกเปลี่ยนให้เป็นที่พักอาศัยของสมาชิกในครอบครัว

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโสนี้เป็นประเภทเรือนที่พักอาศัยที่ใช้ไม้จริง “แบบเรือนสองหลังร่วมพื้น” หลังคาเป็นแบบจั่วแฝดและมีชานเล่นเชื่อมระหว่างตัวเรือน มียุงข้าวที่เชื่อมต่อกับชานด้านซ้ายมือของตัวเรือน โครงสร้างของเรือนทั้งหมดทำจากไม้จริง และมุงหลังด้วยกระเบื้องดินขอ เรือนหลายหลังอยู่ร่วมกันในระบบโครงสร้างพื้นฐานเดียวกัน แต่มีการลดหลั่นระดับของพื้นเพื่อทำหน้าที่ในการแบ่งพื้นที่ใช้สอยตามคุณลักษณะของการใช้งาน เช่น ระดับชาน ระดับเต็น และระดับพื้นห้อง เป็นต้น ภายในแบ่งการใช้สอยเป็นสัดส่วน โดยมีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ โดยจัดเป็นห้องต่างๆ ที่ใกล้เคียงกับการใช้จริงในอดีต

ของบ้าน เช่น ห้องนอน ห้องทำงาน พื้นที่เดิน หิ้งพระ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการดัดแปลงยังข้าวให้เป็นพื้นที่สำหรับจัดแสดงเครื่องเงิน และของสะสมของเจ้าของเรือน

ใต้ถุนเรือน จัดเป็นพื้นที่ทอผ้า และเป็นพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ ของโฮงเจ้าฟองคำ เช่น กิจกรรมการสอนทอผ้า ปักผ้า การเรียนอักษรธรรมล้านนา การทำงานใบตองต่างๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดอยู่อย่างสม่ำเสมอโดยใช้พื้นที่ใต้ถุนบ้านที่มีอากาศเย็นสบาย และเปิดโล่ง

สภาพภูมิอากาศ กับเรือนล้านนา เนื่องจากภาคเหนือมีอากาศค่อนข้างหนาวเย็น เรือนล้านนาจึงนิยมวางเรือนเอาด้านยาวของเรือนหันไปยังทิศตะวันออกและทิศตะวันตกส่วนหัวหรือด้านสกัด มักหันไปยังทิศเหนือและทิศใต้เป็นการวางเรือนขวางตะวัน ทำให้ตัวเรือนได้รับแสงแดดมากขึ้น ไม่ต้องปะทะกับลมจากทิศเหนือในฤดูหนาว เรือนชาวเขามักมีเตาไฟไว้ในตัวเรือน เพื่อหุงหาอาหารและให้ความอบอุ่นไปด้วยพร้อมกัน ประตูหน้าต่างจึงมีแต่น้อยเท่าที่จำเป็นเท่านั้น โดยเฉพาะเรือนของชาวเขาเผ่าอีโก้จะเห็นว่าเกือบไม่มีหน้าต่างเลยคือมีพื้นเรือนกับหลังคาคลุมลงมาจรดพื้นภายในเรือนจึงมีอสุนีทโอกาสที่แสงสว่างจะผ่านเข้าไปได้น้อยมาก แต่เดิมชาวล้านนาเคยมีครัวไฟอยู่ในเรือนเช่นเดียวกันต่อเมื่ออพยพได้ลงมาสู่บรรยากาศที่อบอุ่นขึ้น เรือนล้านนาจึงแยกครัวไฟออกไปไว้ด้านนอกเป็นสัดส่วน เช่น เรือนภาคกลาง

สำหรับหน้าร้อน ชานเรือนนอกห้องนอนซึ่งมีชื่อเรียกว่า "เดิน" จะมีประโยชน์อย่างยิ่งเพราะการถ่ายเทอากาศได้ดีช่วยให้เย็นสบาย ทั้งยังมีส่วนของผนังที่เรียกว่า "ฝาไหล" ซึ่งเป็นส่วนของฝาเรือนที่แบ่งกันระหว่างภายในกับภายนอกเรือนเป็นฝาที่มีสองส่วนประกอบอยู่ด้วยกัน ส่วนหนึ่งติดตาย ส่วนหนึ่งเลื่อนได้ ทำให้เกิดจังหวะเป็นฝาทึบและฝาโปร่งได้ เหมาะกับฤดูกาลของอากาศร้อนและหนาวได้เป็นอย่างดี

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

โฮงเจ้าฟองคำ เป็นตัวอย่างเรือนรูปแบบล้านนาที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดน่านที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ และได้รับการดูแลรักษาอย่างดี จัดได้ว่าเป็นตัวอย่างเรือนล้านนาในช่วงอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ที่ผ่านมาที่สภาพทางสถาปัตยกรรมที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เพื่อให้ผู้เยี่ยมชมสามารถเข้าไปเรียนรู้ และสัมผัสกับเหตุการณ์ วิถีชีวิตในอดีตของชาวเมืองน่าน

นอกจากนี้ยังสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับระบบโครงสร้างต่างๆ ของเรือน เช่น ระบบโครงสร้างพื้น คาน ตง ระบบโครงสร้างหลังคา ระบบผนังและการเข้าสลักไม้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเชิงช่างในอดีตที่ชาวล้านนาใช้ในการก่อสร้างเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งยังปรากฏเด่นชัดให้สามารถเรียนรู้ได้ ณ โฮงเจ้าฟองคำแห่งนี้ โฮงเจ้าฟองคำจึงเป็นตัวอย่างที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมของจังหวัดน่าน

7) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดพะเยา

ผลการคัดกรองแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนาในจังหวัดพะเยา มีจำนวน 4 แห่ง ประกอบไปด้วย

● เมืองโบราณเวียงลอ

1. สถานที่ตั้ง

ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา

เวียงลอแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ฝั่งทิศใต้แม่น้ำอิง ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ 1 หมู่ 11 ตำบล ลอ และฝั่งเหนือของแม่น้ำอิงเป็นเขตการปกครองของ หมู่ 7 บ้านสันทราย ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ใกล้กับเวียงลอยังเป็นจุดที่ลำน้ำจุนไหลลงแม่น้ำอิง จึงเรียกบริเวณนี้เรียกว่า "สบอิง"

2. ประวัติความเป็นมา

เมืองโบราณเวียงลอ

ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าเวียงลอนั้นถูกสร้างขึ้นเมื่อใด จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์แถบล้านนาทำให้ทราบเพียงว่า เวียงลอ อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 ตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าปี พ.ศ. 1669 เนื่องจากเมื่อขุนเจืองธรรมผู้ครองเมืองภูมามยาวหรือพะเยา ยกทัพไปช่วยขุนชินผู้เป็นลุงสู้กับทัพแก้วที่ยกมาตีเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนนั้น ได้ปรากฏชื่อเวียงลอ เป็นหนึ่งในเมืองขึ้นที่ถูกเกณฑ์ไปช่วยศึก จึงชัดเจนว่าเวียงลอเป็นเวียงโบราณที่มีชุมชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมาก่อนช่วงเวลานั้นแล้ว

แผนผังของเมืองวางตัวในรูปทรงหอยสังข์ วัดความกว้างจากแนวตะวันออกไปตะวันตกได้ 125 0 เมตร และยาวจากเหนือจรดใต้ 750 เมตร กำแพงเมือง มี 2-3 ชั้น มีลักษณะเป็นกำแพงอิฐก่อครอบแกนดินไว้ภายใน กำแพงเมืองชั้นนอกๆ เป็นคันดินไม่สูงนัก บางส่วนมีร่องรอยการก่ออิฐเสริม มีคูเมืองคันระหว่างกำแพงแต่ละชั้น ภายในตัวเมืองมีบ่อน้ำกรูอิฐจำนวน

มาก ณ ปัจจุบันคูเมืองส่วนใหญ่ดีขึ้นไปหมดแล้ว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ทำไร่ข้าวโพดและเป็นที่รกร้างว่างเปล่า มีวัดร้างในเขตกำแพงเมืองกว่า 50 วัด ตามวัดร้างจะพบพระพุทธรูปหินทรายและพระพุทธรูปทองสำริดจำนวนมากแต่ถูกทำลายไปเกือบหมด

จากการสำรวจพบร่องรอยคันดินหลายจุด ขนานกับแนวแม่น้ำอิง ปัจจุบันและตามแนวแม่น้ำอิงเก่า พบหนองน้ำขนาดเล็กและทางน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า ฮ่องซิด ที่มีร่องรอยลำน้ำเล็กๆ ไหลอ้อมกำแพงเวียงลอดด้านทิศตะวันตก ไปบรรจบกับแม่น้ำอิง

ในปัจจุบันทางด้านทิศเหนือของเวียงลอ ซึ่งสอดคล้องกับแผนที่ภูมิศาสตร์แสดงพื้นที่ชุ่มน้ำและตำแหน่งแนวพนักดินที่พบ จึงเป็นไปได้ว่าเดิมแม่น้ำอิงไหลผ่านเวียงลอในแนวฮ่องซิด จนกระทั่งเกิดการไหลเปลี่ยนเส้นทางน้ำมาผ่านกลางเวียงลอซึ่งคือเส้นทางน้ำสายปัจจุบันในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 จากหลักฐานต่างๆ เชื่อว่าเวียงลอเป็นเมืองโบราณเมืองเดียวในเขตล้านนาที่ปรากฏหลักฐานแนวคันดินกั้นลำน้ำ ซึ่งแสดงถึงระบบชลประทานขนาดใหญ่ที่อาจมีประโยชน์ด้านการควบคุมน้ำ เพื่อใช้ในการเกษตรและป้องกันน้ำท่วมพื้นที่เกษตรที่ตั้งชุมชน รวมทั้งศาสนสถานต่างๆ ในเมือง

การขุดแต่งโบราณสถานี่สำรวจพบ 16 แห่ง ขุดค้นศึกษาคูเมือง-กำแพงเมือง จำนวน 8 หลุม และขุดค้นศึกษาชั้นดินอยู่อาศัยในเมืองโบราณเวียงลอและบริเวณใกล้เคียงจำนวน 19 หลุม ได้พบหลักฐานชั้นดินอยู่อาศัยในช่วงสั้นๆ โบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่เป็นเศษภาชนะดินเผาโดยพบทั้งภาชนะดินเผาในวัฒนธรรมหริภุญไชยตอนปลายราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 และภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนาที่มีอายุการผลิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 – 21 เป็นช่วงเวลาที่ยารึกหลายหลักที่พบในเมืองพะเยาล้วนกล่าวถึงความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาและการเสด็จมาร่วมทำบุญ สร้างหรือการกัลปนาที่ดินแก่ศาสนสถานของกษัตริย์เมืองเชียงใหม่หรือผู้ครองเมืองพะเยา ดังนั้นจึงอาจถือได้ว่าเป็นช่วงเวลารุ่งเรืองที่สุดของเวียงลอด้วยเช่นกันนอกจากนี้ยังพบร่องรอยบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานบางแห่งหลายครั้ง อีกทั้งลักษณะประติมากรรมของพระพุทธรูปหินทรายที่พบยังบ่งชี้ว่าการอยู่อาศัยของชุมชนภายในเวียงลออย่างต่อเนื่องมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 ก่อนจะถูกทิ้งร้างไป

เวียงล่อเป็นเวียงโบราณที่ค้นพบร่องรอยของแม่น้ำอิงที่ไหลผ่านกลางเมือง ซึ่งเป็นเหตุมาจากการที่แม่น้ำอิงเปลี่ยนทิศทางการไหล จากหลักฐานทางโบราณคดี และจารึกล้านนาที่ค้นพบในวัดร้างบริเวณโบราณสถานเวียงล่อ สันนิษฐานว่ามีวัดร้างในเขตเวียงล่อเท่าที่ค้นพบ ราว 70 แห่ง ได้แก่ วัดบ้านด่านในพญาเชียงใหม่, วัดป่าใหม่, นวาราม และวัดศรีชุม เวียงล่อไม่มีแหล่งเตาเผาเครื่องปั้นดินเผา แต่มีเตาหล่อพระพุทธรูปตลอดจนไม่มีการวางระบบชลประทานเพื่อการทำนา แต่ใช้ระบบน้ำฝนแทน แนวกำแพงเวียงล่อมีลักษณะใกล้เคียงกับสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีแนวคูเวียงเจดีย์ ฯลฯ ปัจจุบันมีประชาชนอยู่อาศัยในเวียงล่อ มีลำน้ำแม่อิงไหลวกในทุ่งล่อแล้วตัดเข้าเมืองเห็นอย่างชัดเจนแล้วไปสมทบกับร่องน้ำเดิม ลักษณะแนวคูเวียงสี่เหลี่ยม กว้างประมาณ 3-4 เมตร ไม่มีน้ำไหล กำแพงเวียงเป็นดินที่พูนขึ้นจากคูเวียงและก่ออิฐไว้ด้านนอก การก่อกำแพงด้วยดินจึงทำให้กำแพงเวียงทะลายลงไปมาก สันฐานของเวียงล่อมีลักษณะเหมือนเป็นเนินดินที่สูงกว่าระดับของท้องทุ่งที่อยู่นอกเวียงเล็กน้อย นอกจากนี้ยังค้นพบบ่อน้ำโบราณขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เมตร ก่อด้วยอิฐสี่เหลี่ยมคางหมู มีจำนวนกว่า 100 บ่อ พบหลักฐานเกี่ยวกับเวียงล่อ ในสมัยต่างๆ โดยเฉพาะจากเอกสารชั้นต้น ตำนานพื้นเมืองต่างๆ ได้แก่

สมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. 1985-2030)

พญาติโลกราชได้ยกกองทัพไปตีเมืองน่าน และยึดเมืองน่านไว้ในอำนาจของเชียงใหม่ได้สำเร็จ พญาติโลกราชได้ยกกองทัพไปทางเวียงล่อ เวียงปง เมืองควร เข้าเขตเมืองน่าน แต่เอกสารตำนานที่กล่าวถึงเวียงล่อ พบที่เก่าแก่ที่สุดย้อนไปถึงสมัยของพญาเจือง ระหว่าง พ.ศ.1625-1705 ที่กล่าวว่าพญาเจิงได้เกณฑ์คนจากเวียงล่อและเมืองอื่นๆ ในบริเวณนั้นเช่น เมืองเทิงให้ไปช่วยรบกับพวกศึกแก้วที่มาโจมตีเมืองเงินยาง (เชียงแสน) ในปี พ.ศ. 1770 ฮ่อแมนตาตอก ยกกองทัพมาตีทุกเมืองในเขตล้านนา ยกเว้นเมืองน่าน ฮ่อแมนตาตอกได้ตีเวียงล่อด้วย ดังปรากฏชื่อเมืองต่างๆ “เมืองเชียงแสน เชียงราย เชียงของ เมืองล่อ เมืองเทิง พะเยา เมืองใหญ่เหล่านีแล”

สมัยพระไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ.2089-2091)

ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงเวียงล่อ ความดังนี้ “พระอุโปยราชล้านช้าง (พระไชยเชษฐาธิราช) จากเมืองเชียงแสนกลับไปยังล้านช้าง เดือน 6 ขึ้น 13 ค่ำ แล้วแต่งให้พระยากำพลไปกินเมืองเชียงแสน พระเป็นเจ้า (เจ้าฟ้าแม่กุ หรือพระเมกุวิสุทธิวงศ์) เสด็จจากเมืองเชิงไปประทับแรมที่กาตุดู่ หกพัน

ว่า จากภาคใต้ถึงเวียงลอ หกพันว่า จากเวียงลอไปพักแรมชั่วช่วงหนึ่งหมื่นว่า จากชั่วช่วงไปประทับแรมพะยาว (พะเยา) หนึ่งหมื่นสองพันว่า”

สมัยพม่าปกครอง (พ.ศ.2101-2317)

ในสมัยนี้พม่าได้กำหนดให้เวียงลอ และอีก 5 เมือง ให้อยู่ในเขตการปกครองของเมืองพะเยาหลวงเพื่อสะดวกในการควบคุม ได้แก่ เวียงพะยาวหลวง 6 เวียงประกอบด้วย เวียงน่าน เวียงเชียงแสน เวียงเชียงราย **เวียงลอ** เวียงฝาง เมืองละคอน และในพ.ศ.2186 พม่าให้เจ้าเมืองลอมมีฐานะเทียบเท่าเจ้าเมืองสาด

สมัยพระยาภาววิไล ในปีพ.ศ. 2522 พระยาภาววิไลได้ฆ่าทหารจำนวนมากของพระเจ้าตากสินที่ข่มเหงชาวบ้าน พระยาภาววิไลจึงจำต้องไถ่โทษด้วยการไปตีเมืองลอ เมืองเทิง เพื่อเอาผู้คนและครอบครัวจากเมืองทั้งสองไปถวายพระเจ้าตากสิน ตามตำนานกล่าวว่า “กษัตริย์เจ้าตราใช้ข้าหลวงขึ้นมามาหาตัวเจ้าภาววิไล 2 ครั้ง 3 ครั้ง ก็บ่งไป คิดว่าจักไปทำราชการแก่โทษ จึงยกทัพไปตีเมืองลอ เมืองเทิงได้ผู้คนครอบครัวเมืองลอ เมืองเทิง ไปถวายกษัตริย์เจ้าตากสิน....”

ต่อมาเวียงลอได้ถูกทิ้งร้างไปเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 23-24 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนเมืองลอถูกกวาดต้อนไปอยู่ในเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าภาววิไล

สภาพโดยทั่วไป

เมืองโบราณเวียงลอ มีคูเมืองและกำแพงคันดิน 1-2 ชั้นล้อมรอบ ตั้งอยู่บนที่ราบระหว่างลาดเชิงเขา ดอยจิกจ้อง กิ่วป่าแดด และแม่น้ำอิง ลักษณะผังเมืองเป็นรูปเกือบกลม หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน ขนาดกว้างยาวประมาณ 1 x1 กิโลเมตร มีแม่น้ำอิงไหลผ่านแนวกำแพงเมืองทางด้านทิศใต้ และทิศตะวันออก แม่น้ำอิงได้เปลี่ยนทางเดินของน้ำไหลผ่านกลางเมืองจากทิศใต้ไปยังมุมเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แนวกำแพงเมืองเป็นคันดินไม่สูงนัก บางส่วนมีร่องรอยการก่ออิฐเสริมปูน คูเมืองส่วนใหญ่ตื้นเขิน มีวัดร้างภายในเวียงมากกว่า 50 วัด ตามวัดร้างต่างๆ พบพระพุทธรูปหินทรายและสำริดจำนวนมาก แต่ถูกขุดทำลายลงไปเกือบหมดแล้ว

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

โบราณสถานในเขตเวียงลอที่ถูกค้นพบรวมทั้งได้ดำเนินการขุดแต่งในช่วงปี พ.ศ.2547 และบูรณะใน พ.ศ.2549 ไปแล้ว เป็นศาสนสถานหรือวัดทั้งสิ้น 16 แห่ง จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาล้านนาและเครื่องถ้วยจีนที่ได้ค้นพบในทุกวัด กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 และน่าจะใช้งานอยู่จนถึงพุทธศตวรรษที่ 24

ปัจจุบันเป็นเพียงซากโบราณสถานที่มีเนินดินปกคลุมเสียเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางวัดเท่านั้นที่ยังคงมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ โดย บริเวณเมืองโบราณ เวียงลอ พบโบราณสถานสำคัญที่เหลืออยู่ ได้แก่

(1) วัดศรีปิงเมือง :

โบราณสถานสำคัญได้แก่ เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ศิลปะล้านนา- สุโขทัย ซึ่งกรมศิลปากรบูรณะไปเมื่อปี พ.ศ. 2536 จึงยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่มาก ด้านตะวันออกของเจดีย์มีฐานวิหารขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐ แต่เมื่อราว 50-60 ปีก่อน ชาวบ้านไม่มีสถานที่ประกอบศาสนพิธีจึงสร้างวิหารหลังใหม่ขนาดเล็กกว่าฐานวิหารเดิมครอบทับซากวิหารเดิม ด้านตะวันตกมีร่องรอยฐานวิหารปรากฏอยู่ แต่ปัจจุบันยังไม่ได้รับการขุดแต่งนอกจากนี้ในวัดยังมี อุโบสถขนาดเล็กศิลปะพื้นบ้านมีความงดงามแบบเรียบง่าย ภายในประดิษฐาน “พระสามพี่น้อง” พระพุทธรูปหินทรายศิลปะล้านนาสกุลช่างพะเยาจำนวน 3 องค์ อีกทั้งยังเป็นที่ประดิษฐานประติมากรรมพระยาโลซึ่งจำลองมาจากองค์เทวรูปสำริดศิลปะเขมรสมัยบาเยนผสมศิลปะทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18

(2) วัดพระเจ้าเข้ากาด

จากการเคยมีผู้ขุดพบชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายจำนวนมากที่วัดนี้ จนเปรียบเสมือนเป็นตลาดพระหรือที่ชุมนุมของพระ ชาวบ้านในท้องถิ่นจึงเรียกวัดแห่งนี้ว่า “วัดพระเจ้าเข้ากาด” วัดนี้ตั้งอยู่ใกล้แนวกำแพงด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงลอฝั่งใต้ของแม่น้ำอิง แผนผังของวัดวางตัวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก โบราณสถานสำคัญคือวิหารก่ออิฐในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฐานเชิงยกสูง มีแท่นชุกชีขนาดใหญ่สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปในผังย่อเก็จก่ออยู่เต็มแนวนั่งด้านหลัง ด้านขวามือของฐานชุกชีมีแท่นสงฆ์ตั้งอยู่ส่วนอุโบสถมีขนาดเล็กไม่ใหญ่มากนัก ตั้งอยู่ด้านเหนือของวิหาร พบเพียงส่วนฐานในสภาพหักพัง มีร่องรอยของเสาเสมาปักอยู่รอบๆ เดิมคงมีครบ 8 หลัก แต่ชำรุดเสียหายไปบางส่วน นอกจากนั้นยังพบบ่อน้ำก่ออิฐ 1 บ่อในบริเวณวัด

(3) วัดพระธาตุหนองห้า

หรือวัดพระธาตุพวงพะยอม ตั้งอยู่บนที่ลาดเนินเขาทางทิศตะวันตกของตัวเมือง เป็นวัดขนาดใหญ่มีเจดีย์พระธาตุหลวงห้าเป็นศาสนสถานสำคัญ ลักษณะเป็นเจดีย์แบบล้านนา องค์ระฆังแปดเหลี่ยม ที่มีรูปทรงคล้ายเรือนธาตุของพระเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่ สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 21 โดยเจ้าหมื่นลอมมงคล หรือเจ้าหมื่นลอเทพศรีจุฬา ผู้ปกครองเมืองลอโดยสร้างอุทิศถวายพระเมืองแก้วและพระมหาเทวีผู้เป็นพระราชมารดา เมื่อ จ.ศ.859 หรือ พ.ศ. 2040 และสร้างเจดีย์เมื่อ พ.ศ.

2044 มีการขุดค้น พบว่าโครงสร้างฐานเจดีย์พระธาตุหนองห้าฝังจมอยู่ในดินลึกประมาณ 1.00 เมตร มีชั้นลูกช้างและดินปนศิลาแลงตามธรรมชาติรองรับฐานเจดีย์พระธาตุ การศึกษารูปลักษณะศิลปะสถาปัตยกรรมของเจดีย์พระธาตุหนองห้า พบว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบพื้นเมืองล้านนาที่นิยมสร้างกันในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 โดยสันนิษฐานว่าเจดีย์พระธาตุหนองห้าสร้างขึ้นในระยะครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 21 (พ.ศ.2001-2050) ประกอบด้วยฐานล่างเป็นฐานเขียงในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสองชั้นซ้อนลดหลั่นกัน ถัดขึ้นไปเป็นฐานในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกเก็จชนิดฐานบัวลูกแก้วอกไก่รองรับส่วนกลาง ส่วนบนตั้งแต่ช่วงเหนือทรงระฆังขึ้นไปเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมรองรับปล้องไฉนที่ต่อเนื่องกับปลียอดคล้ายกับเจดีย์ประธานวัดพระยืนเมืองเชียงแสน และเจดีย์ประธานวัดลี เมืองพะเยา

(4) วัดมะม่วงแก้มแดง

ตั้งอยู่ห่างจากวัดพระแก้วไปทางใต้ ในกำแพงเวียงลอม่งทิศใต้แม่น้ำอิง เป็นฐานวิหารผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีร่องรอยการซ่อมแซมครั้งใหญ่ๆ หลายครั้งตัววิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีทางขึ้นขนาดเล็กอยู่ด้านหน้า ปูพื้นด้วยอิฐ ท้ายวิหารมีแนวซุกชีขนาดใหญ่ตั้งอยู่เต็มพื้นที่ ด้านขวาติดแนวผนังมีแท่นสงฆ์เดี่ยวๆ ตั้งอยู่ ใกล้ๆ ซากปรักหักพังของวัดเคยมีมะม่วงต้นหนึ่งเมื่อลูกมะม่วงเริ่มสุกบริเวณใกล้ซีกที่หัวมะม่วงจะกลายเป็นสีแดงเรื่อจึงเป็นที่มาให้ชาวบ้านเรียกชื่อวัดตาม “มะม่วงแก้มแดง” ต้นนี้

(5) กู่พระเจ้าแดง

วัดนี้ตั้งอยู่ในกำแพงเวียงลอม่งทางทิศตะวันออกของวัดพระเจ้าเข้ากาด อยู่ฝั่งใต้ของแม่น้ำอิง เป็นกลุ่มโบราณสถานวางตัวในแนวทิศตะวันออก - ทิศตะวันตก เจดีย์ประธานคงเหลือเพียงฐานเขียง 2-3 ชั้น ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหารองค์ใหญ่ ปูพื้นด้วยอิฐ ผังผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จ 1 ชั้น หันหน้าไปทางตะวันออกสันนิษฐานว่าเป็นโครงสร้างหลังคาแบบมั่วต่างใหม่ มุงด้วยกระเบื้องดินขอ ด้านหลังวิหารมีฐานซุกชี สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่เต็มพื้นที่ ติดแนวผนังด้านตะวันตกมีแท่นสงฆ์ด้านหลังวิหารเป็นเจดีย์คงเหลือแต่ฐานเขียงซ้อนลดหลั่นกันสองชั้นรองรับฐานเขียงในผนัง 4 เหลี่ยมย่อเก็จ เหนือขึ้นไปเป็นซากปรักหักพัง ส่วนอุโบสถและเจดีย์รายนั้นคงเหลือเพียงส่วนฐานเตี้ยๆ กำแพงแก้วและซุ้มประตูโขงจากหลักฐานซากอาคารที่พบแสดงถึงอาณาบริเวณใหญ่โตจึงน่าจะเป็นวัดสำคัญของเวียงลอม่ง แต่ถูกทำลายลงมาก พบโบราณวัตถุที่สำคัญคือ พระพิมพ์ยอดขุนพลเมืองพะเยา

(6) วัดพระธาตุขุนนาค

ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ นอกเขตคูเมือง กำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงลอ ในเขตตำบลหงส์หินห่างจากกลุ่มโบราณสถานหมายเลข 3 - 5 ไปทางทิศเหนือไม่กี่กิโล ชื่อวัดตั้งขึ้นโดยพระภิกษุซึ่งมาจำพรรษาในยุคหลังเจดีย์ตั้งอยู่บนลานประทักษิณขนาดเล็ก สภาพชำรุดเหลือเพียงฐานเชียง 1 ชั้น รองรับฐานเชียงย่อมุมไม้ 20 ซ้อนลดหลั่นกัน 3 ชั้น ท้องไม้และฐานลูกแก้วอกไก่ย่อมุมไม้ 20 เหนือขึ้นไป

วิหารอยู่ทางด้านทิศเหนือของเจดีย์แผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางตะวันออก ปูด้วยอิฐ มีแท่นสงฆ์ติดแนวผนังฝั่งทิศใต้ บริเวณส่วนท้ายวิหารเป็นฐานชุกชี พบว่ามีการก่อสร้างและบูรณะวิหารหลังนี้ถึง 2 ครั้ง บริเวณฐานชุกชี พบว่ามีการก่อสร้างและบูรณะไม่ต่ำกว่า 5 ครั้ง มีกำแพงล้อมรอบ 4 ด้าน มีบันไดทางขึ้นทางด้านทิศตะวันตกเชื่อมต่อกับบันไดทางเดินยาวกว่า 50 เมตร ลาดลงสู่ปลายเนินเขาด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นที่ตั้งของแม่น้ำอิงสายเก่าบริเวณเนินเขารอบวัดขุนนาคพบหลักฐานแนวคันดินขนาดใหญ่ จำนวน 3 ชั้น ล้อมรอบ คาดว่าสร้างขึ้นตามคติการใช้น้ำเป็นเครื่องกำหนดเขตสังฆกรรม หรือ “นทีสีมา” ซึ่งเป็นคติที่นิยมในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 อีกทั้งวัดขุนนาคนี้ยังตั้งอยู่บนพื้นที่สูงใกล้แม่น้ำอิงจึงอาจเป็นไปได้ว่าชาวเวียงลอโบราณสร้างคูน้ำคันดินที่ลึกและใหญ่ เพื่อใช้เป็นชัยภูมิสำคัญในการป้องกันข้าศึกก็เป็นได้

(7) วัดเวียงป่าสัก

ในช่วงหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมาบริเวณคูเมือง - กำแพงเมืองลูกที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองเวียงลอฝั่งเหนือแม่น้ำอิง เขตตำบลหงส์หินนี้เต็มไปด้วยต้นสักขนาดใหญ่วัดร้างแห่งนี้จึงถูกเรียกชื่อว่า “วัดเวียงป่าสัก” โบราณสถานที่สำคัญคือวิหารในผังสี่เหลี่ยมย่อเก็จด้านหน้า 2 ชั้น ด้านหลัง 1 ชั้น ปูพื้นวิหารด้วยอิฐฐานเสาวิหารเป็นหินทรายทรงสูงมีเดือยตรงกลาง น่าจะใช้รองรับเสาวิหารซึ่งเป็นเสาไม้ มีฐานชุกชีก่อด้วยอิฐเต็มพื้นที่ด้านหลังอาคาร บนฐานชุกชีพบร่องรอยคล้ายฐานของกรอบซุ้ม ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าส่วนท้ายของวิหารเป็นซุ้มโขงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป การขุดตรวจบนพื้นวิหารพบว่ามีฐานอาคารสมัยที่ 1 อยู่ใต้วิหารที่พบในปัจจุบันอีก 1 หลัง

(8) วัดท่าแฉะ

จากตำแหน่งของโบราณสถานสามารถแบ่งอาคารออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ อาคารด้านทิศเหนือ ประกอบ ด้วยเจดีย์และวิหาร วิหารพบร่องรอยการก่อสร้าง 2 สมัย ได้มีการขยายวิหารไปทางทิศตะวันออก ท้ายวิหารมีฐานชุกชีผนังสี่เหลี่ยมยกเก็จ เจดีย์ตั้งอยู่ทางตะวันตกของวิหาร คงสภาพเฉพาะฐานเชียงสี่เหลี่ยม ซ้อนกันลดหลั่น 3 ชั้น รองรับฐานเชียงในผนังสี่เหลี่ยมยก

(9) วัดกุ่มบก

เก็จ ส่วนอาคารด้านทิศใต้เป็นวิหารขนาดใหญ่ 1 หลัง ด้านหลังวิหารมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป ปูนปั้นประทับนั่งปางมารวิชัยชำรุดเหลือเพียงส่วนพระเพลาโดยมีแนวกำแพงแก้วกั้นแบ่งระหว่างโบราณสถานทั้ง 2 กลุ่ม ตั้งอยู่ถัดจากวัดหนองผำไปทางทิศตะวันตกใกล้แนวกำแพงเมืองทางด้านทิศเหนือ ในเขตตำบลหงส์หิน แต่เดิมบริเวณด้านเหนือของวัดมีหนองน้ำที่เต็มไปด้วยสมุนไพรร ชาวบ้านจึงเรียกว่า “บวยกยาแก้ว” และเรียกวัดนี้ว่า “วัดบววก” ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น “กุ่มบก” โบราณสถานสำคัญคือ ฐานเจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส วิหาร อุโบสถ และกำแพงแก้วล้อมรอบ โบราณสถานกลุ่มนี้ประกอบด้วยเจดีย์ซึ่งคงเหลือเพียงฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซ้อนเหลื่อมกัน 2-3 ชั้น มีแท่นบูชาขนาดเล็กตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของเจดีย์ถัดจากแท่นบูชาเป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวทิศตะวันออก - ตะวันตก มีบันไดทางขึ้น 3 ทาง ปูพื้นด้วยอิฐสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ และอิฐสี่เหลี่ยมผืนผ้าเต็มพื้น อิฐบางก้อนมีจารึกอักษรธรรมล้านนาหรือไม่ว่าดภาพลายเส้นคนและสัตว์ พบภาพสำคัญเป็นคนชนชั้นปกครองแต่งเครื่องทรงสวมมงกุฎบนหลังช้าง เป็นภาพวาดที่สื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตและบ้านเมืองที่สงบสุขในช่วงเวลานั้นมีหลักฐานว่าวิหารหลังนี้น่าจะบูรณะใหม่ไม่ต่ำกว่า 2 ครั้ง พบชิ้นส่วนเศียรพระพุทธรูปดินเผาทรงเครื่องซึ่งคล้ายคลึงกับศิลปะปูนปั้นฝาผนังวิหารวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่ ที่สร้างราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21

(10) กุ่มหนองผำ

ดังนั้นการบูรณะวิหารครั้งที่ 2 น่าจะอยู่ช่วงหลังการสร้างวิหารวัดเจ็ดยอดเล็กน้อยอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดเล็กสภาพปรักหักพัง พบร่องรอยของอิฐพื้นปูนและฐานชุกชีขนาดเล็กอยู่ติดผนังด้านท้ายอาคาร ผลการขุดแต่งพบว่ามีาก่อสร้างและบูรณะ 2 ครั้งเช่นกัน โดยได้ขยายอาคารออกไปด้านทิศเหนือ ทำให้พื้นที่อาคารในยุคนี้นับทับใบเสมาของอุโบสถยุคที่ 1 ไว้ด้านใน ตั้งอยู่ทางใต้ของวัดศรีชุม ใกล้กันมีหนองน้ำขนาดใหญ่เรียกว่า หนองผำ จึงเป็นที่มาของชื่อวัด พบอาคาร 3 หลัง หลังแรกเป็นอาคารผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวในแนวทิศตะวันออก - ตะวันตก ฐานตั้งรองรับตัวอาคารเป็นพื้นที่โล่ง ไม่พบร่องรอยอิฐปูพื้นและฐานชุกชีสันนิษฐานว่าเป็นที่พักสงฆ์ ชาวบ้านเล่าว่า เคยมีคนลักลอบขุดบริเวณอาคารหลังนี้แล้วพบว่ามีก้อนอิฐเป็นกรอบเรียงตามแนวยาวคล้ายช่องเล็กๆ หลายช่อง ภายในพบเศษชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์จำนวนมาก อาคารหลังที่ 2 อยู่ทางตะวันออกลักษณะ

เป็นส่วนฐานของอาคารหลังเล็กซึ่งอาจเป็นแท่นบูชาหรือกุระดูก
อาคารหลังที่ 3 เป็นเพียงส่วนฐานของอาคารเดี่ยว ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า
น่าจะเป็นอาคารเอนกประสงค์หรือศาลา กำหนดอายุจากรูปแบบจารึกบน
ก้อนอิฐและศิลปกรรมพระพุทธรูปที่พบวัดแห่งนี้น่าจะมีอายุการใช้งาน
ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23

(11) วัดศรีชุม

โบราณสถานขนาดใหญ่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของกุ่อก้อม้า ใกล้กับกำแพง
เมืองเวียงลอด้านทิศเหนือ ผังของวัดวางตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก
สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นวัดสำคัญมากวัดหนึ่งของเวียงลอและน่าจะเป็นวัด
ในจารึกหมื่นลอมงคล ปี พ.ศ. 2048 กล่าวถึงเจ้าเมืองลอชื่อหมื่นมงคลซึ่ง
ได้สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุไว้ในเขตเวียงลอ มีขุนนางและพระมหาเถระ
หลายองค์มาเป็นสักขีพยาน โดยปรากฏชื่อพระมหาเถระวัดศรีชุมร่วมอยู่
ด้วยวิหารอยู่ด้านตะวันออกของเจดีย์ เป็นอาคารขนาดใหญ่ฐานปัทม์ส่วน
ฐานถูกยกยัดให้สูงขึ้นพบร่องรอยของแนวผนังลึมหินที่ด้านข้างวิหาร พื้นวิหาร
ปูด้วยอิฐสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ บางก้อนมีร่องรอยของจารึกหรือไม้ก็
ภาพลายเส้น ด้านหลังมีฐานชุกชีขนาดใหญ่ เจดีย์นั้นตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร
เหลือเพียงฐานเชิงซ้อนเหลื่อม 2-3 ชั้น มีลานประทักษิณล้อมรอบนอก
ลานประทักษิณด้านตะวันตกมีฐานกุ่บรรจุกระดูกขนาดเล็กตั้งอยู่เรียงราย
3 ฐาน ด้านเหนือเป็นกลุ่มโบราณสถานในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วย
อุโบสถหันหน้าไปทางทิศใต้ มีแท่นชุกชีอยู่บริเวณส่วนท้ายปูพื้นด้วยอิฐ
ด้านเหนือมีร่องรอยของบันไดเชื่อมระหว่างอุโบสถและอาคารเหล่านั้น ด้าน
ตะวันตกของวัดมีซุ้มประตูโขงขนาดใหญ่เชื่อมต่อกับร่องคูเมืองเวียงลอ
น่าจะเป็นประตูทางเข้าจากแม่น้ำอิงสายเก่า ใกล้ซุ้มประตูทางด้านทิศเหนือ
มีแผงก่ออิฐขนาดใหญ่กำบังประตูส่วนนี้ไว้ด้วย

(12) วัดสารภี

ตั้งอยู่ใกล้สะพานแขวนริมฝั่งแม่น้ำอิงด้านทิศเหนือ อยู่ห่างจากกุ่อก้อม้าไป
ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 100 เมตรในเขตตำบลหงส์หิน
โบราณสถานที่พบคือฐานวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าลงทางทิศใต้ซึ่ง
เป็นตำแหน่งของแม่น้ำอิงปัจจุบัน ฐานวิหารมีลักษณะเป็นฐานเชิงประดับ
ส่วนท้องไม้ด้วยแนวอิฐก่อทแยงแบบสลับฟันปลา คล้ายคลึงกับที่พบจาก
ท้องไม้ของกุ่ลอมธาตุ พื้นวิหารปูด้วยอิฐ

(13) กู่ชะจาว

ชื่อ “ชะจาว” นั้นมาจากต้น “ชะจาว” หรือ “กระเซา” ซึ่งเดิมเคยมีอยู่ที่
โบราณสถานนี้โบราณสถานนี้ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านตะวันตกเฉียงใต้
ห่างจากวัดศรีปิงเมืองประมาณ 350 เมตร พบเพียงฐานเจดีย์ผังสี่เหลี่ยม

(14) กู่ลอมธาตุ

จัตุรัสและร่องรอยอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ทางทิศเหนือ สันนิษฐานว่าเป็นส่วนฐานของวิหาร พบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทรายตุ๊กตารูปสัตว์ดินเผาและเศษชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจากเตาล้านนา

คลองชลประทานที่ตัดผ่านทำให้ส่วนหนึ่งของโบราณสถานนี้หายไปพบเพียงฐานองค์เจดีย์ฐานปัทม์ ลักษณะเป็นฐานใบบัว 8 เหลี่ยมฐานเฉียงซ้อนเหลื่อมกัน 3 ชั้น ร่องรับฐานบัวคว่ำเหนือขึ้นไปน่าจะเป็นส่วนของท้องไม้ประดับด้วยอิฐ ก่อแนวทแยงฟันปลา ร่องรับอิฐก่อแบบฐานเฉียงหน้ากระดานสี่เหลี่ยมซึ่งเหลือเพียง 1-2 ชั้น และชิ้นส่วนของปลียอดเจดีย์รูปแบบศิลปะเดียวกันกับโบราณสถานบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส จังหวัดพะเยา และที่วิหารวัดสารภี เวียงลอ

จากการขุดค้นยังพบชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินเผาสมัยหริภุญไชย วัดนี้ตั้งอยู่นอกกำแพงทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ไม่ไกลจากวัดศรีปิงเมืองที่ชาวบ้านเรียกชื่อ “กู่ลอมธาตุ” น่าจะเพราะเป็นเนินดินรูปครึ่งวงกลมคล้ายลอมฟางตั้งอยู่กลางทุ่งนานั่นเอง

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เมืองโบราณเวียงลอ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับเมืองโบราณในแง่อารยธรรมล้านนา ในช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการหล่อหลอมอารยธรรม และภูมิปัญญาของดินแดนล้านนา ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องผังเมือง และการตั้งถิ่นฐาน การออกแบบสถาปัตยกรรมทางศาสนาระบบการจัดการน้ำและการชลประทาน เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมในมิติต่างๆ นอกจากนี้ยังสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ตลอดจนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจากแหล่งอารยธรรมอื่นๆ ได้จากร่องรอยของโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้จากพื้นที่

● เรือนไทลื้อบ้านธาตุสบแวน

1. สถานที่ตั้ง 138/1 หมู่ 1 บ้านธาตุสบแวน ต.ห้วยน อ.เชียงคำ จ.พะเยา
2. ประวัติความเป็นมา เรือนไทลื้อบ้านธาตุสบแวนเป็นที่ตั้งของสมาคมไทลื้อ จังหวัดพะเยา โดยสร้างเป็นรูปแบบเรือนไทลื้อจำลองไว้ภายในบริเวณเดียวกันกับโรงทอผ้าไทลื้อของบ้านธาตุสบแวน ภายในเรือนมีการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทลื้อ บ้านธาตุสบแวนเป็นหมู่บ้าน

ในเขตอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาซึ่งมีชาวไทลื้ออาศัยอยู่จำนวนมาก มีทั้งการใช้ภาษาไทลื้อซึ่งนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ และมีการรณรงค์เรื่องการแต่งกายไทลื้อเพื่อให้สามารถอนุรักษ์อัตลักษณ์ความเป็นชาวไทลื้อ เป็นต้น บ้านธาตุสบแวนจึงมีการตั้งสมาคมไทลื้อโดยให้มีการสร้างเรือนไทลื้อจำลองขึ้น

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

บ้านธาตุสบแวน เป็นพื้นที่ๆ มีคุณค่าต่อการเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมไทลื้อ เนื่องจากมีการจำลองรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่ถอดองค์ความรู้เรื่องเรือนจากชาวไทลื้อในชุมชน รวมทั้งมีการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวไทลื้อ ภายในบริเวณเดียวกันมีโรงทอผ้าไทลื้อ ซึ่งผลิตผ้าทอของชาวไทลื้อเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ผ้าทอไทลื้อ และรณรงค์ให้สวมใส่กันในชุมชน และให้ผู้สนใจสามารถเข้าเยี่ยมชมเรือน เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ตลอดจนเยี่ยมชม และเรียนรู้การทอผ้าของชาวไทลื้อได้อีกด้วย

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เรือนไทลื้อจำลองบ้านธาตุสบแวน เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตของชาวไทลื้อบ้านธาตุสบแวน อ.เชียงคำ จ. พะเยา ที่น่าสนใจเพราะไม่เพียงแต่เรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นแล้วยังมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทลื้อ ตลอดจนมีโรงงานทอผ้าไทลื้อซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงให้สามารถเข้าไปเรียนรู้และสนับสนุนการอนุรักษ์การแต่งงานพื้นเมืองของชาวไทลื้อได้อีกด้วย

● เรือนไทลื้อแม่แสงดา

1. สถานที่ตั้ง เลขที่31 หมู่ 2 ถ.สิทธิประชากรราษฎร์ ต. หยวน อ. เชียงคำ จ. พะเยา
2. ประวัติความเป็นมา เรือนไทลื้อหลังนี้ มีนางแสงดา สมฤทธิ์ เป็นเจ้าของ แต่เดิมเรือนหลังนี้สร้างโดยบิดาของแม่แสงดา ชื่อว่าพ่อแก้ว ศรีจันทร์ ที่ได้ช่วยกันกับชาวบ้านในละแวกบ้านไปขนไม้มาจากดอยคำ นำมาสร้างเรือนบนที่ดินผืนนี้ เรือนที่สร้างขึ้นใหม่ในครั้งนั้นมุงหลังคาด้วยหญ้าแฝก และอีก 1 ปีถัดมามุงด้วยแป้นเกล็ด แม่แสงดาได้อาศัยอยู่ในเรือนหลังนี้เรื่อยมาจรรกระทั่งมีครอบครัวและลูกอาศัยอยู่ร่วมกัน ปัจจุบันเรือนหลังนี้แม่แสงดา อาศัยอยู่กับบุตรชายคนเล็ก ซึ่งได้ช่วยดูแลรักษาเรือนหลังนี้โดยรวบรวมไม้เก่าต่างๆ มาซ่อมแซมเรือนในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม เช่น แป้นปูพื้นเรือน ชานแดด เส้า เป็นต้น

และพยายามรักษาให้เรือนอยู่ในสภาพดั้งเดิมมากที่สุด ปัจจุบันเรือนไทลื้อแม่แสงดาได้ปรับปรุงให้เป็นที่พักแบบโฮมสเตย์สำหรับรับรองแขกที่เข้ามาพักในเรือนได้

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เรือนไทลื้อ เป็นเรือนที่อยู่อาศัยของชาวไทลื้อที่เป็นประชากรพื้นฐานอาศัยอยู่ในเขตเมืองสิบสองปันทา และอาณาบริเวณใกล้เคียงที่เป็นเขตอิทธิพลของวัฒนธรรมไทลื้อ เรือนที่อยู่ของชาวไทลื้อ จึงถูกเรียกว่า “เรือนไทลื้อ” ลักษณะสำคัญของเรือนไทลื้อ คือ การมีหลังคาคลุมต่ำโอบล้อมตัวเรือนเพื่อป้องกันลมและอากาศหนาวในฤดูหนาว และฝนที่ตกในปริมาณมากในฤดูฝน จนกลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญของเรือนไทลื้อที่มักเรียกว่า “เรือนหงส์” อันเป็นลักษณะของทรงหลังคาที่มีปีกคลุมต่ำลาดลงมา

เรือนไทลื้อแม่แสงดามีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ คือ เรือนหลวง หรือเรือนประธาน เรือนครัวหรือครัวไฟ และชาน เป็นพื้นที่สามส่วนหลักที่สำคัญ

เรือนหลวง

เรือนหลวง หรือ เอินโหลง เป็นอาคารหลัก ภายในจะมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยหลักคือ พื้นที่ระเบียงด้านหน้าเรือน พื้นที่โถงกลางเรือน ซึ่งเป็นตัวเชื่อมพื้นที่อื่นๆ ภายในเรือน เช่นเชื่อมพื้นที่โถงกับส่วนห้องนอน และเชื่อมพื้นที่โถงกับเรือนครัว และส่วนของห้องนอน ในบริเวณพื้นที่ส่วนโถงจะมีพื้นที่พิเศษซึ่งกันไว้ใช้เป็นพื้นที่กราบไหว้บูชาพระ ซึ่งแต่เดิมเรือนไทลื้อจะไม่มีพื้นที่ส่วนนี้ที่ชัดเจน แต่เมื่อได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างถิ่น ก็ได้มีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยบางส่วนภายในเรือน

ค่อม

เป็นพื้นที่กึ่งเปิดโล่ง เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านระหว่างพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่รับแขก มีลักษณะคล้าย “เต็น” ของเรือนโยนล้านนา แต่ค่อมมีลักษณะพิเศษกว่าคือมักจะมีชายคาคลุมต่ำและเชื่อมต่อกับบันไดทางขึ้นเรือนที่มีพื้นที่ไว้เก็บของต่างๆ เรียกว่า “หัวค่อม” และพื้นที่ค่อมจะเชื่อมโยงเรือนหลวง และต่อเนื่องไปยังชานแดดที่สามารถเดินเข้าถึงเรือนครัวได้

เรือนครัว

เป็นเรือนที่ปลูกแยกออกมาจากเรือนหลวง มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประกอบอาหาร รับประทานอาหารและบางครั้งใช้เป็นที่พักข้าวเปลือก ข้าวสาร และเก็บข้าวของเครื่องใช้อีกด้วย

ชานแดด

ชานเรือนตามรูปแบบเรือนไทลื้อแบบประเพณี นิยมไว้ได้สกัดของตัวเรือนทางทิศใต้ ซึ่งมักจะเป็นทิศที่โดนแสงแดดตลอดวัน เรือนไทลื้อบางหลังจะมีชานแดดหลายแห่ง

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

เรือนไทลื้อแม่แสงดา เป็นเรือนไทลื้อที่ได้รับอิทธิพลผสมผสานกับเรือนโยนล้านนาค่อนข้างมาก เนื่องจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวไทลื้อที่ได้เข้ามาเป็นพลเมืองกลุ่มใหม่ในเมืองพะเยาจึงมีการรับเอาวัฒนธรรมล้านนาตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ องค์ความรู้ภูมิปัญญาเข้ามาปรับใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีของชาวไทลื้อเอง เช่น การลดความลาดชันและความยาวของปีกหลังคาลง เนื่องจากมีสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปคือ มีอุณหภูมิสูงขึ้น ต้องการการระบายอากาศมากขึ้น เป็นต้น

คุณค่าสำคัญของการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรม: เรือนไทลื้อแม่แสงดาเป็นเรือนพื้นถิ่นไทลื้อที่มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งในด้านของโครงสร้างอาคาร และการจัดพื้นที่ใช้สอยที่ทำให้สามารถเรียนรู้การใช้ชีวิตภายในเรือนพื้นถิ่นของชาวไทลื้อในอดีต ตลอดจนสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัว และปรับเปลี่ยนการใช้สอยบางประการของเรือนไทลื้อใหม่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

● วัดนันทาราม

1. สถานที่ตั้ง

เลขที่ 1 หมู่ 13 บ้านทุ่งบานเย็น ต.ห้วยน อ.เชียงคำ จ.พะเยา 56110

2. ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมวัดนันทารามแต่เดิมเป็นวัดร้างมาก่อน แต่ชาวบ้านนับถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมีผู้พบเห็นลำแสงประหลาดลอยขึ้นเหนือบริเวณดังกล่าวในคืนวันเพ็ญบ่อยๆ และยังมีต้นโพธิ์เก่าแก่ต้นหนึ่งเด่นเป็นสง่า ทำให้ไม่มีผู้บุกรุก หรือเข้าครอบครอง ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงเป็นที่อยู่บ้านพ่อเผ่าอุบล และพ่อหม่องโพธิ์ขึ้น เมื่อมีพระภิกษุชาวไทยใหญ่เดินทางมาเยี่ยม จึงได้ปลูกเรือนพักชั่วคราวให้เป็นที่พักสงฆ์แห่งนั้น นานวันเข้าก็กลายเป็นที่รู้จักทั่วไปว่าเป็นที่พักสงฆ์ชาวไทยใหญ่

พ.ศ. 2450 พ่อหม่องโพธิ์ขึ้น ได้นำชาวบ้านทำการแผ้วถาง พัฒนาให้มีบริเวณกว้างยิ่งขึ้นรวมเนื้อที่ 3 ไร่เศษ

พ.ศ. 2451 พ่อหม่องโพธิ์ขึ้น ได้นิมนต์อุ้ววัณณะ พระภิกษุชาวไทยใหญ่ซึ่งเดินทางมาจากเมืองตองยี รัฐฉาน ประเทศพม่า ให้จำพรรษาและได้สร้างวิหารไม้มุงด้วยหญ้าคา บริเวณใกล้กับต้นโพธิ์ จึงเรียกชื่อโดยทั่วไปว่าวัดจองคา (วิหารมุงด้วยหญ้าคา)

พ.ศ. 2467 แม่นางจ๋ามเอ็ง บริจาคที่ดินา ประมาณ 5 ไร่เศษ ให้กับวัดจองคา รวมเป็นเนื้อที่ 8 ไร่ 1 งาน 72 ตารางวา (ตามโฉนดเลขที่ 27 เลขที่ดิน 5 หน้าสำรวจ 27 ลงวันที่ 13 สิงหาคม 2514)

พ.ศ.2468พ่อเผ๋มนันตา(อู)วงศ์อนันต์ ได้เป็นเจ้าภาพสร้างวิหารไม้สักหลังใหม่ หลังปัจจุบัน

พ.ศ.2476 ได้อันเชิญพระพุทธรูปไม้สักทอง พระประธานวิหารวัดจองเหม่ถ่า อ.ปง จ.พะเยา ซึ่งเป็นวัดของชาวไทยใหญ่ที่ถูกทิ้งร้าง มาประดิษฐานเป็นพระประธานในวิหารหลังใหม่ และในระหว่างวันที่ 1-15 มีนาคม 2477 ได้จัดงานฉลองวัดเป็นครั้งแรก และเปลี่ยนชื่อวัดจองคา เป็นวัดนันทาราม เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พ่อเผ๋มนันตา (อู) และตระกูลวงศ์อนันต์

พ.ศ.2514 ยกฐานะจากวัดในการปกครองของสงฆ์ไทยใหญ่มาเป็นวัดมหานิกายในคณะสงฆ์ไทย และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2514

3. ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม และคุณค่าทางสถาปัตยกรรม

ลักษณะเด่นของงานสถาปัตยกรรมของวัดนันทาราม คือ วิหารไม้รูปทรงอิทธิพลศิลปะพม่า ที่สร้างขึ้นใน พ.ศ.2468 โดยพ่อเผ๋มา จองตะก่านันนา (อู) วงศ์อนันต์ เจ้าภาพใหญ่ชาวปะโอ โดยจ้างช่างใหญ่มาจากเมืองลำปาง คือ พ่อเผ๋มาส่าตัน บ้านป่าขาม จังหวัดลำปาง มีลักษณะเป็นวิหารไม้ทั้งหลัง หลังคาทรงเจดีย์ ยกช่อชั้นลดหลั่นลงมา มุงหลังคาด้วยแป้นเกล็ด ปานต่อ และปานซอย (เครื่องประดับหลังคาที่แกะสลัก และฉลุลวดลายต่างๆ) ภายนอกจะเป็น 3 จอง จองประธานสูงสุดเรียกว่า **จองพารา** เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป จองต่ำสุดด้านหน้ามุข เรียกว่า **จองตะก่า ผะก่ามะ** เป็นที่นั่งของสงฆ์ ส่วนจองที่แยกออกไปทางทิศตะวันออก เรียกว่า **จองสังฆะ** คือตำแหน่งของกุฏิเจ้าอาวาส

ภายในวิหารยกเป็น 3 ชั้น ชั้นสูงสุด คือ ชั้นพุทธะ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ชั้นต่อมาเป็น เป็นชั้นของสงฆ์ที่ตั้งอาสนสงฆ์ ชั้นสุดท้าย คือที่นั่งของอุบาสก อุบาสิกา ลดหลั่นลงมาตามระดับ เสาในวิหารมีทั้งหมด 68 ต้น เพดานมีการลงลวดลายประดับด้วยกระจกแบบศิลปะมณฑลพะเยา

สิ่งสำคัญภายในวัดนอกจากวิหารแล้ว ยังมีอุโบสถ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2515 เป็นศิลปะแบบผสมผสานล้านนา และสร้างขึ้นในปีที่วัดนันทารามได้ขึ้นตรงต่อคณะสงฆ์ไทย ซึ่งจากเดิมขึ้นตรงต่อคณะสงฆ์พม่าวัดท่ามะโอ จ.ลำปาง เป็นต้น

4. การเป็นแหล่งเรียนรู้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม

คุณค่าสำคัญของการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรม : วิหารวัดนันตาราม เป็นวิหารเครื่องไม้ที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมแบบมณฑลพะเยาที่ปรากฏในดินแดนล้านนา สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของดินแดนล้านนาว่ามีความหลากหลายของผู้คน และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ วัดนันตารามเป็นประจักษ์พยานถึงความหลากหลาย และมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของดินแดนล้านนา เนื่องจากศิลปะสถาปัตยกรรมอิทธิพลมณฑลพะเยาที่เด่นชัดค่อนข้างหายากในดินแดนล้านนา ตลอดจนมีศิลปะสถาปัตยกรรมที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมล้านนา พม่าและสยาม เช่น อุโบสถของวัดนันตาราม เป็นต้น จึงเป็นสถานที่ๆ น่าสนใจและสามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางสถาปัตยกรรมได้ดี

ภาคผนวก ค

กิจกรรมการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสัมภาษณ์เชิงลึก

กิจกรรมการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประกอบการ
เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการ
เรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมในเส้นทางอารยธรรมล้านนา

ภาคผนวก ง

การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้คุณค่าสถาปัตยกรรมฯ

ปัจจัยในการวิเคราะห์	จังหวัดเชียงใหม่						
	วัดเชียงใหม่	คุ้มเจ้าบุรีรัตน์	วัดเกตุการาม	วัดปราสาท	วัดพระธาตุฯ	วัดพระสิงห์ฯ	วัดอินทราวาส
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	3	2	2	2	4	3
	1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	4	4	3	4	4	4
	1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	3	4	3	4	3	5
	1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	5	4	5	5	5	5
	1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	4	3	4	3	5	3
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดการกิจกรรม	1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	2	0	5	0	1	2
	1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	4	2	5	4	5	4
	1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	5	5	5	5	5	5
	1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	3	2	2	1	3	3
รวม							
ปรับคะแนน							
รวม							
2.1 การพัฒนาลักษณะด้านความสวยงามขั้นพื้นฐาน	33	26	34	28	35	30	34
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	36.7	28.9	37.8	31.1	38.9	33.3	37.8
รวม							
รวม							
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	4	4	3	4	4	5
	3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	2	4	3	2	4	4
	3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	2	5	3	0	5	4
	3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	2	4	2	2	3.5	3
	3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	2	5	4.5	5	3.5	5
	3.2.3 การจัดการด้านความรู้และการสร้างจิตสำนึก	4	5	0.5	3.5	2	4
	3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	5	4	4	4	3	4
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	4	3.5	3.5	4	3.5
	รวม	25	35	23.5	24	29	32.5

ปัจจัยในการวิเคราะห์	จังหวัดเชียงใหม่		
	พิพิธภัณฑ์บ้านดำ	วัดพระแก้วเชียงใหม่	วัดร่องขุน
1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	5	3	4
1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	4	4	4
1.1.3 ความสามารถในการสืบต่อภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	1	4	1
1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	2	5	2
1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	3	3	1
1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	0	2	0
1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	4	4	5
1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	5	1	5
1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	3	2	2
รวม	27	28	24
ปรับค่าคะแนน	30.0	31.1	26.7
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	5	4	5
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก	4	4	0
รวม	9	8	5
3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	4	5	4
3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	4	5
3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	5	3	5
3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	4	2.5	5
3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	5	4	3
3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	4.5	3	3.5
3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	0	4	0
3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	2	0	1.5
รวม	28.5	25.5	27

ปัจจัยในการวิเคราะห์		จังหวัดลำพูน			
		พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองลำพูน	วัดจามเทวี	วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร	วัดพระยืน
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	2	2	3	2
	1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	3	4	4	5
	1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	4	4	3	4
	1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบกันได้	3	5	5	3
	1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	2	3	4	0
	1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	0	1	2	1
	1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	4	4	5	5
	1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	5	5	5	5
	1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	3	2	3	3
	รวม	26	30	34	28
ปรับคะแนน		28.9	33.3	37.8	31.1
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน		3	2	5	3
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก		2	3	3	4
รวม		5	5	8	7
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	4	4	5	3
	3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	2	2	4
	3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	4	0	4	4
	3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	2	1.5	2.5	2.5
	3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	4.5	5	4.5	3
	3.2.3 การจัดการด้านความรู้และการสร้างจิตสำนึก	4	1.5	3.5	1
	3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	0	1	3	0
	3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	0	1.5	2	0
	รวม	22.5	16.5	26.5	17.5

ปัจจัยในการวิเคราะห์		จังหวัดลำปาง					
		ภาคองศา	บ้านสำนัก	พิพิธภัณฑ์ธนาคารไทย	บ้านป่องนาก	วัดพระธาตุลำปางหลวง	วัดไถ่เหล็กหลวง
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	2	2	2	2	3	2
	1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	3	3	4	3	4	5
	1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	2	4	4	4	4	4
	1.1.4 ความเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบกันได้	4	4	2	3	5	5
	1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	4	2	2	1	4	4
	1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	3	0	0	0	1	2
	1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	4	5	5	5	5	5
	1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	5	5	5	5	5	5
	1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	5	3	2	3	1	3
	รวม	32	28	26	26	32	35
ปรับค่าคะแนน		35.6	31.1	28.9	28.9	35.6	38.9
2.1 การพัฒนาลักษณะความสอดคล้องพื้นฐาน		2	3	3	3	4	4
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก		3	0	0	4	4	5
รวม		5	3	3	7	8	9
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	3	4	5	4	3	5
	3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	4	4	4	4	4
	3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	3	0	4	4	1	5
	3.2.1 การจัดการด้านบริการและการอนุรักษ์โบราณวัตถุท่องเที่ยว	3	3.5	2.5	1.5	4	2
	3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	1.5	2	3.5	4	2.5	3
	3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	1.5	2	3	2.5	1.5	4.5
	3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	0	0	0	1	4
	3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	2.5	0	0	0	3	0.5
	รวม	19.5	15.5	22	20	20	28
รวม		37	46.6	53.9	56.8	63.6	71.9

ปัจจัยในการวิเคราะห์		จังหวัดแพร่				
		คัมเจ้าหลวงเมืองแพร่	คัมวิชัยราชา	บ้านวงศ์บุรี	พิพิธภัณฑสถาน	วัดจอมสวรรค์
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	3	2	2	1	2
	1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	5	4	4	3	4
	1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	4	4	4	3	4
	1.1.4 ความเปี่ยมทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบกันได้	4	4	4	4	4
	1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	5	2	4	1	4
	1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	5	0	5	0	2
1.2 ลักษณะทางกายภาพและการจัดการกิจกรรม	1.2.1 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	4	4	4	4	4
	1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	5	5	5	5	1
	1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	5	1	3	2	5
	รวม	40	26	35	23	30
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน		44.4	28.9	38.9	25.6	33.3
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก		5	1	4	2	2
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	รวม	4	2	3	4	4
	3.1.1 การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	9	3	7	6	6
	3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	5	4	5	4	4
	3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	5	3	5	0	1
	3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	2.5	0	3.5	2	2.5
	3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	5	3	5	4	5
3.2 การจัดการด้านการท่องเที่ยว	3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	3.5	1.5	4	5	2.5
	3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	0	5	0	5
	3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	3	0	2	0	1
	รวม	33	13.5	33.5	19	23

	ปัจจัยในการวิเคราะห์	จังหวัดน่าน				
		วัดต้นแหลง	วัดพระธาตุแช่แห้ง (พระอารามหลวง)	วัดภูมินทร์	วัดหนองบัว	โฮงเจ้าพ่อคำ
1.1	1.1.1	ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	4	4	3	2
	1.1.2	ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	4	4	4	4
	1.1.3	ความสามารถในการสืบพทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	4	3	4	3
	1.1.4	ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบกันได้	5	5	4	5
	1.1.5	ความผูกพันท้องถิ่น	3	5	4	2
	1.1.6	ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	1	0	2	1
1.2	1.2.1	การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	2	5	4	2
	1.2.2	ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	5	5	5	5
	1.2.3	ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	1	2	3	4
รวม		27	33	37	33	28
ปรับค่าคะแนน		30.0	36.7	41.1	36.7	31.1
2.1 การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน		2	5	4	5	4
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก		3	5	3	5	5
รวม		5	10	7	10	9
3.1	3.1.1	การจัดการด้านการศึกษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	4	5	4	5
	3.1.2	การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	4	4	5
	3.1.3	การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	4	5	4	2
	3.2.1	การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	2.5	4.5	2	1.5
	3.2.2	การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	5	5	4.5	5
3.2	3.2.3	การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	3.5	5	4.5	5
	3.2.4	ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	4	4	5	4
	3.2.5	ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	3	4	2.5	3.5
รวม		30	36.5	30.5	36	31

ปัจจัยในการวิเคราะห์		จังหวัดพะเยา			
		โบราณสถานเวียงลอ	เยือนไร่ลือบ้านแวน	เรือนไฟลือแม่แสงดา	วัดนันทาราม
1.1 คุณค่าทางสถาปัตยกรรม	1.1.1 ความเป็นเอกลักษณ์ด้านชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้	2	2	2	2
	1.1.2 ความงดงามทางสถาปัตยกรรม	2	2	3	4
	1.1.3 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง	2	1	4	4
	1.1.4 ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้	5	2	3	3
	1.1.5 ความผูกพันต่อท้องถิ่น	3	2	2	2
	1.1.6 ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์	2	1	0	3
	1.2.1 การใช้สิ่งแหล่งท่องเที่ยว	5	5	3	4
	1.2.2 ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว	1	5	5	5
	1.2.3 ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	1	3	2	1
	รวม	23	23	24	28
ปรับค่าคะแนน		25.6	25.6	26.7	31.1
2.1 การพัฒนาสิ่งแวดล้อมสวนนกขุนพันฐาน		2	2	2	4
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก		4	5	3	4
รวม		6	7	5	8
3.1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	3.1.1 การจัดการด้านการศึกษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรม	4	2	4	4
	3.1.2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น	1	1	1	2
	3.1.3 การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	2	2	0	4
	3.2.1 การจัดการด้านบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว	1.5	2.5	2.5	1.5
	3.2.2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	3.5	2.5	3	5
	3.2.3 การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก	3	1	0.5	2.5
	3.2.4 ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	1	1	0	1
	3.2.5 ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมท้องถิ่น	1.5	2	2	2.5
	รวม	17.5	14	13	22.5